

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**YENİ KAMU HİZMETİ YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA DEVLETİN
MÜZAKERECİ ROLÜ: TÜRKİYE’DE ANAYASA YAPIM SÜRECİ
ÜZERİNE BİR ANALİZ**

DOKTORA TEZİ

NAİLE ERDEM

Tez Danışmanı

PROF. DR. MUSTAFA GÖRÜN

ÇANAKKALE – 2025

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**YENİ KAMU HİZMETİ YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA DEVLETİN
MÜZAKERECİ ROLÜ: TÜRKİYE’DE ANAYASA YAPIM SÜRECİ ÜZERİNE
BİR ANALİZ**

DOKTORA TEZİ

NAİLE ERDEM

Tez Danışmanı
PROF. DR. MUSTAFA GÖRÜN

ÇANAKKALE – 2025

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Naile ERDEM tarafından Prof. Dr. Mustafa GÖRÜN yönetiminde hazırlanan ve **20/08/2025** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Yeni Kamu Hizmeti Yaklaşımı Bağlamında Devletin Müzakereci Rolü: Türkiye’de Anayasa Yapım Süreci Üzerine Bir Analiz**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda DOKTORA TEZİ** olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Mustafa GÖRÜN

(Danışman)

Prof. Dr. Çavuş ŞAHİN

Prof. Dr. Yunus Emre ÖZER

Prof. Dr. Şerif ÖNER

Dr. Öğr. Üyesi Şermin ATAK
ÇOBANOĞLU

İmza

.....

.....

.....

.....

.....

Tez No : 10748328

Tez Savunma Tarihi : 20/08/2025

.....
İSİM SOYİSİM

Enstitü Müdürü

../../2025

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Naile ERDEM

20/08/2025

TEŞEKKÜR

“Bu tezin inşa sürecinde, çalışmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen ve çalışmamın çıkmaza girdiği her noktada bana yol göstermeye istekli olan, saygı değer danışmanım Prof. Dr. Mustafa GÖRÜN’e; çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen doktora arkadaşım Tuğçe KURTAĞZI SİPAHI’ye ve mesayi arkadaşım Musa KARABIYIK’a; benden manevi desteklerini esirgemeyen Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Kampüs FM ve ÇOMÜ TV mesayi arkadaşlarımla, Mersin Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı mesayi arkadaşlarıma; hayatımın her evresinde bana destek olan değerli ailem olan annem Emine ERDEM ve babam Ömer ERDEM ile canım kardeşlerime sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bu tezi biricik babam ve anneme hediye etmekten onur duyarım.”

Naile ERDEM
Çanakkale, Eylül 2025

ÖZET

YENİ KAMU HİZMETİ YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA DEVLETİN MÜZAKERECİ ROLÜ: TÜRKİYE’DE ANAYASA YAPIM SÜRECİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

Naile ERDEM

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Mustafa GÖRÜM

20/08/2025, 316

Kamu yönetiminde müzakere, demokratik değerlere yapılan vurgunun artmasıyla birlikte, karar alma ve politika yapım süreçlerinde giderek daha fazla önem kazanan bir olgu haline gelmiştir. Bu çalışma, müzakereci yöntemin kamu yönetimi disiplini açısından önemini tartışmakta ve anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolünü kamu yönetiminin demokratik değerleri bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Sıralı karma yöntemle yürütülen araştırmada, ilk aşamada 16 akademisyenle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş, elde edilen veriler Maxqda programı kullanılarak gömülü teori deseniyle analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, “aktörler”, “süreçte karşılaşılan güçlükler”, “demokratik değerlerle uyum” ve “müzakereci rolün güçlendirilmesi” olmak üzere dört kategori altında toplam 75 kod ortaya konulmuştur.

Araştırmanın ikinci aşamasında, görüşme bulguları 242 katılımcıya uygulanan ölçek formu ile desteklenmiş, nicel veriler SPSS programı aracılığıyla açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. Bulgular, “demokratik değerlerle uyum”, “müzakereci rolün güçlendirilmesi”, “aktörler” ve “süreçte karşılaşılan güçlükler” şeklinde dört yapısal boyutu ortaya çıkarmıştır. Analiz sonuçları, katılımcıların anayasa yapım sürecinde devlete geniş sorumluluklar atfettiğini göstermektedir. Bunun yanında, temsil, katılım, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi kamu yönetiminin temel demokratik değerlerinin sürecin kapsayıcılığı ve meşruiyeti açısından kritik önem taşıdığı belirlenmiştir.

Çalışmada ulaşılan teorik çerçeve, anayasa yapım sürecinin yanı sıra farklı siyasal süreçlerde de uygulanabilecek müzakere temelli bir model geliştirilmesi yönünde önemli katkılar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Devletin Müzakereci Rolü, Demokratik Değerler, Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi, Anayasa Yapım Süreci

ABSTRACT

THE NEGOTIATING ROLE OF THE STATE WITHIN THE FRAMEWORK OF THE NEW PUBLIC SERVICE APPROACH: AN ANALYSIS OF THE CONSTITUTION-MAKING PROCESS IN TURKEY

Naile ERDEM

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Doctoral Dissertation in Political Science and Public Administration

Advisor: Prof. Dr. Mustafa GÖRÜN

08/20/2025, 316

Negotiation in public administration has increasingly gained significance in decision-making and policy-making processes, particularly with the growing emphasis on democratic values. This study aims to discuss the importance of the deliberative method within the discipline of public administration and to examine the negotiating role of the state in the constitution-making process within the framework of democratic values of public administration. The research was conducted using a sequential mixed-methods design. In the first stage, in-depth interviews were conducted with 16 academics, and the data were analyzed through the grounded theory approach using the Maxqda software. The analysis revealed 75 codes grouped under four categories: “actors,” “challenges encountered in the process,” “compatibility with democratic values,” and “strengthening the negotiating role.”

In the second stage, the interview findings were supported with a scale administered to 242 participants, and the quantitative data were analyzed through exploratory and confirmatory factor analyses using SPSS software. The findings identified four structural dimensions: “compatibility with democratic values,” “strengthening the negotiating role,” “actors,” and “challenges encountered in the process.” The results indicated that participants ascribed extensive responsibilities to the state in the constitution-making process. Furthermore, fundamental democratic values of public administration—such as

representation, participation, transparency, and accountability—were emphasized as critical for the inclusiveness and legitimacy of the process.

The theoretical framework developed through this study provides significant contributions toward the formulation of a deliberation-based model that can be applied not only to constitution-making but also to various political processes.

Keywords: The Deliberative Role of the State, Democratic Values, Strengthening the Deliberative Role, Constitution-Making Process

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
JURİ ONAY SAYFASI.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ETİK BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xvi
TABLolar DİZİNİ.....	xviii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xx

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	7
1.3. Araştırmanın Problem Sorusu	8
1.4. Araştırmanın Önemi	9
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	11
1.6. Araştırmanın Varsayımları	14

İKİNCİ BÖLÜM

<u>KAMU YÖNETİMİ VE MÜZAKERECİ YÖNTEM</u>	17
2.1. Kamu Yönetimi	17
2.1.1. Kavram ve Tanım	17
Kamu.....	17
Yönetim	20
Kamu Yönetimi	22
2.1.2. Kamu Yönetimi Disiplininin Ortaya Çıkışı ve Kuramsal Temelleri.....	25

Ortaya Çıkışı	25
Kamu Yönetiminin Gelişimini Etkileyen Etmenler	28
2.2. Kamu Yönetimine Egemen Yaklaşımlar	33
2.2.1. Klasik Kamu Yönetimi (KKY) Yaklaşımı	36
Max Weber ve Yasal-Rasyonel Bürokrasi	37
Woodrow Wilson ve Yönetim-Siyaset Ayrımı.....	40
Frederick Taylor ve Bilimsel Yönetim Anlayışı	41
Luther Gulick ve Lyndall Urwick ve POSDCORB.....	43
Herbert A. Simon ve Karar Alma Teorisi.....	44
Elton Mayo ve İnsan İlişkileri Yaklaşımı.....	45
Mary Parker Follett ve Örgüt Teorisi	47
Dwight Waldo ve Minnowbrook Konferansları	48
2.2.2. Yeni Kamu İşletmeciliği (YKİ) Yaklaşımı	51
Christopher Hood.....	55
David Osborne ve Ted Gaebler	58
Robert Behn.....	61
2.2.3. Yeni Kamu Hizmeti (YKH) Yaklaşımı.....	64
Yeni Kamu Hizmeti Yaklaşımının Eleştirileri	65
Yeni Kamu Hizmeti Yaklaşımının Kuramsal Temelleri	67
Demokratik Vatandaşlık	67
Toplum ve Sivil Toplum.....	69
Örgütsel Hümanizm ve Söylem Teorisi	70
Denhardt ve Denhardt'ın Yedi İlkesel Çerçevesi	73
İdare Yerine Hizmet Etmek (Serve Rather Than Steer)	74
Kamu Yararı Amaçtır, Ürün Değil (The Public Interest is the Aim, Not a By-Product).....	75
Demokratik Hareket Etmek ve Stratejik Düşünmek (Think Strategically, Act Democratically)	75
Tüketiciye Değil Vatandaşa Hizmet Etmek (Serve Citizens, not Customers) .	76
Hesap Verebilir Olmak (Accountability).....	76
Kamu Hizmeti Girişimcilikten Daha Kapsamlıdır (Public Service is Broader than Entrepreneurship).....	77
Kamu Hizmeti Girişimcilikten Önemlidir (Public Service is More than Entrepreneurship)	77

2.2.4. Yönetişim Yaklaşımı	80
Yönetişimin Anlamı.....	80
Yönetişim Yaklaşımının Temel Kavramları.....	86
Katılımcılık.....	86
Çoğulculuk.....	87
Müzakere	87
Yerinden Yönetim	87
Esneklik	87
Ağ Yapılı Olma.....	88
Açıklık	88
Etik Değerler.....	88
Yönetişimin Aktörleri.....	89
Kamu.....	89
Özel.....	90
Sivil Toplum.....	90
2.3. Müzakereci Yöntem	91
2.3.1. Müzakere	91
Müzakere Kavramı.....	91
Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	95
2.3.2. Müzakerede Teori.....	97
Sıfır Toplamlı Model	100
Sıfır Toplamlı Olmayan Model.....	100
2.3.3. Müzakerede Yapı.....	104
Müzakere Süreci	104
Müzakereye Hazırlık ve Planlama Aşaması	105
Müzakere Aşaması.....	106
Müzakere Sonrası Anlaşma Aşaması.....	107
Müzakere tipleri	107
2.4. Müzakereci Demokrasi.....	109
2.4.1. Müzakereci Demokrasi Kuramı	112
Farklılıkların Dışlanması Sorunu	114
Temsil Sorunu	114
Çoğunlukçu Yapıya Dair Sorunlar.....	115

Çoğunluk Yönetimi ve İktidar Paylaşımı Sorunu.....	115
Sosyal Eşitsizlik Sorunu	116
Eşit Oy Verme İlkesinin Ortaya Çıkardığı Sorunlar.....	116
Siyasi Partilere Getirilen Eleştiriler	117
Vatandaşların Çıkar Çatışması Sorunu	117
Ulusçuluk Eleştirileri	117
2.4.2. Habermas ve Müzakereci Demokrasi	124
Kamusal Alan	124
İletişimsel Eylem	127
Söylemsel Model	129
Habermas'ta Müzakere	130
2.5. Kamu Yönetiminde Müzakere ve Uygulama Alanları	132
2.5.1. Vatandaş Jürileri	135
2.5.2. Kent Konseyleri.....	137
2.5.3. Katılımcı Bütçeleme.....	139
2.5.4. Vatandaş Panelleri.....	141
2.5.5. Halk Toplantısı-Görüşmesi	143
2.5.6. Müzakereci Anayasa	145
Anayasa Tanım	145
Anayasa Yapım Süreçleri	150
Kurucu Meclis Tarafından Yapılan Anayasalar	152
Kurucu İktidar Tarafından Yapılan Anayasalar	152
Hiyerarşik Yöntem.....	152
Organik Yöntem	153
Sözleşme Yöntemi	153
Anayasa Yapım Sürecinde Temel Aşamalar	154
Hazırlık Aşaması	155
Taslak Hazırlama Aşaması	157
Tartışma ve Görüş Alma Aşaması	157
Onay Aşaması.....	158
Uygulama ve Değerlendirme	159

3.1. Görüşme Verilerini Toplama ve Analiz Süreci	161
3.1.1. Görüşme Verilerinin Toplanma Yöntem ve Araçları	163
3.1.2. Görüşmeye Dâhil Olan Katılımcılar	163
Evren, Örneklem ve Hedeflenen Katılımcı Sayısı	163
Maddi Yeterlilikler	164
Katılımcıların Genel Özellikleri	164
3.1.3. Görüşme Verilerinin Toplanma Süreci	167
Görüşme Formunun Hazırlanması	167
Görüşme Formunun Uzman Görüşüne Sunulması	167
Yasal İzin Süreci	168
Görüşmeye Katılacak Örneklem Grubunun Tespiti	168
Görüşme Verilerinin Toplanma Yeri	171
Görüşme Verilerinin Toplanma Dönemi	171
Akademisyenlerle Gerçekleştirilen Aktiviteler	171
Görüşme Verilerinin Kaydedilme Yöntemi	172
3.1.4. Görüşme Verilerinin Analiz Süreci	172
Görüşme Sürecinde Toplanan Verilerin Hazırlanması	172
Görüşme Verilerinin Kodlanma Süreci	173
Görüşme Verilerinin Doğrulama ve Güvenirlilik Çalışması	174
Görüşme Verilerinin Analiz İşlemi	175
3.2. Ölçek Verilerinin Analiz Süreci	179
3.2.1. Araştırmayla İlgili Alan Yazın İncelemesi	179
3.2.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri	180
3.2.3. Ölçek Verisi Toplama Yöntem ve Araçları	181
3.2.4. Ölçek Geliştirme Sürecinin Katılımcıları	182
Evren, Örneklem ve Hedeflenen Katılımcı Sayısı	182
Maddi Yeterlilikler	183
Katılımcıların Genel Özellikleri	183
3.2.5. Ölçek Verilerinin Toplanma Süreci	183
Ölçek Formunun Hazırlanması	184

Ölçek Formunun Uzman Görüşüne Sunulması	185
Yasal İzin Süreci	185
Ölçek Formunun Uygulanacağı Örneklem Grubunun Tespiti.....	185
Ölçek Verilerinin Toplanma Yeri	186
Ölçek Verilerinin Toplanma Dönemi	186
Katılımcılarla Gerçekleştirilen Aktiviteler	186
Ölçek Verilerinin Kaydedilme Yöntemi.....	186
3.2.6. Ölçek Geliştirme Verilerinin Analiz Süreci	186
Ölçek Geliştirme Sürecinde Toplanan Verilerin Hazırlanması	187
Ölçek Geliştirme Verilerinin İstatistiksel Analiz Süreci	187
Ölçeğin Geçerlilik ve Güvenirlik Testleri	188

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

189

4.1. Anayasa Yapım Sürecinde Devletin Müzakereci Rolü Üzerine Akademisyen Görüşleri	189
4.1.1. Akademisyenlerin Oluşturduğu Aktörler Teması	190
Akademisyenlerin Siyasi Partiler Aktörü Değerlendirmesi	190
Akademisyenlerin Devlet Aktörü Değerlendirmesi	191
Akademisyenlerin Sivil Toplum Kuruluşları Aktörü Değerlendirmesi.....	200
Akademisyenlerin Vatandaş Aktörü Değerlendirmesi	202
Akademisyenlerin Uzman ve Akademisyenler Değerlendirmesi.....	204
4.1.2. Akademisyenlerin Oluşturduğu Süreçte Karşılaşılan Güçlükler Teması	208
4.1.3. Akademisyenlerin Oluşturduğu Demokratik Değerlerle Uyum Teması	217
4.1.4. Akademisyenlerin Oluşturduğu Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi Teması..	229
4.2. Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeği	241
4.2.1. Demografik Bulgular	241
Açımlayıcı Faktör Analizi Grubu	242
Doğrulamalı Faktör Analizi Grubu.....	242
4.2.2. Geçerlik ve Güvenirliliğe İlişkin Bulgular	244
Açımlayıcı Faktör Analizi ve Yapı Geçerliliğine İlişkin Bulguların Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeğine Dair Değerlendirmesi..	244

Madde Ayırt Ediciliğine İlişkin Bulguların Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeğine Dair Değerlendirmesi	252
Madde İç Tutarlılık Güvenirlik Çalışmalarına İlişkin Bulguların Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeğine Dair Değerlendirmesi	257
Doğrulamalı Faktör Analizine İlişkin Bulguların Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeğine Dair Değerlendirmesi	258
Araştırmanın Hipotez Testleri ve Sonuçları	260

BEŞİNCİ BÖLÜM

<u>SONUÇ VE ÖNERİLER</u>	263
5.1. Anayasa Yapım Sürecinin Aktörleri Üzerine Tartışma	264
5.2. Anayasa Yapım Sürecinin Demokratik Değerlerle Uyumlu Hale Getirilmesi Üzerine Tartışma	269
5.3. Devletin Müzakereci Rolünün Güçlendirilmesini Sağlayacak Yöntem ve Mekanizmalar Üzerine Tartışma	273
5.4. Anayasa Yapım Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler	277
5.5. Bulguların Değerlendirilmesi	279
5.6. Araştırmanın Önerileri	280
5.6.1. Kurumsal Yapıların Güçlendirilmesi	281
5.6.2. Müzakere Birimlerinin Oluşturulması	281
5.6.3. Katılım Mekanizmalarının Kurumsallaştırılması	282
5.6.4. Akademik Bilgi ve Uzmanlıktan Sistemli Yararlanılması	282
5.6.5. Güven İnşasına Yönelik Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları	283
5.6.6. Teknolojiden Faydalanma	283
5.6.7. Uluslararası Deneyimlerden Yararlanma ve Bağımsız Gözlem	284
5.7. Akademik Katkıları	284
5.7.1. Devletin Müzakereci Rolüne Yönelik Analitik Bir Çerçeve Sunma	285
5.7.2. Kuramsal Boyut	285
5.8. Araştırmanın Pratik Katkıları	286
5.8.1. Politika Geliştiriciler İçin Stratejik Rehberlik	287
5.8.2. Toplumsal Aktörlerin Sürece Dâhil Olma Kapasitelerinin Artırılması	287
5.8.3. Türkiye Özelinde Uygulanabilirlik Analizi	287
5.8.4. Disiplinler Arası Araştırmalara Kaynak Olma	288
5.8.5. Kurumsal Araştırmalar	288

5.8.6. Farklı Ülkelerle Karşılaştırmalı Analizler	289
5.8.7. Devletin Müzakereci Rolünün Alt Aktörler ve Sosyal Gruplar Üzerindeki Etkisi	289
5.8.8. Akademisyen ve Uzmanların Katkısı	290
5.8.9. Müzakere Sürecinde Teknoloji ve Dijital Platformların Rolü.....	290
5.8.10. Siyasal İletişim.....	291
KAYNAKÇA	293
EKLER	I
EK 1	I
ANAYASA YAPIM SÜRECİNDE DEVLETİN MÜZAKERECİ ROLÜ ÜZERİNE AKADEMİSYEN GÖRÜŞÜ GÖRÜŞME FORMU.....	I
EK 2.....	III
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ ETİK KURULU GÖRÜŞME FORMU BİLİMSEL ARAŞTIRMA ETİK İZİN KARARI.....	III
EK 3	IV
DEVLETİN MÜZAKERECİ ROLÜ VE DEMOKRATİK DEĞERLER ÖLÇEK FORMU	IV
EK 4.....	VIII
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ LİSANS ÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ ETİK KURULU ÖLÇEK FORMU BİLİMSEL ARAŞTIRMA ETİK İZİN KARARI.....	VIII
EK 5	IX
ANAYASA YAPIM SÜRECİNDE DEVLETİN MÜZAKERECİ ROLÜ ÜZERİNE AKADEMİSYEN GÖRÜŞÜ GÖNÜLLÜ ONAM METNİ	IX
EK 6.....	X
DEVLETİN MÜZAKERECİ ROLÜ VE DEMOKRATİK DEĞERLER ÖLÇEĞİ GÖNÜLLÜ ONAM METNİ.....	X
ÖZGEÇMİŞ.....	XI

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
DB	Dünya Bankası
DOÇ. DR.	Doçent Doktor
DR.	Doktor
EKİT	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı
EU	European Union
İLO	Uluslararası Çalışma Örgütü
KMO	Kaiser-Meyer-Olkin
KKY	Klasik Kamu Yönetimi
KTT	Kamu Tercihi Teorisi
LGBT	Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Transgender
LGS	Liselere Giriş Sınavı
OECD	Organisation for Economic Co-Operation and Development
PROF. DR.	Profesör Doktor
PTKY	Piyasa Temelli Kamu Yönetimi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
TKY	Toplam Kalite Yönetimi
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TV	Televizyon
UNDP	United Nations Development Programme
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü
WGİ	World Governance Indicators
YKH	Yeni Kamu Hizmeti
YKİ	Yeni Kamu İşletmeciliği
YKY	Yeni Kamu Yönetimi

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Kamu Yönetimi Yaklaşımları ve Temsilcileri	35
Tablo 2	Görüşmeye Katılan Katılımcıların Demografik Bilgileri	163
Tablo 3	Örneklem Belirleme Sürecinde Üniversiteler	166
Tablo 4	Kod ve Frekans Listesi	172
Tablo 5	Tema Listesi	175
Tablo 6	Katılımcılara Göre Aktörler	203
Tablo 7	Katılımcılara Göre Süreçte Karşılaşılan Güçlükler	212
Tablo 8	Katılımcılara Göre Demokratik Değerlerle Uyum	223
Tablo 9	Katılımcılara Göre Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi	232
Tablo 10	Frekans Yoğunluğu Görülen Kodlar	235
Tablo 11	Ölçme aracının KMO ve Barlett Testi Sonuçları	241
Tablo 12	Faktörlerin Özdeğer İstatistikleri	241
Tablo 13	Maddelerin Faktör Yük Değerleri	243
Tablo 14	Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Toplam ve Alt Boyutları Arasındaki İlişki Tablosu	246
Tablo 15	Madde Ayırt Ediciliğine İlişkin Bulgular	250
Tablo 16	Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeği Toplam ve Alt Boyutlarının Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayıları Tablosu	253

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	Bürokratik Model	38
Şekil 2	Temaların Gösterimi	186
Şekil 3	Aktörler Temasına Ait Hiyerarşik Kod-Alt Kod Gösterimi	187
Şekil 4	Süreçte Karşılaşılan Güçlükler Temasına Ait Hiyerarşik Kod-Alt Kod Gösterimi	205
Şekil 5	Demokratik Değerlerle Uyum Temasına Ait Hiyerarşik Kod-Alt Kod Gösterimi	214
Şekil 6	Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi Temasına Ait Hiyerarşik Kod-Alt Kod Gösterimi	226
Şekil 7	Kod Bulutu	234
Şekil 8	Kod Haritası	235
Şekil 9	Yamaç Birikinti Grafiği	242
Şekil 10	Ölçeğe İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Modeli	254

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Demokratik yönetimlerde anayasa yapım süreci, toplumun geniş kesimlerinin katılımını gerektiren kritik bir süreç olarak değerlendirilebilir. Günümüzde temsili demokrasiler biçiminde yönetilen toplumların mevcut anayasalarının çeşitli yöntemlerle yapıldığı bilinmektedir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Fransa gibi çok eski anayasalara sahip ülkelerin, anayasalarını seçkin bir azınlık grupta oluşturduğu bilinmektedir. Yazısız anayasasıyla dünyada tek örnek olan Birleşik Krallık'ın, anayasasını kilise-soylu şeklindeki seçkin bir zümreyle birlikte oluşturduğu ve Türkiye Cumhuriyeti(T.C.)'nin yürürlükte olan 1982 anayasasını asker-elit oligarşik bir grupta yaptığı bilinmektedir. Bununla birlikte, kısmen başarısız olsa da halkıyla müzakereler gerçekleştirerek anayasa yapma çabasında olan İzlanda örneği ve şu an yürürlükte olan Güney Afrika anayasasından da söz edilebilir. Ayrıca, referandum gibi katılım yöntemlerini uygulayarak anayasalarını yapan veya iyileştiren Norveç gibi ülke örnekleri de bulunmaktadır. Bu araştırma, ortaya koyduğu problem durumu, amacı ve varsayımları ile anayasa yapım sürecini müzakereci yöntem ve kamu yönetiminin demokratik değerleri üzerinden ele alan bir çalışmadır.

1.1. Araştırmanın Konusu

Günümüzde, demokrasi anlayışlarının ilkelerine dayanan yönetim biçimleri yaygındır ve bu yönetimlerin halk tarafından yetkilendirilmesi temsili demokrasi biçimleriyle yapılmaktadır. Bununla birlikte, temsili demokrasinin bir aracı olarak kabul edilen referandum, toplumun geniş kesimlerinin sürece katılımını mümkün kılmaktadır. Öte yandan, referandumun demokratik süreçle uyumunun tartışmalı bir konu olduğu söylenebilir. Çünkü gerçek demokrasilerde halkın doğrudan katılımı esastır fakat günümüz şartlarında, nüfus miktarı ve nüfusun geniş alana yayılmış olması düşünülecek olursa, Yunan şehir devletlerindeki gibi bir doğrudan demokrasinin uygulanması güç görünmektedir. Bu nedenle anayasaların yapım ve iyileştirme süreçleri temsil veya atama üzerinden daha küçük gruplara bırakılmıştır. Seçilmişler veya atanmışlar tarafından hazırlanıp, kabul etme veya reddetme üzerinden oylanan anayasaların demokrasiyle bu yönden uyumunu kaybettiği düşünülmektedir. Ülkelerin nüfuslarının fazla oluşu, insanların

geniş alanlara yayılmış olması, farklı demografik özelliklere sahip grupların aynı bölgede çeşitlenen talepleri ve çok kimlikli bireylerin varlığı, anayasa yapım sürecini yürüten küçük grupların, demokratik yöntemlerle seçilmiş veya liyakatli atanmış olsalar dahi, anti demokratik bir yapı görünümü kazanmasına neden olmaktadır. Böylece nüfusun fazlalığı ve çeşitliliği ile katılım ve temsil gibi demokratik değerler bir çıkmaza girmektedir.

Sosyal bilim alanındaki bilim insanları ve anayasanın uygulayıcısı olan devlet görevlileri ile siyasetçiler anayasa yapım süreci ve demokratik değerlerin çıkmazları üzerine çeşitli araştırmalar yapmış, öneriler geliştirmişlerdir. Hart (2003), çeşitli Ülkeleri baz alarak, anayasa yapım sürecinde katılımcılık, temsil, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin süreçteki önemine demokratik normlar açısından vurgu yapmıştır. United Nations Development Programme (UNDP) (2009) hazırladığı raporda, demokrasiye geçiş sürecinde halkın anayasa yapım sürecine katılımının zorunlu olduğuna vurgu yaparken, Temel (2014), anayasa yapımının demokratik usullerle gerçekleştirilmesine odaklanmıştır. Kaya (2021), Açıl (2017), Çağ (2013) anayasa yapım süreçlerini örnekler üzerinden çalışan diğer yerli bilim insanlarıdır. Tüm bunların ortak özelliği, anayasa yapım sürecinde demokratik değerlere yaptıkları vurgudur. Bu anlamda, müzakere de demokratik ilkeleri pekiştiren bir yöntem olarak görülebilir.

Müzakere tarafların eşit katılımına ve temsiline dayalı bir süreçtir. Bu süreçte konuya taraf olan insanların tartışma ortamlarında bulunabilmesi ve görüşlerini ifade edebilmesi; bunu yaparken eşit hak ve fırsatlara sahip olması beklenmektedir. Özellikle anayasa gibi devletin yapı ve işleyişini düzenleyen ve birey hak ve ödevlerini içeren böyle bir metnin oluşturulma sürecinde, bundan etkilenecek olan halkın sürece katılımı ve bu katılımındaki temsil düzeyi oldukça önemli görülmektedir. Çünkü anayasa ister yazılı olsun, ister teamüllere dayansın, bir toplumun hukuki ve siyasi güvencesidir ve yönetimden hukuka, ekonomiden kamu yönetimine geniş bir alanı biçimlendirmektedir. Bu nedenle yapılan anayasanın temsile dayanan, katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir olması onun demokratik değerini arttıracaktır.

Özellikle Türkiye gibi sosyal, kültürel ve siyasi açıdan çeşitlilik arz eden ülkelerde, anayasa yapım süreci daha da karmaşık hale gelmektedir. Bu karmaşıklık içerisinde devletin rolleri ve sorumlulukları da çeşitlilik gösterebilir. Sonuçta her yönetimin sosyal,

kültürel, siyasi özellikleri bulundukları bölgeye, tarihi birikimine, alışkanlıklarına ve gelecek hedeflerine göre farklılıklar göstermektedir. Buna bağlı olarak, anayasa yapım sürecinde devletin rolü ve konumu, sürecin başarısını doğrudan etkileyen unsurlar arasında gösterilebilir. Öte yandan, temsil, katılım, şeffaflık ve hesap verebilirlik, müzakere gibi demokratik değerler toplumun çoğunluğu için kabul edilen ortak değerlerdir. Bu nedenle yapılacak yeni bir anayasanın demokratik değerlerle uyumlu hale getirilmesi onu hem içerik hem yapı bakımından daha meşru, kabul edilebilir, kapsayıcı-kuşatıcı ve dolayısıyla daha toplumsal yapabilir.

Anayasa ile ilgili genel yargı, bu metnin devlet yapı ve kurumlarıyla ilişkisinin toplumla olan ilişkisinden daha fazla olduğu yönündedir. Büyük kısmında vatandaşlarının hak, özgürlük ve ödevlerini düzenleyen anayasalar bulunduğu gibi, çoğunlukla devletin yasama, yürütme, yargı işlerini düzenleyen anayasalarda bulunmaktadır. T.C. 1982 anayasası çoğunlukla vatandaşlarının hak, özgürlük ve ödevlerini düzenleyen bir anayasadır. Bununla birlikte, devletin yasama, yürütme, yargı erkleriyle, kamunun yönetimini ele alan idare konuları da ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu bakımdan anayasa bütünsel olarak kamu yönetimiyle ilişkili görülebilir. Dolayısıyla bu metin ve metnin oluşturulma süreci; toplumun yapısı dikkate alınarak, toplumun talep ve ihtiyaçları doğrultusunda ve toplumsal birikimlerle elde edilmiş demokratik değerlerden ayrı düşünülmemelidir.

Katılım, temsil, şeffaflık, hesap verebilirlik gibi günümüz kamu yönetimi anlayışlarını biçimlendiren demokratik değerler, bu birikimlerden elde edilmiş temel demokratik değerlerdir. Bu değerlerin anayasa yapım sürecindeki seviyesi, sürecin demokratiklik düzeyini belirlemektedir. Bu nedenle ülkemizde aranan demokratik bir anayasanın içeriği ile birlikte, yapım süreci de bu demokratik değerlerle birlikte ele alınmalıdır.

Kamu yönetimi disiplininin en çok tartışılan aktörü devlet olmuştur. Yönetim sürecinde devletin konumu ve rolleri dönem dönem farklılıklar göstermiştir. Devletin belirleyici, yönlendirici, izleyici olma rolleri her dönemde tartışılmış ve farklı farklı yorumlanmıştır. Kürek çeken devlet rolünden, dümen tutan devlete, çeşitli rollere bürünen devlet, anayasa yapım sürecinde süreç ne şekilde yürütülürse yürütülsün, en önemli role

sahip yapı-aktör-kurum-mit-erk olarak kabul edilmiştir. İster yasama-yürütme-yargı erkinin üçü birden, ister yasama-yürütme erkinin ikisi, ister yalnız yürütme erki olsun; isterse de iktidar-hükümet veya iktidar-hükümet ortağı olsun, devlet süreçteki temel aktör olarak görülmüştür ve devlete çeşitli sorumluluklar yüklenmiştir. Devletin anayasa yapım sürecinde, bir yandan düzenleyici ve kolaylaştırıcı bir rol üstlenirken, diğer yandan da tarafsız ve adil bir arabulucu olarak hareket ettiği düşünülmektedir. Devletin bu süreçteki rolünün, sadece teknik ve hukuki düzenlemelerle sınırlı kalmaması; toplumsal katılımı teşvik edici olması ve farklı görüşlerin ve taleplerin ifade edilmesine imkân tanıyan bir ortam oluşturması da beklenmektedir. Bu anlamda geleneksel anayasa yapım süreçlerinden farklı olarak devletin daha tarafsız, ortam hazırlayıcı, birleştirici-bütünleştirici, kapsayıcı olması beklenmektedir. Bunun da ancak devletin müzakereci bir rol üstlenmesiyle mümkün olabileceği düşünülebilir.

Bu araştırma, anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolünü, kamu yönetiminin demokratik değerlerini dikkate alarak ele almaktadır. Toplumu ilgilendiren anayasanın toplumla birlikte oluşturulması konusu üzerinde durarak ve toplumla her seviyede müzakere edilmesi gerektiği fikrinden yola çıkarak, anayasa yapım sürecinde kamu yönetimini de etkileyen demokratik değerlerin süreçle uyumu ele alınmıştır. Temsil, katılım, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi demokratik ilkelerin süreçle uyumu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Toplumsal müzakere ve toplumsal uzlaşma arayışlarında yararlanılabilecek yöntem ve mekanizmalar irdelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca anayasa yapım sürecinin aktörleri belirlenmeye çalışılmıştır. Kamu yönetiminin iktidar, yasama-yürütme erki, yasama-yürütme-yargı erki olarak ifade ettiği devlet aktörünün yanında hangi aktörlerin bu süreçte yer alabileceği tartışılmıştır. Bununla birlikte demokratik değerlerle daha uyumlu bir anayasa yapabilmek amacıyla müzakereci rolün nasıl güçlendirilebileceği üzerinde durulmuştur. Tüm bunların yanında süreçte karşılaşılan güçlükler ele alınmıştır.

Araştırma, kamu yönetimi perspektifinden devletin müzakereci rolünü değerlendirirken, kamu yönetiminin demokratik değerleri olarak görülen temsil, katılım, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin süreçle uyumunu da ortaya koymayı amaçlamıştır. Kamu yönetimine Yeni Kamu Yönetimi (YKY) yaklaşımlarıyla egemen olmaya başlayan demokratik değerler, bu çalışmanın Yeni Kamu Hizmeti (YKH) ve yönetim

yaklaşımlarıyla sınırlandırılmasını zorunlu kılmıştır. Bunun temel nedeni, YKY yaklaşımlarının, YKİ gibi geniş kapsamlı bir yaklaşımı içermesiyle ve çeşitli eleştirel kamu yönetimi yaklaşımlarının varlığı ile açıklanabilir. Ayrıca çalışmanın temel kuramlarından biri olan müzakereci yöntem, YKY yaklaşımlarıyla kamu yönetiminde belirginleşmeye başlamıştır. Bu nedenle araştırma kamu yönetiminde YKH ve yönetim yaklaşımı ile müzakereci demokrasi kuramlarıyla sınırlandırılmıştır.

Bu araştırma kapsamında, Türkiye'nin yönetim kültürü, Farklılıkları bulunan sosyal, kültürel, siyasi kitleler, katılım süreçleri, temsil ve aktörlerin rol ve sorumlulukları, müzakereci anayasa yapım süreci üzerinden ele alınmış ve kamu yönetimi perspektifinden değerlendirilmiştir. Ayrıca, kamu yönetimi kapsamında, devletin müzakereci rolünü destekleyen mekanizmalar, bu rolün demokratik değerlerle nasıl uyumlu hale getirileceği ve devletin farklı toplumsal kesimlerle nasıl çoklu bir iletişim kurabileceği irdelenmiştir. Kamu yönetimindeki YKH yaklaşımı ve yönetim yaklaşımıyla ilişkili olan devletin müzakereci rolü; Katılım, farklılıkların temsili, şeffaflık ve hesap verebilirlik, iletişim-erişim, uzlaşma gibi süreçleri içerisinde barındırmaktadır. Bu süreçlerin ve bu süreçlerle ilişkili mekanizmaların ele alınması araştırmayı kamu yönetimi perspektifine doğru çekecektir. Çünkü bize göre, anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rol üstlenmesi, yalnızca yasal ve kurumsal düzenlemelerle değil, aynı zamanda toplumsal katılımı teşvik eden ve halkın farklı kesimlerinin sesini duyurmasına imkân tanıyan mekanizmalarla da desteklenmelidir.

Bu bağlamda, anayasa yapım sürecinin müzakere süreçlerinin şeffaflığı ve hesap verebilirliği ve kapsayıcılığı gibi demokratik değerlerle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, devletin çeşitli toplumsal gruplarla etkili iletişim kurabilmesi, müzakere süreçlerinin başarısı için kritik önem taşımaktadır. Bu çalışma, tüm bu unsurları dikkate alarak, Türkiye'de yürütülmesi muhtemel yeni bir anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolünü, kamu yönetiminin demokratik değerleri kapsamında ele almak amacıyla yürütülmektedir.

Araştırmanın giriş sonrası ikinci bölümü, kamu yönetimi disiplini ve müzakereci yöntem kavramlarının açıklanması üzerine inşa edilmiştir ve alan yazın incelenerek araştırmanın kuramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Bu bölümde sevk ve idare anlamına

gelen kamu yönetimi tanımlanmış, gelişimine ve bu gelişim içerisinde devletin değişen rolüne yer verilmiş, kamu yönetiminin klasik, modern ve post-modern yaklaşımları yönetim yaklaşımına kadar incelenmiştir. Müzakereci yöntemin açıklandığı ikinci kısımda, müzakere kavramına, müzakerenin kuramsal altyapısına, müzakere süreçlerine ve müzakereci demokrasi kuramına, Habermas düşüncesi üzerinden yer verilmiştir. Müzakerenin kamu yönetimindeki yeri irdelenmiş ve kamu yönetiminde uygulama alanı bulan çeşitli müzakere örnekleri ile bu disiplinde müzakere konusu somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın üçüncü bölümünü, metodoloji oluşturmaktadır. Sıralı karma yöntemle yürütülen araştırma kapsamında, gömülü teori deseni ile nitel veriler, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleriyle nicel veriler toplanmıştır. Sıralı karma yöntemin veri toplama ve analizine uygun olarak öncelikle on (10) soruluk bir görüşme formuyla nitel veriler toplanmıştır. Maxqda analiz programında organize edilen ve analizleri gerçekleştirilen verilerden araştırmanın içeriğine yönelik dört (4) ana tema oluşturulmuştur. Bu temalar; “aktörler”, “süreçte karşılaşılan güçlükler”, “demokratik değerlerle uyum”, “müzakereci rolün güçlendirilmesi”. Nitel araştırmadan elde edilen verilerle ölçek geliştirme yoluna gidilmiştir. Her tema için, kodlarla uyumlu ölçek soruları geliştirilmiştir. Nitel verilerin analizinden sonra, sıralı karma yönteme uygun olarak, ölçek formuyla nicel veriler toplanmıştır. Açıklayıcı faktör analizi ile ölçek soru sayısı 32 olarak belirlenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi ile ölçek sorularının geçerlik ve güvenilirliği test edilmiştir ve “Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeği” sosyal bilimler alan yazınına kazandırılmıştır.

Araştırmanın dördüncü bölümü, bulgular kısmından oluşmaktadır. Bu bölümde toplanan nitel ve nicel verilerin ortaya koyduğu açıklayıcı ve betimleyici analiz sonuçları ile faktör analizi sonuçları yer almaktadır. Buna göre dört (4) tema ve dört (4) boyut, anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolünü kamu yönetiminin demokratik değerlerine vurgu yaparak açıklamaktadır. Buna göre, anayasa yapım sürecinde aktörler, demokratik değerlerle uyum, müzakereci rolün güçlendirilmesi ve süreçte karşılaşılan güçlükler açıklamalar ve kullanım yoğunluklarına göre; katılımcı tercihleri değerlendirilerek ortaya koyulmuştur.

Araştırmanın beşinci bölümünü bulguların tartışıldığı ve gelecek çalışmalara yönelik önerilerin bulunduğu sonuç ve öneriler bölümü oluşturmaktadır. Anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolü; aktörler, demokratik değerlerle uyum, müzakereci rolün güçlendirilmesi ve süreçte karşılaşılan güçlükler üzerinden tartışılmaktadır. Sonuç kısmı çeşitli politika önerileri ve çalışmanın hem alan yazına, hem uygulama süreçlerin katkılarıyla tamamlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolünü aktörlerin rollerini de dikkate alarak kamu yönetiminin demokratik değerleriyle birlikte ele almaktır. Bu amaçla kamu yönetimi ve müzakereci yöntem üzerine kuramsal çerçevesi oluşturulan çalışma kapsamında, ülkemizde tartışmaları devam eden anayasa yapım süreci üzerine görüşler toplanmış ve toplanan görüşler tasnif edilmiştir. Böylece, süreç hakkında bir teorik çerçeve oluşturmak hedeflenmiştir. Araştırmanın alt amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- Müzakereci bir yöntemle yürütülecek bir anayasa yapım sürecinde rol alacak aktörleri tespit etmek ve bu aktörlerin rollerini tanımlamak.
- Müzakereci yöntemle yürütülecek bir anayasa yapım sürecinde devletin görev ve sorumluluklarını ortaya koymak.
- Devletin farklı paydaşlar arasında denge kurmak amacıyla kullanabileceği yöntem ve mekanizmaları tartışmak.
- Anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolünü güçlendirebilecek yöntem ve mekanizmaları tartışmak.
- Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve vatandaşların anayasa yapım sürecine katılımının nasıl teşvik edilebileceğini tartışmak.
- Devletin müzakereci rolünün anayasa yapım sürecinde demokratik değerlerle nasıl uyumlu hale getirilebileceğini ortaya koymak.
- Türkiye özelinde düşünülerek, devletin müzakereci rolünün çeşitli sosyal, kültürel, siyasi farklılıkları bulunan toplulukların varlığı dikkate alınarak nasıl gerçekleştirilebileceğini tartışmak.

- Şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri bağlamında devletin müzakereci rol üstlenebileceği bir anayasa yapım sürecinde, bu ilkelerin uygulanabilirliğinin nasıl sağlanabileceği konusunda öneriler ortaya koymak.

1.3. Araştırmanın Problem Sorusu

Araştırmanın kapsamının sınırlarını belirlemek ve amaçlarını gerçekleştirebilmek için devletin müzakereci rolünün anayasa yapım süreci yürütülürken kamu yönetiminin demokratik değerleriyle uyumunu ve devletin müzakereci rolünün güçlendirilmesini tartışmak ve ortaya koymak için aşağıdaki araştırma sorusu oluşturulmuştur:

Anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolü, öteki aktörlerin rolleri dikkate alınarak, kamu yönetiminin demokratik değerleri çerçevesinde nasıl şekillenir?

Bu araştırma sorusunu derinleştirebilmek için şu alt soruların cevapları aranmıştır:

- Anayasa yapım sürecinde devletle birlikte rol alması beklenen aktörler hangileridir ve bu aktörlerin süreçteki konumu nedir?
- Devletin müzakereci rolü uygulanırken, devlet hangi yöntem ve mekanizmalarla paydaşlar arasında denge sağlayabilir?
- Devletin müzakereci rolü hangi yöntem ve mekanizmalarla güçlendirilebilir?
- Vatandaşlar, STK'ler, akademisyenler ve tüm diğer paydaşların sürece katılımı nasıl teşvik edilebilir?
- Devletin müzakereci rolü demokratik süreçle nasıl uyumlu hale getirilebilir?
- Türkiye'nin farklı sosyal, siyasal, kültürel dinamikleri anayasa yapım sürecine nasıl dâhil edilebilir?
- Şeffaflık ve hesap verebilirlik hangi yollarla sağlanabilir?
- Türkiye özelinde, müzakereci bir yöntemle yürütülecek bir anayasa yapım sürecinde hangi güçlüklerle karşılaşılması beklenir?

1.4. Araştırmanın Önemi

Anayasa yapım süreci, bir ülkenin siyasal, sosyal ve hukuki yapısını belirleyen en temel süreçlerden biridir. Bu çalışmanın önemi, anayasa yapım sürecinin kamu yönetiminin demokratik değerleri çerçevesinde ele alınarak, doğrudan demokrasi özelliklerini sürece egemen kılacak öneriler ortaya koyma çabası içerisinde olmasıdır. Anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolüne odaklanan bu çalışma, yeni kamu yönetimi anlayışlarının ilkeleri olan katılım, temsil, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri üzerinden konuyu irdelemektedir. Toplumsal müzakere ve toplumsal uzlaşya odaklanan çalışma, kamu yönetimin demokratik değerlerinin sürece adapte edilerek bu ideallerin sağlanabileceği vurgusundan yola çıkmaktadır. Böylece meşruiyeti artan, toplum tarafından kabul gören, kapsayıcı bir anayasanın oluşturulabileceği düşünülmektedir. Bu çalışma böyle bir anayasanın inşa edilme sürecine teorik bir katkı sunması açısından önemlidir.

YKY anlayışlarına egemen, demokrasi ile ilişkili; katılım, temsil, müzakere, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri ile devletin rolü ve sorumlulukları, müzakereci rolün güçlendirilmesi konularının ayrıntılı olarak ele alındığı bu çalışmada, araştırmanın önemi şu temalar altında özetlenebilir:

Alan yazına katkı: Araştırma, kamu yönetimi disiplininin gelişimine ve kuramsal alt yapısına önemli bir bölüm ayırmıştır. Ayrıca müzakereci yöntem çerçevesinde müzakereci demokrasi kuramı da detaylı bir şekilde incelenmiştir. Böylece, müzakereci yöntem ve kamu yönetimi arasında demokratik değerler üzerinden ilişkisel bir kuramsal yapı oluşturulmuştur. Bu araştırma, kamu yönetimi ve siyaset bilimi disiplinlerine kazandırdığı bilimsel verilerle alan yazına önemli katkı sunmaktadır.

Müzakereci anayasa yapım sürecindeki aktörler: Bu araştırma, anayasa yapım sürecinde yer alması beklenen aktörleri verilerle ortaya koymaktadır. Bu aktörlerin süreçteki konumunun, rol ve sorumluluklarının tartışıldığı çalışma, bu rol ve sorumlulukların ne olduğu ve aktörlerin süreçteki etkinlik seviyeleri üzerine gerçekleştirilen tartışma çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Sürecin demokratik değerlerle uyumlu hale getirilmesi: Araştırma kapsamında yapılan alan yazın incelemeleri, nitel ve nicel araştırmalar, araştırmacıların, akademisyenlerin, siyaset bilimi ve kamu yönetimi öğrencilerinin ve toplumun genelinin katılım, temsil, şeffaflık, adalet, eşitlik, kapsayıcılık, iletişim, kamuoyu, bilgiye erişim, teknoloji kullanımı gibi konulara önem verdiğini göstermiştir. Bu araştırma, katılım, temsil, şeffaflık ve hesap verebilirlik, açıklık ve esneklik, iletişim, müzakere gibi demokratik değerlere yaptığı vurguyla önemini ortaya koymaktadır.

Demokratik katılım: STK ve vatandaş katılımına yer veren bu çalışma, demokratik katılımın toplumun çeşitli tabakalarına yayılmasını sağlayacak yöntem ve mekanizmalar önermesi açısından ve bu yolla anayasanın kapsayıcılığını arttırması yönüyle önemlidir.

Temsil ilkesinin uygulanabilirliği: Anayasa yapım sürecinde temsil, araştırmanın ele aldığı bir başka önemli konudur ve anayasa yapım sürecinde temsil imkânı bulan toplum kesimleri, anayasayı sahiplenme yönünde daha istekli olacaktır. Bu da anayasanın meşruluğunun artmasına katkı sunacaktır. Bu varsayımdan hareketle, araştırma hem anayasa yapım sürecinde, hem de başka politika yapım süreçlerinde temsilin gelişimine katkı sunması açısından önemlidir.

Farklı sosyal, kültürel ve siyasi görüşlerin varlığı: Kendisine has fay hatları bulunan Türkiye’deki farklılıklara; akademisyenlerin, öğrencilerin, kamu ve özel olmak üzere geniş toplum kesimlerinin bakış açısını ortaya koyması açısından önemli bir araştırma olan bu çalışma, bu farklılıkların bir araya getirilmesi konusunda öneriler ortaya koyması açısından önemlidir.

Şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin uygulanabilirliği: Anayasa yapım sürecinde şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin uygulanması, sürecin demokratik meşruiyetini ve toplumsal kabul edilebilirliğini artırır. Devletin müzakereci rolü, bu ilkelerin süreç boyunca korunmasını ve uygulanmasını sağlayarak, anayasa yapım sürecinin açık, katılımcı ve denetlenebilir olmasını temin eder. Bu araştırma, anayasa yapım sürecinde şeffaflığın ve hesap verebilirliğin sağlanabilmesi için uygulanabilecek yöntem ve mekanizmalar üzerinde durması açısından önemlidir.

Müzakereci rolün güçlendirilmesi: Araştırma kapsamında müzakereci yöntem detaylı olarak açıklanmış ve bunun için alan yazın çalışmalarından yararlanılmıştır. Öte yandan, araştırma kapsamında toplanan nitel ve nicel veriler, akademisyenlerin görüşleriyle oluşturulan ana temalar, anayasa yapım sürecindeki müzakere konusuna ayrı bir ışık tutmuştur. Bu anlamda, müzakereci rolün ülkemizde uygulanabilirliği tartışılmış ve uygulanabilir senaryoda müzakereci rolün güçlendirilmesi üzerine görüşler ortaya koyulmuştur.

Müzakereci anayasa yapım sürecinde karşılaşılan güçlüklerin ortaya koyulması: Araştırma kapsamında toplanan görüşler, anayasa yapım sürecinde müzakereci bir yöntemin benimsenmesiyle ortaya çıkabilecek sorunları ve devletin burada oynayacağı rolün bazı güçlükleri içerisinde barındırdığını vurgulamaktadır. Toplumdaki ideolojik çeşitlilik, devletin kurumsal yapısı, halkın tutumu, anayasanın işlevselliği, katılım ve temsille ilgili bazı sorunlar süreci güçleştirebilir. Çalışma bu güçlüklerle değinirken, daha sonraki çalışmaların bu sorunlara odaklanmasının da yolunu açmaktadır.

Politika geliştirme ve karar alma süreçlerine rehberlik etme: Bu çalışma, anayasa yapım süreci üzerinden ele aldığı müzakereci yöntemin başka politika yapım süreçlerine uygulanabilirliği hakkında fikir oluşturması açısından hem teorik alanda, hem uygulamada önem arz etmektedir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Her araştırmada görüldüğü gibi, bu araştırmada da çeşitli sınırlılıklar olduğundan söz edebiliriz. Araştırmanın sınırlılıkları; araştırmanın kuramsal çerçevesi, araştırmanın yöntemi, veri toplama yöntem ve araçları, araştırmanın kişisel özellikleri şeklinde sıralanabilir. Bu sınırlılıklar araştırmanın genel çerçevesini çizen en önemli meselelerdir.

Kuramsal Çerçeve Sınırlılıkları: Araştırma, devletin müzakereci rolünü kamu yönetiminin demokratik değerleri çerçevesinde ele almaktadır. Bu araştırmada, devletin müzakereci rolü, kamu yönetiminin YKY yaklaşımlarından YKH ve yönetim yaklaşımları bağlamında ele alınarak ve siyaset biliminin müzakereci demokrasi kuramına dayandırılarak açıklanmıştır. Müzakereci yöntemle ilişkili olan oydaşma kuramı kavramsal çerçevenin dışında bırakılmıştır. Bunun temel nedeni, araştırma içeriğinin müzakereci

demokrasi kuramıyla daha sıkı bağlara sahip olması, oydaşma kuramının konuyu kamu yönetimi disiplininin dışına çekerek, siyaset bilimi disiplinine çok fazla yaklaştırmasıdır.

Metodolojik Sınırlılık olarak katılımcılar: Bu araştırmada kullanılan veri toplama yöntemi olan derinlemesine görüşmeler ve ölçek geliştirme sürecinde gerçekleştirilen uygulama, katılımcıların sınırlı sayıda ve belirli uzmanlık alanlarına odaklanmış olmasından dolayı genel geçerliliği sınırlayabilir. Araştırma kapsamında siyaset bilimi, kamu yönetimi, yönetim bilimi ve hukuk alanından akademisyenlerle görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılar Türkiye’deki devlet üniversiteleriyle özel üniversitelerde görev yapmakta olan akademisyenler arasından seçilmiştir fakat bu üniversitelerde görev yapmayan, serbest olarak araştırmalarını sürdüren siyaset bilimi, kamu yönetimi, yönetim bilimi ve anayasa hukuku uzmanları da bulunmaktadır. Bu kişiler tespit edilemediğinden sürece dâhil edilememiştir. Bununla birlikte, fakülte ağırlıklı katılımcıların sürece dâhil edilmesi, yüksekokullarda, alan dışı görev yapmakta olan uzmanların süreçte bulunmasını da güçleştirmiştir. Bunun temel nedeni, ülkemizde yüksekokullarda görev yapmakta olan ama siyaset bilimi, kamu yönetimi, yönetim bilimi ve anayasa hukuku alanında araştırmalarını sürdüren bilim insanları bulunmaktadır. Bunların sürece dâhil edilememesi bir başka sınırlılığı oluşturmaktadır.

Metodolojik sınırlılık olarak ölçme aracı: Ölçek formuyla veri toplama sürecinde katılımcıların bazılarının ölçek formunu tamamlamaması bir başka sınırlılığı oluşturmuştur. Her katılımcı her soruyu cevaplamaya yanaşmamış veya araştırmaya katılmaya zaman ayırmak istememiştir. Araştırma verilerinin toplanma süreci gönüllülük esasına dayandığı için ve ölçek formunun tamamlanması zorunluluğu bulunması nedeniyle, bu katılımcıların görüşleri sürece dâhil edilememiştir. Bununla birlikte bazı katılımcılar ölçek formundaki boş kutucuklu sorulara konuyla alakalı olmayan bilgiler ve veriler girmiştir. Bu formlar da analiz sürecine dâhil edilememiştir.

Zaman Sınırlılığı: Araştırma sürecinde Türkiye’nin farklı bölgelerindeki akademisyenlerle hem telefonla, hem yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Akademisyenlere ulaşmak ve akademik yoğunlukları olması nedeniyle randevular oluşturmak bir zaman gerektirmektedir ve bu geniş zaman ihtiyacı bir sınırlılık oluşturmuştur. Telefonla görüşme gerçekleştirilen akademisyenlerin yalnız ifadeleri değerlendirilmiş, katılımcıların jest ve mimikleri değerlendirmeye tabi tutulamamıştır. Ayrıca her akademisyen görüşmeyi

kendisinden beklenen sürede tamamlamamıştır. Bazı akademisyenler soruları cevaplama süresini hayli uzatmıştır. Bu durum verilerin tasnif sürecini güçleştirmiştir.

Görüşme ve ölçek formlarının yapım sürecinde de Etik izinler zaman kaybına neden olmuştur. Etik kurulun ayda yalnız bir kere toplanması bu toplantıyı beklemeyi zorunlu kılmıştır. Ayrıca ölçek formu siyaset bilimi ve kamu yönetimi, yönetim bilimi, anayasa hukuku alanıyla ilgili ve ilişkili akademisyen, kamu-özel sektör çalışanları ve öğrencilere olmak üzere, görüşme yapılan kesimden daha geniş bir kitleye uygulanmıştır. Bu durum geniş bir zaman ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Buna bağlı olarak, araştırma kapsamında karşılaşılan en önemli sınırlılık zaman konusunda yaşanmıştır.

Örneklem Sınırlılıkları: Araştırmanın örnekleme sınırlılıkları, seçilen katılımcıların temsil gücü veya örneklemin genişletilmesi konusundaki zorlukları kapsar. Örneğin, çalışmada yer alan akademisyenlerin görüşleri geniş bir yelpazeyi temsil etse de, bazı toplumsal kesimlerin veya farklı uzmanlık alanlarından kişilerin dâhil edilmemesi örneklemin kapsayıcılığını sınırlayabilir. Araştırma kapsamında siyaset bilimi, kamu yönetimi, yönetim bilimi ve anayasa hukuku alanından akademisyenlerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu alanlardaki her akademisyen devletin müzakereci rolü üzerinde fikir veya görüş sahibi olsa da, bu konularda çalışma yapmamış olabilir. Yine araştırma kapsamında görüşülen hukuk alanındaki akademisyenler anayasa üzerine çalışmış olsa da, Devletin müzakereci rolü üzerine bilgisi olmayabilir. Siyaset bilimi, kamu yönetimi veya yönetim bilimi alanındaki bir akademisyen anayasa üzerine geniş bilgi birikimine sahip olmayabilir. Bu durum, Örneklemde seçilen akademik grupların hem anayasa yapım süreci, hem devletin müzakereci rolü konularında aynı anda uzmanlıkları olmaması nedeniyle bir sınırlılığı ortaya çıkarmıştır. Öte yandan, pazarlama, işletme, uluslararası ilişkiler gibi farklı disiplinlerin temsilcisi olan akademisyenler arasında devletin müzakereci rolünü veya anayasa yapım süreçlerini veya kamu yönetimindeki demokratik değerleri çalışmış veya ilgi duyan akademisyenler bulunabilir. Bu akademisyenlerin tespit edilememesi, onların araştırma sürecine dâhil edilememesine neden olmuştur. Bu da devletin müzakereci rolü, anayasa yapım süreci ve kamu yönetimindeki demokratik değerler üzerine oluşmuş her fikrin değerlendirilemediği anlamına gelmektedir.

Veri Yetersizliği ve Erişim Sınırlılıkları: Araştırmanın veri yetersizliği veya erişim sınırlılıkları, belirli veri kaynaklarına veya belgelere erişimdeki zorlukları içerebilir. Örneğin, bazı akademisyenlerin veya uzmanların erişim bilgileri eksik veya yetersiz olduğundan (bakınız tablo 4), bu kişilere ulaşmak konusunda yaşanan zorluklar, araştırmanın belirli perspektiflerden yoksun kalmasına veya tam bir kapsamlılık sağlayamamasına neden olabilir. Araştırma sürecinde akademisyenlere ulaşım yöntemi olarak üniversitelerdeki kurumsal mail adresleri ve telefon numaraları kullanılmıştır fakat bu maillerin büyük çoğunluğuna dönüş yapılmamış, telefonlara bakılmamıştır. Bu durum akademisyenlere erişimi güçleştirmiştir. Ayrıca, araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşme sürecinde, araştırmaya dâhil olan onaltı (16) akademisyen içerisinde Karadeniz bölgesinden her hangi bir katılımcı bulunmamaktadır (bakınız tablo 2 ve tablo 3). Bu konudaki eksiklik ölçek formuyla veri toplama döneminde giderilmiştir.

Araştırmacının kişisel sınırlılıkları: Araştırmacının kişisel özellikleri araştırma üzerinde dolaylı etki yapabilmektedir. Bu çalışmayı yürüten araştırmacının görme yönünden dezavantajlı olması, araştırma sürecinde çeşitli sınırlılıklar ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin kuramsal çerçeveyi oluşturma sürecinin beklenenden uzun sürmesi, araştırmacının kaynakları doğrudan okuyamaması ve kaynakları önce bilgisayar ortamına aktarma zorunluluğuyla ilgilidir. Ayrıca dinleyerek bilgi birikimi elde etmek, birden fazla tekrarı gerektirdiğinden kuramsal çerçevenin yazma süreci uzamıştır. Her kaynağın bilgisayar ortamına aktarılamaması ise bir başka sınırlılığı oluşturmuştur. Veri toplama sürecinde araştırmacı her hangi bir sınırlılıkla karşılaşmamıştır fakat verilerin analiz sürecinde kullanılan Maxqda programının araştırmacı tarafından seslendirme amacıyla kullanılan Jaws ekran okuyucu programıyla uyumlu olmaması nedeniyle bir sınırlılık oluşmuştur. Bu sınırlılık verilerin aktarım sürecinde araştırmacının bir refakatçi desteği almasıyla giderilmiştir. Analiz programının ortaya koyduğu tabloların analiz işlemi yine bilgisayar programları aracılığıyla, sesli olarak yapılmıştır.

1.6. Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışma, belirli varsayımlar üzerine kurulmuştur ve bu varsayımlar araştırmanın metodolojik çerçevesini ve teorik boyutunu inşa etmektedir. Araştırmanın varsayımları şu şekilde sıralanabilir:

- Akademik katkıların değeri,
- Anayasadan etkilenen paydaşların katkısı,
- Demokratik değerlerle uyum,
- Temsil ve katılımın güçlendirilmesi,
- Şeffaflık ve hesap verebilirliğin etkinliği,
- Sosyal, siyasal ve kültürel farklılıkların önemi

Akademik katkıların değeri varsayımı: Bu araştırma, akademik alan yazına ve politika yapım süreçlerine önemli katkılar sağlayabilecek bilgi ve önerilerin, akademisyenlerin deneyim ve bilgilerinden elde edilebileceği varsayımına dayanmaktadır. Anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolüne ilişkin sunulan önerilerin, süreci daha kapsayıcı, katılımcı, meşru ve uzlaşmacı yapabileceği düşünülmektedir. Bu noktada akademisyenlerin bilimsel çalışmalarının, geçmiş deneyimleri sentezleyebilme yeteneklerinin, bilgi birikimlerinin ve toplumda öncü olma rollerinin sürece katkı sağlayacağı varsayılmaktadır.

Anayasadan etkilenen paydaşların katkısı: anayasanın temel kullanıcısı olan öğrenciler, kamu görevlileri, özel sektör çalışanları, STK'ler ve toplumun diğer tüm paydaşları sürecin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle akademisyenlerle birlikte toplumun tüm kesimlerinin de görüşü alınmalıdır. Akademisyenlerin sürece teknik desteği beklenirken, toplumun ihtiyaçlarının anlaşılabilmesi için halkın görüşlerin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu çalışma akademisyenlerden toplanan görüşlerle halkın geneline hitap edebilecek bir ölçme aracı geliştirmiştir ve böylece halkın anayasa yapım sürecindeki algı ve tutumlarını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu görüşlerin, yeni anayasa yapım sürecine vatandaş taleplerinin bütünleşmiş edilmesinin yolunu açacağı ve bu konuda yöntem ve mekanizmaların belirlenmesine katkı sunacağı varsayılmaktadır.

Demokratik değerlerle uyum varsayımı: kamu yönetimine egemen birçok demokratik değer bulunduğunu söylemek mümkündür. Katılım, temsil, şeffaflık ve hesap verebilirlik, adalet-eşitlik, erişim-iletişim, kamuoyunun gücü, hukukun güvenceye alınması ve ifade özgürlüğü bunlardan bazılarıdır. Anayasa yapım sürecinin bu demokratik değerlerle uyumlu hale getirilmesi hem süreci hem ortaya çıkacak metni çağımıza daha uyumlu hale getirebilir. Bu varsayım, araştırmanın demokratik değerlerle uyumunu

destekleyecektir. Çünkü demokratik değerlerle uyumlu bir anayasa, değişimi destekleyerek, her dönemde ait olduğu toplumun istek, ihtiyaç ve taleplerine uyum sağlayabilecektir.

Katılım ve temsilin güçlendirilmesi varsayımı: Araştırma, anayasa yapım sürecinde katılım ve temsilin güçlendirilmesinin, toplumun farklı kesimlerinin sürece daha iyi dâhil edilmesine ve anayasa metninin geniş bir toplumsal kabul görmesine katkı sağlayacağı varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayım, anayasa yapım sürecinin toplumsal barış ve uyum açısından olumlu bir etki yaratacağı düşüncesine dayanmaktadır. Böyle bir anayasa yapım süreci, katılımı kapsayıcılığı arttırdığı ve temsille katılımı arttırdığı için, daha uzlaşmacı ve meşru görülecektir. Bu nedenle müzakereci yöntemin katılımı ve temsili güçlendiren özelliği kamu yönetimindeki demokratik değerlerle uyumunu arttıracaktır.

Şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin etkinliği varsayımı: Çalışma, anayasa yapım sürecinde şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin uygulanmasının, sürecin demokratik meşruiyetini artıracığı ve anayasa metninin toplumsal kabul edilebilirliğini yükselteceği varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayım, kamuoyunun sürece güven duymasının yolunu açtığı gibi, toplumsal katılımı da teşvik edecektir. Bu durumun sürecin demokratik değerlerle uyumunu arttıracığı ve sürecin etkinliğine katkı sağlayacağı varsayılmaktadır.

Sosyal, siyasal ve kültürel farklılıkların önemi varsayımı: Araştırma, Türkiye gibi sosyal, siyasal ve kültürel açıdan çeşitlilik gösteren toplumlarda, anayasa yapım sürecinde bu farklılıkların dikkate alınmasının önemine vurgu yapmaktadır. Farklı grupların ve toplumsal kesimlerin sürece eşit ve adil bir şekilde dâhil edilmesinin, anayasa metninin geniş bir toplumsal destek görmesine ve sürecin sürdürülebilirliğine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Özetle, bu araştırmanın varsayımlarından biri de toplumsal farklılıkların anayasa yapım sürecinde varlık göstermesinin önemi üzerine kurgulanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU YÖNETİMİ VE MÜZAKERECİ YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde, kuramsal çerçevenin temelini oluşturan iki önemli kavram olan kamu yönetimi ve müzakereci yöntem açıklanmaktadır. Kamu yönetimi, kavram tanımı, disiplinin gelişimi ve egemen yaklaşımları bağlamında ele alınmıştır. Müzakereci yöntem, müzakere kavramı, teorik anlamı, müzakereci demokrasi ve Habermas bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca kamu yönetiminde uygulama alanı bulan vatandaş jürileri, kent konseyleri, katılımcı bütçe, vatandaş panelleri ve müzakereci anayasa yapım süreçleri de incelenmiştir.

2.1. Kamu Yönetimi

Bu bölümde kamu yönetimi kavramına; kamu, yönetim ve kamu yönetimi ayrımıyla yer verilmiştir. Ayrıca kamu yönetiminin gelişimi; kavramın ortaya çıkışı, kavramın gelişimini sağlayan etkenler bağlamında ele alınmıştır.

2.1.1. Kavram ve Tanım

Kamu yönetimi, hem kamu kurumları ve kamu hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini amaçlayan bir disiplindir, hem de halk nazarında devleti temsil eden, örgütsel ve işlevsel bir bürokratik yapılanma olarak tanımlanmıştır (Parlak ve Doğan, 2020: 17). Kamu yönetimini bir disiplin olarak idrak edebilmek için onun kavramsal incelemesini yapmak gereklidir. Kamu yönetimini meydana getiren “kamu” ve “yönetim” sözcükleri kendi içlerinde anlamlar barındıran kavramlardır ve geçmiş zamanlardan günümüze akademi-bilim çevreleri tarafından irdelenmiştir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde; “kamu” (public), “yönetim” (administration) ve “kamu yönetimi” (public administration) kavramları ayrı ayrı ele alınmıştır.

Kamu

Kamu yönetimi disiplininin temel kavramlarından biri, kavramın da içinde bulunan “kamu” sözcüğüdür. Kamu kavramı en genel anlamıyla “Halk hizmeti gören

devlet kurumlarının tümü” ve “Bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme” şeklinde tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu (TDK), 2022). Kamu kavramı aynı zamanda halkın oluşturduğu devlet anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla, kavramın resmiyeti ve genelliği ifade ettiği (Eren, 2020: 18) de söylenebilir. Kamu kavramı devletle ilişkili olarak ele alınacak olursa, kamu yönetiminin siyaset boyutuna da vurgu yapılmış olacaktır (Parlak ve Doğan, 2020: 17). Bu durumun bir sonucu olarak kamu, Ferlie (1996: 42) tarafından "toplumun ortak çıkarlarını korumak ve devletin görevlerini yerine getirmek amacıyla tasarlanmış kurumlar, politikalar ve hizmetlerin tümü" olarak tanımlanmıştır. Bu tanım, kamu kavramının devlet ve toplumla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, kamu devlet ve halk için oluşturulacak politikaların, yürütülecek hizmetlerin ve bu politikalarla hizmetlerin sağlanmasında rol alacak kurumların olduğu bir kavram alanıdır.

Kamu kavramı çeşitli düşünürler tarafından, farklı açılardan ele alınmıştır. Bu düşünürlerin kavrama getirdiği açıklamalar günümüzdeki kamu yönetimi disiplininin içinin doldurulmasına katkıda bulunmuştur. Jean-Jacques Rousseau, kamu kavramını "genel irade" üzerinden tanımlamıştır. Ona göre kamu, bireylerin ortak çıkarlarını temsil eder ve bu çıkarları merkeze alarak hareket eder. Toplumsal sözleşme görüşünün temsilcisi olan Rousseau, bireylerin bu sözleşmeye dayanarak bir araya geldiklerini ve “kamu iradesi” biçiminde bir toplumsal irade oluşturduklarını ifade eder (Rousseau, 1974). Görüldüğü üzere Rousseau’nun bu bakış açısı, kamunun sözleşme olma yönüne daha fazla vurgu yapmaktadır. John Locke ise kamu kavramını bireylerin kendilerine ait gördükleri doğal haklarını korumak amacıyla oluşturdukları bir “yapı” şeklinde tanımlar. Ona göre kamu devlet örgütünün temel yapı taşlarından biridir ve bireyin yaşam, özgürlük ve mülkiyet gibi temel haklarını korumakla yükümlüdür (Locke, 2000). Locke’un devlete vurgu yapan bakış açısı ise kamu alanını devletle güçlü ilişkiler kurmaya yönlendiriyor gibi görünmektedir. Locke’nin görüşü, kamu kavramını, bireylerin temel haklarını korumaya yönelik devletin etkin olduğu bir alan biçiminde ifade ettiği söylenebilir.

Kamu yönetimi disiplininin geleneksel dönemini büyük ölçüde şekillendiren bürokrasi modeli ile birlikte anılan Max Weber, kamuyu, rasyonel bir örgütlenme biçimi ve kurallara dayalı bir yönetim modeli olarak tanımlar. Weber, rasyonel bürokrasi

yaklaşımında, bürokrasinin kamu yönetiminde merkezi bir rol oynadığını söyler. Ona göre, toplumun ihtiyacı olan kamu hizmetlerinin etkin bir biçimde yürütülmesini sağlayabilmek için rasyonel kurallar gereklidir (Weber, 2023a). Bu düşünürlerin kamu kavramına getirdikleri açıklamalar ve yorumlar, günümüzde disiplin olarak elimizde bulunan kamu yönetiminin çehresini oluşturmuştur. Birey, birey-devlet ilişkisi, bürokrasi, örgüt, rasyonellik gibi kavramlar kamu yönetiminin anlaşılmasında, açıklanmasında kullanılan önemli kavramlar halini almıştır.

Bir bilim dalı olarak kamu yönetiminin 20. yüzyılda önem kazandığını söyleyebiliriz. 19. Yüzyıllarda bilimsel anlamda ele alınmaya başlayan yönetim ile birlikte kamu yönetiminde, çeşitli yaklaşımlar da siyaset bilimi ve yönetim alanında varlık göstermeye başlamıştır. Bu durumun genişleyerek 20. yüzyıla aktarılmasıyla kamu yönetiminin toplum ve demokrasi ile ilişkili konuları da vurguladığı görülmektedir. Buna göre, Jürgen Habermas'ın, kamu yönetimi ile ilişkili kamu kavramını "kamusal alan" üzerinden açıkladığı görülmektedir. Habermas'a göre kamu, toplumsal meselelerin tartışıldığı bir alandır ve kararlar bu alanda alınmaktadır. Kamusal alanda bireyler tartışmanın bir parçasıdır ve burada bireyi ilgilendiren toplumsal meseleler hakkında fikir alışverişinde bulunmaktadır. Kamusal alan, kolektif kararların amaçlandığı bir tartışma ortamının mekânsal boyutunu ifade etmektedir (Habermas, 2021). Habermas'ta hayat bulan kamusal alan düşüncesi, kamu kavramına tıpkı Weber'in bürokrasi modelinde vurgulanan rasyonel yapı gibi somut bir anlam kazandırmıştır. Hannah Arendt ise kamu alanını, ortak karar alma vurgusu yaparak, bireylerin eşitlik esasına göre bir araya geldikleri alanlar olarak tanımlamaktadır. Ona göre kamu, bireylerin demokratik değerler çerçevesinde bir araya geldiği politik bir katılım alanıdır (Arendt, 1998). Arendt politik katılıma vurgu yaptığı düşüncesinde, demokratik değerlerle kamu kavramını büyük ölçüde bir araya getirmiştir. Bunda demokratik yönetimlerin 20. yüzyılın egemen gücü olmasının ve kamu alanını yönlendirme gücüne sahip olmasının da etkisi bulunmaktadır. Son olarak, David Easton, kamu kavramını bir "siyasi sistem" biçiminde değerlendirmektedir. Ona göre kamu, toplumsal değerleri dağıtan otoriteyi temsil eden, toplumsal düzeni sağlayan siyasi bir sistemdir (Easton, 1965). Dolayısıyla kamu kavramına yüklenen bu anlam, onu toplum üstü bir konuma yerleştirmiş; karar verici, düzen sağlayıcı, somut bir aktör haline getirmiştir.

Günümüzde bireylerin politikalar üzerindeki etkisi geçmişe kıyasla daha fazladır. Bu durum demokrasi düşüncesinin gelişimiyle paralellik göstermektedir. Demokratik yönetimlere olan arayışın artması, kamu kavramını alan-mekân düzlemine çekmiştir. Habermas ve Arendt, bireylerin bir araya gelerek, ortak-kolektif kararlar alma arayışlarını ve bu eylemin yönetimlere etkisini vurguladıkları çalışmalarında, birey temelli kamu kavramını günümüzdeki yönetim anlayışları ile daha sıkı ilişkilendirmiştir. Böylece, geçmişte sınırlı çevrelerin uğraş alanı olan yönetim, günümüzde kamu dediğimiz bireyler topluluğundan ayrı düşünülemez hale gelmiştir. Bununla birlikte, yönetimi halk iradesiyle üstlenen devlet, kaynak ve değerleri kamu üzerine dağıtan bir otorite olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, devlete bir güç alanı açarak kamu-devlet ilişkisini de ön plana çıkarmaktadır. Siyasetle ilişkili hale gelen kamu; demokrasinin vurguladığı ortak karar alma, tüm görüşlerin ifade edilebilmesi, temsil ve katılım, temsilde adalet ve eşitlik gibi değerlerin öznesi haline gelmiştir. Bu durumun temelinde Habermas'ın kamusal alan ve Arendt'in bireylerin politik katılımı yaklaşımlarının etkisi olduğu söylenebilir. Öte yandan, Easton, kamunun düzen sağlayıcı ve değer dağıtıcı bir otorite olduğunu vurgulayarak devlete güçlü bir anlam yüklemiştir. Bu çıkarımın temel nedeni ise 21. yüzyıla kadar devletin egemen konumunun şiddetli biçimde sorgulanmamış olmasıdır.

Yönetim

Modern toplum yönetilen bir toplumdur (Turan, 2019: 53). Ayrıca modern toplum kamu dediğimiz halktan ayrı düşünülmemelidir. Bu nedenle kamu ile birlikte yönetim (administration) kavramının da bilinmesi oldukça önemlidir. Kamu sözcüğünün halk-toplum(sociaty) anlamına yapılan vurgu ile birlikte modern toplumların yönetilmesi ilişkisi yönetim kavramının tanımlanmasındaki önemi pekiştirmektedir. Böylece “modern toplum yönetilen bir toplumdur” ifadesi neredeyse analiz edilmiş ve kamu yönetimi kavramı kısmen açıklığa kavuşturulmuş olacaktır.

Yönetim kavramının en çok bilinen karşılığı “başkalarını sevk ve idare etme süreci” şeklindedir (Öztürk, 2023: 14; Yenisu, vd., 2019). Buradaki “idare” sözcüğü Türkçe anlamıyla kullanıma işaret etmektedir ve bu sözcük ikilisinden “sevk” sözcüğü Arapça kökenlidir (Keskin, 2023: 657). Yönetim için yapılabilecek en genel tanımlardan biri ise çeşitli amaçların verimli ve etkili bir biçimde gerçekleştirilmesi için bir insan

grubunda, işbirliği ve koordinasyon sağlamaya yönelik faaliyetlerin tamamı (Özer, 2021) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramın ortaya çıkışının insanlık tarihinin başlangıcıyla aynı dönemlere kadar uzandığı ifade edilmektedir. M.Ö. 1300 yılında yönetimle ilintili olarak kamu yönetimi kavramının Antik Mısır, Yunan ve Çin kaynaklarında geçtiği bilinmektedir (Yenisu, vd., 2019: 517). Bu kaynaklar yönetim kavramını, kamu yönetimiyle tarihsel anlamda ilişkilendirmemize katkı sağlamaktadır. Böylece bir yönetim biçimi olarak kamu yönetimi, geçmişten günümüze gelen ve geleceğe doğru devamlılık gösteren bir olgu biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Geçmişle bağlantılarını kurabildiğimiz olgular günümüzde de varlığını sürdürüyorsa, bu olguların geleceği de etkilemesi mümkündür.

Yönetim kavramı Fişek (2015) tarafından yapılan tanımlama içerisinde belirtildiği üzere, (1) eş amaçlı kişilerden oluşan bir örgütsel yapıyı ve (2) örgütsel amaçların en akılcı yollarla gerçekleştirilmesine dönük eylemler dizisini varsaymaktadır. Bundan daha da önemlisi (3) evrensel nitelikler taşıyan planlama, örgütlenme, personel-alma, yönlendirme, eşgüdüm ve denetleme eylemlerinin uygun biçimde dizilip etkileşime girmelerinin ortaya çıkardığı karmaşık bir süreçte somutlaşmaktadır. Bu karmaşık süreçlerin bilimle tanışması ise klasik yönetim anlayışının öncülerinden olan Henri Fayol'un yönetimin her yerde uygulanabilecek beş (5) unsurundan söz etmesiyle olmuştur. Planlama, örgütlenme, koordinasyon, komuta ve kontrol işlerini içerisinde barındıran yönetim süreçlerinin ondurt (14) ilkesinden söz edilebilir (Fayol, 2016). POSDCORB şeklinde kısaltılan yönetimin "planlama (planning), organize etme (organizing), personel sağlama (staffing), yönlendirme (directing), koordinasyon (coordinating), raporlama (reporting), ve bütçeleme (budgeting)"işlevlere ayrılması gerektiğini savunan Luther Gulick ve Lyndall Urwick (Gulick ve Urwick, 1937), yönetimin fonksiyonlarının belirlenmesine katkıda bulunmuşlardır (Parlak ve Doğan, 2020: 42). Yönetim alanında geliştirilen bu ilkeler, unsurlar, fonksiyonlar; yönetim bilimini devlet görevlilerinin özlük işlerini düzenleyen bir yöntem olmanın ötesine taşımıştır. Böylece yönetim, işyeri ilişkilerinden kamu maliyesine, iktisattan hukuka uzanan geniş bir yelpazedeki bilim dallarının kesişme noktasında konumlanmıştır.

Yönetim insanın örgütlenmesiyle anlam kazanan bir eylemdir. Ayrıca yönetim bir örgütlenme biçimidir. İnsanların belli bir amaç doğrultusunda işbirliği veya işbölümü

yapmak amacıyla örgütlenerek bir araya gelmesiyle ortak çalışma alanları meydana getirmesi yönetimin en eski uygulama biçimini ortaya çıkarmıştır. İnsanların tamamının görev aldığı doğal işbölümü ile başlayan yönetim süreci, tarım toplumuna geçilmesiyle toplumsal işbölümüne, oradan da kafa-kol emeğinin ayrıldığı yeni bir forma bürünmüştür (Karakoç, 2020; Keskin, 2023). 19. yüzyıl ortalarına kadar tarım etrafında toplanan ulusal ekonomi ve teknik gelişmeler, sanayi kapitalizminin gelişimiyle birlikte yerini sanayi işçi sınıfının akıl gücüne ve örgütlenmiş toplum yapısı olan sendikalaşmaya bırakmıştır. Kazanç ve karı hedefleyen birey ve toplum, sanayi kapitalizminin doğuşuna neden olmuştur (Aktel, 2003; Karakoç, 2020). Bilgi çağı öncesi dönem olarak adlandırılan ve 19. yüzyıla kadar gelen bu dönem, teknolojik gelişmelerin bilim insanları tarafından değil, tesadüfi olarak vuku bulduğu bir dönem olmuştur. Bununla birlikte, yönetim alanının bilimsel bir konu olarak değer kazanması ve irdelenmeye başlaması ise 19. yüzyıldan sonra yoğunluk kazanmıştır (Aktel, 2003; Yenisu, vd., 2019). Disiplinler arası bir disiplin olarak önem kazanan yönetim (Fişek, 2015), 17. yüzyıldan itibaren kameral bilimler kürsüleri vasıtasıyla kamu yönetimi disiplininin kökenlerine yerleşmiştir.

Kamu Yönetimi

Yönetim işi antik dönemlere kadar uzanan bir uğraş alanı olmasına rağmen (Yenisu, vd., 2019), kamu yönetiminin 17. yüzyılda bir disiplin olarak ele alınmaya başlanması, yönetim alanının rasyonel bakışla yeniden düşünülmesine neden olmuştur (Özer, 2021: 2). Konuya kavramsal olarak bakılacak olursa, “yönetmek” ve “yönlendirmek” anlamlarına gelen “administratio” kelimesinden türeyen “administration” terimi, Türkiye’de “idare” ve “yönetim” anlamlarında kullanılmaktadır. Ancak, Türkiye’nin yönetim ve akademi geleneğinde “public administration” kavramının başka dillerden çevirisi yapılırken, “administration” terimi genellikle “yönetim” olarak kullanılmakta ve bu kullanım yaygın olarak kabul görmektedir (Demirkıran, 2022: 15). Bu çalışmada sıklıkla yönetim terimi kullanılmıştır; idare terimine ise üzerinde inceleme yapılan kaynakların özgünlüğüne zarar gelmemesi adına yer verilmiştir.

19. Ve 20. yüzyıllarda yapılan çalışmalar, kamu yönetiminin yönetim bilimiyle birlikte, işletme, toplum bilimleri, siyaset bilimi gibi farklı alanlarda da ele alınmasıyla sonuçlanmıştır. Bu durum kamu yönetiminin yapısal ve işlevsel olmak üzere iki

boyutundan söz edilmesine neden olmuştur. Devletin örgütsel görünümü kamu yönetiminin yapısal boyutuyla açıklanabilir. Devletler yasalarla belirlenmiş görevlerini yerine getirebilmek için ulusal ve yerel düzeyde örgütlenir. Bu örgütlerin temel amacı anayasa ve yasalarla belirlenen görevleri yerine getirmektir. Kamu yönetiminin işlevsel boyutunu ise yasaları ve kamu politikası kurallarını uygulama süreci oluşturmaktadır. Yasalarda belirtilen genel kurallar bu süreç aracılığıyla özel olaylara uygulanarak özel kararlara dönüştürülür. Bu boyutuyla kamu yönetimi, geniş anlamdaki yönetim alanının siyasal ortamında yer almaktadır. Ayrıca kamu yönetimi, kamu politikalarının belirlenmesinde önemli bir role sahiptir ve bu sayede siyasal sürecin bir parçasını oluşturur (Turan, 2019).

Bir disiplin olarak kamu yönetimi, devletin faaliyetlerini planlama süreçleriyle birlikte; devlet faaliyetlerinin, organizasyon, yürütme ve değerlendirme süreçlerini içeren geniş bir alanı ifade etmektedir. Bu kapsamda, kamu yönetimi devletin merkezi hükümetinden başlayarak yerel yönetimlere, çeşitli statüdeki kurumlara ve diğer kamu birimlerine kadar geniş bir yelpazeyi işaret eder. Bu yelpaze içerisinde kamu kurumları, özel kurumlar, çeşitli iştiraklar, özerklikleri kanunlarla tanımlanmış çeşitli kamu kurum-kuruluşları ile hizmet birimleri bulunmaktadır. Kamu yönetiminde temel amaç, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak, halkın refahını artırmak ve kamu politikalarını etkili bir şekilde uygulamaktır (Rosenbloom, et al., 2015; Stillman, 2009). Kamu hizmetlerini yürüten bir idari mekanizma olarak kamu yönetimi, bu yönüyle çoğu zaman bir birleriyle çelişki içerisinde olan, bütün bir toplumun iç içe girmiş sorunları arasında işleyen (Turan, 2019: 53) hassas bir mekanizmadır. Kamu yönetimini devletin bir uzantısı olarak kabul eden görüşe göre ise kamu yönetimi, yürütme organına bağlı, yürütme organının belirlediği politika, ilke ve esaslara göre örgütlenen ve kendisine verilen görevleri yerine getiren kamu görevlilerinin oluşturduğu bir yapıdır (Önen ve Ozan, 2021).

Kamu yönetiminin genel özellikleri; hizmet odaklılık, hukukun üstünlüğü ve katılım şeklinde sıralanabilir. Bu ilkeler demokratik değerlerin önem kazanması ve değişen toplumsal ihtiyaçlar sonucunda, süreç içerisinde ortaya çıkmıştır. Kamu yönetiminde hizmet odaklılık (Denhardt ve Denhardt, 2017), kamuya yönelik hizmet anlayışını önceleyerek, vatandaşlara yönelik sunulan hizmetlerin adil-eşit ve etkin bir şekilde yürütülmesini hedefler. Bu kapsamda devlet, farklılıkları bulunan bireylerin ve o

bireylerin oluşturduğu toplulukların tercihlerini bir araya getirip bütünüleştirir. Böylece, vatandaşlarına, onların ihtiyaç duyduğu kamu hizmetlerini kaliteli bir biçimde, ekonomiklik, etkinlik, eşitlik ve verimlilik ilkelerine uygun olarak sunma konusunda sorumluluğunu yerine getirmiş olur (iek ve Ökten, 2024). Bu ilkeyi yerine getirirken kamu yönetimi, kamu yararını esas edinmiştir. Buradaki kamu yararı ise en genel tanımlamasıyla, devletin toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılama konusunda göstermekle yükümlü olduğu sorumluluğunu ifade etmektedir (amur, 2020).

Kamu yönetiminin bir diğer ilkesi, hukukun üstünlüğü ilkesidir (Stillman, 2009). Kamu yönetimi faaliyetleri, hukuki kurallar ve normlar çerçevesinde yürütölür. Bu, devletin yönetim süreçlerinin adil, şeffaf ve hesap verebilir olmasını sağlar. Hukukun üstünlüğü ilkesi, kamu yönetimindeki güç kullanımını sınırlar ve halkın haklarına saygı gösterir. Kamu yönetiminde vurgulanan hukukun üstünlüğünün sorumluluğu ise devlet kurumuna yüklenmiştir. Vatandaşlara hizmet sunma konusunda belirli olan genel bazı ilkelerin kamu yönetimi tarafından dikkate alınması, kamu yönetiminin (burada sözü edilen devlet) başarılı bir şekilde hizmet sunması açısından oldukça önemlidir. Adalet ilkesi ise bu ilkelerden en önemlisidir (amur, 2020).

Kamu yönetiminde geniş yer tutan bir başka kavram katılım kavramıdır ve kamu yönetiminin temel ilkelerinden biridir (Rosenbloom, et al., 2015). Halkın yönetim süreçlerine aktif bir şekilde katılmasını teşvik eden bu ilke, kamu yönetiminde işleyen demokratik süreçleri destekler. Bu kapsamda desteklediği en önemli demokratik değerlerden biri de şeffaflık ve hesap verebilirlik değerleridir. Karar alma süreçlerinde şeffaflık ve hesap verebilirliğin güçlü olması farklılıkları bulunan bireylerin ve grupların sürece katılımını destekler ve kolaylaştırır (Ateş ve Buyruk, 2018; olak, 2021).

Günümüzde yaygın olarak işlenen katılım, hukukun üstünlüğü, hizmet odaklılık ilkeleri; kamu yönetiminin bir disiplin olarak tanımlanırken amacını ve yöntemini ortaya koymaktadır. Kamu yararını önceleyen ve vatandaş merkeze alan model arayışları kamu yönetimine siyasi bir boyut da kazandırmıştır. Bu da kamu yönetiminin siyasal sistemin çeşitli olgularıyla özdeşleştirilmesine imkân vermiştir. Bu olgulardan birincisi, kamu yönetiminin yürütme organı ile olan ilişkilendirilmesidir ancak kamu yönetiminin yasama ve yargı organları ile de önemli ölçüde ilgili olduğu gerçeğini göz ardı etmemek gerekir.

İkinci olarak, kamu yönetimi kamu politikalarının oluşturulması ve uygulanması ile ilişkilendirilebilir ve bu nedenle çıkar grupları ve bireyler ile yakından ilgilidir. Bu anlamda kamu yönetimi temel toplumsal amaçlarla ve hızla değişen siyasal bir ortamda bu amaçlara ulaşmak için kaynakların geliştirilmesi ile ilgilidir. Üçüncü olarak, kamu yönetimi en genel anlamıyla insan davranışı ve işbirliği yapan gruplarla yakından ilişkilidir. Dördüncü olarak, kamu yönetimi doğal olarak kamu mal ve hizmetlerinin üretimi ile yakından ilişkilidir. Beşinci ve son olarak, kamu yönetimi özel yönetimden çeşitli bakımlardan ayrışabilen bir ilgi alanıdır (Turan, 2019). Tüm bu özellikler kamu yönetimini topluma hizmet eden, hukuk kurallarıyla görev ve sorumlulukları belirlenmiş, süreç içerisinde değişime uğrayan, devlet, birey ve kurumlar temelli bir mekanizma olarak tanımlamamıza imkân vermektedir.

2.1.2. Kamu Yönetimi Disiplininin Ortaya Çıkışı ve Kuramsal Temelleri

Kamu yönetimi, uygarlıklar tarihinde önemli izleri bulunan, uygulamaları en eski dönemlere kadar uzanan bir anlayıştır. 17. yüzyılda, Avrupa kıtasında meydana gelen bilimsel, siyasal ve ekonomik gelişmeler sonucunda ortaya çıktığı kabul edilen bir disiplin olarak kamu yönetimi, günümüzde devlet ve toplumla ilişkili biçimde kurumsal ve siyasal gelişimini sürdürmektedir. Kamu yönetiminin konularından biri olan devlet ve devlet dışı aktörler üzerine araştırma yaparken, bu disiplinin ortaya çıkışını ve gelişimini anlamak oldukça önemlidir.

Ortaya Çıkışı

Kamu yönetiminin alan yazındaki araştırmaları incelendiğinde, bu disiplinin oldukça genç olduğunu söyleyebiliriz. 19. yüzyıldan bu yana, neredeyse iki (2) yüzyıldır yoğun olarak akademik çalışmalara ve yönetim-siyaset pratiklerine konu olan kamu yönetimi, birden fazla teorinin etkisinde gelişim göstermiştir ve gelişmeye devam etmektedir. Buna bağlı olarak, kamu yönetiminin dönemlere ayrılması güç hale gelmiştir. Önen ve Ozan (2021), Osborne (2006)'dan kaynak göstererek kamu yönetiminin gelişimini üç (3) döneme ayırmıştır:

- 1900'lü yılların başından 1980'li yıllara kadar uzanan seçkin ve geleneksel kamu yönetimi,
- 1980'li yılların sonlarından 2000'li yıllara kadar gelen yeni kamu yönetimi,

Son zamanlarda ortaya çıkan kamu yönetişimi dönemi. Bu ayrım kamu yönetimi disiplindeki öncü yaklaşımların egemen olduğu dönemlerle de paralellik göstermektedir. 1980'li yıllara kadar egemen olan geleneksel yönetim anlayışları, 2000'li yıllara kadar varlığını güçlü biçimde hissettiren YKY ve günümüzde etkisini sürdüren yönetişim yaklaşımları bu egemen yaklaşımlardır. Öte yandan, kamu yönetimi idare-yönetim anlamında kullanılan ve siyaset ve ahlakla ilişkili ele alınan, 19. yüzyıldan önce de mazisi bulunan bir anlayışı temsil etmektedir.

Tarihin ilk dönemlerine ait çeşitli eserler incelendiği zaman, içerik yönünden kamu yönetimini karşılayabilecek çeşitli adlandırmalar bulunduğu görülmüştür. Bu da kamu yönetiminin insanlıkla birlikte var olduğunu söyleme imkânı vermektedir. Tarihsel süreç içerisinde benimsenmiş ahlaki değerler, siyasi tutumlar ve davranışlar, liderlerde aranan özellikler, topluma ve devlete yüklenen sorumluluklar kamu yönetiminin genel çehresini yansıtmaktadır. Bu da çeşitli yönetim uygulamaları vasıtasıyla kamu yönetiminin tarihsel dönemler içerisinde görülmesi anlamına gelmektedir. İyi bir devlet nasıl yönetilir ve yöneticiler hangi özelliklere sahip olmalıdır şeklindeki sorgulamalar temelinde yükselen tartışmalar, Antik yunan devletlerinden günümüze kadar bir köprü kurmuştur (Kalfa, 2011: 405; Peters ve Pierre, 2015: 25).

Rönesans ve Aydınlanma dönemleri, Avrupa'da kamu yönetimi anlayışında önemli değişimlere neden olmuştur. Bu dönemin iki önemli gelişmesi merkezi devletlerin güçlenmesi ve hukukun üstünlüğüdür (Pollitt ve Bouckaert, 2017: 79). Merkezi yönetimlerin güçlenmesi 16. yüzyılda merkantilizm hareketiyle açıklanabilir. Avrupa'da feodalizm ortadan kalkıp milli devletlerin sahneye çıktığı bu dönemde, uluslarının zenginliğini altın ve gümüşle arttırmaya çabalayan devletler, ekonomiye müdahale eden bir anlayışla hareket etmiştir. Bilindiği üzere, merkantilizm hem ekonominin hem de devletin büyümesini hedefleyen bir anlayışı ifade eder. Devlet hazinesinin büyümesine odaklanan, ithalattan çok ihracata yönelen, bunun bir sonucu olarak hükümdarların tacirlerle ilişki kurması (Aydemir ve Güneş, 2006: 136; Eryılmaz, 2015: 33) devletin ekonomiyi neden yönetim düzeyinde kontrol etmek istediğini açıklamaktadır.

Merkantilizmin arz fazlası ve yüksek enflasyona karşı mücadele felsefesi ve Avrupa'daki Otuz Yıl Savaşları, 17. yüzyılda, özellikle bu durumdan etkilenen Prusya'da Kameralizm düşüncesinin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır (Babaoğlu ve Çubukçu, 2020). Kameral bilimler akımı, yönetimi bilimsel düşünceye kavuşturmayı ön görmekte ve kurumsal olmaktan öte, deneysel olmaya vurgu yapmaktadır. Yönetimin ortak ilkelere dayalı olduğunu ve kamu yöneticilerinin eğitim yoluyla yetiştirileceğini savunmuşlardır (Turan, 2019: 64).

Kamu yönetiminin bir disiplin olarak resmi başlangıç noktasını, 17. yüzyılda, Prusya da kurulan "Kameral Bilimler Kürsüleri" ve Fransa'da gerçekleştirilen çalışmalar oluşturmaktadır. 17. yüzyılın gelişim konseyi "kameralizm" ve "politik bilim" üzerine çalışmaları ve Prusya da iki (2) üniversite profesörünün atanması yönetim bilim alanına resmi boyut kazandırmıştır. Bununla birlikte, Fransız yazar Delamare "Traite de la Police" veya "Treatise on Polity" adlı çalışmasıyla yönetim bilimi alanına temel oluşturan bir diğer düşünür olmuştur (Demir ve Yavaş, 2015). Diğer yandan Almanya'da yönetim biliminin siyaset bilimi, sosyoloji, idare hukuku ve kamu maliyesi gibi disiplinlere dayanan yeni bir disiplin alanı olması gerektiğini öne süren Alman düşünür Lorenz von Stein'in, kamu yönetiminin ortaya çıkmasına katkı yapan öncülerden biri olduğu kabul edilmektedir (Turan, 2019: 63).

Kamu yönetimi disiplinin hukuk ile olan bağı Avrupa'da ortaya koyulan akademik çalışmalarla güçlenmiştir. Fransız düşünür Charles Jean Bonnin (1772- 1812), ortaya koyduğu çalışmalarıyla 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Napolion tarafından gerçekleştirilmeye çalışılan reformlara katkıda bulunduğu bilinmektedir. Devlet örgütlenmesini ve memur rejimini hedef alan bu reformların amacı devleti millet ekseninde yeniden inşa etmek olmuştur ve Bonnin'in çalışmaları bu amaca hizmet etmiştir. Bonnin, kamu yönetimi kavramının ilk kez kullanıldığı eseri olan ve 1812 yılında üç cilt olarak yazdığı kitabına, "Kamu Yönetiminin İlkeleri" (Principes d'Administration Publique) adını vermiştir (Selvi, 2020). Kıta Avrupa'sında, mutlakiyet temelli devletlerin ortadan kalkması ihtimali varken ve yönetim alanında, hukuk ilkeleri belirlenmeye çalışılırken, Fransa'da Bonnin tarafından yazılan "Kamu Yönetiminin İlkeleri" eseri kamu yönetiminin bir disiplin olarak gelişimine en büyük katkıyı sunan eserlerden olmuştur (Babaoğlu ve Çubukçu, 2020).

Avrupa ve ABD kıtalarında gerçekleştirilen çalışmalar ve uygulamalar ekseninde gelişme gösteren kamu yönetimi, geleneksel yaklaşım özelliklerini bu coğrafyalarda yetişmiş bilim insanlarının görüşleri çerçevesinde şekillendirmiştir. Avrupa’da, Bonnin’in öncülük ettiği gelişim sürecini ABD’de Woodrow Wilson üstlenmiştir. Bilinmelidir ki Bir coğrafyada ortaya atılan görüşlerin diğer bir coğrafyayı etkilemediğini söylemek doğruluktan uzak olacaktır. Bununla birlikte her iki coğrafyada meydana gelen gelişmeler ve yoğun çalışılarak günümüzde önemli bir noktaya getirilen kamu yönetimi disiplini, esasında iki teorik kurgu üzerine inşa edilebilir. Bunlardan birincisi, özellikle Almanya’da etkisini gösteren bürokratik yönetim modeli, ikincisi ise 19. yüzyılın sonunda Wilson ile gündeme gelen siyaset-yönetim ayrımıdır (Özer, 2021). İşte Weber ve Wilson’un görüşleri bu noktada önem kazanmıştır. Wilson’un “Yönetimin İncelenmesi” makalesi ortaya attığı “yönetim-siyaset ayrımı” fikriyle kamu yönetiminin öteki disiplinlerden ayrılmasında başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir (Ateş, 2020; Önen ve Ozan, 2021; Turan, 2019). Bunun öncesinde bürokrasi anlayışıyla kamu yönetiminin şekillenmesinde başat rol oynayan Weber, bürokrasiyi akılcı bir yöntem olarak görmektedir (Asunakutlu, 2001). Wilson’un “yönetim-siyaset ayrımı” ve Weber’in “bürokrasi” fikri kamu yönetiminin 20. yüzyılını şekillendiren önemli akımlar olmuştur. Daha sonra kamu yönetimini derinleştirerek inceleyen düşünürler çeşitli varsayımlarını bu fikirler üzerine inşa etmiş; kimi zaman Wilson ile Weber’e katılmış, çoğunlukla da eleştirmişlerdir.

Kamu Yönetiminin Gelişimini Etkileyen Etmenler

Modern devletlerin ortaya çıkış süreçlerinde, kamu yönetiminin rolü ve kapsamı genişlemeyi sürdürmektedir ve her şeyi kapsamaktadır. Devletin sorumluluğunun sadece yasa ve düzenin sürdürülmesi ile sınırlı olduğu anlayışıyla ortaya atılan minimalist devlet yapısı düşüncesi, birkaç yüzyıl önce tarihe karışırken, hükümetin toplumsal ve ekonomik alanlara daha fazla müdahalesini esas alan modern devletin, kamu yönetiminin rolünü dramatik bir şekilde arttırdığını söylemek mümkün. Bu durumun ortaya çıkmasında, kamu yönetiminin günümüzdeki rol ve işlevinin son birkaç yüzyıl içinde insanlık tarihinde meydana gelen değişikliklerden etkilenmiş olmasının rolünden söz edilebilir. Bununla birlikte, kamu yönetiminin kendisinin gelişimi kadar kamu yönetiminin teorik

gelişimi de, başlıca siyasi, sosyal ve iktisadi olaylardan ve gelişmelerden etkilenmiştir (Ateş, 2020).

Modern devletlerin gelişim sürecinde kamu yönetimi disiplininin şekillenmesi üzerinde etkisi bulunan başlıca siyasi, sosyal ve iktisadi olayları şu şekilde örneklendirebiliriz:

I. Sanayi devrimi toplum hayatı üzerinde çeşitli değişimler meydana getirmiştir. Bu değişimlerden bir bölümü yönetim-devlet üzerinde kendisini göstermiştir. Bu devrimle devletin ve buna bağlı olarak kamu yönetiminin hacmi büyümüştür. Büyüyen devlet hacmi kamu yönetiminin yönetim-siyaset gibi disiplinlerden ayrılmasını zorunlu kılmıştır (Aksoy, 2016).

II. Avrupa’da topyekün (toplu) vuku bulan ve devlet temelli siyasi sistemin temelini oluşturan Otuz Yıl savaşları sonrasında ortaya çıkan siyasi, ekonomik, sosyal krizle başa çıkma sürecinde kamu yönetimi önemli bir rol oynamıştır (Şahin, 2024).

III. Westfalya Barış Antlaşması devletler sisteminin ve uluslararası ilişkiler olgusunun kökleşmesine alan oluşturmıştır. Bunun bir sonucu olarak Westfalya barışı, kamu yönetiminin Avrupa ülkelerinin her yöresinde örgütlenmesini sağlayan ulus-devlet anlatışına yol vermiştir (Ateş, 2020).

IV. Merkantilizm ile birlikte zenginleşen toplumlar, zenginliklerinin doğru şekilde yönetilebilmesi için mali işlerin yürütülmesine ağırlık vermişlerdir ve bu da kamu yönetimine verilen önemi arttırmıştır (Aydemir ve Güneş, 2006).

V. Fordist üretim tarzı, bilimsel yönetim yaklaşımı ve bürokratik idari sistem için hem bir meşruiyet kaynağı hem de ilham verici bir model olarak hizmet etmiştir. Bu üretim tarzı, iş süreçlerinin sistematik ve verimli bir şekilde organize edilmesine dayandığı için, bilimsel yönetimin prensipleriyle doğrudan uyum göstermiş ve bürokrasinin hiyerarşik ve düzenli yapısına uygun bir zemin oluşturmıştır. Fordizm, bu yönetim ve idare sistemlerinin kabul görmesi ve yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır (Ateş, 2020; Yertüm, 2017).

VI. 1929 yılında ABD’den başlayarak önce Avrupa, oradan tüm dünyaya yayılan Büyük Buhran ile paranın dolaşımı yavaşlamış, yatırımlar sekteye uğramış, işsizlik artarak insanların alım gücü düşmüştür. Bu durum, devletin ekonomiye müdahalesini artırarak, iktisadi alanda da kamu yönetiminin ağırlığını artırmasına imkân vermiş, ABD ve İngiltere gibi yönetimlerden başlayarak, devletin daha otoriter bir tutum sergilediği görülmeye başlamıştır (Bulut, 2003; Güngör ve Aksöz, 2021).

VII. İki dünya savaşı arası dönemde oluşan otoriter ve kısmen totaliter rejimlerin varlığı, kamu yönetimi aygıtının güçlenmesini ve askeri düzeni mecaz olarak olumlayan bürokrasi yaklaşımının başat yönetim modeli olmasını sağlamıştır. Halk Almanya, İtalya, Japonya gibi ülkelerdeki otoriter ve totaliter rejimleri, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonraki kurtarıcı yönetimler olarak benimsemiştir (Kahraman, 2023).

VIII. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, savaşın insanlar üzerinde yarattığı etki, refah devleti anlayışının gelişmesine ortam hazırlamıştır. Böylece devletin ve kamu yönetimi aygıtının gelişmesine ve dolaylı olarak idari devlet anlayışına katkı sağlanmış olurken, bu durum devletin konumunun yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Keynesyen politikalar aracılığı ile ekonomik hayata dâhil olan (müdahale eden) devlet, yükselen sosyal devlet anlayışı doğrultusunda birçok kamu hizmetini vatandaşlarına sunmayı görev edinmiştir (Tozlu, 2017).

IX. Geride kalan yüzyılın ikinci yarısını etkisi altına alan (1960lar) öğrenci hareketleri ve ultra-özgürlükçü hareketler ile güçlenen sosyalist akımlar, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulmaya çalışılan iyimser havanın sonunu getirmiştir. Savaş sonrası ekonomik büyümeyi maddi temellere oturtarak, istikrarlı bir kapitalizm peşine düşen devletler, artan toplumsal eşitsizlik, sosyal adaletsizlik ve bağımlılıkla yüzleşmek durumunda kalmıştır (Örnek, 2016). Bu durumun bir sonucu olarak, “Minnewbrook Konferansı” adı altında bir dizi etkinlik düzenlenmiştir ve bu konferansların ilki yoluyla, görece sosyalistik ve sosyal konulara öncelik veren hatta kamu yönetiminin varlık nedenlerini sosyal sorunları çözmek olarak kabul eden Yeni Kamu Yönetimi Hareketi (YKYH) yaklaşımının doğmasına ilham vermiştir (Ateş, 2020).

X. Arap-İsrail savaşının akabinde, Ortadoğu ülkelerinin petrolü İsrail’e destek veren Batılı ülkelere karşı bir ambargo aracı olarak kullanması, 1970’li yıllarda “petrol

krizi” yaşanmasına neden olmuştur. Petrol üretiminin %5 oranında azaltılacağına duyurulması, petrole bağımlı Batılı ülkelerde enflasyonun artmasına, satın alma gücünün düşmesine, büyüme hızının azalmasına ve işsizliğin artmasına neden olmuştur (Öztürk ve Saygın, 2017; Yılmaz ve Kalkan, 2017). Yatırım oranlarındaki düşüş, artan işsizlik ve petrol krizi ile kendini gösteren ekonomik tablo, bürokratik / hantal devlet yapısının iktisadi krizlerin kolay aşılmasına engel olması, Yeni Kamu İşletmeciliği için uygun bir ortam hazırlamıştır (Ünal, 2020: 178).

XI. 1970’li yılların ortalarından itibaren etkili olan mali-ekonomik kriz karşısında, devletin kendisi sorun olarak görülmeye başlamış; devletin küçültülmesi ve özel sektör işletmeciliğine ait teknik ve değerlerin kamu sektörüne uygulanması suretiyle devletin etkinliğinin artırılması, liberal-muhafazakâr hükümetlerin ilgi odağını oluşturmaya başlamıştır. Kamu yönetiminin işletme benzeri organizasyonlar gibi tasarlanması süreci de bu fikrin olgunlaşmasıyla etkinlik kazanmıştır (Ömürgönülse, 2015: 6).

XII. Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısında, kamu yönetiminde çeşitli sorunlar olduğu kabul edilmeye başlamıştır ve bu sorunların çözümü için işletmecilik mantığı ile yönetim modeli, kamu yönetimi için tartışılmaya başlamıştır (Tuncer ve Usta, 2013: 187). 1980’li yıllarda ABD ve İngiltere’de görülmeye başlayan ve 1990’lı yıllarda gelişme gösteren Yeni Kamu İşletmeciliği yaklaşımı, geleneksel yönetim teorilerine bir alternatif veya Weberyen teoriye dayalı yönetim anlayışının eksikliklerine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. YKİ yaklaşımı, son dönem kamu yönetimindeki değişim ve dönüşümü ifade eden ve bir nevi işletme yönetimi değerlerinin kamu yönetiminde uygulanmaya çalışılması olarak da değerlendirilen yeni anlayışlardan biridir (Öztürk, 2023: 16).

XIII. Modern dönemin İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra sona erdiği konusunda bilim dünyasında bir uzlaşma olduğundan söz edilmektedir (Doğan, 2017b: 28). Post-modern felsefenin toplumsal hayatın dönüşümünde itici bir rol oynaması ve bireyci yaklaşımların güç kazanması, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gelişim alanı bulan post-modern ve post-bürokratik kamu yönetimi akımlarının oluşumunda önemli rol oynamıştır (Ateş, 2020). Kamu yönetimi böylece, post-modern kamu yönetimi çağında, daha piyasa eksenli, vatandaş odaklı, esnek, yerinden yönetsel, demokratik ve etik ilkeler üzerinden değerler dizisi düzeyinde dönüşüm ve değişimlerle karşılaşmıştır. Buna bağlı olarak,

modern kamu yönetimi anlayışında görülen gizlilik, kapalılık, gayri şahsılık ve bürokratik yapı özellikleri yerini post-modern kamu yönetiminde Açıklık, şeffaflık, hesap verebilirlik ve esneklik gibi özelliklere bırakmıştır (Doğan, 2017b).

XIV. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra kamu yönetimi alan yazınına giren yönetim kavramı, idare edenle idare edilenler arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlamıştır. Devlet ve yönetimi ile ilgili ulusal ve uluslararası aktörleri de dikkate alan yeni bir kavramsal çerçeve ile (Sobacı, 2007: 220) yönetim yaklaşımı, dengenin devletten topluma kaydığı çok aktörlü bir sistemle beraber, karşılıklı etkileşimle yönlendirme süreci vurgusu yapmaktadır. 21. yüzyıla girerken yönetim yaklaşımıyla; çok aktörlü, toplumsal ağları ve toplumun beklentilerini gözeten, çok kimlikli yurttaşları yönetim sürecine dâhil eden yönetim yaklaşımının, kamu yönetiminde egemen olduğunu söyleyebiliriz (Erdem ve Çiçekli, 2023).

XV. Küreselleşme ile birlikte, bilginin yaygınlık kazanması ve bilgi çağının dünya üzerindeki derin etkisi kamu yönetimi üzerinde de yeni yapı ve süreçlerin geliştirilmesinde etkili olmuştur. Aslında yönetim anlayışının devamı olarak, hiyerarşik devlet yapısı yerine; kurumlar arasında etkin bir eş-güdümü, ölçeklerde ekonomi sağlamayı ve karşılıklı rekabetle oluşacak sinerjiyi öne çıkartacak bir ağ modeli tercih edilmiştir. Bu çerçevede, tek merkezli bir yapı yerine çok merkezli yapıyı ve bu yapıyı oluşturan organlar arasında yoğunlaşmış ağ ilişkileri, kamu yönetimi sisteminin temelini oluşturmuştur (Köse, 2007).

XVI. Hızla gelişen bilgi teknolojileri, düşünen bir yapı olarak tanımlanan yapay zekânın da hayatımıza girişiyle, çeşitli alanlarda olduğu gibi kamu yönetimi üzerinde de etkili olmaya başlamıştır. Yapay zekânın benimsenmesi, uygulanması ve kullanılması kamu kurumlarında artan bir trende dönüşürken, kamu yönetimi disiplininde değişimlere neden olduğu söylenebilir (Gezici, 2023). Çeşitli verilerin sanal ortamda toplanarak, bu verilerin algoritmalarla analiz edilme süreçleri, insanlardan daha iyi, daha hızlı, daha ucuz ve daha doğru sonuçlar elde edilmesine imkân vermektedir. Pek çok yapay zekâ uygulaması kurum ve kuruluşların ilgili oldukları sektör ve hedef kitleye uygun olarak geliştirilmektedir (Efe ve Özdemir, 2021). Tüm bu olumlu görünüme rağmen, çok geniş veri kümelerinin sanal ortamlarda depolanması ve bu verilerin yapay zekâ

uygulamalarında kullanılmasının bazı riskleri barındırdığı da gözardı edilmemelidir (Gezici, 2023).

Sanayi devrimi, savaşlar, toplumsal hareketler gibi toplumsal olaylar; teknolojiye meydana gelen gelişmeler, devletlerarası ilişkiler ve stratejiler; artan insan nüfusu ve ihtiyaçları kamu yönetimi disipliniinde tarihsel değişimlere ve dönüşümlere neden olmuştur. Bu değişim ve dönüşüm, çeşitli düşünce ve görüşlerin kamu yönetiminde etkili olmasıyla sonuçlanmıştır. Disipline egemen klasik yaklaşımlar veya yeni yaklaşımlar bu düşünce ve görüşlerin irdelenmesi, yorumlanması ve eleştirilmesiyle ortaya çıkmıştır.

2.2. Kamu Yönetimine Egemen Yaklaşımlar

Kamu yönetimi disiplini, tarihsel süreç içerisinde farklı düşünsel, siyasal ve toplumsal etmenlerden etkilenerek değişime uğramıştır ve farklı teorik yaklaşımların gelişimine sahne olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde, kamu yönetimi disiplininin tarihsel değişimine bağlı olarak şekillenen temel yaklaşımlarından; Klasik Kamu Yönetimi (KKY), Yeni Kamu İşletmeciliği (YKİ), Yeni Kamu Hizmeti (YKH) ve Yönetişim yaklaşımları çalışılmıştır.

Günümüzde kamu yönetimi üzerine gerçekleştirilmiş, sayılarla ifade edilemeyecek kadar miktarda çalışma bulunmaktadır. Hem teorik, hem uygulamalı çalışmalar toplumsal meseleleri analiz etmek için önemli kaynaklar oluşturmaktadır. İlk dönemlerinde yönetim bilimi ve siyaset bilimi kavramları üzerinden açıklanan kamu yönetimi, zamanla davranış biliminin, sistem yaklaşımının, işletme biliminin, insan ilişkilerinin, toplum bilimin, demokratik değerlerin uğraş alanı haline almıştır. Böylece kamu yönetimi, farklı disiplinlerin de uğraş alanı olmuştur. Bu durum kamu yönetimi disiplininin kapsamının genişlemesine ve özelliklerinin farklı yaklaşımlarla açıklanmasına neden olmuştur.

Farklı dönemlerde farklı düşünürler tarafından çalışılan kamu yönetimi disiplini üzerine kesin çizgilerle ayrılmış dönemler ve yaklaşımlar olduğunu söylememiz hayli güçleşmiştir. Ayrıca kamu yönetimi disipliniini teorik anlamda çalışan bilim insanları, belirgin bazı dönemseller etkileri referans alarak, kamu yönetimine hizmet eden çeşitli

yaklaşımlar geliştirmeye çalışmıştır. Klasik yönetim anlayışının etkisinde gelişim gösteren KKY, işletme teorisi etkisinde gelişim gösteren YKİ, post-modern yaklaşımlardan etkilenen YKH ve bilim, teknoloji, küreselleşmenin etkisinde gelişim gösteren yönetim bu yaklaşımlardan en fazla üzerinde durulanlardır. Biz de çalışmamızda, kamu yönetiminin farklı disiplinlere uzanan dalları olduğunu dikkate alarak, bu dört (4) yaklaşımı açıklama yoluna gittik ve bu bölümde KKY, YKİ, YKH ve Yönetişim yaklaşımlarını ele aldık.

Kamu Yönetimi disiplininin 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar klasik nitelikleri belirgin şekilde gösterdiğini iddia eden yönetim bilim düşünürleri, bu dönemi “klasik Kamu Yönetimi (KKY)” olarak adlandırmıştır (Doğan, 2017b: 31). KKY yaklaşımının temel ilkeleri olan işbölümü, örgüt ve yapı, hiyerarşı ve denetim, 20. yüzyılın son yirmi (2) yılına kadar disiplinin geleneksel yaklaşımlarında kendisini belirgin şekilde göstermiştir. Üretim süreçlerindeki verimliliğin en yüksek düzeyde olmasına (maksimum verimlilik) odaklanan bu ilkeler, işbölümü ile yakından ilgilidir. Çünkü işbölümü uzmanlaşmayı getirmektedir ve uzmanların sorumluluğunda yürütölen iş ve işlemler aksamaya fırsat vermemesi nedeniyle verimliliği sağlamaktadır (Karakoç, 2020). İşte KKY yaklaşımının verimliliği uzmanlaşmayla arttırma çabası, hiyerarşı ve yapı temelli örgüt mekanizmasını ve denetim ilkesini güçlendirmiştir.

KKY, gelişim sürecinde ABD ve Avrupa kıtalarında yapılan çalışmalardan etkilenmiştir. Bu dönemde henüz müstakil bir bilim dalı olmayan kamu yönetimi, KKY yaklaşımının özelliklerini yönetim, hukuk ve siyaset bilimi kuramlarıyla açıklamıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak KKY, yönetim bilimi, hukuk ve siyaset bilimi ekseninde gelişme göstermiştir. Modernizm etkisindeki kamu yönetimi disiplin ve pratiği, çoğunlukla kapalı, bürokratik ve mekanik olarak düşünölmüştür. Buna karşın, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra katılım, çoğulculuk ve demokratikleşmeye dayalı kuram ve yaklaşımlar kamu yönetiminde tartışılmaya başlamıştır (Doğan, 2017b: 31). Bu tartışmalar kamu yönetiminde “yeni kamu yönetimi” (YKY) adı altında yaklaşımların çalışmalara konu olmasıyla sonuçlanmıştır.

Bazı akademik çalışmalar kamu yönetiminin klasik dönemi sonrasını YKY olarak sınıflandırırken (Önen ve Özen, 2020; Parlak ve Doğan, 2020), bazı çalışmalar bu

dönemden sonraki teorik çalışmaları YKİ, YKH, yönetim yaklaşımları şeklinde sınıflandırmaktadır (Eryılmaz, 2015; Keskin, 2021). KKY yaklaşımının aksayan ve düzene uyum sağlamakta güçlük çeken yönlerini öne çıkaran YKİ yaklaşımı, 1990'lı yıllarda kendisini eleştirel bazı yaklaşımlarla yüz yüze bulmuştur. Bu durum yönetim ve siyaset alanında sürdürülen çeşitli tartışmaların kamu yönetimine egemen başka sınıflandırmalara da imkân vermesine alan açmıştır. Böylece KKY yaklaşımı, ardından yeni kamu işletmeciliği ve takip eden dönemde işletmeci modelin eleştirisine odaklanan yaklaşımlar, bir başka sınıflandırma olarak karşımıza çıkmıştır.

YKİ kuramı sonrası eleştirel dönemde, işletmeci modeli çeşitli yönleriyle eleştiren düşünce akımlarından biri de Yeni Kamu Hizmeti (YKH) yaklaşımı (Genç, 2015: 129) olmuştur. YKH yaklaşımının kamu yönetimi disiplini ve bu disiplinle ilintili toplumsal ve yönetsel meselelerde egemen olmasının hemen ardından, teknolojiye, ekonomide ve bilimde yaşanan gelişmeler, yönetim, siyaset ve toplum gibi alanlarda da büyük değişimler meydana getirmiştir. Toplumda, yönetimde ve siyasette meydana gelen değişimler kamu yönetiminde yönetim kuramlarının ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır (Çukurçayır ve Eroğlu, 2013). Bu da kamu yönetimindeki teorik çalışmaların KKY yaklaşımı, YKİ yaklaşımı, YKH yaklaşımı ve yönetim yaklaşımları sınıflandırması üzerinden yürütülmesine kapı aralamıştır. Biz çalışmamızda kamu yönetimi yaklaşımlarını bu dört (4) başlık altında ele aldık ve tarihsel süreç esaslı bir sıralama yaptık. Öte yandan, bu yaklaşımların tarihsel kopuşlar ve sert geçişlerle (bitiş-başlangıç şeklinde) bir birinden ayıramayacağını da tekrar vurgulamayı yerinde bulmaktayız.

Tablo 1

Kamu yönetimi yaklaşımları ve temsilcileri

Kamu Yönetimi Yaklaşımları		
Yaklaşım	Düşünür	Anahtar Kavram
KKY	Max Weber	Bürokrasi anlayışı
KKY	Woodrow Wilson	Yönetim ve siyaset ayrımı
KKY	Frederick Taylor	Bilimsel yönetim anlayışı
KKY	Luther Gulick ve Lyndall Urwick	POSDCORB modeli
KKY	Herbert Simon	Rasyonel karar alma teorisi
YKİ	Christopher Hood	Rekabet, personel, maliyet etkinliği
YKİ	David Osborne	Devletin geride durması, müşteri odaklılık
YKİ	Ted Gaebler	Girişimci devlet, sonuç odaklılık
YKİ	Robert Behn	Performans yönetimi
YKH	Robert B. Denhardt ve Janet V. Denhardt	Hizmet odaklılık, yurttaş katılımı, kamu değeri
Yönetişim	R. Rhodes, G. Stoker, vb.	Ağ yapıları, paydaş katılımı, yatay ilişkiler

Tablo 1, kamu yönetimine egemen dört (4) yaklaşımın öne çıkan düşünürlerini ve bu düşünürlerin kamu yönetimi disiplinine kazandırdığı kavramları göstermektedir. Bu tablo, çalışmanın yürütücüsü tarafından oluşturulmuştur.

2.2.1. Klasik Kamu Yönetimi (KKY) Yaklaşımı

Kamu yönetimi disiplinde geniş yer tutan KKY yaklaşımı, disiplinin geleneksel boyutunu ortaya koyan, klasik model olarak kabul görmektedir. Akademik çalışmalarda genel eğilimde bu yaklaşımı öteki kamu yönetimi yaklaşımlarının zemini olarak görmek yönündedir. KKY yaklaşımının Bilimsel temelleri 18. yüzyıl Avrupa'sına, oradan da 19. Yüzyıl ABD'sine kadar götürülebilir. 1727 yılında günümüzün Almanya'sı, dönemin Prusya'sında 1. Fredrich önderliğinde oluşturulan "Kameral Bilimler" kürsüsü

günümüzde kamu yönetimi disiplininin başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir (Eryılmaz, 2015: 33). Gelişimini 18. ve 19. yüzyıllarda sürdüren kamu yönetimi, KKY yaklaşımını besleyen geleneksel bir anlayış olmuştur. Tam da bu nedenle KKY yaklaşımı, kamu yönetiminin başlangıç yaklaşımı olarak bilim çevrelerince de kabul görmüştür.

KKY yaklaşımını anlayabilmek için, bu döneme fikirleriyle egemen olan bazı düşünürleri ve onların kamu yönetimine kazandırdığı görüşleri incelemek yerinde olacaktır. Bu bölümde yer alan düşünürlerin bazılarının genel olarak özel sektör yönetimini yönlendirdikleri düşünülmektedir fakat söz konusu düşünürlerin yaptıkları çalışmalar kamu yönetimi disiplini üzerinde de önemli etkiler bırakmıştır (Özer, 2016). Max Weber (2023a; Weber, 2023b), bürokrasi modelini geliştirerek disipline kazandırmıştır. Ona göre, kurallara dayalı, hiyerarşik ve liyakat temelli yönetim anlayışı kamu yönetiminde etkinlik ve verimliliği arttıracaktır. KKY yaklaşımının bir diğer önemli düşünürü Woodrow Wilson (2018), politika-yönetim ayrımı ile kamu yönetimini siyasetten ayırmayı savunur. Frederick Taylor (1911) ise bilimsel yönetim teorisi ile verimliliği ön plana çıkarmaktadır. Luther Gulick ve Lyndall Urwick (1937), yaptıkları çalışmalarda, POSDCORB modeli ile işlevsel ve süreç odaklı bir kamu yönetimi anlayışıyla disiplini ele alır. Bunlara ek olarak, Herbert Simon (1976) ise ortaya attığı rasyonel karar verme teorisi çerçevesinde yönetimde sınırlı rasyonelliği ele almaktadır. Böylece KKY yaklaşımına egemen olan bilimsellik ve rasyonellik etkisini bu düşünürlerin çalışmalarında görmek mümkün olmuştur. Karakteristik özelliklerini bu görüşler etkisinde şekillendiren KKY yaklaşımının, kurumsal örgüt yapısında hiyerarşi, kurallara bağlılık, liyakat ve uzmanlaşmaya dayalı bir yönetim modelini benimsediğini söylemek mümkündür. Üstelik bu görüş uzun bir süre kamu yönetiminin temel görünümünü şekillendirmiştir. Bu nedenle, söz konusu düşünürleri ve görüşlerini anlamak oldukça önemlidir.

Max Weber ve Yasal-Rasyonel Bürokrasi

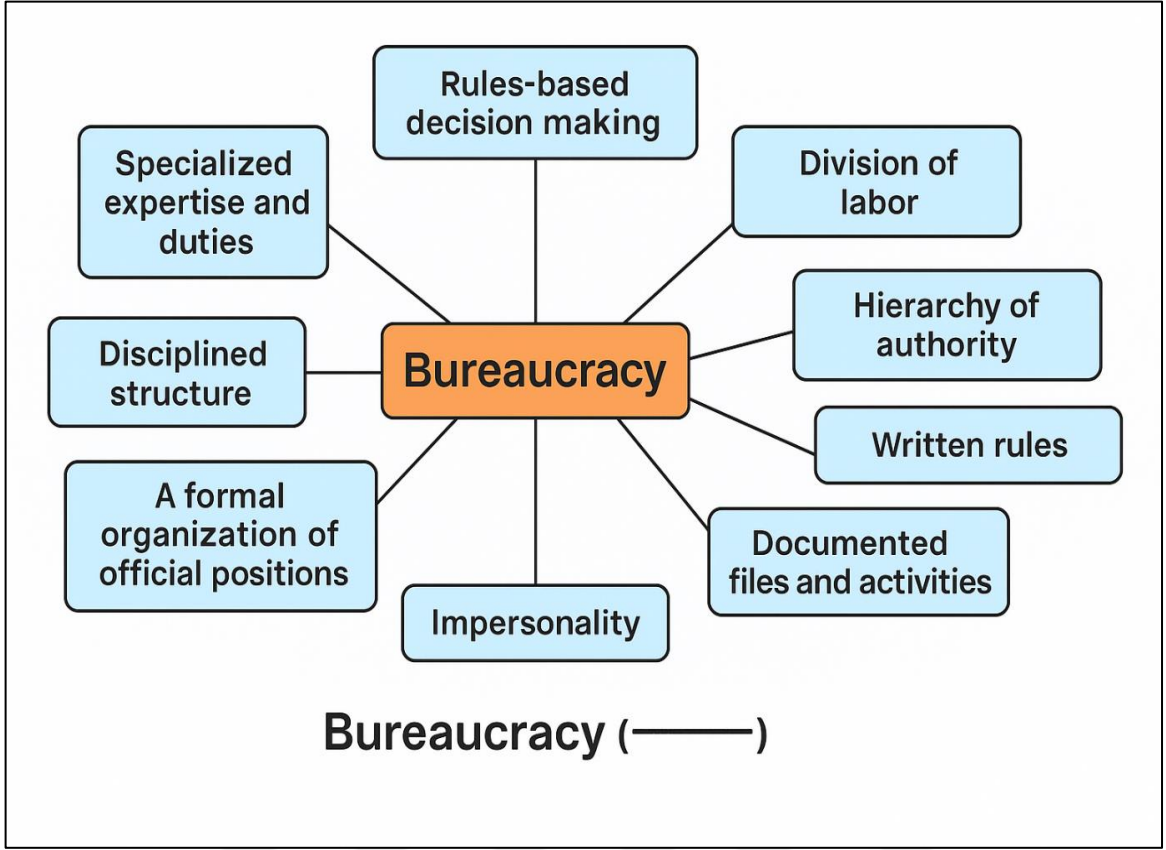
Sosyoloji ve siyaset bilimi alanında önemli fikir insanı olarak kabul edilen Alman düşünür Max Weber (Kesgin, 2021: 43) bürokrasi kavramıyla neredeyse bütünleşen, çok yönlü bir düşündürdür. Bunun temel nedeni Weber'in; sosyoloji, siyaset ve ekonomi gibi

farklı alanlarda çalışmış olmasıdır (Karakoç, 2020). Weber tarafından bilim dünyasına kazandırılan bürokrasi ve otorite anlayışı onun KKY içerisinde yer almasını sağlamıştır. Ayrıca Weber, bürokrasi ile otorite kavramlarını toplumsal ve tarihsel bir temelle ele almıştır ve bu durumun çıktılarını şematik bir anlayış ile formulize etmiştir (Karakoç, 2020).

Weber’de kendisini gösteren bürokrasi modeli, kamu yönetimi disiplinin neredeyse tamamı üzerinde etkili olmuştur. Otorite, hiyerarşi, liyakat ve rasyonel örgüt yapısı kamu yönetiminin geleneksel modellerinin temelini oluşturmuştur. Bununla birlikte Weber, kamu yönetimindeki örgütsel yapıya yönelik görüşlerini, bürokrasi modeliyle ilişkilendirerek, eleştirel bir anlayışla ele almanın ötesinde, daha çok betimleyici bir yöntemle açıklamıştır (Weber, 2023a; Weber, 2023b). Weber’in amacı da zaten modern sanayi toplumundaki karmaşık yönetim yapısının bir tanımını vermek olarak gözükmektedir. Weber bürokrasiyi anlatırken bu bürokrasinin sahip olduğunu düşündüğü bazı özellikleri sıralayıp anlatmaya çalışmıştır (Turan, 2019: 64). Şekil 1 bu özellikleri göstermektedir.

Kural ve yasaların çeşitlenmesi ve bunların sayılarının artması, modern ekonomik yaşamın özünü oluşturmaktadır. Weber’in bakış açısından, toplum rasyonel kurallar ve yasalarla bağlıdır ve son kertede akılcılığın somutlaştığı yapı bürokrasidir (Asunakutlu, 2001). Bu görüş “yasal rasyonel bürokrasi” anlayışının özünü ve temel anlamını ortaya koymaktadır.

Weber’de ifade edilen “yasal rasyonel bürokrasi” düşüncesine göre, bürokrasi rasyonel ve etkili bir kamu yönetimi biçimidir (Weber, 2023a). Ona göre, bürokrasinin varlığı zorunludur ve bürokrasi gelecek dönemde de varlığını sürdürecektir. Ancak gelişen kapitalist sistem bürokrasi üzerinde daha sınırlayıcı olacaktır (Yıldız Özkurt, 2020: 84). Buna rağmen, bürokrasi modelinin temel bazı özellikleri iki yüzyıl kadar kamu yönetimindeki uygulamaları şekillendirmiş, çalışmaları etkilemiştir.

Şekil 1. Bürokratik Model

Şekil 1’de gösterilen ifadeler Weber’in bürokrasi anlayışının temel özelliklerini sistematik biçimde ortaya koymaktadır. Bu sistematiklik Weber tarafından oluşturulmuştur (Önen ve Ozan, 2021; Weber, 2023b). Buna göre Weber’in bürokrasi anlayışının temel özellikleri; “kurallara dayalı karar alma”, “iş bölümü”, “otorite hiyerarşisi”, “kuralların yazılı olması”, “dosyalanan yazışmalar ve faaliyetler”, “gayri şahsilik”, “disipline olmuş bir yapı”, “resmi pozisyonlardan oluşan bir örgüt biçimi”, “özel yetkinlik ve görevlerin ayrıntılı bir şekilde belirlenmesi” şeklinde sıralanabilir. Söz konusu özellikler, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, kamu yönetimi disiplininin geleneksel modellerini büyük ölçüde etkilemiştir ve KKY yaklaşımının genel çehresini oluşturmuştur.

Weber’e göre, bürokrasi toplumsal düzenin temel bir unsuru olmalıdır. Çünkü bürokrasi başka yönetim biçimlerine göre daha etkili ve verimlidir (Polatoğlu, 2001: 39; Yıldız Özkurt, 2020: 86). Nitekim KKY anlayışı incelendiğinde, yürütülen çalışmaların, ya Weber tarafından ortaya koyulan bürokrasi modelini derinleştirerek katkıda bulunduğu

ya da eleştirerek farklı bir model arayışında olduğu görülmektedir. Bu durum 20. yüzyılda görülen çalışmaların bürokrasi modelinden esinlenerek şekillenmesine zemin oluşturduğu anlamına gelmektedir.

Woodrow Wilson ve Yönetim-Siyaset Ayrımı

Amerikalı siyaset bilimci Woodrow Wilson, dünya toplumunu şekillendiren ondurt (14) ilkenin sahibi (Mankan, 2020) olarak bilinmesiyle birlikte, “The Study of Administration (İdarenin İncelenmesi veya Yönetimin İncelenmesi)” ismiyle 1887 yılında yayımladığı makalesiyle kamu yönetimi disiplininin başlangıcını simgelemektedir (Karakoç, 2021: 400; Telsaç, 2022: 621). Avrupa ve ABD’deki akademik çalışmaların ve tarihsel deneyimlerin devamı olarak kabul edilen bu makalede, Wilson yönetim-siyaset ayrımını ortaya koymayı amaçlamıştır (Babaoğlu ve Çubukçu, 2020: 53; Çetinkaya İstikbal, 2020: 67; Karakoç, 2020). Wilson bu çalışmasında kamu ve özel sektörün çalışma biçimlerinin farklılıklar barındırdığını dile getirmiştir ve çalışma yöntemleri belirlenirken, özellikle yapısal olan bu farklılıkların dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Kamu kurumlarının ve özel kurumların karşılaştırmalı olarak incelenmesi üzerinde duran Wilson, yönetim tekniklerinin geliştirilmesi yoluyla kamu hizmetlerinin etkililiğinin arttırılabileceğini ifade etmiştir. Buna ek olarak çalışanların eğitimi ve motive edici değerlendirme uygulamaları da kamu hizmetlerinin etkililiğini arttırmasına katkı sunacaktır (Turan, 2019: 64). Kamu alanını geniş bir perspektiften ele alan düşünür, bu anlamda kamu yönetimi disiplinine temel oluşturan görüşlerin üreticisi olmuştur. Onun görüşündeki karakteristik özellik, “politika üretme” ve “yönetim işi” arasındaki ayrıma yapılan vurgudur (Wilson, 2018).

Wilson, makalesinde “siyasiler” ve “idareciler” olarak aktörleri ikiye ayırmıştır ve ona göre, politika yapma süreci siyasi liderlerin rolünde yer alırken, yönetim süreci profesyonel kamu yöneticilerinin yetki alanına girmelidir (Wilson, 2018). Wilson’un yönetim ve siyaset ayrımını vurgulamasının en önemli nedeni, ABD’de yaşanan yağmacılık/yolsuzluk sistemine karşı (spoils) oluşan tepkidir. Wilson, kendi başkanlığı döneminde siyaset lehine bozulan siyaset-yönetim dengesini yeniden kurabilmek amacıyla bazı fikirler dile getirmiştir. Ona göre, kamu yönetimi alanında yürütülen iş ve işlemleri gerçekleştirenlerin (kamu yöneticilerinin) görevlerini tarafsız ve verimli bir

biçimde yürütebilecekleri bir idare alanı oluşturulmalıdır (Babaoğlu ve Çubukçu, 2020: 55). Bunun temel nedeni, siyasilerin bir yönüyle teorik düşünceleri ve bu düşünce doğrultusunda hareket etmeleridir. Oysa kamu yönetimi alanında hizmetlerin etkili ve verimli yürütülebilmesi için ve idari sorunların çözülebilmesi için pratik olunmalıdır (Wilson, 2018). Wilson'un kamu ve siyaset ayrımını pratik ve teorik yaklaşımlar üzerinden açıkladığı bakış açısının, kendi döneminde egemen olan kapitalist devlet yapılanmalarına dayanak oluşturmak amacı taşıdığı da düşünülmektedir (Mankan, 2020: 153). Buna bağlı olarak Wilson, kapitalist devlet düzenlerini güçlendirecek işletme yönetim ilkelerinin kamu yönetimine adapte edilmesi isteğiyle hareket etmiştir. Bu durum, Wilson'un değerlerden arınmış bir kamu yönetimi yapısı kurma isteği olduğu yönünde bir görüş oluşturmuştur (Babaoğlu ve Çubukçu, 2020: 55).

Wilson, döneminde yazdığı makalesiyle kamu yönetimi disiplininin en önemli düşünürlerinden biri haline gelmiştir ve buna bağlı olarak, günümüzdeki çalışmaları da etkilemektedir (Karakoç, 2021; Mankan, 2020). Günümüzdeki çağdaş kamu yönetimi anlayışları hala onun yönetim-siyaset ayrımı yaklaşımından referansla, teorik ve pratik çalışmalar yürütmektedir. Örneğin, özel sektör uygulamalarının kamu sektörüne uyarlanabileceğine dair görüş, çağdaş yaklaşımlardan biri olan YKİ üzerinde etkili olmuştur ve bu yaklaşım kamu alanını kapsamlı bir değişime götürmüştür. Öte yandan 21. yüzyıla hazırlanırken, YKH ve yönetim gibi modern yaklaşımlar daha çok karşılıklı etkileşime ve işbirliğine odaklanmaya başlamıştır (Denhardt ve Denhardt, 2007). Bu da KKY yaklaşımını biçimlendiren temel düşünürlerden biri olan Wilson'un, yönetim-siyaset ayrımını zayıflatmıştır. Çünkü 1980'li yıllardan itibaren kamu yönetimi alanında yükselişe geçen YKY yaklaşımları, bu ayrıma yönelik eleştirilerini derinleştirmiştir.

Frederick Taylor ve Bilimsel Yönetim Anlayışı

Frederick Taylor, 20. Yüzyılın başlarında gerçekleştirdiği çalışmalarıyla öne çıkan ve tüm yüz yılı etkileyen “bilimsel yönetim” kuramının geliştiricisi, mühendis ve önemli bilim insanıdır. Dönemin sanayi şirketleri olan özel sektör işletmelerinde etkinlik ve verimliliğe dikkat çeken çalışmalar ortaya koymuştur (Aksakaloğlu, 2023; Özer, 2015: 43). Taylor'un 1911 yılında yayınlanan ve çığır açan çalışması, “The Principles of Scientific Management (Bilimsel Yönetimin İlkeleri)”, “bilimsel yönetim” teorisini

açıkladığı temel eseridir (Özer, 2015: 44; Turan, 2019) ve “yeni sanayi çağının kutsal kitabı” olarak da adlandırılmıştır (Asunakutlu ve Coşkun, 2005: 158). Wilson’un yönetim-siyaset ayrımından sonra ayrı bir bilim dalı olarak daha detaylı irdelenmeye başlayan kamu yönetimi disiplini, bu düşünürde özel sektör-kamu sektörü ayrımı yapılmaksızın, özel sektörde deneyimlediği yönetim modelleri üzerinden ifadesini bulmuştur (Çetinkaya İstikbal, 2020: 68). Frederick Taylor’un soyadına atıfla, bilimsel yönetim modeline “Taylorizm” de denmektedir (Asunakutlu ve Coşkun, 2005; Parlak ve Doğan, 2020).

İnsanların bilinçsizce çalışmalarının ortaya çıkardığı verimsizliği eleştiren Taylor, bilimsel yönetim anlayışıyla yöneticiler tarafından uygulanacak yönetim ilkelerinin uzmanlaşmayla verimi arttıracaklarını vurgulamıştır (Kılıç, 2019). ABD’de Birinci Dünya Savaşı öncesi uygulanan üretim tekniklerinin bilimsellikten uzak olduğu fikrinden yola çıkan Taylor, işlerin yapılma şeklini mühendislik açısından değerlendirmiştir (Asunakutlu ve Coşkun, 2005: 159). Buna göre, işlerin bilimsel yöntemlerle analiz edilerek organize edilmesi yoluyla verimliliğin artacağı ve işveren ile çalışanların bu artıştan birlikte kazançlı çıkacağı vurgulanmıştır (Taylor, 1911). Bu nedenle işlerin standartlaştırılması ve çalışanlardan en verimli şekilde yararlanılması gerekmektedir. Buna bağlı olarak Taylor (1911), verimlilik artışını sağlayabilmek için zaman ve maliyet hesaplamaları yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Böylece, performans standartları oluşturulacak ve buda işlerin verimine katkı sunacaktır (Karakoç, 2020; Taylor, 1911).

Bilimsel yöntemlerle sistematik bir düzen ve bütünlük oluşturmayı amaçlayan Taylor, bu yönetim anlayışıyla kurulu bir düzende görevlendirme usulünü esas almaktadır. Çünkü görevlendirme yaparak hem iş yerinde bir bütünlük (işbirliği), hem de çalışanlar arasında bir iş paylaşımı (iş bölümü) ortamı oluşturabilmektedir (Karakoç, 2020). Aslında bu bakış açısı Wilson’un siyaset-yönetim ayrımındaki uzmanlaşmayı destekler niteliktedir. Bu durum kısaca şu biçimde açıklanabilir; Taylor, bilimsel yönetim anlayışında, iş bölümüne vurgu yaparken, kaliteli insan gücünün, süreçleri bir önceki aşamalardan daha iyi bir aşamaya getireceğini ifade etmektedir (Taylor, 1911). Özetle, Wilson’da vurgulanan uzmanlaşma, Taylor’da işbölümü ile belirginleşmiş ve yönetime bilimsel bir anlam kazandırılmıştır.

Günümüzde kamu sektöründe performansa dayalı yönetim anlayışının kökeni Taylor'un bilimsel yönetim ilkelerine kadar götürülebilir. YKİ yaklaşımı, kamu sektörüne piyasa mantığını ve verimlilik ilkelerini bütünleşmiş hale getirmesi açısından, Taylor'un bilimsel yönetim anlayışının yeniden yorumlanmış bir sürümüdür (Dunleavy ve Hood, 1994). Öte yandan, Taylor'un görüşleri önemli eleştirilere de konu olmuştur ve kendisinden sonra gelen birçok yaklaşımın çıkış noktasını oluşturmuştur.

Yönetim alanında gerçekleştirilen çalışmalar tarihsel süreç takip ederek incelendiğinde, genellikle yapı odaklı, insan odaklı ve sistem ve durum odaklı çalışmaların var olduğu görülmektedir (Seçtim ve Erkul, 2020). Taylorun yönetim anlayışının özünü oluşturan bilimsel işletme kuramı ise yapı odaklı bir yönetim sistemi olarak kabul görmüştür. Bu nedenle insan odaklı yönetim kuramcıları tarafından eleştirilmiştir. İnsan ihtiyaçlarını dikkate almadığı ve maddi kazancın insanın yegane motivasyon kaynağı olduğu düşüncesini güçlendirdiği fikrini eleştiren insan odaklı yaklaşımlar, bu düşünceden beslenerek 20. yüzyılın ikinci yarısında yükselişe geçmiştir(Kılıç, 2019). Bununla birlikte Taylor'un kamu yönetimi disiplindeki önemi 20. yüzyılın sonlarında yönetim ve işletme alanındaki kadar kendisini hissettirmiştir. Yönetimde kabiliyetli insan yetiştirmenin önemine vurgu yapan Taylor'un, bu konudaki görüşü "toplam kalite yönetimi" modelinin gelişimine katkıda bulunmuştur (Asunakutlu ve Coşkun, 2005).

Luther Gulick ve Lyndall Urwick ve POSDCORB

Luther Gulick ve Lyndall Urwick ikilisi, kamu yönetimi disiplininin modern ve post-modern yaklaşımlarını şekillendiren diğer önemli 20. yüzyıl bilim insanlarıdır. POSDCORB modelini geliştiren Gulick ve Urwick, yönetim süreçlerinin belirlenmesine katkıda bulunmuştur. Baş harfleri yönetimde belirlenmiş ilkelerin kısaltması olan POSDCORB şu kavramları ifade etmektedir: "planlama (planning), organize etme (organizing), personel sağlama (staffing), yönlendirme (directing), koordinasyon (coordinating), raporlama (reporting), ve bütçeleme (budgeting)" (Gulick ve Urwick, 1937). İşte POSDCORB akronimi, yönetim süreçlerinin bu yedi (7) işlem üzerinden yürütülmesi gerektiğini ifade eden bir modeldir (Parlak ve Doğan, 2020: 42).

Düşünürlerin 1937 yılında yayımladıkları “Papers on The Science of Administration (Yönetim Bilimi Üzerine Notlar)” adlı eseri, kamu yönetimi ve yönetim bilimi alanına Fayol’un fonksiyonel yönetim anlayışının beş (5) unsuru yanında iki (2) unsur daha eklemiştir. Böylece yönetimi yedi (7) ilkeyle, kendi perspektifinden açıklayan Gulick ve Urwick (Karakoç, 2020), kamu yönetiminin ilkelerini daha sistematik hale getirmiştir. Tüm bu fonksiyonlar iyi işleyen bir yönetim için gerekli görülse de, Gulick planlama fonksiyonuna ayrı bir önem vermiştir. Gulick, planlama fonksiyonuna vurgu yapmasının temel nedenini ise “geçmişin birikimi doğrultusunda geleceğe yönelik çıkarımlarda bulunmak” şeklinde açıklamaktadır (Çetinkaya İstikbal, 2020: 73).

Formel bir düzeni ve planlamayı öngören Fayol’dan farklı olarak Gulick’in vurgusu işbölümü konusunda olmuştur. İnsanların doğaları gereği farklı beceri ve kapasitelere sahip olmaları, aynı anda birden fazla yerde bulunamamaları, aynı anda birden fazla işi yapamamaları ve sahip olduğu bilgiyle sınırlı olmaları, iş bölümünü kaçınılmaz hale getirmiştir (Çetinkaya İstikbal, 2020: 74). Bu düşünürlerin işlevsel modeli, günümüzde de kamu yönetimi teorilerinde ve uygulamalarında etkisini sürdürmektedir (Karakoç, 2020). Nitekim Türkiye’de 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu kapsamında kamu kurumlarında zorunlu hale gelen stratejik planlama, POSDCORB’un “planlama”, “bütçeleme” ve “raporlama” işlevlerini doğrudan karşılamaktadır. Her bir kamu kurumunun faaliyet raporları hazırlaması, performans programı geliştirmesi ve bütçeyi hedeflerle ilişkilendirmesi gibi uygulamalar bu yaklaşımın günümüzdeki somut yansımalarıdır (Ergen, 2021; Kalkınma Bakanlığı, 2018). Ayrıca, kamu personel sistemlerinde “personel sağlama” fonksiyonu kapsamında insan kaynakları yönetimi ve liyakat ilkesine dayalı atama süreçleri de POSDCORB ilkeleriyle örtüşmektedir (Güneyi, 2023).

Herbert A. Simon ve Karar Alma Teorisi

Nobel Ekonomi Ödüllü bilim insanı (psikolog ve yönetim teorisyeni) Herbert A. Simon, bilişim sistemleri üzerine çalışmaları ve kamu yönetimine olan katkılarıyla da öne çıkmaktadır. Karar verme süreçlerine dair geliştirdiği yaklaşımlar ile 20. yüzyıl kamu yönetimi disiplinine yön veren önemli bilim insanlarından biridir (Gobet, 2001; Harappa, 2021). Simon’un en belirgin katkılarından biri, yönetimi bir karar verme süreci olarak

tanımlaması ve bu süreçlerle ilgili düşüncelerini kamu yönetimi disiplininin merkezine yerleştirmesidir. Ona göre örgütsel yapıların temelinde rasyonel (ussal) karar alma süreçleri yer almaktadır ve yönetimsel işlevler bu sürecin birer türevidir (Yetiş, 2009). Söz konusu rasyonel karar alma süreci, yöneticilerin sahip olduğu bilgileri sistemli bir biçimde analiz ederek en uygun seçeneği belirlemeye çalıştığı bir düşünme ve değerlendirme sürecidir. Simon'a göre bu, yalnız sonuçlara ulaşmakla ilgili bir süreç değildir. Hangi seçeneklerin değerlendirileceğini, hangi kıstaslara göre karar verileceğini belirleyen bilinçli ve sistematik bir yaklaşımdır (Simon, 1976). Bu nedenle yönetsel işlevler, aslında bu karar alma sürecinin doğal bir uzantısı olarak kabul edilmelidir (Yetiş, 2009).

Simon'un kamu yönetimi alanına çeşitli katkıları olmuştur. Bu katkılardan bir tanesi, kurumların örgüt yapılarının belirlenmesi ve düzenlenmesi hakkında olmuştur. Simon, kamu yönetiminde iş ve işlemleri üreten ve yürüten örgütleri bütün olarak ele almıştır. Bu tercihi yaparken de sistem yaklaşımının etkisinde kalmıştır. Tıpkı insanın ruhunu taşıyan bir bedenin ayakta kalabilmesi için mevcuttaki her bir organına ihtiyaç duyması gibi, sistem yaklaşımında da bireyler karşılıklı ihtiyaç gerekçesiyle bir birine bağlıdır. Sistem yaklaşımının karşılıklı işleyen dinamik yapısı, simon'un karar alma süreçlerini açıklayan teorik temeli oluşturmaktadır. Buna göre Simon düşüncesinde örgüt, karar alma süreçlerinin karmaşık bir ürünüdür (Simon, 1976). Böylece Simon yönetim süreçlerini karşılıklı bağımlılığı olan bir sisteme benzeterek ve kamu yönetiminin örgüt kuramıyla bir araya getirerek, karar alma teorisiyle sistem teorisinin bütünleşmesine katkı sağlamıştır (Özer, 2016). Bu sentezleme göstermektedir ki kamu yönetimi, salt olarak yapısal işleyişi düzenleyen bir disiplin olmanın ötesine geçmiş, aynı zamanda yöneticilerin belirsizlik ve karmaşa ortamında nasıl karar verdiklerini anlamaya çalışan bir bilim dalı halini almıştır (Turan, 2019).

Elton Mayo ve İnsan İlişkileri Yaklaşımı

Kamu yönetiminin geleneksel özelliklerini içeren KKY yaklaşımı, Simon gibi birçok yönetim bilim düşünüründen etkilenmiştir. Elton Mayo bir yönetim bilim düşünürü olarak onlardan biridir. Alan yazına kazandırdığı “insan ilişkileri yaklaşımı” klasik yönetim anlayışını şekillendirirken, KKY yaklaşımının da kuramsal temellerine bir

kilometre taşı koymuştur. Hawthorne Fabrikasında gerçekleştirdiği araştırmalar, onun görüşlerini açıklayan çalışması olmuştur (Asunakutlu, 2001). 1924-1932 yılları arasında Chicago'daki Western Electric Company'e bağlı Hawthorne Fabrikası'nda yürütülen bu araştırmalar, başlangıçta fiziksel çalışma koşullarının üretkenlik üzerindeki etkilerini ölçmeyi amaçlamıştır. Ancak ilerleyen aşamalarda yapılan gözlemler, üretkenlikteki değişikliklerin sadece fiziksel koşullarla değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik faktörlerle de ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Dickson ve Roethlisberger, 1939; Turan, 2019: 61). Örneğin, aydınlatma düzeyleri aynı kaldığında bile işçilerin üretkenliğinde artış gözlemlenmiş, bu durum ise araştırmacıların "Hawthorne Etkisi" olarak adlandırdığı olguyu gündeme getirmiştir. Bu etki, bireylerin gözlemlendiklerini fark ettiklerinde davranışlarını değiştirdiklerini göstermektedir (Uslu, 2021).

Mayo'ya göre, iş ortamındaki sosyal ilişkiler, çalışanların motivasyon ve iş doyumunu üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Çalışanlara gösterilen ilgi, onların duygusal ihtiyaçlarının karşılanması ve yöneticilerle kurdukları sağlıklı iletişim, sadece bireysel performansı değil, örgütsel verimliliği de artırmaktadır (Mayo, 2004). Mayo'nun liderlik ve iletişime yaptığı vurgu, insanı merkeze alan bir yönetim anlayışının temel ilkelerini oluşturmuştur. Ona göre, çalışanlar sadece ücret beklentisiyle değil; takdir edilme, grup içinde kabul görme ve kendilerini değerli hissetme gibi psikososyal ihtiyaçlarla da motive olmaktadır (Mayo, 2004).

Hawthorne Araştırmaları'nın sonuçları yönetim biliminde paradigma değişimine neden olduğu kadar, kamu yönetimindeki kurumsal yapılar üzerinde de etkili olmuştur. Araştırmalar sonucunda ortaya koyulan bulgular, motivasyonun sadece parasal ya da fiziksel koşullarla sağlanamayacağını, motivasyon artışında; çalışanların morallerinin, aidiyet duygularının ve grup içi ilişkilerinin de üretkenlik sürecinde etkili olduğu görülmüştür. Bu durum, Wilson ve Taylorda ifade edilen bakış açılarının aksine iş bölümü ve uzmanlaşmanın her zaman verimliliği arttırmayacağı anlamına gelmektedir. Hatta Taylor ve Wilson'un aksine Mayo, insan odaklı olmayan uygulamaların tekdüzelik ve yabancılaşma gibi olgularla çalışan üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğini düşünmektedir (Turan, 2019: 62). Bu yönüyle Mayo'nun insan ilişkileri yaklaşımı, insan davranışlarını dış etmenlere bağlı olarak değerlendiren önemli bir 20. yüzyıl yönetim

bilimi yaklaşımıdır ve ortaya koyduğu bulgularla kamu yönetimindeki çağdaş yaklaşımlardan YKİ yaklaşımını da etkilemiştir.

Mary Parker Follett ve Örgüt Teorisi

Mary Parker Follett, 20. yüzyılın önde gelen yönetim teorisyenlerinden biri olarak kabul gören, çalışmaları birçok alanda karşılık bulmuş önemli ABD’li bilim insanıdır. Onun yönetim ve işletme üzerine düşüncelerinin yanı sıra siyaset, kamu yönetimi, psikoloji, sosyoloji, arabuluculuk ve sorunların çözümü ve kamu hizmeti alanlarında özgün çalışmaları bulunmaktadır. Onun bu alanlardaki özgün düşünceleri, başta örgüt teorisi ve kamu yönetimi olmak üzere, demokrasi, denetim, örgütsel adalet, yönetim eğitimi, katılımcı yönetim, iş etiği, stratejik yönetim ve liderlik gibi birçok alanda bilim dünyasına önemli katkılar sağlamıştır (Ağlargo , 2018; Akba  ve Taner, 2022). Çağdaş yönetimin anası olarak tanımlanan Follett (Weber, 2023b) yaşadığı dönemde liderlik, güç, otorite, çatışma ve grup davranışı üzerine özgün fikirler ve analizler çıkarmış, geliştirdiği bu fikir ve analizlerle günümüzdeki örgüt teorisinin zeminini oluşturmuştur (Akba  ve Taner, 2022).

Follett ile birlikte ortaya çıkan ve kamu yönetimi disiplini için belirleyici bir konu, yönetime ilişkin kavramların farklı bir yaklaşımla yeniden değerlendirilmesi gerektiği düşüncesi olmuştur. Bu kapsamda örgütlerin gönüllölük esasına dayalı ve düşük biçimsel yetki düzeyi kurgulayarak faaliyet göstermesi, yönetim olgusunun yeniden değerlendirilmesini sağlamıştır (Ağlargo , 2018). Bunun bir sonucu olarak, Follett, yönetim biliminden ayrılan ama yönetimle ilişkili kabul ettiğı, kamu yönetimi kavramını, otoriter bir hiyerarşi biçiminde tanımlamanın ötesinde, işbirliğı ve entegrasyonun temelinde bir süreç olarak sunmuştur (Follett, 1918: 72). Ona göre, kamu yönetimi sadece devletin faaliyetlerini değıl, aynı zamanda toplumun tüm paydaşlarını içeren bir işbirliğı ağı olmalıdır. Follett’in bakış açısıyla, komşuluk ilişkileri ve topluluklar sayesinde toplumdaki bireyler farklılıklarla ve çeşitliliklerle karşılaşmaktadır. Bu farklılıklar ve çeşitlilik demokrasi için katılımcı bir temel oluşturan karşılıklı etkileşimler kurmayı öğrenmektedir (Follett, 1918).

Follett (1918), işbirliği ve entegrasyon olmak üzere iki (2) temel ilkeye vurgu yapmaktadır. Ona göre, çatışmalar sadece çözülmemeli, aynı zamanda bu çatışmalardan yaratıcı çözümler ortaya çıkmalıdır. Bu nedenle, yönetimde aktif bir işbirliği ve entegrasyon süreci, sadece çatışmaları ele almakla kalmaz, aynı zamanda daha sürdürülebilir ve etkili çözümler üretilmesine de katkı sağlar. Toplumsal işbirliği ve demokratik yönetim arasında doğrudan bir bağlantı kurarak, Follett (2008: 45), yönetimin sadece liderlerin değil, aynı zamanda tüm toplumun katılımını gerektiren bir süreç olduğunu vurgulamıştır. Yönetime katılım demokrasinin temel ilkesidir ve seçimler ya da referandumlar için oy kullanma, bürokrasiden istekte bulunma ve kamu politikalarını destekleme katılımın yaygın ve temel biçimleri olarak görülmektedir. Toplumun her kesimi kendileri üzerinde etkili olabilecek siyasal kararların ayrıntılarından, daha karar alınmadan haberdar olmak, mevcut proje ve politikalarda aktif biçimde rol almak ve kararlara doğrudan katılmak konusunda isteklilik gösterir (İzci ve Sarıtürk, 2019). Follett'in bu bakış açısı, demokratik değerlerin güçlendirilmesi ve toplumun çeşitli dinamiklerinin anlaşılması konusunda temel oluşturan düşüncelerden olmuştur.

Follett'in düşünceleri, günümüzde kamu yönetimi teorilerini etkilemeye devam etmektedir. Yaşadığı ve çalışmalar ortaya koyduğu kendi döneminde fikirleri yeterince dikkate alınmayan bilim insanı Follett'in, ne denli önemli bir yönetim teorisyeni olduğu günümüzde anlaşılmıştır (Akbaş ve Taner, 2022). Yönetim felsefesi ve kamu yönetimi gibi birçok disiplin üzerinde farkındalık oluşturulmasına katkı sunan Follett, özellikle işbirliği ve bütünleşme-uyumlanma konularına yaptığı vurguyla öne çıkan, modern yönetim pratiği alanında önemli bir bilim insanıdır. Buna rağmen Follett, çoğunlukla iş yönetimi alanında dikkat çekmektedir (Ağlargoğlu, 2018). Bununla birlikte Follett, demokrasi ve katılım yönünden görüşleriyle de kamu yönetimi alanında önemli bir yere sahiptir. Çalışmada Follett'in katılıma ilişkin görüşleri de referanslar arasında bulunmaktadır.

Dwight Waldo ve Minnowbrook Konferansları

Dwight Waldo, yirminci yüzyılın ikinci yarısında kamu yönetiminin öğretimi ve teorisi üzerinde çok önemli bir etkiye sahip olmuştur (Doğan, 2017a). 1968 yılında düzenlenen Minnowbrook Konferansları'nın ilkinde öncülük eden Waldo, bu konferans

aracılığı ile kamu yönetimi disiplininde etkinliği ve verimliliği esas alan Yeni Kamu Yönetimi Hareketi (YKYH)'nin fikirsal altyapısının oluşmasına ortam hazırlamıştır (Özer, 2014). Waldo, bu girişimiyle, ABD'de kamu yönetimi genç uzmanlarını (geneli 35 yaş altı) bir araya getirerek, o dönemdeki kamu yönetimi anlayışını sorgulama ve daha etkin modellerin araştırılmasını amaçlamıştır (Waldo, 2007). Özellikle genç katılımcılardan oluşmasına odaklanılan konferansın üzerinde durduğu temel konulardan biri, geleneksel bürokratik yapıların günümüzün karmaşık ve hızla değişen toplumsal sorunlarına etkin bir şekilde cevap verememesi üzerine olmuştur. Bu konferansın toplanma amacı, kamu yönetimi alanı hakkında eleştiriler yapmanın yanı sıra, disiplinin geleceği için yeni düşünceler ortaya koymaktır (Coşkun, 2020: 135). Konferansın bir diğer amacı da kamu yönetimi teorisindeki odak alanlarının yeniden tanımlanması olarak belirlenmiştir. Bu konferansta yeni bir fikir olarak ortaya atılan YKYH, dönemine göre oldukça radikal ve eleştirel olmakla değerlendirilmiştir (Tozlu, 2017: 335).

Waldo'nun bu yaklaşımı, kamu yönetiminin yalnızca teknik bir süreç değil, aynı zamanda normatif değerlere dayanan bir kamu hizmeti anlayışı olması gerektiği fikrini temel alır. YKYH, özellikle sosyal adalet, vatandaş katılımı ve kamu değerleri gibi temaları gündeme taşımasıyla, klasik bürokratik yaklaşımın ötesine geçmiştir (Denhardt ve Denhardt, 2007). Waldo, akademik boyutlu girişimlerle, bu görüşlerini bilim dünyasında kalıcı hale getirmiştir. Bu kapsamda Minnowbrook Konferansları düzenlenerek, kamu yönetiminin demokratik değerlerinin temelleri atılmıştır.

İlkinden sonra Minnowbrook Konferansları adı altında 1998 ve 2008 yıllarında da bir dizi konferans gerçekleştirilmiştir ve bu konferanslarda YKYH anlayışının prensipleri vurgulanmıştır (Bahçıvan, 2022). 2000'li yılları etkisi altına alan III. Minnowbrook Konferansı'nda şu konular öne çıkmıştır:

- Akademisyen-uygulayıcı ilişkileri,
- Demokratik performans yönetimi,
- Finansal yönetim,
- Küreselleşme,
- Karşılaştırmalı perspektifler,
- Enformasyon teknolojileri ve yönetim,
- Hukuk/siyaset ve kamu yönetimi,

- Liderlik,
- Uluslararası disipliner araştırmalar,
- Ağlar, yönetim, kamu yönetimi değeri, sosyal eşitlik ve adalet, şeffaflık ve hesap verebilirlik (Özgür ve Cigeroğlu Öztepe, 2015: 107).

Waldo, 1940'larda ortaya çıkan ve kamu yönetimi üzerine bir bakış açısını temsil eder.” yönetim olarak siyaset yaklaşımı”. Onun pozisyonu başlangıçta klasik yaklaşıma verdiği tepkiye dayalı gibi görünmekteydi ancak daha sonraki yazıları bu eleştirinin unsurlarını davranışsal yaklaşıma kadar genişletmiştir. Waldo, siyaset ve politika ile ilgili hususların yönetimden dışlanamayacağını savunmaktadır. Ayrıca, olguların değerlerden ayıramayacağını ifade etmektedir. Ona göre yönetim, kaçınılmaz olarak hem bir sanat hem de bir bilimdir ve belki de bir sanattan daha çok bir bilimdir. Yönetim siyasetten ayıramayacağı için, kamu yönetiminin özel yönetimden farklı olduğunu, kamu yöneticisinin içinde çalıştığı siyasi çevre ile ayırt edildiğini savunur. Ona göre, amaç yöneticileri politika ve siyasi meselelerden uzak tutmak değil, siyasi ve idari alanlar arasında işbirliğini teşvik etmek ve bu işbirliğinin yollarını keşfetmek olmalıdır (Doğan, 2017a).

Kamu yönetimi bir disiplin olarak araştırmacılar arasında değeri kazandıkça, bu alan üzerine ortaya atılan fikirler de daha geniş bakış açılarıyla irdelenmeye başlamıştır. Çeşitli fikirler etkisinde kalan kamu yönetimi, yönetim bilimi başta olmak üzere, siyaset bilimi, işletme bilimi, psikoloji gibi geniş çalışma alanlarından yararlanmıştır. Weber, Wilson, Taylor, Gulick ve Urwick ile Waldo gibi bilim insanlarının ortaya attığı kavramlar kamu yönetimini doğrudan etkilerken, Simon, Mayo, Follett gibi düşünürlerin ortaya koyduğu fikirler kamu yönetimine daha çok uyarlanmıştır. Elbette disiplini etkileyen bilim insanı ve fikir sayısını bu bölümde teorik yaklaşımlarına yer verdiğimiz kişilerle sınırlayamayız ancak KKY yaklaşımının genel özelliklerinin oluşmasında başat rol oynadıklarını ve kamu yönetiminin yeni yaklaşımlarının şekillenmesinde önemli roller üstlendiklerini söyleyebiliriz.

Kamu yönetimi alanının yasal-rasyonel kurallarla yönetilmesi, hiyerarşik örgüt yapısı, denetlemeye müsaade eden mekanizmaların varlığı, katı bürokratik yapıyı oluşturmaktadır. Ayrıca, işlerin uzmanlaşmayla yapılması, yönetimin müstakil bir bilim

dalı olarak üstün bir konuma yükseltilmesi çeşitli aksaklıkların görülmesine neden olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısına yaklaşıırken KKY, esneklikten yoksun, insan unsurunu ihmal eden ve toplumun değişen ihtiyaçlarına cevap veremeyen; katı, hantal, sorun çözemeyen bir yaklaşım olarak görülmeye başlamıştır.

KKY yaklaşımına yapılan bu eleştiriler, kamu yönetimi disiplininin daha kapsamlı ve insan merkezli yaklaşımlardan etkilenecek gelişmesine zemin hazırlamıştır. Çeşitli akademik çalışmalar ve eylemlerle harekete geçen bilim insanları, 1968 yılında Waldo'nun öncülük ettiği Minnowbrook Konferansı ile somut bir dönüşüm noktası oluşturmuşlardır. Bu hareket Yeni Kamu Hizmeti Hareketi (YKHH) olarak adlandırılmıştır ve kamu yönetiminin post-modern yaklaşımlarını şekillendiren; demokratik değerler, etik, toplumsal adalet, vatandaş odaklılık ve kamu hizmeti bilinci ilkelerinin temel dayanağını meydana getirmiştir (Denhardt ve Denhardt, 2007).

Teorik ve pratik yönden şiddetli eleştirilerin odağında olan KKY yaklaşımı, YKİ, YKH, Kamu Tercihi Teorisi (KTT) ve yönetim gibi çeşitli yaklaşımların doğuşuyla etkisini yitirmeye başlamıştır. KKY yaklaşımının ağır işleyen hantal yapısı, katı hiyerarşik yapısı, kamu kurumlarında görülen kırtasiyecilik, sorunların çözülememesi, gizlilik esaslı yapısı bırakılarak; vatandaş merkeze koyan, açık, katılımcı, performans odaklı modeller benimsenmeye başlamıştır. Bu da hem kamu yöneticilerinin hem de kurumların çehresini değiştirmiştir.

2.2.2. Yeni Kamu İşletmeciliği (YKİ) Yaklaşımı

Klasik yaklaşımın, vatandaş veya diğer aktörleri politika yapım sürecinde pasif bırakması, gizliliğe dayalı ağır ve hantal işleyen genişlemiş bürokratik yapıyı öngörmesi ve artan kamu harcamalarına yönelik sorunları nedeniyle düşüşe geçerek yeni yaklaşımlara kapı aralaması “Yeni Kamu Yönetimi” (YKY) yaklaşımlarının doğmasına zemin hazırlamıştır (Önen ve Ozan, 2020). YKİ ve YKH gibi yaklaşımları da içerisine alan KYK yaklaşımının farklılaşmasında, çeşitli uygulamalardan hareketle ortaya konmasının, henüz devam eden bir reform hareketi olmasının ve yeni dönemin çok parçalı olmasının etkisi büyüktür. KYK, belirli bir kurucusu olan, resmi bir teoriden hareket edilerek üretilmekten çok, tek tek örneklerden hareketle oluşturulan ve teorik

gelişmesine halen devam ettiren bir idari reform hareketi olarak değerlendirilmektedir (Özer, 2021: 195).

YKY yaklaşımı içerisinde ele alınan çok çeşitli kamu yönetimi modelleri bulunmaktadır. İşletmecilik Yaklaşımı (Managerialism) ve Piyasa Tabanlı Kamu Yönetimi (PTKY) (Önen ve Ozan, 2020: 95), kamu alanını tam anlamıyla özel sektör olarak değerlendiren iki önemli YKY yaklaşımıdır. Bununla birlikte Öztürk (2023: 16)'ün çalışmasında ifade ettiği YKY yaklaşımı; “Modern Kamu Yönetimi”, “Birleşik Kamu Yönetimi”, “Neo-Weberyen Devlet”, “Dijital Çağ Yönetimi” ve “YKH yaklaşımlarını” kapsamaktadır. Aslında tüm bu yaklaşımlar, 1980’li yıllarda İngiltere, ABD, Yeni Zelanda ve bu ülkelerdeki uygulamalardan etkilenen ülkelerin kamu yönetimi reformlarının kendisine özgü isimlendirilmiş biçimleridir (Temizel, 2011).

Çalışmanın bu bölümünde YKY yaklaşımının önemli bölümünü oluşturan YKİ yaklaşımı ele alınacaktır ve bu kavram YKY ile birlikte kullanılacaktır. Burada vurgulanmalıdır ki, YKİ yaklaşımının isimlendirilmesinde “işletmecilik” sözcüğünün kullanılması değişimin esasını ve yönünü göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bu yaklaşımla kamu yönetimindeki sorunlar kabul edilmiştir ve bu sorunların kamunun yönetim teknikleri yerine özel sektörün işletmecilik teknikleri ile çözüleceği anlatılmaya çalışılmıştır (Tuncer ve Usta, 2013: 187). Bu kapsamda YKİ yaklaşımının kuramsal temellerini KTT, Yeni Kurumsalcılık (The New Institutionalism) ve İşletmecilik (Managerialism) düşünceleri oluşturmuştur (Gürbüz, 2019: 37). Söz konusu kuramların etkisiyle gelişme gösteren YKİ yaklaşımı kapsamında batılı ülkeler, devletin küçültülmesi politikasına dayanarak; kamu harcamalarının ve kamudaki istihdamın azaltılması, özelleştirme, deregulasyon ve kamu hizmetlerinin sunulmasında etkinliğin artırılması uygulamalarına odaklanmıştır (Karcı, 2008).

1980’li yıllarda, Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD) ülkelerinin bir kısmında ortaya çıkan ve daha sonra dünya genelinde yaygınlık gösteren YKİ yaklaşımı, neo-liberal düşünceden etkilenmiş ve sosyal devlet anlayışını sorgulamaya başlamıştır (Karcı, 2008). YKİ yaklaşımının varsayımı “devlete ait olan alan-sektörlerin piyasaya açılmasını ve piyasaya ait olan alan-sektörün devlet müdahalesine kapanmasını” amaçlamaktadır (Gürbüz, 2019: 36). Bu amaç doğrudan

Neo-Liberal düşünceye yönelimi ve sosyal devlet karşısındaki duruşu temsil etmektedir. Temellerini Neo-Liberal düşünce (Yeni Sağ) üzerine inşa eden YKİ, kamu yönetiminde gündeme gelen yönetim yaklaşımlarından en önemlisi haline gelmiştir. 1970’li yılların ekonomik krizinde ve devletin rolünün tartışıldığı bir dönemde tutunulan önemli bir değerler dizisi olmuştur (Karcı, 2008).

YKİ yaklaşımı, 1980’li yıllarda ABD ve İngiltere’de etkisini göstermeye başlayıp 1990’lı yıllara gelindiğinde gelişimini hızlandıran ve geleneksel yönetim teorilerine bir alternatif veya Weberyen teoriye dayalı yönetim anlayışının eksikliklerine bir tepki olarak ortaya çıkmış bir yaklaşım şeklinde değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım son dönem kamu yönetimindeki değişim ve dönüşümü ifade eden ve bir nevi işletme yönetimi değerlerinin kamu yönetiminde uygulanmaya çalışılması olarak da değerlendirilen yeni anlayışlardan biridir (Özgür, 2015; Öztürk, 2023: 16). Kaynaklar YKİ yaklaşımının ABD ve İngiltere gibi iki devlet etkisinde gelişme gösterdiğini söylese de bu yaklaşımın ana gelişim bölgesinin İngiltere olduğunu vurgulayan çalışmalar da bulunmaktadır. YKİ kavramsallaştırmasını Christopher Hood’a mal eden çalışmalar, İngiltere’nin bu süreçte merkezi bir rol oynadığını ve hatta bu hareketin doğum yeri olduğunu ifade etmektedir (Kurun, 2017: 87; Ünal, 2021: 223).

Hood (1991: 7), YKİ yaklaşımının doğuşunu İkinci Dünya Savaşı sonrasında yükselişe geçen dört (4) akımla ilişkilendirmiştir:

- Gelir düzeylerindeki değişimle birlikte vergilere karşı daha hassas hale gelen seçmen kitlelerinin yükselişi,
- Özel sektör ve kamu sektörü arasındaki farkları tedricen kaldıran ileri teknolojinin gelişimi ile desteklenmiş post-endüstriyel ve post-Fordist sosyo-teknik sistemlerin doğuşu,
- Seçmen kitlelerinin görüşlerini saptamaya yönelik yeni kampanya metodlarının gelişimi ile beraber kamu politikası yapım sürecinin geleneksel bürokrasilerden gittikçe bağımsızlaşması,
- Kamu politikalarında daha beyaz-yakalı, sosyal olarak daha heterojen ve devlete karşı daha az hoşgörülü yaklaşımlara doğru geçiş.

Öte yandan, 1960'lı ve 1970'li yılların başında birçok akademik çevre ABD'de geliştirilen fikirler çerçevesinde; tüm dünyada devletin klâsik sınırlarına dönmesi, verimlilik esasına göre örgütlenmesi ve özel sektör değerlerinin, tekniklerinin ve pratiklerinin kullanılması gibi yeni düşüncelerden oldukça fazla etkilenmiştir. Bu durum Batı Avrupa yönetimlerinin plânlama modu ile uyumu ve stratejik politika üretiminde yer alan düşünce gruplarının ve rasyonel uygulamaların görülmesini sağlamıştır. Kamu kuruluşları da kendilerini bu sürecin içinde düşünmüşlerdir (Özer, 2021: 188). ABD merkezli ortaya çıkan yenilikler sadece yönetsel değişimler içermenin ötesinde, devletin varlığı ve anlamı da sorgulanmasına neden olmuştur. Bu nedenle KKY yaklaşımından YKİ yaklaşımına geçiş süreci şiddetli tartışmalara sahne olmuştur (Karcı, 2008).

YKİ yaklaşımının kaynağının ABD veya Avrupa kıtası olması üzerine yapılan tartışmalar bir kenarda dursun; Christopher Hood, David Osborne, Ted Gaebler, Robert Behn gibi düşünürlerin yer aldığı YKİ yaklaşımı ile kamu yönetiminde ele alınan Piyasa odaklılık, performans ölçümü, özerklik ve esneklik, rekabet, maliyet etkinliği kavramları üzerinde tartışmalar gün yüzüne çıkmıştır (Ünal, 2020: 175). Bu düşünürlerin ortaya attığı görüşlerin kamu yönetiminde yeni bir yaklaşımın doğmasının zeminini oluşturduğunu vurgulamak gereklidir. Bu yeni yaklaşımın genel değerlerini birkaç maddede özetlemek mümkündür.

Kamu yönetiminin geleneksel özelliklerini taşıyan KKY yaklaşımına bir meydan okuyuş içerisinde olan yki yaklaşımında, aşağıdaki değerler kamu sektörüne egemen yeni değerler olarak genel kabul görmektedir (Özer, 2021: 192):

- Hiyerarşik bürokrasiden çok piyasalara öncelik vermek,
- Müşteriye karşı sorumluluk,
- Süreçlerden çok sonuçlar üzerinde yoğunlaşmak,
- Kaçınmaktan çok sorumluluk almak,
- Kamu yönetiminden çok işletme yönetimi üzerinde durmak,
- Ekonomiklik, etkinlik ve verimlilik üzerinde yoğunlaşmak.

Christopher Hood

Giriş mayetinde ifade edileceği üzere YKİ, devletin rolünü, geleneksel bürokratik modelin yerine, özel sektörde başarıyla uygulanan prensiplerle yeniden tanımlamayı hedefler. Bu yaklaşım, kamu kurumlarını daha esnek, hızlı ve rekabetçi hale getirerek, kaynakların daha etkili kullanılmasını amaçlar. Hood (1991), devletin yönetim süreçlerinde YKİ yaklaşımının politik bir dönüşüm olduğunu belirtir ve bu dönüşümün özünde, daha fazla piyasa odaklılık ve performans ölçümü bulunmaktadır (Eren, 2020: 43; Temizel, 2011).

1980’li yıllarda akademik olarak çeşitli çalışmalar ortaya koyulmuş ve tartışmalar yapılmış olsa da YKİ yaklaşımının düşünsel temellerini atan ve analitik bir çerçeveye kavuşturan, İngiliz akademisyen ve kuramcı Christopher Hood olarak kabul edilmektedir. Alan yazında kabul gören “Yeni Kamu İşletmeciliği” kavramı da ilk defa 1991 yılında onun tarafından yayımlanan “A Public Management for All Seasons?” başlıklı makalede kullanılmıştır. Bugün bu terim uluslararası düzeyde tanınmakta ve kamu yönetimi disiplininde önemli bir yer tutmaktadır (Karcı, 2008; Temizel, 2011; Ünal, 2021: 220). YKİ yaklaşımını kavramlaştıran ilk kişi olan Hood, bu yaklaşımın yedi (7) temel unsuru bulunduğundan söz etmiştir (Hughes, 2014; Önen ve Ozan, 2021):

- Profesyonel yönetim: Kamu sektörü profesyonel yöneticilere devredilmeli. Bu durum, hesap verebilirlik için eylemlerin sorumluluğunu üstlenecek bir yönetici profili ortaya çıkaracaktır.
- Performans ölçümü: Performansın açık standartlarının belirlenmesi ve ölçümünün yapılması. Kamu kurumlarının tanımlanmış amaçlar ve önce den belirlenmiş performans hedefleri ilan etmeleri, hesap verebilirliği nicel hale getirmeye imkân sağlayacaktır.
- Çıktı odaklılık: Prosedürler yerine çıktıların kontrolüne daha fazla vurgu yapılması. Zira sonuçlara ulaşamayan organizasyonlar er geç yok olurlar.
- Özelleşmiş yapılar: Kamu örgütlerinin ürettikleri ürünler bazında özelleştirilerek ayrıştırılması. Bu husus, yönetilmesi zor olan büyük yapı ve çok fonksiyonlu kuruluşların bölünmesini ve özelleştirilmesini içermektedir.
- Rekabet ortamı: Kamu sektöründe daha fazla rekabet ve rekabet benzeri yöntemlerin uygulanması.

- Özel sektör yönetim araçları: Özel sektör tarzı yönetim alışkanlıklarına yönelme anlamına gelen özelliktir. Bu özellik, kamu sektöründe başarısı kanıtlanmış özel sektör yönetim araçlarının kullanılmasını ve ise alma ve ödüllendirmede esneklik gibi araçların kullanılmasını içermektedir.
- Disiplin ve kaynak kullanımı: Daha fazla disiplin ve kaynak kullanımında tutumluluk üzerine vurgu. Bu husus, maliyetleri kısmak, iş gücü disiplini artırmak, sendika taleplerini sınırlamak ve kamu sektörünün kaynak taleplerini kontrol etmekle gerçekleştirilebilir.

YKİ yaklaşımının temel unsurları, onun devletin konumunu tanımlayan kapasitesiyle de ilişkilidir. 1980'li yıllarda geleneksel yönetim modellerine kıyasla devletin gücü sorgulanmış olsa da devlet kamu yönetiminin yönetici yapısı olarak önemini korumaktadır. Hood (1986), yönetsel pratikleri analiz ederken, yönetici olan devleti dört (4) kapasiteyle konumlandırmıştır. Bu kapasiteler: (1) Yönetimi karmaşık ilişkiler ve bilgi akışının merkezine koyan nodal konumu (nodality), (2) ihtiyaç duyulması halinde, her an doğrudan başvurabileceği otorite konumu (authority), (3) finansal kaynaklarını kullanarak harekete geçirebileceği ya da durdurabileceği hazine konumu (treasure) ve (4) örgütlenme konumu (organisation) olarak sıralanmaktadır (Ünal, 2021: 224).

- Nodal konumu: Yönetimin bilgi akışlarının merkezinde olmasını sağlayan kapasitesidir. Devlet karar alma süreçlerinde ve belirlediği politikaların uygulama aşamalarında bilgi edinme kapasitesinden yararlanır. Devlet bu kapasiteyle bilgiye erişir, bilgiyi toplar ve bilgiyi dağıtır. Böylece devletin bilgi üzerindeki egemenliği artmış olur (Hood, 1986: 110). Devlet, bu bilgi avantajını kullanarak, toplumu ve diğer aktörleri etkileme gücüne sahip olabilir.
- Otorite konumu: yönetsel otoriteyi ve yasal düzenlemeler yoluyla yönetimin sahip olduğu yaptırım gücünü ifade eder. Yönetimler, otorite kapasitesi sayesinde yasal çerçeveler oluşturarak toplum üzerindeki kontrol mekanizmalarını işletirler (Hood, 1986: 115). Bu kapasite, devletin karar alma sürecinde ve alınan kararların uygulama aşamasında meşruiyetini sürdürmesi

için kritik bir öneme sahiptir. Yönetimler bu kapasiteye dayanarak kanunlar çıkarır ve bu kanunları uygular.

- Hazine: Yönetim işlerini üstlenmiş yapının mali kaynaklarını ifade eden kapasitedir. Devletler, kamu politikalarını yürütme sürecinde, sosyal hizmetler sunarken ve ekonomik kalkınmayı teşvik etme amacıyla mali kaynaklarını kullanmaktadır ve tüm bu saydığımız etkinlikleri finansa etme kapasitesine sahiptir. Devletlerin kamu politikalarını sürdürülebilir kılması ise bu finansal kaynakların etkin ve verimli kullanımıyla ilişkilidir (Hood, 1986: 120). Mali kaynaklarını doğru alanlara, doğru miktarda kullanabilen yönetimler hem israfa neden olmaz, hem de politikaların kısa ömürlü olmasını engeller.
- Organizasyon: devlet bünyesinde bulunan idari kurumların ve insan kaynağının yönetimini ifade eden kapasitedir. Devletler bu kapasite aracılığıyla, kaynaklarını belirli hedeflere ulaşmak amacıyla organize edebilir ve politika uygulamalarını bu amaca yönelik olarak yönlendirebilir (Hood, 1986: 125). Böylece sistemli ve düzenli bir politika yapım süreci, organize edilmiş kurumlarla yürütülebilir.

Açıklamaları yapılan dört (4) kapasite, yönetimlerin karar alma süreçlerini ve politika uygulama süreçlerindeki etkinliğini belirleyen temel faktörler olarak kabul görmüştür(Ünal, 2021: 224). Kamu yönetimi alan yazınında önemli bir yer tutan HOOD'un bu kapasiteleri, hem alana teorik çerçeve sunarak katkıda bulunmakta, hem de yönetimlerin politikalarını belirleme süreçlerindeki rollerini analiz eden önemli bir yöntem olarak (HOOD, 2007) öne çıkmaktadır.

Hood, devletin serbest piyasa sistemi içerisinde işletmeci kimliğiyle faaliyet gösteren bir aktör olarak varlığını analiz eder. Başka bir deyişle kamu yönetimi olgusunu, örgüt odaklı değişkenlerle ifade eder ve devletin piyasada faaliyet gösteren bir işletmeci metaforuyla anlatılmasına odaklanır (Ünal, 2021: 235). Hood, devletin serbest piyasa ekonomisindeki işletmeci kimliğini, yönetsel pratiklerin merkezine yerleştirir ve bu bağlamda devleti bir piyasa aktörü olarak değerlendirir. Bu yaklaşım, özellikle YKİ yaklaşımı çerçevesinde, devletin düzenleyici ve denetleyici bir rol oynamaktan ziyade, hizmet sunumu süreçlerinde aktif bir işletmeci gibi davranmasını öngörür. Devlet, bu rolde, piyasa koşullarına göre rekabet eden, verimlilik odaklı bir organizasyon haline

gelir (Hood, 1991). Hood'un bu yaklaşımı, kamu yönetimini daha fazla piyasa mekanizmalarına dayandırarak, devletin hem iç hem de dış çevrelerdeki değişimlere hızlı tepki verebilmesini sağlayan bir yapıya dönüşümünü analiz etmeyi hedefler (Ömürgönülse, 2015).

David Osborne ve Ted Gaebler

ABD'li iki bilim insanı olan Osborne ve Gaebler, 20. yüzyılın son çeyreğini etkisi altına alan YKİ yaklaşımının temellerini inşa eden diğer düşünürler olarak kabul görmektedir. "Devletin Yeniden Yapılandırılması: Girişimci Ruh Kamu Sektörünü Nasıl Şekillendiriyor? (Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector?)" adlı çalışmalarında (Aktan, 2009: 42; Karcı, 2008; Önen ve Özkan, 2020: 100; Önen ve Özkan, 2021), devletin yeniden yapılandırılması üzerine fikirlerini ortaya koymuşlardır. ABD'nin federal ve yerel yönetim yapılarını inceleyen bu iki yazar, ortaya koydukları bu çalışmayla ve çalışma içerisinde ifade edilen on (10) ilkeyle, devletin yeniden yapılandırılması akımının doğuşuna alan açmıştır (Karcı, 2008; Osborne ve Gaebler, 1992):

- Katalizör yönetim: Kürek çeken değil, dümen tutan yönetim,
- Vatandaşlar tarafından sahip olunan yönetim: Hizmet sunmak yerine, hizmeti sunma yetkisi verme,
- Rekabetçi yönetim: Hizmet sunumunda rekabet oluşturma,
- Amaçlara dönük yönetim anlayışı: Örgütleri kurallara yönelik olarak dönüştürme,
- Sonuçlara yönelmiş yönetim: Sonuçlardan ziyade çıktılarına verilen önem,
- Müşteri odaklı yönetim: Bürokrasinin ihtiyaçları yerine, hizmeti alanların ihtiyaçlarının görülmesi,
- Girişimci yönetim: Harcamadan çok, kazanma-kar odaklı olma,
- Sezgici yönetim: Sorunları tedavi etmekten ziyade, ortaya çıkmasını önleme,
- Merkezkaç yönetim: hiyerarşiden katılıma ve takım çalışmasına geçme,
- Piyasa yönelimli yönetim: Değişimi piyasa yoluyla sağlama.

Osborne ve Gaebler, sanayi devriminde gelişen merkezi bürokrasilerin, kurallarla meşgul olan ve hiyerarşik emir komuta zincirlerine bağlı hükümetlerin artık çok iyi

çalışmadığını iddia etmişlerdir (Aktan, 2009: 43; Ünal, 2020: 186). Onların ortaya attığı görüşler, özellikle müşteri odaklılık, rekabet, daha fazla inceleme ve hesap verebilirlik, esneklik ve yenilik gibi prensipleri vurgularlar (Osborne ve Gaebler, 1992). Söz konusu prensipler döneminde kamu yönetimi disiplini etkisi altına almış, YKİ yaklaşımının temel prensiplerinden olmuştur. Bu prensipler kısaca şu şekilde açıklanabilir:

- Müşteri odaklılık (Customer orientation) ilkesi: Hükümetin hizmetlerini sunarken, vatandaşların ihtiyaçlarına odaklanılmalı ve hizmetler mümkün olduğunca etkili ve kullanıcı dostu olmalıdır.
- Rekabet (Competition) ilkesi: Kamu sektöründe rekabetin teşvik edilmesinin, hizmet kalitesini artırabileceğini ve maliyetleri düşürebileceğini vurgular.
- Daha fazla inceleme ve hesap verebilirlik (Increased scrutiny and accountability) ilkesi: Daha şeffaf bir yönetim anlayışını benimsemenin, kamu hizmetlerinin daha iyi bir şekilde denetlenmesine ve hükümetin daha fazla hesap verebilir olmasına katkıda bulunabileceğini belirtir.
- Esneklik ve yenilik (Flexibility and innovation) ilkesi: Geleneksel bürokratik yapılardan uzaklaşmanın ve daha esnek, yenilikçi bir yönetim anlayışına geçmenin, hükümetin değişen ihtiyaçlara daha hızlı ve etkili bir şekilde cevap vermesine yardımcı olabileceğini vurgular (Osborne ve Gaebler, 1992).

Osborne ve Gaebler düşüncesinde, geleneksel devlet hizmet yürütme konusunda çoğunlukla yetersiz kalmakta ve başarısız olmaktadır. Bu nedenle kamu yönetiminde temel ilke hizmet götürmek değil, politika belirleme olmalıdır. Yani, devletin görevi kürek çekmek değil, dümen tutmak olmalıdır. Bu da devletin hizmet götüren bir iş yürütücü olmaktan çok, hizmetlerin özel kesim tarafından arz edilmesiyle ilgili olarak politika üreten bir mekanizma olması gerektiği anlamına gelmektedir. Desantralize devlet fikrine odaklanan düşünürlere göre, Hizmetlerin yerinden yönetim ilkelerine göre yürütülmesi yoluyla merkezi devletin görev ve fonksiyonları mümkün olduğu ölçüde yerel yönetimlere devredilmelidir. Ayrıca başarılı bir kamu yönetimi için rekabet ilkesi benimsenmelidir. Çünkü rekabet yeniliği ödüllendirir. Kamu yönetimi tekelci yapıdan, rekabetçi yapıya doğru yönelmelidir. Başarılı ve iyi bir kamu yönetimi için devlet temel misyon'larına (misyoner devlet) uygun hareket etmelidir. Girdi odaklı değil, çıktı odaklı kamu hizmeti anlayışına uygun bütçe stratejileri benimsenmelidir. Yani, kamu

kuruluşlarına gösterdikleri performans dikkate alınarak ödenek tasis edilmelidir (Aktan, 2009).

Başka bir açıklamayla, kamu kurumları özel sektör tekniklerini kullanmalı ve vatandaş müşteri gibi görmelidir. Böylece sunduğu hizmetlerde müşterilerin beklentilerini gerçekleştirmeli, taleplerine cevap vermelidir. Kamu ekonomisi piyasa ekonomisi gibi çalıştırılmalıdır. Devlet mümkün olduğu kadar küçülmeli ve diğer sektörleri harekete geçirici önlemler almalıdır ki böylece gönüllü kuruluşlar ve özel sektörün kamu hizmeti sunmadaki potansiyeli daha verimli şekilde kullanılabilsin. Kamu yönetimi katılımcı yönetimi benimsemelidir. Ayrıca kamu yönetimi örgütlenmesinde mümkün olduğu kadar yerelleşme imkânı araştırılmalıdır. Bu genel özellikler YKY yaklaşımlarının tamamını çevreleyen özelliklerdir ve YKİ yaklaşımı için de geçerlidir. YKY yaklaşımında kamu kurum ve kuruluşlarının şeffaf, hesapverebilir, performansı önde tutan, stratejik vizyon'a sahip, verimlilik ve etkililiği esas alan bir kamu yönetimi oluşturulması esas alınmıştır (Turan, 2019).

Osborne ve Gaebler, bu noktada kamu sektöründe “Toplam Kalite Yönetimi (Total Quality Management)” (TKY) uygulanması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bürokratların ve politika yapımcıların üretilen hizmetlere karar verdiği KKY anlayışından sıyrılan Osborne ve Gaebler, iyi bir devlet yönetiminde vatandaşları müşteri olarak görmenin önemini ve onların istek ve beklentilerine uygun hizmet sunma gerekliliğini vurgulamıştır. Kamu yönetiminde iyi sonuçlar alabilmek için devletin özel sektördeki müteşebbislerin ruhuna uygun hareket etmesini sağlayacak önlemler alınması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, devletin problemler daha oluşmadan önleyici güce sahip olması ve devletin piyasaya doğrudan müdahale etmek yerine düzenleyici bir rol üstlenmesi YKİ yaklaşımındaki devlet olgusunun diğer özellikleri olarak vurgulanmıştır. Son olarak, iyi bir devlet yönetimi için, görev ve sorumlulukların yönetim kademeleri arasında paylaştırılması kadar çalışanların güçlendirilmesi de önemli görülmüştür (Aktan, 2009).

Özellikle Osborne (2006)'dan aktaran Önen ve Ozan (2021) çalışmalarında ortaya koyduğu görüşleriyle YKİ yaklaşımının genel özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- Yönetimde özel sektör tekniklerinin benimsenmesi,
- Vatandaşların müşteri olarak görülmesi,

- Sonuç ve çıktı odaklılık,
- Performans yönetimi ve değerlendirmesi,
- Katı kural ve prosedürlerin yerine misyon ve vizyon odaklı esneklik,
- Hizmet birimi baz'lı maliyet muhasebesi,
- Kamu hizmetlerinde kaynak tesisi ve hizmet sunumu için Pazar rekabetinin ve sözleşmelerinin kullanılması.

Robert Behn

Amerikalı akademisyen ve kamu yönetimi uzmanı Robert D. Behn, kamu sektöründe performans yönetimi ve liderlik üzerine çalışmaları bulunan önemli bir figürdür. Behn, YKİ yaklaşımının savunucularından biri olarak, özel sektörden alınan işletme prensiplerini kamu sektörüne uygulama ihtiyacını vurgulamıştır (Behn, 2003). Onun kamu yönetimine kazandırdığı en önemli kavram "performans yönetim istatistikleri (performance stat)" kavramıdır.

Behn'in bu kavramı, kamu sektöründe performans yönetimine odaklanan bir stratejiyi tanımlar. Bu strateji, düzenli performans toplantıları ve performans verilerinin düzenli olarak incelenmesi gibi pratikleri içerir. Behn'e göre, performans yönetimi istatistikleri, kamu yöneticilerinin organizasyonlarını daha etkili bir şekilde yönetmelerine ve performanslarını sürekli olarak iyileştirmelerine olanak tanır (Behn, 2014). Onun bu yönetim anlayışı, kamu kurumlarının salt olarak faaliyetleri değerlendirmek yerine, sonuçlara ve çıktılara odaklanması gerektiğini ifade eder. Buna bağlı olarak, Behn (2003), kamu yöneticilerinin üç temel yönetim sorununa odaklanması gerektiğini ifade eder: Motivasyon, öğrenme ve yönlendirme. Bu üç (3) temel sorun, kamu kurumlarının etkili bir şekilde performans göstermesi için gerekli olan stratejik yönetim yaklaşımına ışık tutar. Özellikle kamu hizmetlerinde etkinliğin artırılması, kamu kaynaklarının verimli kullanımı ve kamu yöneticilerinin hesap verebilirliğinin sağlanması Behn'in odaklandığı temel unsurlar arasında yer alır.

Behn (2003), performans odaklandığı çalışmalarında, performans yönetiminin sadece bir ölçüm aracı olmadığını, ölçme işlevinin yanında bir öğrenme ve gelişme mekanizması olduğunu savunur. Kamu kurumlarının elde ettikleri verileri analiz ederek

kendi stratejilerini yeniden şekillendirmelerinin önemine vurgu yapar ve bu yolla kamu değerini artırmaları gerektiğini dile getirir. Bu kapsamda "PerformanceStat" sistemi, kamu kurumlarında düzenli olarak performans toplantıları yapılmasını, hedeflerin net bir şekilde belirlenmesini ve bu hedeflere ulaşmak için organizasyonel davranışların gözden geçirilmesini öngörür. Bu sistem, kamu sektöründe özel sektördeki gibi bir hesap verebilirlik ve sorumluluk anlayışının tesis edilmesini hedefler (Behn, 2014).

Ben (2003; 2014)'in görüşleri; özel sektördeki benzer performans maksimizasyonu, sonuç ve çıktılara odaklanma, hesap verebilir olma konularına eğilmiştir. Bu da YKİ yaklaşımının temel prensipleri olan çıktı ve sonuç odaklılık, hesap verebilirlik, performans ölçümü ilkelerini beslemiştir. Böylece kamu yönetiminde 20. yüzyılın son dönemini şekillendiren özel sektör benzeri yönetim tarzları, öteki düşünürlerin görüşlerinden de etkilenecek, etkili olmuştur.

YKİ yaklaşımının 1980'lerden itibaren kendisini kamu yönetimi alanında göstermeye başladığını ifade etmiştik. Bu görüşün geleneksel düşmanı da kamu yönetimi disiplinin geleneksel özelliklerini içeren KKY yaklaşımı olarak kabul görmektedir. Ancak YKİ, aktif yönetime pasif yönetimden daha fazla önem vermesine rağmen, kamunun dönüşümüne dair istenilen ve vaat edilen sonuca varamadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir (Öztürk, 2023: 95). Burada vurgulanan aktif-pasif yönetim, geleneksel anlamda kamu yönetimi anlayışından ve KKY yaklaşımından aktarılan teori ve pratiği temsil etmektedir. Buna bağlı olarak YKİ yaklaşımı, kamu sektörünün performansını artırmaya yönelik olumlu etkilerinin yanı sıra, kamu hizmetleri açısından kimi potansiyel sorunları ve tehlikeleri de bünyesinde barındırmaktadır. YKİ, özellikle kamu hizmeti geleneği ve değerleri ile ters düşen özel sektör yönetim değer, ilke ve tekniklerinin (örneğin piyasa kurallarının egemenliği ve vatandaşlığın yerini müşteri kimliğinin alması) gerektiği gibi sorgulanmadan kabul edilip kamu sektöründe uygulamaya sokulması sebebiyle ciddi eleştirilerle karşılaşmaktadır. Bu tutumun, kamu sektörünün geleneksel ve vazgeçilmez değerlerini (örneğin eşitlik ve adalet, tarafsızlık, vatandaşlık hakları, kamusal çıkar, kamusal ahlâk, kamusal sorumluluk) zedelediği ifade edilmektedir (Özgür, 2015: 31). Bu da kamu yönetiminin demokratik değerlerinin yeterince güçlü olmadığı bir yaklaşım modeline işaret etmektedir. Oysa son zamanlarda kamu yönetimi

alanında, YKH ve yönetim yaklaşımlarıyla tam bir bütünlük içerisinde görülmek istenen demokratik değerler büyük önem arz etmektedir.

YKİ yaklaşımı çok geniş bir alana yayılması sebebiyle hakkındaki eleştiriler de geniş kapsamlı olmuştur. Masceeranas gibi kimi düşünürlere göre (Gürbüz, 2019: 40), YKİ yaklaşımı çerçevesinde gerçekleştirilen reformlar kamu yönetimi yaklaşımının bütünlüğünü zedelemektedir. Bu bağlamda yaklaşımın kamu yönetiminde etkin biçimde uygulanmasının çeşitli sakıncalar doğurduğu ileri sürülmektedir. Bu sakıncalar şu şekilde sıralanabilir:

I) Kamu kurumlarına tanınan aşırı özerklik, eşgüdümü engelleyerek ulusal politikaların belirlenmesini güçleştirebilir.

II) Sonuçlara yönelik yönetim anlayışı çerçevesinde, kurumların verimliliği kamu yararının önüne geçebilir.

III) Kamu işletmeciliği kültürü ile kamu kurumları arasında yıkıcı rekabetin ortaya çıkması söz konusu olabilir.

YKİ yaklaşımı, eksikliklerinden doğduğu KKY yaklaşımıyla kıyaslandığında bu yaklaşımın bazı üstün yanları olduğunu söylemek sakıncalı görülmemelidir. Gerçekten de YKİ yaklaşımı, KKY yaklaşımının kamu sektörünü olumsuz etkileyen ve çağın şartlarına uyum sağlayamayan özelliklerini reformlarla değiştirmeyi amaçlamış ve bunu bazı alanlarda, belli oranlarda başarmıştır. Bununla birlikte, kamu sektörünün özel sektör olmadığı gerçeği göz ardı edilmemelidir. Kamu sektörünün özel sektör gibi yönetilmesi çeşitli sorunları ortaya çıkarmıştır. Özel işletmelerin karlarını maksimize etme güdüsüyle hareket ettiği bilinmektedir. Oysa temel görev ve sorumluluğu kamu hizmetlerini yerine getirmek olan kamu yönetiminde benzer bir anlayışın benimsenmesi, yani vatandaş kavramının yerini müşteri kavramının alması (vatandaşa müşteri denmesi), kamu yönetiminin varoluşuyla ilgili sorunlar ortaya çıkarmaktadır (Gürbüz, 2019). Nitekim YKİ yaklaşımına getirilen eleştirilerin çoğunluğunu da bu vatandaş-müşteri çatışması oluşturmaktadır.

Tüm bu eleştirilere rağmen, YKİ üzerindeki bu tür haklı çekinceler, bu yaklaşımın kamu hizmetlerinde etkinlik amacının tümüyle reddi anlamına gelmemektedir. Nitekim bu durum, YKİ yaklaşımını eleştiren kimi yazarlar tarafından da ifade edilmektedir.

Bilinmelidir ki, YKİ'nin gücü, bu yaklaşımın performansı ile KKY yaklaşımının performansının kıyaslanması ile uzun vadede ortaya çıkacaktır (Özgür, 2015). Nitekim YKİ yaklaşımının ortaya attığı teori ve uygulama örnekleri günümüz kamu yönetimi üzerinde etkisini sürdürmektedir. YKİ yaklaşımının ortaya attığı performans, etkinlik ve verimlilik, vatandaşa hitap eden hizmet üretimi ve dünyanın bazı yerlerinde vatandaş müşteri gibi gören uygulamalar ile hizmette kalite fikri hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bununla birlikte, YKİ yaklaşımının düşünsel temelleri 20. yüzyılın sonlarında atılmasına rağmen etkisini 21. yüzyılda belirgin şekilde hissettirmeye başlamıştır. Bu etkinin bir sonucu olarak kamu yönetiminde, YKİ yaklaşımında eleştiri konusu olan demokratik değerlere vurgu yapan YKH gibi yeni yaklaşımlar ve yönetim yaklaşımları ortaya çıkmıştır.

2.2.3. Yeni Kamu Hizmeti (YKH) Yaklaşımı

YKİ ve sonraki dönemde adı daha sık duyulmaya başlanan “Yeni Kamu Hizmeti” (YKH) yaklaşımı (New Public Service-NPS), esasen kamu yönetimi teorisinde alternatif bir model olarak ABD’de ortaya çıkan YKYH için de yer alan alt yaklaşımlardan biridir (Genç, 2015: 136; Özgür, 2015). 1990’lı yıllardan sonra ABD’de etkili olmaya başlayan ve içerisinde Pragmatizm gibi çeşitli felsefi akımların da varlık gösterdiği, bazı filozofların da ilham kaynağı olduğu söylem kuram analizi, eleştirel bir söylem geliştirmiştir (Doğan, 2017a). Bu eleştirel söylem çerçevesinde, çeşitli konferanslarla düşünsel düzlemini inşa eden YKYH, ekonomik yönetim anlayışına dayalı geleneksel yaklaşıma sosyal eşitlik ve adalet anlayışını eklemeyi amaçlamıştır. Nitekim YKH yaklaşımının teorik altyapısını oluşturan unsurlardan biri olan YKYH, meşruiyetini sosyal eşitlik kavramı üzerinden kurmaya çalışan bir anlayışı temsil etmektedir (Özgür ve Cigeroğlu Öztepe, 2015: 109). Demokrasiyi zirveye çıkaran, vatandaşa odaklanarak yönetim ve hizmet üretiminde onunla etkileşime girmeyi tavsiye eden, üretimden ziyade kamu yararını önceleyen bir anlayışla hareket eden YKH yaklaşımı (Denek, 2019) kamu yönetimini bu fikirler doğrultusunda harekete geçirmeyi başarmıştır.

Bu bölümde YKH yaklaşımı, YKİ ve KKY yaklaşımına getirdiği eleştiriler üzerinden ele alınmıştır. YKH yaklaşımının teorik alt yapısı ve bu alt yapıyı inşa eden unsurlar incelenmiştir. Daha sonra, Denhardt ve Denhardt tarafından ortaya atılan yedi

(7) ilke çerçevesinde bu yaklaşımın kuramsal boyutu irdelenmiştir. Böylece müzakereci yöntemin kamu yönetimindeki yeri açıklanmıştır.

Yeni Kamu Hizmeti Yaklaşımının Eleştirileri

YKH yaklaşımının, 20. yüzyılın ikinci yarısında yükselişe geçen eleştirel hareketlere paralel olarak, KKY yaklaşımına ve YKİ yaklaşımına karşı eleştirel söylem geliştirdiği bilinmektedir. Özellikle YKİ yaklaşımının kamu yönetimine egemen olan hegemonyasının sarsılmakta olduğuna yönelik işaretler 1990'lı yıllarda görülmeye başlamıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde, kamu yönetimi alan yazınında YKİ yaklaşımının temel ilke ve esaslarını eleştiren veya YKİ yaklaşımının tamamlayıcısı olarak görülen yaklaşımlar artmıştır. Hatta YKİ anlayışına bir çeşit meydan okuma iddiasında olan çalışmaların sayısı oldukça fazladır (Uysal, 2020). Özellikle Robert B. Denhardt ve Janet V. Denhardt tarafından 2000 yılında "Public Administration Review" Dergisi'nde yayınlanan makaleleri ve ardından 2011 yılında yayımladıkları aynı isimli kitapları bu akademik çalışmalara verilebilecek önemli örneklerdir. YKH yaklaşımının kuramsal temellerini ortaya koyan Janet ve Robert Denhardt, bu yaklaşımın tanınmış kişileridir (Genç, 2015: 137). YKH yaklaşımının ilkelerini ortaya koyan bu düşünürlerin görüşleri incelenmeden bu yaklaşımın temel özelliklerini anlamayı güç görmekteyiz. Bu nedenle, çalışmanın devamında Denhardtların YKH yaklaşımını inşa eden ilkelerine yer verilmiştir.

Denhardtlar tarafından 2000 yılında geliştirilen YKH modeli, kamu yönetiminde yeni bir yaklaşım olma iddiasıyla ortaya çıkmıştır (Utuk, 2015). Denhardt ve Denhardt çalışmasında, kamu yönetiminin yeni ve eski şeklinde iki sınıflandırmaya tabi tutulmasını yetersiz görmüştür ve YKH yaklaşımını üçüncü bir alternatif model olarak sunmuştur (Denhardt ve Denhardt, 2007). Bu yaklaşımın üçüncü bir alternatif olduğuna dair tartışmalar 21. yüzyılı başlatmıştır desek yerinde olacaktır. Çünkü 2000'li yılların başlarından günümüze kadar YKH yaklaşımının üzerinde durduğu kamu hizmeti ve kamu yararı kavramlarıyla demokratik vatandaşlık, katılım, müzakere gibi demokratik değerlerle ilişkili çeşitli kavramlar ve devletin rolü kavramları üzerine çalışmalar artarak devam etmektedir. Bu araştırma-uygulama çalışmalarının merkeze yerleştirdiği kamu

yönetimi yaklaşımlarından biri de şüphesiz YKH yaklaşımı ve Denhardt'ların çalışmaları olmuştur.

Kamu yararını amaçlayan, kamu hizmetine odaklanan Denhardt'lar bu sorumluluğu devlete yüklemiştir. Buna göre devletin temel varlık nedeni; toplumda yer alan farklı bireylerin ve grupların tercihlerini bütünleştirerek, kendi vatandaşlarına ihtiyaç duyduğu kamu hizmetlerini sağlamaktır. Söz konusu hizmetlerin başında kamu sektörünün ister doğrudan, ister dolaylı yolla finans ederek gerçekleştirdiği sosyal hizmetler, altyapı hizmetleri ve vatandaşların güvenliğine yönelik faaliyetler gelmektedir (Çiçek ve Ökten, 2024).

YKYH yaklaşımı, hem yerel kamu hizmetlerinde gereksiz federal müdahaleyi hem de vatandaşın kamu politikaları hazırlama sürecine katılımındaki önemli düşüşün sonuçlarını eleştirmekle dikkati çekmiştir (Genç, 2015: 136). Demokratik değerlere önceki kamu yönetimi yaklaşımlarından daha fazla önem veren, vatandaşa hizmet etmeye odaklanan, kamu yararını amaç edinmiş, kamu çalışanları ile vatandaşlar arasında oluşturulacak müzakere ve diyalog süreçlerini ön plana çıkartan bu yaklaşım, genel olarak, kendisini YKİ eleştirisi üzerine konumlandırmıştır (Ayhan ve Önder, 2017; Denek, 2019).

Denhardt ve Denhardt tarafından eleştiri olarak ortaya koyulan konulardan biri, YKH yaklaşımının KKY yaklaşımını eleştirmesine rağmen, kuramsal temeller bakımından KKY yaklaşımından çok da farklı olmadığıdır. Kar amacı gütmeyen kurum/kuruluşların ve özel sektörün kamu hizmeti oluşturma konusunda giderek daha fazla etki göstermesi ve kamu sektöründe yer alması (Utuk, 2015), çeşitli sorunlar ortaya çıkarmıştır. Denhardt'lar, bu durumun ortaya çıkardığı sorunlar üzerinde durmuştur. İkinci olarak, Denhardt ve Denhardt, çalışmaları olan "The New Public Service: Serving, Not Steering"’de, YKİ yaklaşımını farklı bir açıdan eleştirmiş, bu yaklaşımın, KKY yaklaşımıyla karşılaştırıldığı takdirde üstün geleceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte, YKİ yaklaşımının vatandaşı merkeze alan YKH yaklaşımı gibi bir yaklaşımla ele alınmasının önemine vurgu yapmıştır (Denhardt ve Denhardt, 2007). Bunun temel nedeni, YKİ yaklaşımının inşa sürecinde gündeme gelen demokratik değerlerin işlevselliğinin, yine aynı YKİ yaklaşımına getirilen eleştirilerle gün yüzüne çıkmasıdır.

Bu eleştirilerin Denhardt'ların, YKH yaklaşımını sistemli biçimde ele almasına ilham olduğunu söylemek mümkündür.

KKY yaklaşımı ve YKİ yaklaşımına getirilen tüm bu eleştiriler, 20. yüzyılın son on yılından itibaren YKH yaklaşımının gündem olmasına neden olmuştur. KKY ve YKİ yaklaşımlarına eleştirileri üzerinden ortaya çıkan YKH yaklaşımı, çeşitli kuramsal temellere dayanarak yükselişe geçmiştir. Bu kuramlar arasında “demokratik vatandaşlık kuramları”, “topluluk ve sivil toplum modelleri”, “örgütsel hümanizm ve yeni kamu yönetimi” ve “post-modern yaklaşımlar” bulunmaktadır (Denhardt ve Denhardt, 2017; Utuk, 2015).

Yeni Kamu Hizmeti Yaklaşımının Kuramsal Temelleri

Devletin bir işletme gibi yönetilmesi gerektiğini savunan, devleti küçültürken özel işletmelere geniş yayılım alanı sunmayı amaçlayan işletmecî kamu yönetimi modelleri 1990'lı yıllardan itibaren kamu yararını göz ardı etme ve vatandaş müşteri gibi görme yönünden eleştirilmeye başlamıştır. Bu eleştirel yaklaşımlardan en fazla öne çıkanı Robert B. Denhardt ve Janet V. Denhardt tarafından teorik çerçevesi oluşturulmuş YKH yaklaşımıdır (Ayhan ve Önder, 2017; Denek, 2019). Denhardt ve Denhardt'ın YKH yaklaşımının demokratik vatandaşlık, toplum ve sivil toplum, örgütsel hümanizm ve söylem teorisi unsurlarından meydana geldiğini yukarıda söylemiştik. Şüphesiz bu unsurlar YKH yaklaşımının kuramsal çerçevesini oluşturan unsurlardır (Denek, 2019) ve bu nedenle açıklanmaları önem arz etmektedir. Buna ek olarak Denhardt'lar tarafından ileri sürülen bu unsurlar çalışmalarının devamında açıkladıkları yedi (7) ilkenin de dayanağını oluşturmuştur.

Demokratik Vatandaşlık

KKY yaklaşımından YKY anlayışlarına geçiş sürecinde, kamu hizmetlerindeki etkinlik ve verimlilik beklentileri artmıştır. Bu durum, vatandaşın odakta olduğu bir kamu yönetimi anlayışını ortaya çıkarmıştır (Seçkiner Bingöl, 2022). Kamu yönetimini vatandaş odaklı tasarlayan bu bakış açısının amaçları arasında; hizmet sunumunda vatandaş ihtiyaçlarının göz ardı edildiği, kırtasiyeciliğin arttığı, zaman ve kaynak

israfının yüksek olduğu ve bürokrasinin egemen olduğu yönetim yapısından sıyrılmaktır. Vatandaş odaklı YKY anlayışında, kamu hizmetlerinin yürütülme sürecinde, vatandaşın talep ve düşüncelerinin ön planda tutulduğu yönetim anlayışına geçmek vardır (Akçakaya ve Aksakaloğlu, 2017; Kutlu, vd., 2009: 509). Denhardt'ların sınıflandırdığı kamu yönetimi yaklaşımları arasında demokratik idealler üzerine en güçlü şekilde inşa edildiği kabul edilen YKH yaklaşımı, demokratik vatandaşlık olgusunu modelin temel unsurları arasında görmektedir (Utuk, 2015). Alan yazına “vatandaş odaklılık” olarak da çevrilebilen bu unsur, vatandaşın kamu yönetimindeki konumunu, kamu hizmetlerinin sunulması üzerinden vurgulamaya odaklanmıştır (Akçakaya ve Aksakaloğlu, 2017).

Denhardt'ların eserlerinde tartıştıkları demokratik vatandaşlık anlayışı, devlet ile vatandaşlar arasındaki ilişkinin, hükümetin vatandaşların belirli prosedürleri (örneğin oy kullanma) ve bireysel hakları garanti altına alarak, onların kendi çıkarlarına uygun seçimler yapmalarını sağlamaya yönelik olduğu düşüncesine dayanır. Bu perspektif, KTT ve YKİ yaklaşımlarıyla da uyumlu görünmektedir (Denhardt ve Denhardt, 2007). Oysa Denhardt'lar, vatandaşlığı bireyin siyasal sistemi etkileme kapasitesi ve siyasal hayata katılımı şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım da aktif vatandaşlık kavramının dile getirilmesi anlamına gelmektedir (Denek, 2019). Çünkü demokratik vatandaşlık bireylerin yönetimle daha aktif biçimde ilişkili olma halidir. Demokratik vatandaşlık kuramında, vatandaşlar; kendi bireysel menfaatlerinin ötesinde, daha geniş bir kamu yararına yönelmektedir (Utuk, 2015).

Demokratik vatandaşlık çerçevesinde, yöneticiler vatandaşları yalnız seçmen, müşteri veya kullanıcı olarak değil, vatandaş olarak görmelidirler ve otoriteyi paylaşmalı, kontrolü azaltmalı ve işbirliğinin etkinliğine güvenmelidirler. Bununla birlikte, Denhardt'lar çalışmasında, kamu yöneticilerinin daha fazla yanıt verebilirliği ve buna paralel olarak vatandaş güveninde bir artışı hedeflemeleri gerektiğini öne sürer. Bu perspektif, doğrudan YKH yaklaşımının temelini oluşturmaktadır (Denhardt ve Denhardt, 2007). Bu görüşü destekler nitelikte YKH yaklaşımının vurgulanması gereken en temel özelliği, sivil toplum gibi kavramların çizdiği çerçevede vatandaş merkeze yerleştirmesi ve vatandaşa hizmet konusunda önceki yaklaşımlardan kopuş göstermesidir. Vatandaşların yönetimle daha aktif bir şekilde ilgilendikleri bir bakış açısıyla, kendi kişisel çıkarlarının ötesinde, kamusal meselelerle ilgili bilgiyi gerekli kılan daha geniş ve

daha uzun vadeli bir perspektiften kamu yararına yaklaşımları ve aidiyet duygusu kazanmaları amaçlanmaktadır (Genç, 2010). İşte bu bakış açısı YKH yaklaşımında vatandaş odak noktasına koymakta ve kamu yararı güden vatandaş toplumsal süreçlerin temel aktörü haline getirmektedir.

Toplum ve Sivil Toplum

YKH yaklaşımının temel dayanaklarından biri, toplum ve sivil toplumun kamu yönetimindeki yeri ve işlevine dair yaklaşımlardır. 1990'lı yıllardan itibaren kamu yönetiminde yaşanan dönüşümle birlikte, vatandaşın pasif bir hizmet alıcısı değil, aktif bir katılımcı olarak görülmesi yönündeki anlayış öne çıkmıştır. Bu bağlamda YKH yaklaşımı, yurttaşları yönetime dâhil eden, demokratik değerleri ve topluluk katılımını önceleyen bir yönetim modeli önerir (Denhardt ve Denhardt, 2007). Toplumun ve STK'lerin kamusal kararlara etkide bulunabilecek yapılar olarak değerlendirilmesi, bu anlayışın merkezinde yer alır. Sivil toplum, bireylerin ortak çıkarlarını temsil edebilecekleri, kamusal meselelerde fikir beyan edebilecekleri ve yöneticilerle etkileşim kurabilecekleri demokratik bir alan sunar. Bu yönüyle, sivil toplum yalnızca devlete karşı bir denge unsuru değil, aynı zamanda kamu politikalarının şekillenmesinde katkı sunan bir ortak olarak düşünülmelidir (Eryılmaz, 2015; Genç, 2010).

YKH yaklaşımında, kamu yöneticileri yalnızca hizmet sunan teknik aktörler değil, aynı zamanda yurttaşlarla ilişki kurma, onların ihtiyaç ve beklentilerini anlama ve sürece dâhil etme sorumluluğunu taşıyan kişiler olarak tanımlanır. Denhardt ve Denhardt (2007), bu durumu hükümetin vatandaşlar ve topluluklar arasında anlamlı ilişkiler kurmasına olanak tanıyacak şekilde bir "kolaylaştırıcı" rol üstlenmesi gerektiği şeklinde ifade eder. Bu noktada, devlet ile yurttaş arasındaki etkileşimi sağlayan en önemli köprülerden biri sivil toplumdur.

YKH yaklaşımı, kamusal karar alma süreçlerinin sadece devletin ve bürokrasinin tekelinde olmadığını, bunun yerine sivil toplum örgütlerinin aktif katılımı ile demokratik meşruiyetin güçleneceğini ifade eder. Denhardt ve Denhardt (2017), kamu yöneticilerinin vatandaşlarla doğrudan ilişki kurarken, onların temsilcisi olan sivil toplum yapılarıyla iş birliği içerisinde olması gerektiğini belirterek, bu yapılara verdiği önemi ortaya koyar. Bu

kapsamda sivil toplum, sadece taleplerini ileten bir yapı olarak görülmez; kamu politikalarının tasarımı, uygulanması ve değerlendirilmesi süreçlerinde etkin rol oynayan bir paydaş olarak görülür (Bryson, et al., 2014).

Katılımın kurumsal hale getirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, ancak sivil toplum türü, aracılık işlevi gören yapıların varlığıyla mümkündür. Dolayısıyla, YKH yaklaşımı sadece yöneticinin vatandaşla birebir ilişkisini değil, bu ilişkiyi kurumsallaştıran sivil toplum mekanizmalarının güçlendirilmesini de teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Bulut, vd., 2017). Öte yandan bu katılımın etkili ve sürdürülebilir olması, kapsayıcı mekanizmaların varlığına bağlıdır. Yalnızca belirli sosyal grupların sürece dâhil olduğu, diğer kesimlerin ise dışlandığı bir katılım modeli, demokratik temsiliyet açısından sorunludur. Bu nedenle, YKH'nin önerdiği kamu hizmeti anlayışı, eşit erişim, çoğulculuk ve hesap verebilirlik ilkeleri çerçevesinde yeniden yapılandırılmalıdır (Parlak ve Sobacı, 2008).

Örgütsel Hümanizm ve Söylem Teorisi

YKH yaklaşımının beslendiği öteki teoriler, örgütsel hümanizm, YKİ ve söylem teorisidir ve YKH yaklaşımının üçüncü kuramsal dayanağını meydana getirmektedir. Neredeyse son yarım asırda, kamu yönetimi teorisyenleri, özellikle 1960'ların sonu ve 1970'lerin başlarındaki radikal kamu yönetimcileriyle ilişkili olanlar, sosyal organizasyona yönelik geleneksel hiyerarşik yaklaşımlar ile sosyal bilime yönelik pozitivist yaklaşımların karşılıklı olarak pekiştirici olduğunu öne sürerek, diğer disiplinlerdeki meslektaşlarına katıldılar (Denhardt ve Denhardt, 2007). Sonuç olarak, eskiye ait kavram ve düşüncelerin mutlak reddine dayanan post-modernizm etkisinde kalan teorisyenler (Doğan, 2017b), bürokrasi ve pozitivistliğe yönelik bir eleştiriye katılarak, yönetim ve organizasyona yönelik alternatif yaklaşımlar arayışına ve bilgi edinmeye yönelik yeni yaklaşımlar keşfine yönelmişlerdir (Güvenç, 2020).

Yorumlayıcı teori için örnek olarak Harmon, eleştirel teori için Denhardt ve post-modernizm için Farmer, McSwite, Miller ve Fox gibi teorisyenler ön plana çıkmıştır. Bu yaklaşımlar toplu olarak, kamu organizasyonlarını otorite ve kontrol sorunlarının egemen olduğu yapılardan çıkarıp, içindeki çalışanların yanı sıra

dışarıdakilerin, özellikle de müşterilerin ve vatandaşların ihtiyaç ve kaygılarına daha fazla duyarlı hale getirmeyi amaçlamıştır. Bu eğilimler, bürokrasi ve topluma yönelik yorumlayıcı ve eleştirel analizlerin merkezinde yer almıştır. Bununla birlikte, son dönemlerde kamu organizasyonlarını anlamada söylem teorisi de dahil olmak üzere post-modern düşüncenin perspektiflerini kullanma çabalarıyla daha da genişletilmiştir (Denhardt ve Denhardt, 2017).

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan tartışmalar ışığında gelişim gösteren post-modernizm, kendinden önceki dönemi simgeleyen modernizmden kopuşu temsil etmiştir. 1970'li yıllarda yoğun tartışmaların temelini oluşturan yaklaşım sosyal bilimler alanındaki kamu yönetimi disiplini üzerinde de etkisini göstermiştir. Nitekim post-modernizm, kamu yönetimi disiplininin modern dönemde kazandığı ilke, özellik ve politikaları sorgulayarak, modern kamu yönetimi değerlerini post-modern ilke, özellik ve politikalarla doldurmaktadır. Post-modern kamu yönetimi çağı da diyebileceğimiz bu dönemde, kamu yönetimi, daha vatandaş odaklı, piyasa eksenli, esnek, yerinden yönetimci, demokratik ve etik ilkeler çerçevesinde, paradigma düzeyindeki değişim ve dönüşümlerle karşılaşmıştır. Buna bağlı olarak, modern kamu yönetimi anlayışlarına özgü, kapalılık, gizlilik, gayri şahsilik ve bürokratikleşme gibi meseleler, post-modern kamu yönetimi anlayışında, açıklık, şeffaflık, hesap verebilirlik ve esneklik yönlerinden değişmektedir (Doğan, 2017b). Bu hususların birlikte ele alındığı ve bir ilkeler bütünü olarak ortaya çıktığı söylenemez. Çeşitli post-modern teorisyenler arasında önemli farklar olsa da, yukarıda vurguladığımız açıklık, şeffaflık, hesap verebilirlik ve esneklik gibi hususlar konusunda benzer bir sonuca vardıklarını söylemek mümkündür.

Teorisyenlerin benzer bir sonuca vardıkları bir başka husus, post-modernizm etkisinde kalan kamu yönetimi disiplininde meydana gelen değişimlerin ve aranan değişimlerin yeni bir yaklaşımla açıklanması gerektiği düşüncesidir. Post-modern dünyada birbirimize bağımlı olduğumuz için, yönetişim, vatandaşlar ve yöneticiler de dâhil olmak üzere tüm taraflar arasında samimi ve açık bir söyleme dayanmalıdır. Post-modern kamu yönetimi teorisyenleri arasında, geleneksel kamu katılımı yaklaşımlarına şüpheyle yaklaşırken, kamu bürokrasisini canlandırmak ve kamu yönetimi alanına bir meşruiyet duygusu kazandırmak için geliştirilen kamu diyalogunun artırılması gerektiği konusunda genel bir anlaşma var gibi görünüyor. Başka bir deyişle, Denhardtlara göre,

alanın hem pratik hem de entelektüel olarak yeniden kavramsallaştırılması ve böylece YKH anlayışının inşa edilmesi gerekiyor (Denhardt ve Denhardt, 2017).

Denhardtlar, bu kavramsallaştırmayı yaparken, kamu yönetiminde vatandaşların aktif birer ortak olarak sürece dâhil edilmesi gerektiğini savunurlar. YKH anlayışı, vatandaşları yalnızca hizmet alan pasif bireyler olarak değil, aynı zamanda karar alma süreçlerinde aktif roller üstlenebilecek ortaklar olarak görür. Denhardtlar, bu anlayışı "vatandaşların öncelikli olarak müşteri değil, vatandaş olduğu" fikriyle destekler. Bu çerçevede, kamu yöneticilerinin rolü yönlendirme veya kontrol etmekten ziyade, vatandaşlar arasında iş birliğini ve ortak çözümleri teşvik eden bir moderatör olmaktadır (Denhardt ve Denhardt, 2007).

Denhardt ve Denhardt (2007), çalışmalarında, demokratik ve politik hayatta iki (2) temel gelenek bulunduğunu ifade etmiştir. Birincisi, devlet ve vatandaş ilişkisini prosedür ve haklar temelinde tanımlayan teoridir. Bu teoride devlet, oy kullanma, temsil, ifade hürriyeti, özel mülkiyet gibi kaynağı tarihe dayanan ve geçmişten gelen hakların garantörü konumundadır. İkinci model ise demokratik vatandaşlık yaklaşımı olarak kabul edilmektedir. Bu teoride vatandaş, kamu yararını gerçekleştirme konusunda daha aktif rol oynamaktadır. Bu teoriye göre kamu yararı, bireysel çıkarların toplamından farklı bir konudur ve kamu kurumlarının seçilmiş yöneticileri, bürokratlar ve vatandaşların katılım gerçekleştirerek diyalog geliştirdikleri, müzakere ettikleri bir alan oluşturabilecekleri yöntemler bulunmaktadır. Bu kapsamda yöneticiler, vatandaş bir oy kaynağı, tüketici veya müşteri olarak değil, onları yalnız vatandaş olarak görmeli, otoriteyi onlarla paylaşmalı, kontrolü azaltmalı ve işbirliğinin etkili olabileceğine güvenmelidirler. Bunun yanında, yöneticiler, YKİ yaklaşımını savunanların daha fazla etkinlik çağrılarına karşı vatandaşın yönetimin belli kademelerine aktif katılımının sağlanarak daha fazla sorumluluk ve duyarlılığın nasıl artırılabilceği üzerinde durmalıdırlar. Günümüzde YKH yaklaşımının odaklandığı vatandaş katılımı önemli bir konu halini almıştır. Yurttaşların merkezde ülke yönetimiyle alakalı, yerelde ise müşterek ihtiyaçlarının karşılanmasıyla alakalı kararların alınma sürecinin bir parçası olması söz konusudur (Dilfiruz, 2022).

Vatandaş katılımı üzerine teorik çalışmalar ve uygulamalar ise 21. yüzyılda hız kazanmıştır. Örneğin Bursa ilinin Nilüfer ilçesi kent konseyleri oluşturarak gerçekleştirdiği çeşitli projelerle bilinmektedir. Nilüfer Kent Konseyi ve ilgili mahalle komiteleri girişimiyle hayata geçirilen projelerden ilki 2013 yılında yapılan Cumhuriyet Mahallesi Gazi Caddesi refüj düzenlemesi projesidir. Söz konusu projenin temel niteliği, cadde üzerindeki refüjün Nilüfer Belediyesi tarafından kaldırılması ve caddenin her iki yönünde bisiklet yolu ve park şeridi oluşturulmasıdır. Mahalle Komitesi tarafından düzenlenen toplantılarda Belediye'nin ve Ulaşım Dairesi'nin ikna çabalarına rağmen, getirilen önerinin aksine ağaçların refüjde korunması ve projenin revize edilmesi kararı alınmıştır. Yapılan anket çalışmaları ve yüz yüze görüşmeler sonunda mahalleli yolun daraltılmasını kabul etmiş ancak, orta refüjün kaldırılmasını ve ağaçların kesilmesini reddetmiştir. Bunun üzerine Ulaşım Müdürlüğü, halkın isteklerine cevap veren ve teknik açıdan yol güvenliğini sağlayacak yeni bir çözüm üretmiştir. Caddenin bugünkü görünümü mahallelinin ortak kararı sonucu oluşmuştur. Mahalle Komitesi'nden çıkan kararın yerel yönetim tarafından uygulanmış olması katılımcı süreçler adına olumlu bir uygulamadır (Atanur, 2015).

Denhardt ve Denhardt'ın Yedi İlkesel Çerçevesi

Robert B. Denhardt ve Janet V. Denhardt'ın ileri sürdüğü YKH yaklaşımının önerdiği yedi (7) ilke bulunmaktadır. KKY ve YKİ yaklaşımları karşısında konumlandığı YKH yaklaşımı bu yedi (7) ilke ile özgün bir nitelik kazanmıştır. Yaklaşımın özelliklerini ana hatlarıyla ortaya koyan ilkeler şu şekilde sıralanabilir:

- İdare yerine hizmet etmek (Serve rather than steer),
- Kamu yararı amaçtır ürün değil (The public interest is the aim, not a by-product),
- Demokratik hareket etmel ve stratejik düşünmeli,
- Tüketicie değil vatandaşa hizmet etmek,
- Hesap verebilir olmak,
- Kamu Hizmeti Girişimcilikten Daha Kapsamlıdır,
- Kamu hizmeti girişimcilikten önemlidir (Denhardt ve Denhardt, 2007; Genç, 2015; Öztürk, 2023; Utuk, 2015; Uysal, 2020).

İdare Yerine Hizmet Etmek (Serve Rather Than Steer)

Denhardt ve Denhardt (2007), YKH yaklaşımının temelinde, YKİ yaklaşımında öne çıkan vatandaşlara bir müşteri gibi yaklaşma fikri değil, onların kamu politikalarının şekillendirilmesine katılımcı bir şekilde dâhil edilmesi gerektiği fikri yatmaktadır. İdare etmek yerine hizmet etmek, yönetim süreçlerinin yukarıdan aşağıya bir yönlendirme ile yürütülmesini değil, karar alma süreçlerinin vatandaşlarla ortaklaşa hareket ederek oluşturulmasını destekler. YKİ'nin savunduğu kürek çekmek yerine dümen tutmak görüşüne eleştirel yaklaşan düşünürler, geminin bir sahibi olduğunu hatırlatmakta ve bu sahibin de vatandaş olduğunu ifade etmektedir. Denhardtlar, "kamu yönetimi alanı kürek çekme fikrini terk etmiş ve yönlendirme sorumluluğunu kabul etmişken, sadece bir "yönetim merkezli" görüşü başka bir yönetim merkezli görüşle mi değiştirdik?" (Denhardt ve Denhardt, 2007) diye sorarak, kamu yönetimindeki paradigma'nın vatandaş odaklı hale gelmesine de düşünsel bir zemin oluşturmuştur.

Yerel yönetimlerin, karar süreçlerinde vatandaşlarla doğrudan iletişim kurarak, katılımcı bütçeleme gibi araçları kullanması bu yapıların idare etmek yerine hizmet ettiği anlamına gelmektedir. Son dönemde, kamusal süreçlere aktif katılım süreçlerinin vatandaşlar tarafından benimsenmesi katılımcı bütçe uygulamalarının yayılmasına alan açmıştır. Bütçeleme ile programa dökülen planlama sürecinde, vatandaşların var olan kaynakların kullanımına ilişkin görüş belirtmeleri, böylece merkezi veya yerel idare birimlerinin politika yapım süreçlerine katılmaları beklenen bir durumdur. Çünkü bütçe, iktidarların sağlıktan eğitime, çeşitlenen konularda hedef ve önceliklerini somut biçimde bir araya getirip uyguladığı temel ve en önemli dokumandır (Ergen, 2012).

Eğitimden sağlığa, çevreden temizliğe çeşitlenen hizmetlerden etkilenen vatandaşların, bu süreçlerin nasıl yürütüleceği ve neler yapıp hangi kaynakların kullanılacağı konularına dâhil olması tarafımızca gerekli görülmektedir. Katılımcı bütçe ile vatandaş katılımını önceleyen ilk örnek ülke Brezilya olmuştur. 1989 yılında ilk uygulamasını gerçekleştiren Porto Alegre yönetimini ABD'de birçok eyalet, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında çok sayıda yerel yönetim takip etmiştir (Ergen, 2012). Yine de katılımcı bütçeye ilk örnek olarak gösterilen Brezilya'nın bu model kenti için vatandaşın doğrudan karar almasına fırsat veren bir model olarak değil de seçtiği temsilci

ve delegeler yoluyla karar süreçlerine dâhil olduğu bir uygulama olması yönünden eleştirilmiştir (Allegretti ve Koçdemir, 2021). Geçtiğimiz otuz (30) yıl içerisinde değişim gösteren katılımcı bütçe modeli, günümüzde de Türkiye dâhil, yerel yönetimler düzeyinde uygulanmaya devam etmektedir ve toplumu idare etmekten çok hizmet etmeye odaklanan bir yöntem görevi görmektedir.

Türkiye özelinde katılımcı bütçeleme modeline verilebilecek en güncel örnek, Bodrum Belediyesi örneğidir. Uzun yıllardır katılımcı bütçe uygulamasıyla vatandaşların bütçeye katılımına imkân veren belediye, 2024 ve devam eden iki (2) yıl için vatandaşın “stratejik plan ve performans programı” bütçe çalışmalarına katılımını sağlamak amacıyla internet sayfasında her vatandaşın ulaşabileceği bir form oluşturmuştur. Bu formun amacı, belediyenin 2024 mali yılı ve devam eden iki (2) yıldaki gelir-gider tahminlerinin belirlenme sürecinde vatandaşların görüşlerini toplamaktır (Sosyal Hizmetler: 2024 Katılımcı Bütçe Çalışmaları, 2024).

Kamu Yararı Amaçtır, Ürün Değil (The Public Interest is the Aim, Not a By-Product)

Kamu yararı, YKH’de merkezi bir konudur. Kamu hizmeti yöneticileri, toplumun ortak menfaatlerini göz önünde bulundurarak karar almalıdır. Denhardt ve Denhardt (2007), kamu yararını sadece kararların bir sonucu olarak değil, bu kararların ana hedefi olarak tanımlar. Böylece kamu yararını tek üstün değer olarak kabul eder (Denek, 2019). Çevre politikalarında, bireysel çıkarlar yerine, uzun vadeli kamu yararının önceliklendirilmesi kamu yararına örnek verilebilir (Denhardt ve Denhardt, 2007).

Demokratik Hareket Etmek ve Stratejik Düşünmek (Think Strategically, Act Democratically)

Kamu hizmetini vatandaşa sunmakla mükellef olan kesim, stratejik düşünmeli ve demokratik bir güdüyle hareket etmelidir (Tozlu, 2017). Kamu yöneticilerinin stratejik planlama yaparken demokratik değerleri göz önünde bulundurması gerektiği ve karar alırken katılımcılığı ve şeffaflığı korumasının önemi vurgulanır (Denhardt ve Denhardt, 2007). Kamu politikalarının oluşturulma sürecinde ne, KKY yaklaşımındaki hiyerarşik

anlayış, ne de YKİ yaklaşımında görülen özel sektör ve faydacı yaklaşım benimsenmelidir. Kamusal ihtiyaçların giderilmesine yönelik program ve politikalar vatandaşların sürece dâhil edilmesiyle, işbirliği ve yönetim anlayışı içerisinde, demokratik değerlerin benimsenmesi yoluyla oluşturulmalıdır (Denek, 2019).

Tüketiciye Değil Vatandaşa Hizmet Etmek (Serve Citizens, not Customers)

YKH yaklaşımı için, vatandaş unsuru oldukça önemlidir. Bu yaklaşım, vatandaşları yalnızca hizmet alıcısı veya tüketici olarak görmekten öte, onları demokratik süreçlere katılan aktif bireyler olarak değerlendirir. Bu yaklaşımda vatandaşlar, karar alma süreçlerine katılır ve yönetimle etkileşim içinde olurlar (Denhardt ve Denhardt, 2007). YKH yaklaşımının YKİ yaklaşımından belirgin farkı, vatandaş müşteri değil vatandaş olarak görmesidir. İşte YKH yaklaşımı kamu görevlilerinin bu sorumlulukla hareket etmesini beklemektedir (Tozlu, 2017).

Hesap Verebilir Olmak (Accountability)

YKH yaklaşımı, kamu yöneticilerinin, sadece üst yönetim veya siyasetçilere (yani sadece yasal ve siyasi hesap verebilirlik) değil, tüm kamuya karşı hesap verebilir olmasını savunur. Kamu görevlilerinin topluma karşı, siyasi kurumlara, profesyonellik kriterlerine, vatandaşların talep ve çıkarlarına karşı da sorumluluğu bulunmaktadır. Bu noktada YKH yaklaşımı, demokratik ideallerin ve hakların temelinden beslenmektedir. Bununla bağlantılı olarak, şeffaflık ve açık bilgi paylaşımı, kamu güveninin temelidir (Denhardt ve Denhardt, 2007). Ayrıca, kamu yararını önceleyen YKH yaklaşımı, bireylerin çıkarını kamu yararının gerisinde bırakmaktadır. Bu durumun temelinde kamu yararı gözetirken hesap verebilir olabilme düşüncesi yatmaktadır (Tozlu, 2017).

Belediyelerin yıllık raporlarını ve bütçelerini kamuya açık bir şekilde paylaşmasını örnek olarak ele alacak olursak, bu konuda Mersin Belediye'si tarafından gerçekleştirilen uygulama incelenebilir. Mersin-Yenişehir belediyesi 2023 yılı bütçe görüşmeleri, 701 milyon TL'lik bütçenin oy birliği ile kabul edilmesiyle tamamlandı. Görüşme detayları belediyenin internet sayfasında, halka açık biçimde ilan edilmiştir (Mersin Yenişehir Belediye Başkanlığı, 2022). Toplantıda görüşülen konuların, bütçe

istenen kamu hizmetlerinin bilgisi, meclis üyeleriyle görüşülen hususlar sayfada paylaşılmıştır.

Kamu Hizmeti Girişimcilikten Daha Kapsamlıdır (Public Service is Broader than Entrepreneurship)

Bu ilke, girişimci yönetim yaklaşımlarının kamu hizmetiyle karıştırılmaması gerektiğini vurgular. Denhardtlara göre, kamu yönetimi, yalnızca verimlilik ve kâr gibi girişimcilik odaklı kavramlarla sınırlı olmamalıdır. Kamu hizmeti, vatandaşlara hizmet sunmayı, toplumsal ihtiyaçları karşılamayı ve demokratik süreçleri güçlendirmeyi hedefleyen geniş kapsamlı bir sorumluluktur (Denhardt ve Denhardt, 2007). Kamu çıkarı, devletin parasını sahiplenen girişimci yöneticilerden ziyade, topluma anlamlı katkılar sunmayı hedefleyen kamu görevlileri ve vatandaşlar tarafından daha iyi geliştirilebilir (Denek, 2019). Hizmeti salt maddi değer karşılığı veya kazanç kapısı olarak görmeyen kamu görevlileri ve vatandaş ortaya daha gerçekçi ve toplumun talep ve ihtiyaçlarına uygun hizmetler çıkarabilir.

Kamu Hizmeti Girişimcilikten Önemlidir (Public Service is More than Entrepreneurship)

YKH yaklaşımı, kamu hizmetinin girişimci yaklaşımlarla özdeşleştirilmemesi gerektiğini savunur. Bunun temel nedeni, kamu hizmetinin, kar odaklı bir girişim olmaması; bunun yerine, toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya odaklanmış bir faaliyet olmasıdır (Denhardt ve Denhardt, 2007). Dolayısıyla, YKH yaklaşımını yücelten ilke, girişimcilik ruhu yerine toplum yararına hizmetin öncelikli olmasıdır.

YKH Yaklaşımının ortaya koyduğu yedi (7) temel ilke, kamu hizmetinin bireylerin taleplerine yanıt veren, katılımcılığı teşvik eden, şeffaflığı esas alan ve toplumsal sorumluluk bilinciyle yürütülen bir süreç olması gerektiğine işaret eder. Bu ilkeler ışığında YKH yaklaşımı, kamu yönetiminde vatandaşlığı ve kamu yararını esas alan bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu anlayışa göre kamu hizmeti, devletle birlikte; STK, özel sektör ve çeşitli paydaşlar dikkate alınarak yürütülmelidir. Bu durum, kamu yönetiminin yönetim ilkeleri doğrultusunda çok aktörlü, şeffaf, katılımcı ve hesap

verebilir bir yapıya evrilmesini gerekli kılar. Böylece kamu hizmeti, toplumun çeşitli kesimlerinin katılımıyla birlikte şekillenen, demokratik değerleri güçlendiren ve kamu yararını önceleyen bir faaliyet alanı hâline gelir. Bu bağlamda, YKH yaklaşımının kamu yönetiminin işleyişine dair bir öneri olduğunu söylemek tek başına yetersiz olacaktır. YKH yaklaşımı, kamu yönetiminin niteliğine, amacına ve sunum biçimine dair köklü bir dönüşüm önerisi olarak görülmelidir.

Çeşitli çalışmalar, YKİ yaklaşımı ile YKH yaklaşımını, etkilerini hemen hemen aynı dönemde göstermeye başlayan iki ayrı kamu yönetimi paradigması olarak ele almaktadır. YKİ, KTT ve ekonomik rasyonalite çerçevesinde kamu yönetiminin piyasa benzeri mekanizmalarla daha etkin ve verimli hale getirilmesini savunurken, YKH yaklaşımı, kamu yönetimini demokratik ve sosyal temeller üzerine inşa eder. Bu bağlamda YKH, kamu yararını yalnızca teknik veya ekonomik bir çıktı olarak görmez. Onu, farklı çıkar ve değerlerin uzlaştırıldığı kolektif bir irade olarak tanımlar (Denhardt ve Denhardt, 2017). Bu bağlamda dikkat çekilen kamu yararı, toplumun tüm kesimlerinin ortak ihtiyaç ve beklentilerinin dengelenmesiyle oluşan üstün değer olarak tanımlanır (Genç, 2010: 148). Denhardtların ortaya attığı kamu hizmeti anlayışı da bu yararı öncelemektedir.

YKH yaklaşımında kamu alanı, yalnızca devletin tekelinde olmayan; özel sektör, STK'lerin ve yurttaşların da aktif paydaş olarak yer aldığı çok aktörlü bir yönetim alanıdır. Bu çok aktörlü yapı içerisinde hesap verebilirlik ilkesi, yalnızca siyasal veya hukuki sorumlulukla sınırlı kalmaz; kamu görevlilerinin aynı zamanda profesyonel etik, toplumsal değerler ve vatandaşın ihtiyaçları doğrultusunda sorumluluk taşımasını da gerekli kılar (Genç, 2010: 148). YKH yaklaşımının bu anlayışı, kamu hizmetinin sağlanması sürecinde teknik verimliliğin tek başına yeterli olmadığını, kamusal hizmetin katılım, temsil, eşitlik ve sosyal adalet gibi normatif ve demokratik değerlerin öncelenmesiyle mümkün olacağını vurgular (Bouckaert ve Van de Walle, 2003).

Katılım, temsil, eşitlik ve sosyal adalet gibi demokratik idealler ve haklar temelinde şekillenen YKH yaklaşımı, vatandaşları, yönetime hizmet kullanıcıları olarak katılan aktörler biçiminde görmemekte; onları karar alma süreçlerinin ortakları olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede kamu yönetimi, yurttaşların özgürlüklerini, katılım

haklarını ve ifade özgürlüklerini koruyacak şekilde yapılandırılmalıdır. Katılımcılık teknik bir süreç olmanın ötesinde, yurttaşlık bilincini güçlendiren, sosyal kapsayıcılığı artıran demokratik bir sorumluluk olarak görülmelidir (Denhardt ve Denhardt, 2017; Nabatchi ve Amsler, 2014). YKH yaklaşımıyla, seçimden seçime görülen, referandumlar biçiminde tezahür eden katılım modelleri genişleyerek, daha yeral, çok aktörlü faaliyet alanları halini almıştır. Bu da katılımı teknik bir uygulama olmanın ötesine geçirmiştir.

YKH yaklaşımı, güçlü ve istikrarlı bir demokrasinin, ancak devletin kendisini toplumun merkezine yerleştirerek vatandaşla birlikte hareket etmesiyle mümkün olacağını iddia eder. Bu anlayışa göre, kamu yönetimi yalnızca hizmet sunan bir aygıt olarak görülmemelidir. Devleti de ifade eden kamu yönetimi, toplumsal sorunların çözümünde ortak akıl ve işbirliğini örgütleyen bir aktördür. YKH yaklaşımında devletin, vatandaşların ihtiyaçlarıyla uyumlu, onların değerlerini gözetken ve demokratik katılımı teşvik eden bir aktör olması gerektiği vurgulanır (Genç, 2010: 149). Bu da devlete yeni bazı anlamlar yüklemektedir. Devletin rol ve sorumlulukları ise vatandaşın değişen talep, ihtiyaç ve özellikleri doğrultusunda yeniden inşa edilmelidir. YKY yaklaşımlarını geniş bir çerçevede yeniden yorumlayan yönetim yaklaşımları, bu anlamda büyük bir öneme sahiptir.

YKH yaklaşımının somutlaştığı hizmet sunumu anlayışı, yönetim mekanizmalarının aktif kullanımıyla şekillenir. Hizmetlerin tasarımı ve uygulanmasında; kamu yöneticileri, siyasi karar vericiler, sivil toplum örgütleri ve yurttaşlar arasında kurulan etkileşimli ilişki ağı belirleyicidir. Bu yönetim ağı, katılımcı demokrasinin bir aracı olarak işlev görür ve kamu hizmetlerini daha kapsayıcı, esnek ve topluma duyarlı hale getirir (Denek, 2019; Osborne, 2006).

YKH yaklaşımı, YKİ yaklaşımında öne çıkan “etkinlik” ilkesinin tek başına kamu yönetiminin temel amacı olmadığını vurgularken, "anamlı vatandaş katılımı", "kamusal değer üretimi" ve "demokratik sorumluluk" ilkelerini savunur. Bu doğrultuda, kamu çalışanlarının rolü, uygulayıcı mekanizma olmanın ötesine geçerek, kolaylaştırıcı, arabulucu ve toplumsal değerlerin taşıyıcısı olarak yeniden tanımlanmıştır. Böylece vatandaşın yönetim sürecine aktif katılımı, hem yönetim kalitesini artırmakta hem de demokrasiyi derinleştirmektedir (Bryson, et al., 2014). YKH yaklaşımı katılıma yaptığı

vurguyla, karar alma süreçlerinde müzakerenin, aktörlerin ve dönemine kadar kamu olarak eşleştirilen devletin yeniden irdelenmesinin yolunu açmıştır. O güne kadar çoğunlukla iktisat ve uluslararası ilişkilerde uygulama alanı bulan müzakere, YKH yaklaşımının vatandaş ihtiyaçlarına uyumlu hizmeti önceleyen bakış açısıyla kamu yönetiminin önemli araştırma konularından biri halini almıştır.

2.2.4. Yönetişim Yaklaşımı

Post-modern kamu yönetiminin 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren söylem ve uygulama anlamında vücut bulmuş en önemli yansıması yönetişimdir (Doğan, 2017b). 20. yüzyılın son çeyreğine rastlayan dönemlerde vatandaş da devlet gibi yeniden yapılandırılma sürecinde değerlendirilmeye başlamıştır. Bu anlayış çerçevesinde toplum kamu yönetiminin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmiştir. İşte yönetişim (governance) kavramı bu anlayışın etkisiyle ortaya çıkmış; böylece, kamu örgütlerinin toplumla birlikte düşünülmesi anlayışı belirginlik kazanmıştır (Turan, 2019: 67). Kamu yönetiminde önemli bir kuramsal çerçeve çizen yönetişim kavramı, özellikle 1990'lı yıllardan sonra kamu yönetimi alan yazınında gündeme gelmiştir. “Dünya Bankası (DB), “Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı” (EKİT), “Avrupa Birliği” (AB) gibi uluslararası yapılar tarafından yayımlanan çeşitli raporlarda (World Governance Indicators, Governance in Transition: Public Management Reforms in OECD Countries, European Governance: A White Paper) sıkça kullanımından sonra, akademik araştırma ve tartışmaların odak noktası haline gelmiştir. Yönetişim kavramı üzerine gerçekleştirilen yoğun çalışmalar bulunmasına rağmen, kavramın herkes tarafından uzlaşmış tek bir tanımından söz etmek mümkün değildir (Parlak ve Doğan, 2020). Yine de yönetişimin tanımlanmasında uluslararası örgütler tarafından ortaya koyulan çalışmalar dikkate değerdir.

Yönetişimin Anlamı

DB, yönetişimi "Bir ülkede otoritenin kullanılma gelenekleri ve kurumları" şeklinde tanımlayan “World Governance Indicators” (WGI) projesini yürütmektedir. WGI projesi; hükümetlerin seçilme ve değiştirilme süreçlerini, politikaları etkili bir şekilde formüle edip uygulama kapasitelerini ve ekonomik-sosyal etkileşimleri yöneten

kurumlara duyulan güveni kapsar. Bu proje kapsamında yönetim altı boyut üzerinden değerlendirilmiş ve ölçülmüştür:

- Katılım ve hesap verebilirlik,
- Siyasal istikrar,
- Hükümetin etkinliği,
- Düzenleyici kalite,
- Hukukun üstünlüğü,
- Yolsuzluğun kontrolü (World Bank, 2024).

WGİ raporu dünya çapında 30'dan fazla düşünce kuruluşu, uluslararası örgüt, STK ve özel firma tarafından üretilen mevcut veri setine dayanmaktadır (DB, 2024). Bu nedenle yönetim yaklaşımına değinen kısımlar dünya genelinde kabul görmüştür. Birçok kurum ve kuruluş, uluslararası ve ulusal örgüt, ulus üstü yapılar; yönetimi raporda geçen altı (6) boyut üzerinden değerlendirmiştir.

Yönetişim kavramına raporlarında yer veren bir diğer uluslararası kuruluş OECD olmuştur. Bu kuruluşun yönetimle ilgili temel raporu "Governance in Transition: Public Management Reforms in OECD Countries" (Organisation for Economic Co-operation, 1995) başlıklı çalışmadır. Bu rapor, üye ülkelerdeki kamu yönetimi reformlarının yönetim ilkeleriyle uyumunu incelemektedir. Söz konusu raporda, yönetim olgusunun kamu sektöründe hesap verebilirlik, açıklık, etkinlik, katılım, eşitlik ve hukukun üstünlüğü gibi temel ilkeler çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır ve bu ilkeler, WGİ projesinde geçen altı (6) boyutla ilişkilidir. Bu ilkeler, sadece idari işleyişin teknik niteliğine değil, aynı zamanda kamusal karar alma süreçlerinde çoğulculuk ve meşruiyetin sağlanmasına işaret eder. Yönetişim yaklaşımı, kamu yönetimini yalnızca merkezi otoritelerin karar alanı olmaktan çıkararak, farklı aktörlerin – özellikle sivil toplumun – sürece katılımını mümkün kılan, daha esnek ve kapsayıcı bir yapı olarak tanımlar (Pierre ve Peters, 2000).

AB, yönetim üzerine çalışmaları bulunan en önemli kuruluşlardandır. Birliğin yönetim üzerine önemli belgelerinden biri "European Governance: A White Paper" (European Union (EU), 2001) başlıklı çalışmadır. Bu rapor, yönetimde açıklık, katılım, hesap verebilirlik, etkinlik ve tutarlılık ilkelerine odaklanır. AB'nin yönetim anlayışı,

demokratikleşme süreçlerinde paydaşların katılımını artırmayı ve kurumsal yapılar arasında iş birliğini güçlendirmeyi hedefler (EU, 2001). Günümüzde kamu yönetimine egemen olan yönetim yaklaşımının demokratik değerlerle ilişkili özelliklerinin temellerini AB'nin söz konusu bu raporu atmıştır. Paydaşların katılımı, açıklık ilkesiyle desteklenen şeffaflık, hesap verebilirlik, kurumlar arası işbirliği ilkeleri AB'nin raporlarında da yer almıştır ve kamu yönetimindeki arayışlarda demokratik değerler halini almıştır.

Dünya genelinde gerçekleştirilen bu minvalde çalışmalar 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'deki akademik çevreler üzerinde de etkisini göstermeye başlamıştır. Pek çok kamu yönetimi düşünürü yönetim kavramını tanımlayan, açıklayan, özelliklerini ortaya koyan akademik makaleler ve araştırmalar gerçekleştirmiştir. Dünya genelindeki raporlardan da etkilenen bu çalışmalarda yönetim farklı tanımlamalarla karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Sobacı (2007: 199-200) yönetimi, yöneten-yönetilen ilişkilerinin yeniden düşünülmesini öneren bir kavram olarak ifade etmiştir. Ona göre yönetim, klasik yönetim yapıları tarafından tek taraflı olarak belirlenen ilişkiler yerine çok aktörlü ve etkileşimli ilişkileri içeren bir yönetim sürecidir. Ayrıca yönetim, birlikte yönetme, birlikte düzenleme ve kamu-özel sektör ortaklığı felsefesine dayalı bir yönetim süreci olarak da tanımlanır. Yönetimin uygulanmasındaki kilit nokta, herhangi bir yörenin halkının kendilerini ilgilendiren konulara ilişkin alınacak kararların oluşum sürecine katılımı ve buna imkân verecek yapının, başka bir deyişle yerinden yönetimin sağlanmasıdır. Bu bağlamda, ortak bir amacı gerçekleştirmek için tek öznel, merkezi, hiyerarşik bir iş bölümüne dayalı olarak üretim yapan. Bunun gerçekleşmesi için kaynakları kendiliğinden kullanan yönetimden, “ağ” ilişkileri içinde yapılanmış, çok aktörlü, âdemi merkeziyetçi, kendisi yapmaktan ziyade toplumdaki diğer aktörleri yetkilendiren ve yapabilir kılan, yönlendiren ve kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran “yönetim” modeline geçildiği ifade edilmektedir.

Yönetişime dair bu kapsamlı açıklamalar, devletin merkeze alındığı KKY yaklaşımını ve devleti geri plana atan YKİ yaklaşımını geride bırakarak, devlete ortam hazırlayıcı, kontrol edici, imkân sağlayıcı daha yüce bir rol biçmektedir. Yönetişimde vurgulanan vatandaş, sivil toplum ve özel sektörle aktörleriyle birlikte devleti de bir aktör olarak açıklayan yönetim, vatandaşların katılımına, yerel yönetimlerin etkinliğine,

STK'lerin ve özel yapıların karar alma süreçlerine dâhil edilmesine odaklanan bir kamu yönetimi yaklaşımı olarak kabul edilmelidir.

Sosyal bilimler alanına 1970'li yıllardan itibaren girmiş olan yönetim anlayışları, yaşadığımız evrensel dönüşüm sürecinin ne ilk ürünü, ne de son ürünü değildir. Üretim alışkanlıklarındaki değişim, bilgi toplumuna geçiş, küreselleşme süreci, post-modern toplum yapısı gibi ortaya çıkan süreçlerin tamamı yeni arayışların sürekliliğini ortaya koymaktadır. İşte yönetim de bu değişimin bir ürünü olarak karşımıza çıkmıştır. Yönetişimle birlikte, dengenin devletten topluma doğru kaydığı çok aktörlü bir sistemle beraber, karşılıklı etkileşimle yönlendirme sürecinin vurgulandığı görülmektedir (Erdem ve Çiçekli, 2023: 287).

Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nün (TODAİE) Kamu Yönetimi Sözlüğünde tanımlanan yönetim: “bir toplumsal politik sistemdeki ilgili tüm paydaşların birlikte yönetimi ile elde edilen sonuçların oluşturduğu yapı/düzen” şeklinde açıklanmıştır (Bozkurt, vd., 2014: 274). Bu tanımdan yola çıkarak söylenebilir ki yönetim, çok aktörlü bir yapı olarak, toplumsal ağlar ve bu ağların beklentilerini gözeten, çok kimlikli yurttaşlarını yönetim sürecine aktif biçimde dâhil etmeyi hedefleyen bir anlayışı temsil etmektedir. O halde bu anlayış içerisindeki aktörler kimlerdir? Bu aktörlerin aktif katılımı nasıl mümkün olabilir? Ve çıkarlar nasıl temsil edilebilir?

Yönetişim anlayışına göre, kamu sektörü ve özel sektör arasındaki sınırlar incelenmektedir. Bununla birlikte, hükümet siyaseti, farklı aktörler arasında dağıtılmaktadır. Bu bağlamda yönetim üç temel kesimin (kamu, özel, sivil) kamusal konular üzerinde kesişmesi olarak düşünülebilir. Bir başka ifadeyle yönetim, çok aktörlü ve yatay ilişkileri içerir. Yöneten-yönetilen ilişkilerinin yeniden yorumlanması olarak da görülebilen bu yaklaşım, yerelleşme, sivil toplum, demokrasi ve katılım boyutlarının kesişme noktasında yer alır (Parlak ve Doğan, 2020). İşte bu kesişme noktalarındaki hareketler aktif katılımı ve çıkarların temsilini mümkün kılar.

Yönetişim kavramının tek bir tanımının olmamasının nedeni, bu kavramın hukuktan siyasete, kamu yönetiminden işletmeye ve uluslararası ilişkilere kadar, bir çok

disiplinle ilgili olması ve mahallî, ulusal ve dünya çapında mekana dayalı ölçeklerde uygulama alanı bulmasıdır (Sobacı, 2007: 197). Buna rağmen yukarıdaki tanımlara bakılacak olursa, yönetim anlayışının bazı kavramlar ve konular üzerinde benzerlik gösterdiğini söylemek mümkün. Yönetişimin çok aktörlü bir yapıda olması, katılımı ve yerelleşmeyi öncelemesi, demokratik değerlerle bütünleşmeye odaklanması, hükümet dışı aktörlere odaklanarak küresel bir boyut kazanması ama bunu yaparken de yerelliği öne çıkarması ortak konular arasında sayılabilir. Turan (2019: 67), yönetim yaklaşımının genel özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Yönetişim yaklaşımında, kamu örgütleri toplumla birlikte algılanmaktadır.
- Yönetişim yaklaşımında, vatandaşların yaşam kalitesinin artırılması konusundaki eksiklerin tamamlanmasına odaklanılmıştır.
- Yönetişim yaklaşımı, demokratik yaşamın kalitesinin artırılması konusundaki eksiklerin tamamlanmasını amaçlar.
- Yönetişim yaklaşımında, yurttaşların etkinliklerini artırarak politika yapım sürecine dâhil olmaları amacıyla sivil toplum yapılarının teşekkülünün ön görülmektedir.
- Yönetişim yaklaşımında, sivil toplum temelli örgütlenmelerin sermaye çevreleriyle ilişki içerisinde olmalarının gerekliliği vurgulanır.
- Yurttaşların idareye karşı bağlılık, aidiyet ve güven duygularının tesisinin sivil toplum yapıları içerisinde gerçekleştirilmesine odaklanılmıştır.

Sobacı (2007: 200) ise yönetim yaklaşımının özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Yönetişim, hükümetten temellenir fakat hükümetin de ötesinde bir takım kurum ve aktörlerin varlığına vurgu yapar.
- Yönetişim, ekonomik ve sosyal sorunların çözümünde aktörlerin sınırlarının ve sorumluluklarının belirsizliğine işaret eder.
- Yönetişim, kolektif faaliyetlere katılan aktörler ve kurumlar arasındaki güç bağımlılığını ifade eder.
- Yönetişim, özerk ve kendi kendini yönetebilen aktörler ağına ilişkin bir kavramdır.

- Yönetişim, sorunların ele alınmasında ve çözülmesinde sorumlu aktörlerin yeterli kapasiteye sahip olduklarını kabul eder ve sorunların çözümünü yalnız idarenin güç ve yetkisine dayandırmaz.

Yönetişim ile ilgili vurgulanabilecek diğer bir önemli özellik ise kamusal merkezli denkleme, olabildiğince paydaşı eklemlemesidir. Küresel düşün ama yerel davran Mottosuna dayanarak gelişim gösteren katılım ilkesine dayanan yönetim, yerel karar alma mekanizmalarını da içerisine alarak kamusal alanı genişletmeyi hedeflemektedir (Erdem ve Çiçekli, 2023: 286). Yönetişim yaklaşımının ortaya koyduğu bu özellik, hem devletin hem de toplumun idari ve politik mekanizmalar da dâhil olmak üzere ilişkilerinin boyutu, sınırı ve oluşum şekli belirlenmeye çalışılmıştır (Turan, 2019: 67). KKY yaklaşımında pek yeri olmayan; devlet, özel sektör, STK ve resmi olmayan kuruluşlar gibi geniş bir aktörler topluluğu bir araya gelerek, kamu hizmetlerinin sunumunda birlikte rol almaya başlamıştır. Öte yandan, yönetim modelinde devlet, kamu politikalarının belirlenme sürecinde ve uygulama aşamalarında kuralları koyan ve uygulama süreçlerini denetleyen bir yapı olarak öne çıkarken; kamu hizmetini doğrudan sunan bir organ olma konusunda daha geri planda kalmaktadır. Yine de, böyle çok aktörlü bir yapıda hangi aktörün, ne ölçüde kamu hizmeti sunumundan sorumlu olacağı sorunlu bir konudur (Karaçor ve Oltulu, 2011: 409).

Yönetişim, esas manada liberal demokrasiye dayalı politik-yönetimsel bir anlayış biçiminde düşünülmektedir. Çünkü yönetim KKY yaklaşımının ileri bir aşaması olarak görülmekte ve örgütsel verimlilikten çok demokrasiye dayanmaktadır. Yönetişimin içini dolduran demokrasiye ilişkin kavramların kuramsal zemini ise post-modern yönetim anlayışına dayandırılmaktadır. Post-modern kamu yönetiminin kuramsal olarak inşa edilmesinde eser veren ve görüş bildiren bilim insanları daha çok, kamu yönetiminde demokratiklik, katılımcılık, müzakere ve çoğulculuğa vurgu yapmışlardır. Post-modern kamu yönetimi; “yerinden yönetimci”, “esnek”, “ağ yapılı”, “açık”, “demokratik” ve “etik” esastır. Bu bağlamda post-modern dönemde, kuruluş aşamasında kamu yönetiminde ihmal edildiği sanılan siyasal, toplumsal, psikolojik ve felsefi kavramlardan destek alınarak post-modernizme dayalı yeni bir zemin kurulmak istenmektedir. Yönetişim de bu zemin üzerinde yükselen somut bir model, anlayış veya kuram olarak görülmektedir (Doğan, 2017b: 37). Tam da bu noktada demokratiklik, katılımcılık,

çoğulculuk, müzakere kavramları ile yerinden yönetimci, esnek, ağ yapılı, açık, demokratik ve etik değerler üzerine kurulu bir yönetim anlayışı yönetişim yaklaşımının içini dolduran kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yönetişim Yaklaşımının Temel Kavramları

Kamu yönetimi uygulama ve pratiklerinin güncel yaklaşımlarından biri olan yönetişim, yönetim süreçlerinin kamu sektörü, STK'ler ve özel sektör arasında işbirliğiyle yürütülmesini amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, demokratik değerleri güçlendiren ve katılımcı süreçleri teşvik eden bir dizi temel kavram üzerine inşa edilmiştir (Karaçor ve Oltulu, 2011). Çalışmanın bu bölümünde yönetişim yaklaşımının temel ilkeleri olarak kabul gördüğümüz; "katılımcılık", "çoğulculuk", "müzakere", "yerinden yönetim", "esneklik", "ağ yapılılık", "açıklık" ve "etik değerler" kavramları irdelenmiştir.

Katılımcılık

Katılımcılık ilkesi, yönetişim süreçlerinde paydaşların katılımına odaklanan bir ilkedir. Bu ilkeye göre; bireyler, STK'ler, özel sektör ve diğer paydaşlar karar alma süreçlerinde etkin rol oynar (Karaçor ve Oltulu, 2011). OECD (1995) yayınladığı raporda, katılımcılığa vurgu yapar ve kamu politikalarının yerel ve ulusal düzeyde etkili uygulanabilmesi için katılımcılığın önemli olduğuna dikkat çeker. Katılım, tarihsel süreçte artan toplumsal isteklerin ve gelişen demokrasinin sonucunda gelişim gösteren demokratik bir ilkedir (İzci ve Sarıtürk, 2019) ve katılımın artması paydaşlar arası iletişimi ve bilgi paylaşımını genişletmiştir (Görücü, 2021: 157). Katılımın artırılması, sadece bilgi paylaşımını ve iletişimi genişletmez, aynı zamanda karar alma süreçlerine aktif bir şekilde dâhil olmayı da gerektirir (OECD, 1995). Çünkü temsili işlevsel hale getiren katılım, yönetişim anlayışında paydaşların birlikte karar alma süreçlerini yürütmesini sağlayan en temel ilkedir.

Çoğulculuk

Çoğulculuk, farklılıkları bulunan toplumsal kesimlerin ve çıkar gruplarının yönetim mekanizmalarına dâhil edilmesi gerektiğini savunur. Rhodes (1997)'a göre çoğulculuk, çok sayıda aktörün politika yapım süreçlerinde yer almasıyla mümkün olabilir. Ona göre tek bir otoritenin karar verici aktör olduğu dönemler geride kalmıştır. Toplumsal uzlaş ve çatışma çözümü için gündeme alınan karar alma süreçlerinde çoğulculuk ilkesi oldukça önemlidir. Yönetişim çoğulculuğu ilke edindiği yönüyle, özellikle Türkiye gibi farklılıkları bulunan toplumlarda, önemli bir role de sahiptir.

Müzakere

Yönetişimde müzakere ilkesi, bu yaklaşımın uygulama ve teori alanlarında ortak karar alma sürecinin merkezinde görülmektedir. Ansell ve Gash (2008), müzakereci yönetişimin, farklı çıkar gruplarını bir araya getirerek uzlaşmayı hedeflediğini vurgular. Buna bağlı olarak, politika yapım süreçlerinde daha kalıcı çözümler üretilmektedir. Bu ilke, özellikle karmaşık sosyal sorunların çözümünde etkili bir araç olarak görülmektedir.

Yerinden Yönetim

Yerinden yönetim, merkezi otoriteden yerel birimlere yetki devrini ifade eder. DB 1999 yılında yayınladığı raporuna göre, yerinden yönetim ilkesi, yerel ihtiyaçlara daha hızlı ve etkili ulaşılmasını sağlamaktadır (Demir ve Karakütük, 2003). Bu ilke yerinden yönetim birimlerinin, o bölgedeki ihtiyaçları daha hızlı anlamasını, değerlendirmesini ve sonuçlandırmasını mümkün kılmaktadır. Yerel düzeyde daha fazla karar alma yetkisi, halkın yönetime katılımını güçlendirir ve toplumsal memnuniyeti artırır (WB, 2024).

Esneklik

Esneklik ilkesi, yönetim yapılarının değişen koşullara hızlı bir şekilde uyum sağlayabilme kapasitesiyle ilgilidir. Bu ilke, özellikle kriz dönemlerinde yönetim mekanizmalarının sürdürülebilirliğini sağlamak için gereklidir. Çünkü esnek yapılar,

statik ve bürokratik sistemlere kıyasla daha yenilikçi çözümler sunabilir (Dilaveroğlu, 2020; OECD, 1995).

Ağ Yapılı Olma

Ağ yapılı yönetim, karar alma süreçlerinin KKY yaklaşımında öne çıkan hiyerarşik bir yapı üzerine değil, işbirliğine dayalı bir model üzerine inşa edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Rhodes (1997)'a göre, bu modelin, kamu sektörü, STK'ler ve özel sektör arasında bilgi ve kaynak paylaşımını kolaylaştırarak daha etkili sonuçlar doğurması söz konusudur.

Açıklık

Yönetişimde vurgulanan açıklık ilkesi, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleriyle ilintilidir. Buna göre açıklık ilkesi, yönetime ilişkin süreçlerin şeffaf ve hesap verebilir olmasını ifade etmektedir (Dilaveroğlu, 2020). AB'nin 2001 tarihli "European Governance: A White Paper" isimli çalışması, açıklık ilkesinin vatandaşların yönetime olan güvenini artırdığını ve demokratik süreçleri güçlendirdiğini belirtir (EU, 2001). Açık yönetim, bilgiye erişimi kolaylaştırır ve politikaların meşruiyetini artırır.

Etik Değerler

Etik değerler, yönetim süreçlerinde adalet, eşitlik ve dürüstlük ilkelerini ön plana çıkaran (Sayılı ve Kızıldağ, 2007) çoklu (birden fazla ilkenin bir araya gelmesiyle oluşan) bir ilke olarak tanımlanabilir.. Denhardt ve Denhardt (2007), etik değerlerin, kamu yönetiminde güvenin sağlanması ve sürdürülebilir politikaların geliştirilmesi açısından kritik önemde olduğunu ifade etmektedir.

Yönetişim yaklaşımı, yukarıda ele alınan temel kavramlar etrafında şekillenen, kamu yönetiminin 20. yüzyılını bu ilkeler çerçevesinde etkisi altına alan temel yaklaşımlardan biridir. Yönetişim yaklaşımı, yönetim süreçlerini daha katılımcı, şeffaf ve esnek bir yapıya dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Yönetişimin temel ilkeleri olarak sınıflandırdığımız; "demokratik yönetim", "katılımcılık", "çoğulculuk", "müzakere",

"yerinden yönetim", "esneklik", "ağ yapılılık", "açıklık" ve "etik değerler" kavramları, yalnız teorik bir çerçeve sunmakla kalmadığı, uygulamada toplumsal refahın ve demokratik değerlerin güçlendirilmesine katkı sağladığı söylenebilir.

Yönetişimin Aktörleri

Yönetişim yaklaşımının üç (3) temel aktörü olduğundan söz edilebilir ve yönetim süreçlerinin bu üç paydaşla işbirliği, diyalog, müzakere ekseninde yürütülmesine odaklanılmıştır. Yapılan çalışmalar yönetişimin aktörlerini kamu, özel, sivil olmak üzere üçe ayırmıştır. Bu kimi kaynaklarda kamu sektörü, STK'ler ve özel sektör şeklinde, daha odaklı biçimde ifade edilmiştir (Erdem ve Çiçekli, 2023; Sobacı, 2007). Bu çalışmanın “yönetişimin aktörleri” başlıklı bu bölümünde yönetişim anlayışının aktörleri üzerinde durulmuştur.

Kamu

Yönetişim yaklaşımına göre, kamu sektörü, yönetişim sürecinde düzenleyici bir role sahiptir ve koordinatör gibi düşünülmektedir. Devletin temel görev ve sorumluluğu, hukuki ve politik altyapıyı oluşturmak; aktörler arasındaki işbirliğini kolaylaştırmak; bir koordinatör gibi karar alma sürecinin zeminini hazırlamaktır.

Kamu sektörü, KKY içerisinde yer alan ilk kamu yönetimi yaklaşımlarında vurgulandığı şekliyle, toplumsal ihtiyaçların karşılanması ve kamu hizmetlerinin sağlanması açısından merkezi önemini korumaktadır. Bu görüşün bir yansıması olarak Denhardt ve Denhardt (2007), kamu sektörünü "hizmet sağlayıcı" ve "arabulucu" olarak tanımlamaktadır.

Kamu sektörünün yönetimdeki önemi, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin uygulanmasını sağlamasıyla da ilişkili görülebilir (Şamdan, 2023). OECD, kamu yönetiminin, sivil toplum ve özel sektörle birlikte çalışırken uyum ve koordinasyon sağlamak için uygun mekanizmalar geliştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır (OECD, 1995).

Özel

Özel sektörün yönetim yaklaşımına katkısı, yönetim süreçlerine ekonomik kaynakların mobilizasyonu ve yenilikçi çözümler sunması yoluyla olmaktadır. WB'nin (2024) yönetim raporlarına göre, özel sektör, düzenleyici politikaların uygulanmasında ve ekonomik kalkınmada stratejik bir ortak olarak görülmektedir. Bunun temel nedeni, kar amacıyla yenilikçi çözümler üretmeye odaklanan özel sektör yapılarının, etkinlik, verimlilik ve müşteri memnuniyeti gibi ilkeleri benimsemesidir.

Özel sektör, yönetim yaklaşımında, piyasa mekanizmalarının geliştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin desteklenmesi konusunda önemli bir konuma sahiptir. Bununla birlikte, bu süreçte özel sektörün kamu yararını göz ardı etmemesi ve şeffaflık ilkelerine uygun davranması önemli bir meseledir. Ayrıca, “kamu-özel” ortak girişimleri, bu aktörün yönetim sürecindeki rolünü güçlendiren önemli bir model halini almasını sağlamıştır (EU, 2001).

Sivil Toplum

Yönetim süreçlerinin bir diğer aktörü sivil toplumdur. Katılım ve hesap verebilirliği güçlendiren bir organizasyon olarak STK'ler, yerel toplulukların ihtiyaçlarını ifade etme, politika yapım süreçlerine katkıda bulunma ve toplum ile diğer aktörler arasında bir köprü oluşturma işlevi görmektedir. STK'ler, farklı talepleri bulunan grupların temsili yoluyla, yönetimin ilkelerinden katılımın gerçekleşmesine katkıda bulunmaktadır.

AB'nin, European Governance: A White Paper raporunda (EU, 2001), sivil toplumun yönetimdeki temel rolü, karar alma süreçlerine katılımı artırmak ve demokratik değerlerin yaygınlaşmasını desteklemek olarak tanımlanmıştır. Buna ek olarak sivil toplumun, hükümetlerin hesap verebilirliğini sağlamada ve sosyal sermayeyi güçlendirmede kritik bir işlevi bulunmaktadır. Bu da sivil toplumu yönetimin bir diğer aktörü olan kamu sektörüyle güçlü bağlar kurmaya teşvik etmektedir.

Yönetişim yaklaşımı, kamu, sivil toplum ve özel sektör biçiminde sınıflandırılmış üç (3) aktörün işbirliği içinde hareket ettiği bir yaklaşım modelidir. KKY yaklaşımının devleti ön plana çıkaran bakış açısı ve YKİ yaklaşımının özel sektöre odaklanan yönetim modeline sivil toplumu ekleyen yönetim yaklaşımı, karmaşık toplumsal sorunların çözümü için bu paydaşların farklı yetkinliklerini bir araya getirmeyi hedefler. Yönetişim sürecinde kamu sektörü düzenleyici ve kolaylaştırıcı rol oynarken, özel sektör ekonomik dinamizm sağlar ve sivil toplum demokratik katılımı artırır. Bu üçlü işbirliği, etkili yönetim ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için temel bir gereklilik olarak görülebilir. Günümüzde devlet, yerel ve ulusal karar alma süreçlerinde; şeffaflık ve hesap verebilirlik, katılım ve temsil, etkinlik ve verimlilik, etik ilkelere dayalı demokratik değerleri benimsemektedir. Bu da sözü geçen demokratik değerlerin YKY yaklaşımları ve yönetim süreçleriyle birlikte kamu yönetimi teori ve pratiklerine entegre edilmesiyle sonuçlanmaktadır.

2.3. Müzakereci Yöntem

Müzakereci yöntem, kuramsal temellerini müzakereci demokrasi ve oydaşma kuramından alan bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, müzakere kavramı ve müzakereci demokrasi ele alınmıştır. Oydaşma kuramı liberalizme dayanan ideolojik yaklaşımlarla da olan bağından ötürü, çalışmanın dışında bırakılmıştır.

2.3.1. Müzakere

Araştırmanın bu bölümünde müzakere hem farklı akademik disiplinlerdeki anlamıyla ele alınacak ve kavramsal tanımlaması yapılacaktır; hem de bu kavramın ortaya çıkışına ve gelişimine yer verilecektir.

Müzakere Kavramı

Müzakere genellikle işletme biliminde işlenen bir konudur ve “pazarlık” ve “uzlaşma” sözcükleriyle neredeyse eş anlamlı kullanılmaktadır. Fakat müzakereye ne pazarlık ne de uzlaşma dememiz mümkün değildir (Minibaş, 2001). Yani müzakere kavramının tek başına pazarlık veya tek başına uzlaşma olarak kullanılabilecek, net

sınırları olan, belirli bir disiplinin kavramı olarak değerlendirilmesi güçtür. Çeşitli alanlarda yapılan çalışmalar müzakerenin, işletmeden iktisada, uluslararası ilişkilerden siyaset bilimine, birçok disiplinin alanına giren, geniş kapsamlı bir kavram olduğunu göstermektedir. Örneğin müzakere, uluslararası ilişkiler alanının önemli kavramlarından ve küreselleşme ile bu disiplinin daha önemli bir kavramı haline gelmiştir. Uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde başlıca araçlardan biri olarak görülen müzakere, sosyal, siyasal ve ekonomik anlamlar da taşımaktadır (Öztürk, 2017). Bununla birlikte müzakere, kamu yönetimindeki yeni yaklaşımlarla birlikte, bu disiplinin de dikkat çeken kavramlarından biri halini almıştır. YKH yaklaşımıyla kamu yönetiminde vurgulanan müzakere, çeşitli politika yapım süreçlerinde önemli bir uygulama modeli olarak görülebilir. Bu nedenle müzakereyi kavramsal yönüyle ele alırken, onu pazarlama ile eş anlamlı biçimde işletme disiplininin veya uzlaşmayla eş anlamlı biçimde siyaset bilimi disiplininin konusu olarak değerlendirmek yetersiz kalacaktır.

Müzakere kavramının genel tanımı uluslararası organizasyonlar tarafından yürütülen çalışmalarda çeşitli biçimlerde yapılmaktadır. Müzakere, “bir anlaşmaya varmaya çalışan kişiler arasında gerçekleştirilen resmi tartışma” (Oxford Advanced Learner's Dictionary (OALD), 2024) şeklinde tanımlanmaktadır. Müzakerenin resmi boyutuna vurgu yapan bir başka tanım ise Collins English Dictionary (2024) tarafından yapılmıştır. Buna göre, “müzakereler, özellikle iş ya da siyaset alanında, farklı amaç veya niyetlere sahip kişilerin anlaşmaya varmaya çalıştıkları resmi tartışmalar” anlamına gelmektedir. En az iki ve daha fazla kişiyle karşılıklı gerçekleştirilen bir süreç olarak tanımlanan müzakere, uzlaşma, tartışma, pazarlık, ikna ve anlaşma unsurlarından meydana gelmektedir (Kızılgöl, 2012: 72; Özeralli, 2015: 137). Birden fazla kişiyi ve tarafı içermesi nedeniyle etkileşime dayalı, dinamik ve kişiler arası bir süreç özelliğindedir (Özeralli, 2015: 137).

Müzakere üzerine yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde; işletme (Erkuş, 2009), halkla ilişkiler (Çığrı, 2018), uluslararası ilişkiler (Öztürk, 2020), siyaset bilimi ve kamu yönetimi (Aktaş, 2020) gibi pek çok alanda işlenen bir konu olduğu görülebilir. Bu durum müzakere kavramının resmiyet, anlaşma, uzlaşma, çıkar, karşılıklılık, çok taraflılık gibi birçok özellikle tanımlanmasına neden olmuştur. Bu da kavramın genel bir çerçeveye yerleştirilmesini güçleştirmiştir. Bu güçlük bir yana, çok çeşitli disiplinlerde

gerçekleştirilen çalışmalar, müzakereye bir yöntem (müzakereci yöntem) boyutu kazandırma sürecine katkı sağlamıştır.

Müzakere kavramı hem siyaset bilimi alanında, hem uluslararası ilişkiler alanında 21. yüzyıl ile daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır. Uluslararası raporlar ve belgeler gibi çalışmalarda müzakere kavramı, çeşitli boyutlarıyla ele alınmaktadır ve bu süreç genellikle karmaşıklığı ve çok yönlü oluşuyla öne çıkarılmaktadır. Müzakere üzerine oluşturulan raporlardan bazıları; OECD, Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) gibi uluslararası anlamda etkili kuruluşlar tarafından sunulmuştur. Söz konusu raporların müzakere kavramına getirdiği tanım ve müzakere süreci hakkında belirlediği özellikler; önemini günümüzde de korumaktadır. Bu nedenle, bu raporlarda müzakereyle ilgili geçen bölümlere değinmek yerinde olacaktır.

OECD, müzakereyi, tarafların farklı çıkarlarına rağmen anlaşmaya ulaşmayı hedeflediği bir diyalog süreci olarak tanımlar. Bu süreç, karşılıklı anlayış geliştirmek ve farklılıkları çözmek için yapılandırılmış bir etkileşimden oluşur (OECD, 2024). Görüldüğü üzere OECD, müzakerenin etkileşim süreci olduğunu vurgulamaktadır. Bu da en az iki (2) aktörlü böyle bir yöntemin, etkileşimden uzak olamayacağı anlamına gelmektedir. Yani süreçte en az iki (2) aktörün varlığı yeterli değildir, bu aktörlerin belli bir amaca yönelik olarak etkileşim içerisinde olması gereklidir.

UNESCO ise müzakereyi, özellikle çatışma çözümünde, farklı hedeflere sahip taraflar arasında köprü kurmayı ve anlaşmaları kolaylaştırmayı amaçlayan bir yöntem biçiminde tanımlamaktadır. Bu yaklaşım, ortak zemin ve çeşitliliğe saygı vurgusu yapmaktadır (UNESCO, 2024). Çeşitliliğe yapılan vurgu, farklılıkların bir arada bulunmasına imkân veren mekânların oluşturulmasına referans olmaktadır. Çünkü müzakere süreçleri birden fazla ve etkileşimli olmanın yanında, farklılıkları içermeye yönüyle çeşitliliği ifade etmektedir. Unesco tarafından yapılan bir diğer vurgu ise ortak zemin oluşturma vurgusudur. Bu da farklılıkları bulunan tarafları uzlaşmaya götürme ihtiyacını ifade eden, müzakereci sürecin temel gereklerinden biri olarak görülebilir.

Çatışma Araştırmaları Merkezi'ne (Center for Conflict Research) göre, müzakere, taraflar arasında güç dengesi sağlamayı hedefleyen bir süreçtir. Bu süreç stratejiler

üzerine inşa edilmiştir. Bu stratejiler, iknadan zorlamaya kadar çeşitlilik gösterebilir. Müzakere, karşılıklı tavizler için koşullar yaratmayı, psikolojik, taktiksel ve kişisel faktörlerin sonuçları nasıl etkilediğini anlamayı içerir (Conflict Research Center, 2024). Bu da müzakere sürecini stratejik bir yöntem haline getirir.

Cambridge University Press tarafından sunulan uluslararası müzakere perspektifi, stratejik bir etkileşim olarak ele alınır ve bir tarafın eylemlerinin diğer tarafı etkilediği bir süreç olarak tanımlanır. Oyun teorisi bağlamında ele alınan bu yaklaşım, iş birliği ve çatışmanın bir arada bulunduğu ilişkilerin yapısını incelemeyi ve müzakerecilerin rasyonellik, güç dinamikleri ve uyarlanabilirlik konularındaki yaklaşımlarını değerlendirmeyi içerir (Jeong, 2024). Burada vurgulanan oyun teorisi, müzakere süreçlerini tanımlarken, müzakereci yöntemin kuramsal anlamını da ortaya koymaktadır. Müzakereci yöntemin oyun teorisi bağlamındaki detaylı incelemesi çalışmanın devamında yer almaktadır.

Müzakere üzerine yapılan tanımlar onu çok boyutlu düşünülmesi gereken, stratejik bir eylem biçiminde sergilemektedir. Çok aktörlü, etkileşime dayanan, çoğulcu ve ortak zemin arayışında olan müzakere süreci, bu özellikleriyle karmaşık yapısını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, müzakerecinin hem pratik hem de teorik bir süreç olduğunu, esneklik ve güç dinamiklerinin anlaşılması ve stratejik uyarlamaların başarılı bir anlaşma sağlamak için gerekli olduğunu söylemek mümkündür. Bir müzakere sürecinde, aktörler arası etkileşim, farklı algılama, ortak çıkarlar, karşılıklı bağımlılık, iki taraflı çözüm gibi bazı temel unsurlar yer almaktadır. Gönüllülük ve iletişim kurma bu sürecin öteki önemli unsurlarıdır (Minibaş, 2001). Bu unsurlar müzakere kavramının tanımlanmasında kilit kavramlar olarak kabul edilebilir. Böylece müzakereyi; “aktörler arası etkileşime dayalı, farklı algılama özelliğine haiz ve karşılıklı bağımlılık gösteren dinamiklerin çıkarları doğrultusunda, gönüllülük esasına dayanarak bir araya gelmeleri ve gönüllü iletişim kurmaları” şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu tanım özellikle; aktörlerin çoğulluğunu, gönüllü iletişimi ve farklı çıkarlar ile karşılıklı bağımlılığı vurgulamaktadır.

Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Müzakere, insanlık tarihinin erken dönemlerinden bu yana, teorik ve pratik anlamları bulunan köklü bir kavramdır. İnsanlar, tarih boyunca müzakere yoluyla iletişim kurmuş, fikir alışverişinde bulunmuş ve anlaşmazlıklarını çözmeye çalışmıştır. Bu bağlamda müzakere, insanlar arasındaki fikir uyuşmazlıklarının ele alındığı kadim bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Kızılgöl, 2012; Öztürk, 2017). Bu süreç, yalnızca bireyler arasında değil, aynı zamanda toplumlar, devletler ve uluslararası sistemler düzeyinde de uygulama alanı bulmuştur. Özellikle devletlerarası ilişkilerde önemli bir sorun çözme ve uzlaşma yöntemi olarak değerlendirilmiştir ve günümüzde yaygındır. Birçok devlet şiddet ve yıkımdan önce müzakere yoluna gitmekte, savaş sonrası mutlaka müzakere masaları kurulmaktadır. Bu amaçla birçok yapı ve mekanizma geliştirilmiştir. Özellikle 19. yüzyıldan itibaren, ulus-devletlerin ve uluslararası toplumların oluşumu, müzakerenin daha kurumsal ve sistematik hale gelmesini sağlamıştır (Dryzek, 2000; Öztürk, 2017). Bu dönemde, büyük imparatorlukların ayakta kalma amacıyla gerçekleştirdikleri ikili ve çok taraflı müzakereler, siyasi ve diplomatik tarihin önemli bir parçası olmuştur.

20. yüzyıl ise müzakerenin bir zorunluluk olarak görülmesini daha da pekiştirmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları öncesinde savaşı önlemek, savaş sırasında güç dengelerini korumak ve sonrasında çıkarların taksimi için gerçekleştirilen müzakere süreçleri, uyuşmazlıkların çözümüne yönelik çabaların en somut örnekleridir (Elster, 1995). Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan BM ve benzeri uluslararası organizasyonlar, müzakere kavramını yalnızca çatışma çözümünün bir yöntemi olarak görmemiş, küresel işbirliği ve kalkınma için bir araç olarak görmüştür ve bunu gerçekleştirmiştir (Habermas, 1996). BM örgütünü AB, OECD, UNESCO gibi kuruluşlar izlemiştir. Bu kuruluşlara eklenen devletler ve sivil toplum yapıları da müzakereyi çatışma çözümleri ve uzlaşma süreçlerinde sorun çözücü bir yöntem olarak görmüştür.

Müzakerenin temelinde, karmaşık konularda görülen fikir-düşünce ayrılıklarını çözüme ulaştırmak amacıyla, karşılıklı görüşme yoluyla, ortak bir çözüm bulma fikri yatmaktadır. Müzakereye ihtiyaç duyulmasının nedenlerinden en önemlisi, belirli bir konuyla alakalı olmak üzere, taraflar arasında o konuya ilişkin uyuşmazlıkların ve

anlaşmazlıkların bulunmasıdır. Bu durumun esas nedeni, farklılıkları bulunan tarafların görüş, anlayış, bakış açılarında da farklılıklar bulunmasıdır (Kızılgöl, 2012). Günümüzde, devletlerarasında müzakereler gerçekleştirilmesi ve tarafların devletler, topluluklar, bireyler olması bu farklılıkların bir sonucu olarak görülebilir. İçerisinde bulunduğumuz 21. yüzyılda hemen hemen her farklılık müzakere konusu haline gelmiştir. Bu da müzakere kavramının uluslararası ilişkiler, işletme, siyaset gibi belirlenmiş disiplinlerin dışında da ele alınmasının, pratik ve teorik olarak irdelenmesinin yolunu açmıştır. Kamu yönetimi de bu alanlardan biri olarak kabul edilebilir. Böylece, kamu yönetimini ilgilendiren çeşitli konular müzakereci yöntemlerle ele alınmaya başlamış, bu konuda çeşitli çalışmalar ilgi çekici hale gelmiştir.

Müzakere, farklı amaçlarla gerçekleştirilen çok yönlü bir süreçtir. Bunların en bilinen örnekleri barış müzakereleri, ticaret müzakereleri ve sözleşme müzakereleridir (OECD, 2024). Barış müzakereleri genellikle siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanında karşımıza çıkarken, ticaret müzakereleri işletme ve ekonomi disiplinlerinde, sözleşme müzakereleri ise hukuk alanında yoğun olarak görülmektedir. Özellikle sözleşme müzakereleri, hukuki metinlerin oluşturulma sürecinde tarafların kendileri için en uygun anlaşmayı sağlama hedefiyle yaptıkları görüşmelerden oluşmaktadır. Bu süreçte, taraflar kendilerine en uygun şartları belirlemeye çalışır; ancak bu, bir tarafın görüşlerinin kabul edilmesi durumunda diğer tarafların taleplerinin dışarıda kalmasına neden olabilir. Bu durum, sözleşme müzakerelerinde beklenen ve doğal bir süreç olarak kabul edilmektedir (Asıntan, 2009).

Anayasa yapım sürecinde önerilen müzakere süreci ise bu farklı müzakere türlerinden ilham almalı, ancak hiçbirini tam anlamıyla benimsememelidir. Bunun temel nedeni, anayasanın toplumsal bir sözleşme niteliği taşımasıdır (Hepaksaz ve Akdemir, 2010; Özdemir, 2020). Anayasa, sözleşme müzakerelerindekine benzer biçimde, uzun bir süreçte oluşturulmalı; taraflara üzerinde düşünme, görüşlerini ifade etme ve anlaşmazlık noktalarını ele alma imkânı sunmalıdır. Sözleşme müzakerelerinde olduğu gibi, anayasa yapım sürecinde de tarafların taleplerini ve önerilerini detaylı bir şekilde değerlendirebilmesi için yeterli sürenin verilmesi önemlidir.

Sözleşme öncesi müzakerelerde, taraflara işin genel yapısını, karşı tarafın tutumunu ve sürecin gelişimini analiz etme fırsatı sunulur. Bu süreç, tarafların daha iyi bir değerlendirme yapabilmesi ve alternatif teklifleri gözden geçirebilmesi açısından kritik öneme sahiptir (Asıntan, 2009). Benzer şekilde, anayasa yapım sürecinde de farklı toplumsal kesimlerin görüşlerinin toplanması, bu görüşlerin değerlendirilmesi ve gerektiğinde revize edilmesi için yeterli bir zaman dilimi ayrılması gerekmektedir. Böyle bir süreç, hem tarafların uzlaşmaya varmasını kolaylaştıracak hem de ortaya çıkacak anayasanın daha kapsayıcı ve sürdürülebilir olmasını sağlayacaktır.

Müzakeredeki sürecin başarı veya başarısızlığı pek çok faktöre bağlıdır. Müzakere sürecinde, tarafların elde etmeyi umduğu soyut ve somut kazanımlar, paydaşların göreceli gücü ve etkisi, tarafların müzakere masasına getirdikleri deneyimler ile bir birleriyle olan ilişkilerin geçmişi gibi faktörler müzakerenin nihai başarısı üzerinde etkilidir (Can, 2024).

Müzakere sürecini etkileyen temel faktörlerden biri de müzakerede bulunan bireylerin özellikleridir. Karşılıklı olarak bir birleri üzerinde etki kurmaya çalışan ve odaklanmış amaçlarını gerçekleştirme amacı güden taraflar, duygusal zekâ, aktif dinleme, zaman yönetimi, ikna etme, etkili konuşma, duyguları yönetme, karar verme, yaratıcılık gibi yeteneklerle donanmış olmalıdır (Özeralli, 2015; Öztürk, 2017). Ayrıca esnek olma, gözlemci olma, analizci olma, sabırlı olma, alternatif geliştire bilme ve müzakere konusuna hâkim olma veya müzakere konusuna iyi çalışmış olma bireylerin sahip olması beklenen diğer nitelikleridir (Öztürk, 2017).

2.3.2. Müzakerede Teori

Müzakere yaklaşımının temel mantığını oluşturan teori “oyun teorisi” olarak kabul edilmektedir. Sosyal bilimler alanı için geliştirilmiş ilk ve tek matematiksel araç olarak görülen oyun teorisi; iktisattan evrimsel biyolojiye, psikolojiden sosyolojiye, siyaset bilimine kadar birçok disiplin üzerinde etkili olmuştur (Şahin ve Eren, 2012). Çeşitli disiplinleri etkileyen oyun teorisi, müzakereyi de bir yöntem haline getirmiştir. Oyun teorisi etkisinde ortaya çıkan müzakere yöntemi (Minibaş, 2001), matematiksel hesaplamalarla birlikte işlevsellik kazanmıştır. Strateji ve şans oyunlarında kazanma

olasılıklarının matematik alanındaki bazı bilim insanları tarafından incelenmesi üzerine başlayan bu arayış (Yılmaz Genç ve Kadah, 2018), en fazla iktisat alanını etkilemiş gibi görünmektedir. Buna rağmen oyun teorisinin çıktılarından biri olan müzakere süreçleri ve müzakere uygulamaları; siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanlarında ilgiyle çalışılmaktadır. Belediyelerin katılımcı bütçe politikası belirleme süreçleri, kent konseyleri, politik karar alma süreçlerinde oluşturulan vatandaş jürileri, ülkeler arası coğrafi ve ekonomik nitelikli stratejik toplantılar, kamu yönetimi ve siyaset bilimi süreçlerinde görülen müzakere yöntemleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Oyun teorisinin matematik bilim insanı John von Neumann ve ekonomist Oskar Morgenstern'in 1944 yılında yayımladığı "Teori of Games and Economic Behavior" adlı eserle akademik temellerini attığı düşünülmektedir (Kıbrıs, 2010). Aslında bu varsayım modern oyun teorisi için ortaya atılmış bir düşüncedir ve Ernst Friedrich Merdinand "Zermelo" (1913) eseri erken dönem oyun teorisinin ilk çalışmaları arasında gösterilmektedir (Yılmaz Genç ve Kadah, 2018). Bu bilim insanları, oyun teorisini matematik disiplini üzerinden açıklarken, başlangıçta iktisat alanındaki bazı analizlerde kullanılan oyun teorisinin kurucuları olarak kabul görmüşlerdir (Sönmezoğlu, 2010: 522).

Bununla birlikte, oyun teorisini ilk çağlara kadar götüren çalışmalardan da söz edilebilir. Waldegrave, Montmort ve Bernoulli oyun teorisinin ortaya çıkış noktasını Babil Talmud'undaki bir evlilik ve miras örneği üzerinden göstermiştir. Hatta ilk çağ parşömenlerini kaynak alan kimi düşünürler bu teoriyi ilk çağ savaş dönemlerine kadar götürmüşlerdir (Yılmaz Genç ve Kadah, 2018). İlk çağ savaş stratejileri veya aile ilişkilerinin, o dönemki toplumsal yapılar da düşünüldüğünde, oyun teorisine ilk örnekler olması şaşırtıcı görünmemektedir. Oyun teorisindeki iki tarafında karlılığına odaklanan rasyonel bakış açısı, günümüzde devletlerarasındaki anlaşma süreçlerinde de önemini korumaktadır. Devletlerin anlaşma stratejilerinin temelini savaş önlemek, barışı korumak, çıkarların maksimum düzeyde muhafazasını sağlamak olduğu düşünüldüğün, oyun teorisinin ilk çağlardaki savaş sanatı fikriyle uyduğu sonucuna ulaşabiliriz. Ayrıca sözleşme müzakereleri üzerinden yürütülen hukuki sözleşmeler konusuna tekrar değinecek olursak, tarafların karlarını maksimize etme idealiyle sözleşmeler imzaladıklarını, daha az karlı olan sözleşmeleri tercih etmediklerini de söyleyebiliriz.

Oyun teorisindeki rasyonel bakış açısı, rasyonel aktörlerin birbirleriyle etkileşim içinde olduğu durumları analiz etmek amacıyla bir çerçeve oluşturmaktadır. Oyun teorisini temel alan müzakere sürecinde, aktörlerin kararları karşı tarafın davranışlarına bağlı olarak şekillenmekte ve bu durum, taraflar arasında stratejik bir etkileşim oluşturulmasını gerektirmektedir (Neumann ve Morgenstern, 2007). Tıpkı uluslararası ilişkileri belirleyen devletler gibi, toplumlar da dinamikleri ölçüsünde rasyonel aktör olarak kabul gördüğünden; kamu yönetimi ve siyaset bilimi gibi toplumsal değer odaklı disiplinlerin de oyun teorisinin ilkeleri doğrultusunda müzakereler gerçekleştirmesi beklenebilir. Bu kapsamda uygulama alanı bulan müzakereci yöntem, farklılıkları bulunan toplumsal grupların ve taleplerin, kar düzeyini en üst noktaya (doruk) yükselttiği, uzlaşma odaklı biçimde işleyen bir sürecin teorisi olarak görülebilir.

Müzakereci yöntemin oyun teorisini kuramsal bir temel olarak kendi bünyesine alması hakkındaki görüşümüzü derinleştirmek için, bu teorinin temel fikrini iyi anlamak gerekmektedir. Oyun teorisinin temel fikrini, rakiplerin bir birlerini gözleyerek, en yüksek kar-faydayı elde etmek için nasıl bir tutum izlemeleri gerektiğini saptamaları düşüncesi oluşturmaktadır (Sönmezoğlu, 2010: 522). Tarafların en yüksek kar-faydayı aradığı bu fikrin en önemli temsilcilerinden biri, “Nash Dengesi” doktrininin kurucusu olarak kabul edilen, Nobel Akademi Ödülü sahibi JohnForbes Nash’tır (Özari, vd., 2019; Yılmaz Genç ve Kadah, 2018). Nash (1950) tarafından geliştirilen müzakere modeli, müzakere süreçlerinin çözümlemesinde aksiyomatik bir yaklaşımı temel alır. Bu yaklaşım, müzakerecilerin rasyonel davranışlarını ve tercihlerini analiz eder ve “Pareto optimallliği” gibi aksiyomları vurgular. Nash’in modeli, gerçekleştirilebilir getiri kümesi ve anlaşmazlık noktası aynı olan müzakereleri, fiziksel farklılıklardan bağımsız olarak, aynı problem şeklinde ele alır. Bu durum, müzakere sürecindeki çözümün, kullanılan müzakere kuralından bağımsız olarak aynı sonuca ulaşmasını sağlar. Bu aksiyomatik çerçeve, müzakerelerin yalnızca teorik bir analizini yapmakla kalmaz, aynı zamanda gerçek hayattaki müzakere süreçlerinin işleyişini anlamak için de güçlü bir temel sunar (Kıbrıs, 2010).

Nash dengesi’nin müzakere sürecine bir diğer etkisi, bu süreçlerdeki stratejik etkileşimleri analiz etmesidir. Bu analiz kapsamında Nash Dengesi, tarafların diğerlerinin stratejilerini dikkate alarak kendi optimal stratejilerini belirlediği bir denge durumunu

ifade eder. İki kişilik sıfır toplamlı oyunlar gibi basit modellerde, bu denge noktaları tüm oyuncular için aynı beklentilere yol açar. Öte yandan, çok taraflı ve karmaşık müzakere süreçlerinde denge noktaları farklı stratejik sonuçlara ulaşabilir (Kıbrıs, 2010; Nash, 1950). Bu kapsamda ortaya atılan oyun modelleri iki temel varsayıma ayrılmaktadır, bunlardan ilki taraflardan birinin kazancının, diğerinin kaybı anlamına gelen “sıfır toplamlı model”, diğeri iki tarafında kar-faydasını hedefleyen “sıfır toplamlı olmayan model” olarak karşımıza çıkmaktadır (Nash, 1950).

Sıfır Toplamlı Model

Soğuk Savaş dönemindeki büyük güçler arasındaki dengenin bir göstergesi olan bu modelde, taraflardan birinin kazancı, doğrudan bir diğerinin kaybı anlamına gelmektedir. Böyle bir durumda, eğer taraflar kendileri açısından en rasyonel stratejiyi bulmaya çabalarlarsa, birisi “en iyilerin en kötüsünü”, öteki de “en kötülerin en iyisini” seçerek bir denge noktasını yoklayabileceklerdir (Sönmezoğlu, 2010: 523).

Sıfır Toplamlı Olmayan Model

Sıfır toplamlı olmayan modelde, taraflar esas olarak bir birlerine rakip olmakla beraber, her iki tarafın da kar-fayda elde edebileceği denge durumları söz konusudur (Sönmezoğlu, 2010: 523). Bu modelde her iki taraf için de en üst düzeyde kar hedeflenmektedir ve yüz puan ile sıfır puanı ifade eden iki uç bulunmamaktadır. Yani puanlar bir birine yakın oldukları noktalarda her iki tarafın da karlılığı üst düzeylere ulaşmış sayılmaktadır.

Özellikle iş birliğinin önemli olduğu müzakere bağlamlarında, Nash Dengesi’nin sağladığı esneklik, hem çatışma çözümüne hem de uzlaşma stratejilerinin geliştirilmesine katkıda bulunur. Nash’in aksiyomatik modelinde ortaya koyduğu "optimal anlaşma" fikriyle uyumlu bir şekilde, tarafların stratejik bağımlılıklarını ve karşılıklı kazanç arayışlarını bir araya getirir. Nash Dengesi, yalnızca teorik çerçeveye sınırlı kalmaz, uygulamalı müzakere süreçlerinde de güçlü bir araç olarak öne çıkar (Kıbrıs, 2010; Raiffa, 1982). Bu bağlamda, Nash’in hem aksiyomatik modeli hem de denge kavramı, müzakerenin yalnızca çatışma çözümü değil, aynı zamanda iş birliği, uzlaşma ve

karşılıklı fayda elde etme süreçlerinin bir modeli olarak ele alınmasını sağlamaktadır. Nash'in yaklaşımları, müzakere süreçlerinin hem teorik hem de pratik yönlerini derinlemesine anlamak için bir temel oluşturmaktadır (Kıbrıs, 2010).

Müzakerenin başarısı, aktörlerin bilgiye erişim düzeyine, müzakere stratejilerinin esnekliğine ve taraflar arasındaki güç dinamiklerine bağlıdır. Müzakere süreçlerinde oyun teorisi perspektifinin uygulanması, tarafların rasyonel davranışlarını optimize etmelerine ve karar alma süreçlerini daha öngörülebilir hale getirmelerine olanak tanır (Raiffa, 1982). Bu durum, müzakerenin yalnızca bir teknik değil, aynı zamanda aktörler arası stratejik bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada oyun teorisine verilebilecek en gerçekçi örneklerden biri, bir satranç tahtası üzerinde yapılan veya yapılması düşünülen hamleler olmuştur.

Eski çağlarda filozofların ve devlet erkânının eğlence, düşünce, mücadele oyunu olan, günümüzde toplumun her kesimine yayılmış satranç, özel bir strateji üzerine kurgulanmıştır. Söz konusu oyuna makalesinde yer veren Zermelo, oyunda ilk hamleyi yapan beyaz oyuncunun her zaman kazandığı bir stratejinin var olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır (Şahin ve Eren, 2012; Yılmaz Genç ve Kadah, 2018). Ancak söz konusu stratejinin ne olduğu günümüzde dahi yeterince net anlaşılamamıştır ve hala tartışılmaktadır. Çünkü bu belli koşullara (belki de mükemmel olmaya) bağlı olmak zorunda gibi görünmektedir. Örneğin beyaz oyuncu, ilk hamlesinden itibaren siyahın bütün olası hamlelerini öngörebiliyor olmalı ve buna ek olarak, rakibin her bir hamlesi için önceden belirlenmiş bir tepki hamlesine sahip olmalıdır. Fakat satranç oyunu söz konusu olduğunda, milyonlarca alternatif hamle ve tahmin karşımıza çıkmaktadır (Yılmaz Genç ve Kadah, 2018).

Oyun teorisi, rasyonel gerçekçi-rasyonel seçeneklerin yer aldığı ve normatif bir işlev gören bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak sosyal psikoloji, bu modelden farklı olarak, rasyonel tercihler yerine gerçek davranışları temel alır (Minibaş, 2001). Sosyal psikoloji, zihinsel yaşamın sosyal etkileşimler ve sosyal olguların bireyler üzerindeki etkilerini inceleyen psikolojinin bir alt dalı olarak tanımlanmaktadır (McGarty ve Haslam, 1997). Sosyologlar ise sosyal psikolojiyi, bireylerin toplumsal yapılar ve kültürel normlarla etkileşimlerini, bu süreçlerin bireysel tutum ve davranışlar üzerindeki

etkilerini ele alan bir disiplin olarak tanımlar. Sosyal psikoloji, bireylerin toplumdaki rollerini, grup dinamiklerini ve kültürel farklılıkları inceleyen bir sosyal bilim dalı olarak da kabul edilmektedir (Turner, 1991). Bu disiplinin çalışma alanı oldukça geniştir ve farklı araştırma gelenekleri içinde sosyal psikoloji kuramlarına rastlamak mümkündür. Siyaset bilimi ve kamu yönetimi gibi alanlarda tartışılan müzakere kavramı da sosyal psikolojinin araştırma konuları arasında yer almaktadır.

Oyun teorisinin çeşitli uygulamalarını deneysel ortamlarda test etmenin kolaylığını ve faydasını keşfeden sosyal psikologlar, bu uygulamaları uzun süre kullanmışlardır. Yapay olarak oluşturulan basit deneysel ortamlar, sıfır toplam ve sıfır toplam olmayan stratejilerin incelenmesine olanak tanımış ve bu stratejilerden elde edilen bulgular sosyal yaşamın değerlendirilmesinde kullanılmıştır (Thibaut ve Kelley, 1959).

1960'lı yıllarda, müzakere modellerine sosyo-psikolojik faktörleri dâhil eden yenilikçi yaklaşımlar, alanın gelişiminde önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu araştırmalar, yalnızca sıfır toplam ve sıfır toplam olmayan stratejilere odaklanmakla kalmamış, aynı zamanda bireysel ve çevresel faktörlerin müzakere süreçleri üzerindeki etkilerini de ele almıştır. Sawyer ve Guetzkow'un modeli, bu bağlamda çığır açıcı bir çalışma olarak öne çıkmıştır. Model, tarafların geçmişteki ilişkileri, kültürel farklılıkları, amaç farklılıklarını, kişilik özelliklerini ve zaman ile mekânın organizasyonunu müzakere süreçlerini etkileyen kritik unsurlar olarak değerlendirmiştir (Sawyer ve Guetzkow, 1965). Bu yaklaşım, müzakere sürecinin yalnızca stratejik yönlerini değil, aynı zamanda taraflar arasındaki ilişkilerin dinamiklerini de analiz etmeye olanak sağlamıştır (Minibaş, 2001).

Benzer şekilde, Walton ve McKersie'nin çalışması, müzakere süreçlerini dört (4) temel boyutta inceleyen kapsamlı bir model sunmuştur. Bu model, tarafların birbirine karşı benimsediği stratejileri rekabet veya iş birliği ekseninde değerlendirirken, aynı zamanda bireyler arası ilişkilere odaklanmıştır. Özellikle içsel (tutumlar) ve dışsal (rol, statü, değerler) nedenler arasındaki etkileşim, modelin temel yapı taşlarını oluşturmuştur. Bu model, müzakere süreçlerinin daha ayrıntılı bir tipoloji ile analiz edilmesine olanak sağlamıştır (Walton ve McKersie, 1965 akt. Minibaş, 2001).

Stevens ise Walton ve McKersie'nin modeline yeni bir boyut kazandırarak bireysel ve kişiler arası ilişkiler ekseninde daha derin bir analiz geliştirmiştir. Özellikle bireylerin içsel çatışmalarına ve bu çatışmaların müzakere süreçlerine etkisine odaklanan Stevens, bireylerin bir hedefe odaklanma ile ilişkisel yönelim arasında yaşadığı ikilemlerin süreç üzerindeki yansımalarını incelemiştir. Stevens'in bu yaklaşımı, müzakere süreçlerini bireysel perspektiften ele alarak, içsel tutumların ve çatışmaların süreç dinamikleri üzerindeki etkilerini analiz etme imkânı sunmuştur (Stevens, 1965, akt. Minibaş, 2001). Bu model, müzakere sürecindeki bireylerin davranışsal ve duygusal dinamiklerini anlamada önemli bir araç haline gelmiştir.

Geçtiğimiz yüz yılın ikinci yarısından itibaren sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında uygulama alanı bulan oyun teorisi, konuya ilgisi bulunan akademisyenler tarafından yenilenmeye devam etmiştir. Matematik ve psikoloji alanında gelişimini sürdüren oyun teorisine ekonomi alanındaki uygulamaların da eşlik etmesi 1980'li yılları bulmuştur (Yılmaz Genç ve Kadah, 2018). 1980'li yıllara kadar üzerinde fazla durulmayan, daha doğrusu ihmal edilen oyun teorisi iktisat alanında yeniden önem kazanmaya başlamıştır. Oyun teorisinin önemli bir kavramı olan Nash dengesi üzerine gerçekleştirilen çalışmalarla, karar teorisinden alınan ilave kriterlerle iyileştirilmesini ifade eden "Nash iyileştirme literatürü" ortaya atılmıştır. Söz konusu alan yazın çalışmaları oyun teorisinin 1980'li yıllardan itibaren, özellikle iktisat alanında, önem kazanmasına katkıda bulunmuştur (Şahin ve Eren, 2012)

Bu dönemden sonra, psikoloji alanında da oyun teorisi üzerindeki deneyiler gelişerek devam etmiştir ve simülasyonlar geliştirilmiştir. Ayrıca müzakerelerin incelenmesinde gözlem tekniği de kullanılmaya başlamıştır (Minibaş, 2001). Günümüzde ise oyun teorisi birçok disiplinin konusu haline almıştır. İktisat, sosyoloji, psikolojinin yanında; siyaset bilimi, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, yapay zekâ çalışmaları bu alanlardan bazılarıdır.

2.3.3. Müzakerede Yapı

Müzakere bir süreç olarak uzun veya kısa sürebilir, bu tam anlamıyla bir zaman meselesidir ve müzakerenin içeriğine, amacına, aktörlerin sayısına göre değişiklik gösterebilir. Bununla birlikte bir müzakerenin başlayabilmesi için en az iki kişi gerektiğini daha önce ifade etmiştik. Bu müzakerenin iki kişiyle sınırlandırılabilmesi anlamına gelmemektedir. Bir müzakere çok sayıda kişiyle, grup halinde de yürütülebilir ve müzakerenin oy birliği ile alınan kararlarla tamamlanması gerekmektedir (Kıbrıs, 2010). Müzakere bir süreç olarak anlık değildir; öncesi, sırası ve sonrası bulunan; aşamaları ayrılan ve sonuçları itibarıyla birçok kavramla temas halinde olan bir süreçtir. Bu durum müzakereyi karmaşık bir süreç haline getirir. Bu sürecin doğru ve etkin yürütülmesi ise bireyin, kurumun veya topluluğun yararına sonuçlar ortaya çıkarması açısından önemlidir. Bu nedenle müzakere sürecindeki aşamaları ve müzakere tiplerini bilmek, süreç içerisindeki dinamikler hakkında bilgi sahibi olmak ve bu dinamikleri yönlendirebilmek istenilen sonuçlara ulaşılabilmesi açısından önemli avantajlar sağlayabilir (Özeralli, 2015).

Müzakere Süreci

Müzakere sürecinin çeşitli aşamalarından söz edebiliriz. İşletme alanında uygulanan müzakere sürecinin aşamaları; pazarlık öncesi dönem, pazarlık oturumu ve pazarlık sonrası dönem olmak üzere üç aşamaya ayrılmaktadır. Bu aşamada, pazarlık olarak görülen müzakerenin iyi yönetilmesi, her aşamada atılacak adımların ve bu aşamalarda nelerin yapıp yapılmayacağı hakkında alınan kararların profesyonel olmasına bağlıdır (Erdal, 2024).

Özeralli (2015) gerçekleştirdiği nitel çalışmayla yirmi dört (24) yöneticinin müzakere süreci ve bu sürecin aşamaları hakkındaki görüşlerini makale haline getirdiği araştırmasında, müzakere süreci için üç (3) aşama ortaya koymuştur:

- Müzakereye hazırlık,
- Müzakerenin yürütülmesi,
- Müzakerenin sonuçlandırılması.

İstanbul Sanayi Odası (2014) iş dünyasını bilgilendirmek amacıyla yaptığı yayınlarda müzakere aşamalarını üç (3) başlık altında toplamış ve aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Hazırlık aşaması,
- Müzakere aşaması,
- Sonuç-anlaşma aşaması.

Yılmaz (2018), müzakere üzerine yaptığı araştırmada müzakere sürecini altı (6) aşamada açıklamıştır. Ona göre bir müzakere süreci şu aşamalardan geçtikten sonra müzakere eylemi gerçekleşmiş demektir:

- Müzakereye hazırlık ve planlama,
- Giriş,
- Etkili iletişimin kurulması,
- IV. Tarafların birbirleri hakkında daha fazla bilgi edinmesi/stratejilerin yeniden belirlenmesi
- V. Pazarlık yapma ödün verme,
- VI. Anlaşmaya varma.

Anayasa yapım sürecinde müzakereci yöntemi temel alan bu çalışmada müzakere aşamaları, alan yazındaki sınıflandırmalar da dikkate alınarak şu şekilde sıralanmıştır:

- Müzakereye hazırlık ve planlama aşaması,
- Müzakere aşaması,
- Müzakere sonrası anlaşma aşaması.

Müzakereye Hazırlık ve Planlama Aşaması

Bu aşama, tarafların müzakere edecekleri konuyu, hedeflerini, müzakere amaçlarını, müzakere esnasında izleyecekleri stratejiyi belirlediği aşamadır. Ayrıca müzakeredeki tarafların kişilik, hedef ve muhtemel amaç ve stratejileri üzerine müzakere hazırlık döneminde çalışılması büyük önem arz etmektedir (İstanbul Sanayi Odası, 2014). Çünkü hazırlık yapılmadan, bilgi toplanmadan çıkılacak bir müzakere yolculuğu başarısızlıkla sonuçlanacaktır (Keser, 2018).

Müzakerede görüşülecek konuların müzakerenin tüm taraflarınca bilinmesi, tarafların müzakere konusundan haberdar olması gereklidir (Ateş, 2020). Bu durum tarafların müzakere öncesi hazırlık yapmalarına imkân verecektir.

Hazırlık aşamasında tarafların müzakerecilerini belirlemesi gerekmektedir. İşletmelerde şirket sahibi veya genel müdür olan müzakereci, büyük ölçekli sektörlerde bölüm sorumlusu veya müdür de olabilir (İstanbul Sanayi Odası, 2014). Bu çalışmada müzakereci olarak devlet görülmektedir. Bu da devleti kaçınılmaz olarak bir aktör haline getirmektedir. Anayasa yapım sürecini devlet aktörünün bir üst otorite olarak mı yöneteceği, yoksa yuvarlak bir masada taraflarla eşit ilişkiler mi kuracağı ise bu araştırmanın tartıştığı konulardan biridir.

Müzakere Aşaması

Bu aşama çoğu kaynakta pazarlıkla eş anlamlı kullanılmaktadır. Pazarlık tarafların karlılıklarını hedefleyerek gerçekleştirdikleri görüşmeleri ifade etmektedir. Pazarlık, bireysel veya kurumsal, çeşitli aktörlerin iktisadi yaşamının önemli bir parçası olarak görülmektedir. Satıcı pazarlıkları, işçi-işveren pazarlıkları, ülkeler arası pazarlıklar, parlamentolarda görüşülen yasa tasarıları üzerindeki pazarlıklar, koalisyon kurma sürecindeki bakanlık dağılımı pazarlıkları, ülkeler üstü (BM, NATO, İMF) kurumların üye ülkelerle gerçekleştirdiği pazarlıklar, güvenlik güçleriyle yasa dışı örgütler arasında gerçekleşen pazarlıklar uzayıp giden bir pazarlıklar listesinin bazı biçimleridir (Karagözoğlu, 2016). İşte tüm bu pazarlıkların yalnız iktisat odaklı olduğunu söylemek yetersiz olacaktır ve gerçekleşme süreçleri, alan yazında müzakere olarak da ifade edilmektedir. Yalnız, bölümün başında da ifade ettiğimiz gibi, müzakereye salt olarak pazarlık demek kavramı açıklamamızı güçleştirecektir (Minibaş, 2001). Bu nedenle müzakere pazarlık süreçlerinden etkilenmiş olsa da, ekonomik bir kazanç hedefleyen ikili veya çok taraflı görüşmeler olarak görülmemelidir.

Müzakere sürecinde yüz yüze iletişim oldukça etkilidir. Sözle ifade ve beden dili taraflar üzerinde yazılı iletişimden daha etkilidir. Bununla birlikte müzakere süreci, ilgili tarafların sözleşmeye dayalı bir anlaşmayı resmileştirmeye yönelik beklenti geliştirdikleri aşamadır. Ayrıca bu aşama taraflara, potansiyel ortaklarının uygunluğunu test etme fırsatı

vermektedir. Böylece taraflara iyi bir strateji geliştirme, aralarında kurumsal ve kültürel uyum olup olmadığını değerlendirme imkânı vermektedir (Can, 2024).

Müzakere Sonrası Anlaşma Aşaması

Bu aşama tarafların uzlaşmaya vardıkları konuları resmileştirdikleri aşamadır. Bu aşamada taraflar bir anlaşmaya varabilirler veya taraflar arasında bir anlaşma olmaksızın görüşmeler sona erebilir. Her müzakere bir anlaşmayla sonuçlanacak şartı bulunmamaktadır (Keser, 2018).

Müzakere sonuçlarının kalıcı biçimde kaydedilmesi gerekmektedir, aksi halde kaybolma riski her zaman var olacaktır. Taraflarca tutulan notlar sözleşme metnin taslağı niteliğindedir. Taslaklar anlaşma metnine dönüştürülürken tüm ayrıntılar belirtilmelidir ve taraflar nihai metin hakkında bilgilendirilmelidir (Can, 2024).

Müzakere tipleri

Müzakereye taraf olan katılımcıların tavır, tutum ve bakış açılarının yanı sıra, müzakere sürecinin yapılandırılması, evrimi ve sonuçları açısından müzakere tipleri paylaşımcı veya rekabetçi ve bütünleştirici veya işbirlikçi şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Özeralli, 2015). Bunlara; “uyuşmacı müzakere” veya “teslimiyetçi müzakere”, “uzlaşmacı müzakere” ve “kaçınmacı müzakere” tipleri de eklenebilir (Keser, 2018). Böylece beş (5) müzakere tipinin varlığından söz edebiliriz.

İlk olarak, “paylaşımcı” veya “rekabetçi” müzakere tipinde, tarafların bir birlerine hükmetme arzusu taşıdığı görülmektedir. Taraflar müzakere sürecinde üstünlük kurma çabasıdadır. Bu müzakere tipinde birinin kazancı, ötekinin kaybı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla güç kavgalarının görüldüğü bir müzakere tipidir. Bu müzakere sürecinde tehdit, gözdağı, cezalandırma, tek taraflı yaklaşım eylemleri görülmektedir (Keser, 2018).

İkinci olarak, “bütünleştirici” veya “işbirlikçi” müzakere tipinde, bir tarafın kazancı, öteki tarafın kaybı olmak zorunda değildir. Her iki tarafta isteklerinin tamamının gerçekleşmesini arzu etmektedir. Taraflar, çatışma sonunda anlaşmaya varma konusunda

samimidir. Anlaşma sağlanamaması durumunda, her iki tarafta, karşı tarafın refahının zarara uğramamasını amaçlar (Keser, 2018).

Bir diğer tip olan “uyuşmacı müzakere” veya “teslimiyetçi müzakere” tipinde ise taraflardan birinin, öteki tarafın isteklerine kendi isteklerinden daha fazla önem verdiği görülmektedir. Bu modelde, taraflar ilişkiyi korumak için fedakârlıktan kaçınmazlar ve cömerttirler (Keser, 2018).

Dördüncü olarak, “uzlaşmacı müzakere”, “rekabetçi müzakere” ile “uyuşmacı müzakere” arasında bir müzakere tipi olarak kabul edilmektedir. Taraflar (paylaşmacılar), her iki taraf içinde orta düzeyde ama tam anlamıyla tatmini sağlamayan, yani bir çeşit tavizi tercih ederler (Keser, 2018). Böylece taraflar orta düzey bir kara ama bir miktar da zararı uğramış sayılırlar diyebiliriz.

Son olarak “kaçınmacı (hareketsizlik)” müzakere tipinde ise kaderci bir bekleyiş içerisinde olan tarafların müzakere ettiği görülmektedir. Bu müzakerenin tarafları ilahi bir bekleyiş içerisinde. Her iki tarafta birbirlerinin isteklerine karşı kayıtsızdır. Taraflar ne işbirliği yapar, ne de iddialıdır. Aslında kendilerini çatışmadan uzak tutmaya odaklanırlar (Keser, 2018). Böylece taraflar pasife yakın bir duruş sergilemiş olur.

Müzakere üzerine yaptığımız araştırmalar gösterdi ki bu alandaki alan yazın yabancı ağırlıklı ve var olan fikirlerin çevirileri niteliğinde. Fakat her kültürün kendine has özellikleri ve kendi tarihsel-sosyoekonomik-sosyal-psikolojik özellikleri bulunduğu düşünülürse, bu görüşlerin ülkemize aktarılması tartışma konusu olabilir. Bu nedenle son zamanlarda ülkemizde de müzakere üzerine çeşitli yerli çalışmalar gerçekleştirilmekte ve desteklenmektedir. Örneğin TÜBİTAK tarafından yürütülmüş olan SOBAG 1001 projesinde yer alan “Türk Kültüründe Çatışma ve Müzakere” konulu çalışma bu alana önemli bir kaynak sunmaktadır. Çatışma çözümü ve müzakere becerilerinin geliştirilmesi konulu çalışma, müzakere becerilerinin eğitimle katılımcılara kazandırılmasını amaçlamaktadır (Mamatoğlu ve Keskin, 2022). Bununla birlikte Özerali (2015) ve Can (2024) tarafından yapılan araştırmalar müzakere süreçlerini verilerle ortaya koyan yerli çalışmalar arasındadır. Ayrıca ülkemizde müzakere ve müzakere süreçleri hakkında akademik dersler de verilmeye başlamıştır. Anadolu Üniversitesi (2025), İktisadi ve İdari

Bilimler Fakültesi, İngilizce İşletme Programı kapsamında “Negotiation Techniques (Müzakere Teknikleri)” dersi öğrencilere anlatılmaktadır. Medipol Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi bu konuda siyaset bilimi, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, iktisat-işletme alanlarına ders eklemiş üniversitelerden bazılarıdır. Bu üniversitelerin ders içerikleri incelenebilir.

Konuya bilimsel açıdan bakılacak olursa, çatışma, uzlaşma, iş birliği konularına odaklanan çalışmaların sayısı ise oldukça az görünmektedir. Bu nedenle müzakereyi siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanlarında çalışmaya önem vermekteyiz. Temellerini aldığı oyun teorisi üzerine sayısız çalışma gerçekleştirilmiş olan müzakere, pazarlıkla anlamdaş görülmesi nedeniyle en fazla iktisat ve işletme konularında yer alırken, devletler ve organizasyonlar arası ilişkilerin İkinci Dünya Savaşı sonrasında artmasıyla uluslararası ilişkilerin, dış ticaretin de önemli konusu haline gelmiştir. Günümüzde ise vatandaşın devletle ilişkisi ve bu ilişkinin kuruluş biçimi tartışılmaktadır. Devletlerin etkililiği, vatandaşların politika yapma süreçlerindeki etkisi ve rolü, STK’lerin yapısı ve konumu bu tartışmanın farklı boyutlarını oluşturmaktadır. Kamu yönetimindeki şeffaflık, katılım, temsil gibi demokratik değerleri besleyen YKH ve yönetim yaklaşımları, müzakere konusunun bu disiplinde gündeme gelmesini sağlamıştır. İşte tam da bu nedenle müzakere konusuna ve bir yöntem olarak müzakereci yöntemin anlaşılmasına önem vermekteyiz.

Müzakere tipleri ve uygulanış biçimleriyle bir süreç; müzakereci yöntem ise bir kuramsal yapıyı ifade etmektedir. Müzakere kavramını, teorisini ve yapısını incelediğimiz bu bölümle müzakereci yöntemin temellerini atmış bulunmaktayız. Çalışmanın devamında müzakere bir yöntem olarak ele alınmış, siyaset bilimi ve kamu yönetiminin önemli kuramı olan müzakereci demokrasi teorisi ile açıklanmıştır.

2.4. Müzakereci Demokrasi

Müzakereci yaklaşım üzerine bir araştırma yapıldığında, bu yaklaşımın teorik temellerini müzakereci demokrasi ve oydaşma teorisi gibi kavramsal çerçevelerden aldığı görülmektedir. Bu kuramları ele alan çeşitli düşünürlerin ortaya koyduğu kavramlar siyaset biliminden kamu yönetimine, birçok disiplini etkilemiştir. Teorik ve pratik

Çalışmaların ortaya koyduğu kamusal alan ve kamusal akıl gibi kamu yönetimi ile ilişkili bakış açıları, müzakereci yöntemin şekillendirici kavramları olmuştur. Bu bölümde müzakereci yöntemin temelini oluşturan kuramlardan biri olan “müzakereci demokrasi” kuramı ele alınmıştır. Çalışma kapsamında, araştırmamızla daha az ilişkili olduğunu düşündüğümüz “oydaşma” kuramına yer verilmemiştir.

Müzakereci demokrasi, vatandaşların toplumsal meseleler hakkında bilgi paylaşımı yaptığı, bu meselelerle ilgili görüşlerini sunduğu ve politik süreçlere katıldığı “sylemci” bir sosyo-politik sistem biçiminde tanımlanmaktadır (Sitembölükbaşı, 2005: 145). Müzakereci demokrasi, cumhuriyetçi ve liberal doktrinlere getirdiği eleştiriler üzerinden yükselen bir anlayış olarak, bu iki doktrine kökten bir karşı çıkış değil, onların eksik yönlerini tamamlamayı amaçlayan “orta yol” bir anlayış olarak tanımlanmaktadır (Atagül, 2017).

Müzakereci demokrasi kuramı, bireylerin sistem hakkında bilgi edinmesi gerektiğini ifade eder. Ayrıca, bu bilginin siyasi tartışmalar yoluyla nitelikli görüşlere dönüşmesi gerektiğini savunan müzakereci demokrasi, kitle iletişim araçlarının geniş erişim imkânı sağladığını ve gündelik konuşmaların bireylerin tercihlerinde daha bilinçli kararlar almasına olanak tanıdığını vurgular (Sitembölükbaşı, 2005: 145).

Sistematik olarak geliştirilen bir müzakereci mekanizmanın, bireysel ve toplumsal düzeyde daha olumlu sonuçlar doğuracağı öngörülmektedir. Bu bağlamda, müzakereci demokrasinin uygulanabilirliği ve etkinliği, toplumsal katılımı teşvik eden araçların kalitesine bağlıdır. Müzakereci demokrasiyi açıklamaya odaklanan çeşitli düşünürler bu varsayım ve öngörülerden yola çıkarak teorik bir ereve oluşturmaktadır (Sitembölükbaşı, 2005).

Müzakereci demokrasinin kuramsal temelleri, Jürgen Habermas’ın “iletişimsel eylem teorisi (communicative action theory)” ve John Rawls’un “kamusal akıl (public reason)” anlayışı gibi yaklaşımlara dayanır. Habermas, iletişimsel eylem teorisinde, demokratik süreçlerin meşruiyetinin, bireylerin özgürce tartıştığı ve üzerinde uzlaştığı bir kamusal alan aracılığıyla sağlanabileceğini ne sürer. Ona göre, ideal bir iletişim ortamı, tüm bireylerin eşit bir şekilde katılmasını ve rasyonel kanıtlar yoluyla bir uzlaşmaya

varmasını gerektirir (Habermas, 2021). Seçimle iş başına gelen yöneticilerin karar alma eylemini seçildikten sonra kendisini seçen vatandaşın iradesi dışında gerçekleştirmesini meşruiyet sorunu olarak gören Habermas, radikal demokrasi kuramını besleyen kamusal alan fikrinin geliştiricisi ve müzakereci demokrasi yaklaşımının önemli temsilcilerindendir (Altınkök, 2015: 9). Rawls ise, adalet teorisi bağlamında, farklı ahlaki ve dini görüşlere sahip bireylerin, kamusal akıl yoluyla ortak bir temel bulabileceğini ifade eder (Rawls, 1993).

Müzakereci yaklaşımın teorik çerçevesini meydana getiren bir diğer kuramın oydaşma teorisi olduğunu ifade etmiştik. TDK (2024) bu kavramı “düşünce birliği” şeklinde tanımlamaktadır. Buna dayanarak, bir fikir-düşünce birliği içerisinde olma durumu, iletişim içerisinde bulunan paydaşların karşılıklı rıza halinde olduğunu göstermektedir. Oydaşmayı sağlamak için bir müzakere sürecine girmek gereklidir. Yani oydaşmayı sağlayan mekanizmanın iletişim sürecinde müzakere girişimi olduğunu söylemek mümkündür (Üstakara, 2015: 145). Dryzek (2000)’e göre, oydaşma kuramı, farklı çıkar grupları arasındaki uzlaşmayı temel alan bir karar alma yaklaşımıdır. Bu kuram, bireylerin ve grupların kendi çıkarlarından vazgeçmeden ortak bir sonuca ulaşmasını hedefler. Oydaşma, "herkesin kazanması" anlayışına dayanarak tarafların hem bireysel çıkarlarını korumasını hem de toplumsal uzlaşıya katkı sağlamasını olanaklı kılar.

Dryzek (2000), müzakereci demokrasinin çevre politikaları, sosyal adalet ve insan hakları gibi daha geniş alanlarda etkili bir çözüm aracı sunduğunu savunur. Jon Elster (1998) ise müzakere süreçlerinin bireylerin ve grupların birbirine karşılıklı olarak hesap verebilir olmasını sağladığını ve bu yolla daha adil sonuçların ortaya çıkmasına katkı sunduğunu ifade etmektedir. Müzakereci demokrasinin önemli kuramcılarından bir diğeri Seyla Benhabib’tir. Bireye yüce bir anlam kazandıran Benhabib, müzakereci demokrasi kuramını, siyasal düzlemde yapılan iş ve işlemlerin vatandaşların eşit katılımıyla meşru hale getiren bir kuram olarak tanımlamaktadır. Ona göre, temel hakların sınırlarını çizen kamu belgeleri oluşturulurken vurgulanmalıdır ki, bireyler her hangi bir devletin vatandaşı olduğu için değil, yalnız insan olduğu için hak sahibidir ve dâhil oldukları küresel sivil toplumun kurucu unsurlarıdır. Yenidünya düzeninde temel hak ve özgürlükler insanlığı kapsadığı için yürütülen karar süreçlerinin de kozmopolit olması

gereklidir. Böylece yenedünya düzenin bir dizi kozmopolit norm üzerinden devam eden yeni bir yolun tartışma kapısı da açılmıştır (Aydın, 2017). Müzakereci yöntem ele alınırken bu düşünürlerin yaptıkları araştırmalar ve bu araştırmaların ortaya koyduğu sonuçlar dikkate değer görünmektedir. Bununla birlikte müzakereci yöntem demokrasi, liberalizm, kamu, toplum gibi geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu nedenle bu çalışma müzakereci demokrasi ve Habermas ile sınırlandırılmıştır.

2.4.1. Müzakereci Demokrasi Kuramı

Müzakereci demokrasi, demokratik karar alma süreçlerinde vatandaşların, grupların ve seçilmiş-atanmış temsilcilerin çeşitli meseleler hakkında gerekçeler sunarak ve bu gerekçelere yanıt vererek katılım sağladığı bir modeldir. Bu tanım müzakereci demokrasinin en temel anlamı olan “paydaşların aktif katılımı” anlamını karşılar gibi görünmektedir. Bir demokraside, liderler bu nedenle kararları için gerekçe sunmalı ve vatandaşların sundukları gerekçelere karşılık vermelidir (Gutmann ve Thompson, 2004).

Gutmann ve Thompson (2004) tarafından öne sürüldüğü üzere, müzakereci demokrasinin en önemli özelliği gerekçe sunmasıdır. Çünkü karşılıklı yapılan her görüşme demokrasi modeline uygun bir müzakere kapsamında değerlendirilemez. Örneğin çeşitli gruplar tarafından yapılan gizli operasyon görüşmeleri veya ticaret amaçlı yapılan ikili görüşmeler müzakereci demokrasi örneği değildir. Bu da her meselenin, her zaman müzakere olarak değerlendirilemeyeceği sonucuna ulaşmamızı sağlar. Ayrıca, müzakere şeffaf yürütülmesi gereken bir süreçtir. Bu nedenle gizli görüşmeler müzakere kapsamında değerlendirilmemektedir.

Müzakereci demokrasi, kararların ortak akla dayalı bir şekilde alınmasını ve halkın katılımını teşvik etmeyi amaçlar. İlk nesil düşünürler, müzakereci demokrasiyi genellikle yüksek kaliteli tartışma, rasyonel eleştirel diyalog ve herkesin üzerinde uzlaşabileceği ortak bir iyiye odaklanma gibi ideallerle ilişkilendirmiştir (Bächtiger, et al., 2018; Weinstock ve Kahane, 2010). Ancak zamanla, bu idealler, çoğulculuk ve demokratik kapsayıcılık vurgusuyla genişletilmiş, duygusal temellere dayalı ifadeler ve anlatı gibi farklı iletişim tarzlarının da müzakere sürecinde yer alması gerektiği kabul edilmiştir (Bächtiger, et al., 2018). Bu bağlamda müzakereci demokrasi, yalnızca

rasyonel argümanların değil, farklı bağlamları ve değerleri dikkate alan geniş bir iletişim biçiminin önemini vurgulayan bir model halini almıştır. Ayrıca, müzakereci demokrasi, ideal demokratik katılımın hem teoride hem de pratikte sürekli tartışmaya ve yeniden değerlendirmeye açık olduğu bir alan olarak görülmeye başlamıştır (Bächtiger, et al., 2018).

Müzakereci demokrasi modeli, demokrasi üzerine gerçekleştirilen ve ortaya koyulan eleştiriler sonucunda sonradan ortaya çıkan bir bakış açısıdır. Bunun temelinde yatan düşünce ise demokrasi kavramına yüklenen anlamın içinde bulunduğu döneme göre değişiklik göstermesidir. 20. yüzyılla birlikte temsili demokrasiler biçiminde yaygınlaşan yönetim modellerinin artması ve karar alma süreçlerinin seçilen temsilciler aracılığıyla yürütülmesi çeşitli eleştirilere konu olmaya başlamıştır. Özellikle liberal demokrasinin bir konusu olan temsil ve temsili demokrasiye getirilen eleştiriler, daha demokratik bir model arayışını ortaya çıkarmıştır. Vatandaş katılımı, çoğulculuk ve çok kültürlülüğün esas alındığı müzakere süreçlerine dayalı kararların alındığı alternatif demokrasi modellerine ihtiyaç duyulduğuna dair görüşler yaygınlık kazanmıştır. Bu bağlamda, müzakereci demokrasi, temsili demokrasiye alternatif olarak sunulan bir model olmuştur. Bu modelin kavramsal kurucusu ise Joseph M. Bessette olmuştur (Kapusizoğlu, 2024: 526).

Temsili demokrasi, çeşitli tartışmalara konu olan, oldukça geniş bir kavramdır. Cumhuriyetçi doktrin ve liberal doktrin üzerinden eleştirilen temsil sorunsalı, demokrasiyi inşa eden ilkelerin yeniden düşünülmesine yol açmıştır (Atagül, 2017). Müzakereci demokrasinin çıkış noktası ise temsili demokrasinin hukuksal boyutunu oluşturan liberal demokrasiyle daha bağlantılı bir konudur. Örneğin liberal demokrasinin içinde bulunduğu temsil krizini çözme hedefi, sosyal bilim düşünürlerini yeni arayışlara yöneltmiştir (Zabunoğlu, 2017). Müzakereci demokrasi modeli de son zamanlarda sıklıkla tartışılan, böyle bir eğilimin sonucunda ortaya çıkmıştır. Buna dayanarak, müzakereci demokrasinin kendisini liberal demokrasinin katılımı dışlayan ve temsili krize sokan bir model olduğu eleştirisi üzerinden açıkladığı görülmektedir (Ceceli Köse, 2012: 90).

Müzakereci Demokrasi kuramı, gelişen ve değişen dünya düzeninde liberal demokrasinin toplumların karşılaştığı sorunların çözümü noktasında yetersiz kaldığı ve

meşruiyet bunalımı yarattığı anlayışı çerçevesinde ortaya atılan alternatif bir model olarak görülmektedir. Söz konusu kurama göre, liberal demokrasinin bazı sorunlu yönleri bulunmaktadır (Tunç, 2008: 1124). Artan nüfus ve coğrafi olarak büyüyen yönetim yapılarının Antik Yunan siteleri benzeri doğrudan demokrasi uygulamalarına imkân vermemesiyle ortaya çıkan temsil düzeni ve temsil-meşruiyet tartışmaları, liberal demokrasi yaklaşımının sorunlu yönlerini ortaya koymaktadır (Zabunoğlu, 2017). Liberal demokrasinin sorunlu yönleri şu şekilde sıralanabilir:

Farklılıkların Dışlanması Sorunu

Liberal demokrasi, bireysel niteliği ve vatandaşlarla arasında kurduğu sözleşmeye dayalı bağ nedeniyle azınlık hakları, cinsiyet ayrımcılığı, etnik farklılıklar gibi çeşitliliği ifade eden konularda çözüm üretmekten uzak kalması yönüyle eleştirilmektedir (Tunç, 2008: 1124). Liberal demokrasilerde bireysel özgürlüklerin ön planda olması, toplulukların ve grupların haklarının göz ardı edilmesine yol açabilir (Kymlicka, 1995). Özellikle etnik farklılıklar bağlamında, "ulus-devlet" anlayışının çeşitliliği dışlayan yapısı, liberal demokrasilerde kapsayıcılığın sınırlarını belirgin hale getirmektedir (Anderson, 2006'dan ak. Putri, et al., 2018). Liberal demokrasiyi eleştirenlerin görüşü, siyasi kararların alınma sürecinde etnik azınlıklar ve kadınlar gibi siyasi anlamda uçta kesimlerin seslerinin zayıflığından ötürü, onların çıkarlarının ve görüşlerinin dışlandığı veya en azından yeterli ölçüde ifade edilmediği yönündedir (Sitembölükbaşı, 2005). Türkiye'de de bu durum, azınlık grupların anayasal süreçlerde yeterince temsil edilmemesi ve toplumsal farklılıkların karar alma süreçlerinde dikkate alınmaması sorununu doğurmaktadır (Zabunoğlu, 2017).

Temsil Sorunu

Liberal demokraside halkın katılımı, düzenli seçimlerin gerçekleştirilmesiyle sağlanmaktadır fakat vatandaşların kendileri adına alınan kararlarda etkileri çok sınırlıdır ve vatandaşların niyetleri ile onlar adına verilen ve uygulanan siyasi kararlar arasında uyumsuzluklar-farklar bulunmaktadır. Üstelik temsilcilerini belli aralıklarla seçen vatandaşların, bu temsilcilerin aldıkları kararları beğenmeme halinde durdurma imkânı bulunmamaktadır. Yapılan seçimlerde vatandaşlar aktif rol almalarına rağmen, bu

vatandaşların iki seçim arası dönemde kendi adlarına alınan kararlarda pasif durumda kaldıkları görülmektedir (Sitembölükbaşı, 2005; Tunç, 2008: 1125). Bu konuya vurgu yapan Hanna Pitkin (1967)'in temsil anlayışına göre, temsil ilişkisi seçmenlerin iradesini yansıtmaktan çok temsilcilerin kendi bakış açıları ve çıkarlarına hizmet edebilir. Bu durum, temsilcilerin faaliyetleri ile vatandaşların niyetleri ve bakış açıları arasındaki uyumsuzluğu derinleştirebilir (Zabunoğlu, 2017). Ayrıca, liberal demokrasilerde siyasi katılımın seçimlerle sınırlandırılması, vatandaşların demokratik süreçlerde etkili bir rol üstlenmesini engellemektedir (Pateman, 2014).

Çoğunlukçu Yapıya Dair Sorunlar

Siyasi partiler çoğunluğu sağlayarak iktidar olmayı amaçlamaktadır (Zariç ve Erdem, 2021). Çoğunluğu ele geçirerek iktidar olan siyasi partinin, bütün yönetim organlarını ele geçirmesi ve iktidar olmaktan kaynaklanan yetkilerini azınlığın üzerinde kullanması çeşitli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu durum genellikle iktidar partisinin elde ettiği gücü azınlığın çoğunluğun sahip olduğu haklara ulaşmasını engellemek için kullanması şeklinde vuku bulmaktadır (Sitembölükbaşı, 2005; Tunç, 2008: 1125). Liberal demokraside görülen bu eğilim, Kymlicka (1995) tarafından belirtildiği şekliyle, çoğunluğun demokrasiyi bir baskı aracı haline getirerek azınlık gruplarını dışlamasına neden olabilir. Ayrıca, Pateman (2014), iktidardaki siyasi partilerin, yöneticilerin kendi çıkarlarını öncelemelerine yol açarak, vatandaşa karşı sorumlu oldukları esastan uzaklaşmalarına ve demokratik kurumlara olan güvenin sarsılmasına sebep olduğunu ifade etmektedir. Bu durum, eşit olmayan sonuçlar yaratmakta ve demokrasinin adil, eşit ve açık tarzda işlemlerini güçleştirmektedir (Tunç, 2008: 1125).

Çoğunluk Yönetimi ve İktidar Paylaşımı Sorunu

Çoğunluk yönetimi veya vatandaşlar arasında eşit güç olmamasından kaynaklanan iktidar paylaşımının uygulamada yarattığı sorunlar sosyal dengesizliklere yol açmaktadır (Tunç, 2008: 1125). Pitkin (1967), çoğunluk yönetiminin, temsilcilerin taleplerini öncelemesi nedeniyle azınlıkların karar alma süreçlerinden dışlanmasına sebep olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, özellikle güçlü çoğunlukların, azınlık gruplarını sistematik olarak siyasal süreçlerin dışına itmesi şeklinde ortaya çıkmakta ve sosyal dengesizlikleri

artırmaktadır (Tunç, 2008: 1125). Toplumda görülmesi olası sosyal dengesizlikler ise çoğunluk yönetimi ve iktidar nimetlerinin paylaşımı gibi çözümler aracılığıyla vatandaşlar arasında çatışan çıkarların dikkate alınması ve bu çıkarların çatışmasından sağlıklı bir uzlaşma çıkabilmesi için vatandaşlar arasında eşit gücün tesis edilmesiyle giderilebilir. Bununla birlikte, vatandaşlar arasında eşit güç meselesi pratikte mümkün görünmemektedir (Sitembölükbaşı, 2005).

Sosyal Eşitsizlik Sorunu

Sivil toplum ve siyasi kurumlar içerisinde mevcut olan eşitsizlikler, sosyal tercih mekanizmalarının tarafsızlığını etkilemekte ve karar alma süreçlerinin yalnızca tercihlerin bir araya getirilmesiyle oluşmasına neden olmaktadır. Liberal demokrasinin kimlik, cinsiyet, kültür, ırk, etnik köken ve din gibi vatandaşlık dışında konumlanan kurucu öğeleri göz ardı etmesi (Tunç, 2008: 1125; Zabunoğlu, 2017), Kymlicka'nın (1995) belirttiği üzere çoğulculuğu sınırlamakta ve farklı sınıfların siyasal süreçlere katılımını engellemektedir. Ayrıca, Anderson (2006), bu eşitsizliklerin sadece bireylerin değil, toplulukların da siyasal süreçlere etkili bir şekilde katılmasını zorlaştırdığını ifade etmektedir. Bu durum, demokrasinin kapsayıcılık ve eşitlik ilkelerinden uzaklaşmasına, yani çoğulculuğu ve farklı sınıfların karar alma süreçlerine katılımını sağlayamamasına neden olmaktadır (Tunç, 2008: 1125; Zabunoğlu, 2017).

Eşit Oy Verme İlkesinin Ortaya Çıkardığı Sorunlar

Eşit oy verme ilkesi demokratik katılımı ve katılım bilincini güçlendirmekle birlikte, çoğunluk sağlayamayan farklı görüş ve eğilimlerdeki alt kültür gruplarını sürecin dışında bırakmaktadır (Tunç, 2008: 1125). Kymlicka (1995), bu durumun farklı grupların haklarını güvence altına almak için yetersiz olduğunu, çünkü eşit oy ilkesinin, azınlıkların siyasal süreçlere etkili bir şekilde dâhil olmasını garanti etmediğini ifade etmektedir. Bu nedenle, çoğunluk iradesi demokrasinin temel unsuru olarak görülse de azınlık grupların temsilinin ihmal edilmesi, demokrasinin kapsayıcılığını zayıflatmaktadır.

Siyasi Partilere Getirilen Eleştiriler

Müzakereci demokrasinin siyasi partilere yönelik eleştirileri önemli bir boyut oluşturmaktadır. Ware (1976), siyasi partilerin devlet ile vatandaş arasındaki iletişimi sağlama misyonunu yitirdiğini, bunun yerine daha çok kendi varlıklarını sürdürmek ve iktidar mücadelesinde avantaj elde etmek için hareket ettiklerini belirtmektedir. Bu bağlamda, liberal demokrasilerdeki siyasi partilerin, vatandaşın ihtiyaçlarına odaklanmaktan çok, siyasi zorunlulukları yerine getirebilmek ve öteki siyasi partilerle rekabet edebilmek için uzman kadro oluşturma gayesi güttüğü ifade edilmektedir. Dahası, liberal demokrasilerde geniş bir siyasi parti yelpazesinin bulunmaması, seçmenleri sınırlı sayıda alternatif arasından seçim yapmaya zorlamakta ve bunun neticesinde Dahl'ın (2008) vurguladığı gibi, liberal demokrasinin temsil ilkesine dayanan meşruluğu sorgulanmaktadır (Zabunoğlu, 2017).

Vatandaşların Çıkar Çatışması Sorunu

Liberal demokrasi vatandaşların çıkar çatışması üzerinde durmaktadır. Liberal demokrasi, anlaşmazlık bulunan meseleleri her bireye bir oy hakkı vererek ve sayısı daha fazla olan tarafın kazanmasını sağlayarak çözer. Teorik bir yöntem olan bu uygulama, hem olumlu, hem de olumsuz felsefi bir meşruiyete sahiptir. Teorik yaklaşıma olumlu yönden bakılacak olursa, konu her bireyin eşit değeri geleneği ile meşrulaştırılır. Teorik yaklaşıma olumsuz yönden bakılacak olursa, üzerinde ittifaka varılmış ölçütlerin yokluğunda, her bir bireyin arzularının diğer her hangi birininki gibi sayılması gerektiği sonucuyla meşrulaştırılır (Sitembölükbaşı, 2015). Burada liberal demokrasinin sayısal olarak fazla olan bireylerin sayısal olarak az olan bireylere kendi çıkarlarını demokrasi gibi bir güzel davranışla kabul ettirmesi gibi görünmektedir.

Ulusçuluk Eleştirileri

Liberal demokrasilerdeki tek-tip vatandaş anlayışı, farklılıklarını yüksek sesle ifade etmeye başlayan topluluklar tarafından eleştirilmektedir. Taylor (1994), bu anlayışın, bireylerin kimliklerini ve farklılıklarını baskılayarak homojen bir vatandaşlık yapısı oluşturmayı hedeflediğini belirtmiştir. Fransız Devrimi ile birlikte sınırların ulus

kavramı üzerinden tanımlanmaya başlanması, farklı kültür ve kökenden bireylerin, farklılıklarıyla birlikte belli ulus yapıları içerisinde kalmasına neden olmuştur. Bu süreç, özellikle farklı etnik ve kültürel grupların tek-tip vatandaşlık anlayışı içinde eritmeye çalışılması ve bu grupların özgür birey olgusu üzerinden varlıklarını sürdürmeye teşvik edilmesi gibi sorunlarla, liberal demokrasilerin eleştirilmesine yol açmıştır (Zabunoğlu, 2017). Ayrıca Kymlicka (1995), farklılıkların bastırılmasının çoğulculuğu zayıflattığını ve demokrasinin kapsayıcılığını olumsuz etkilediğini vurgulamaktadır. Tüm bu eleştiriler, liberal demokrasinin işleyişine dair ortak bir zeminde tartışılmaktadır.

Yukarıda açıkladığımız eleştiriler saklı dursun, liberal demokrasi tartışması burada yer veremeyeceğimiz ve bizi değindiğimiz “müzakereci demokrasi” kuramının dışına sürükleyebilecek kadar geniş bir konudur. Bu nedenle bu sorunlar yalnız liberal demokrasinin katılım ve temsil boyutuna getirilen eleştirilerle sınırlanmıştır. Bu eleştiriler müzakereci demokrasinin çıkış noktasını ve bu yaklaşımın katılımı ile olan ilişkisini ve katılımın önemini vurgulamaya odaklanırken (Altınkök, 2015), temsil süreçlerinin ve temsilcilerin işlem-eylemlerinin yeniden düşünülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Çünkü günümüzde liberal demokrasi özellikle temsil kavramının halk iradesini yeterince yansıtmadığı, sınıf farklılıklarını göz ardı ettiği, çoğulcu olmadığı yönünde birçok eleştiriye maruz kalmaktadır (Zabunoğlu, 2017). Bununla birlikte, müzakereci demokrasi liberal düşüncüyü kökten eleştirerek reddetmemektedir. Müzakereci demokrasi, liberal demokrasinin uçlarda bulunan yönlerini demokratik değerlerin daha kullanışlı olabileceği bir noktaya çekmeyi amaçlamaktadır. Burada sözü edilen orta yol, cumhuriyetçi doktrinin *etik bireyleri* ile liberal doktrinin *rasyonel bireyleri* arasında bir denge çabasıdır (Atagül, 2017).

Liberal demokrasi kuramının eksikliklerinden yola çıkarak kendisini inşa eden müzakereci demokrasiye göre, yasanın meşruiyeti salt olarak çıkarları dengeli bir şekilde temsil etmesine değil, yasanın, bu yasadaki etkilenen her kes tarafından mantıksal olarak kabul edilmesine bağlıdır. Mantıksal kabul edilebilirlik ise ancak serbest ve açık müzakere şartları içerisinde sağlanabilir (Ceceli Köse, 2012: 91). Müzakereci demokrasi kuramını öteki demokrasi kuramlarından ayıran özellik, süreç içerisinde farklı kimlik ve grupların katılımına olanak tanıması ve bunu demokrasinin zorunlu bir gereği olarak görmesidir. Böylece ırk, din, cinsiyet gibi farklılıkları bakımından temsil edilmediğini

düşünen bireyler, müzakereye katılarak kendi sorunlarını gündeme getirme olanağı bulabilecektir (Zabunoğlu, 2017). Zaten liberal demokrasinin eleştirdiği ve müzakereci demokrasiyi besleyen meselelerin ağırlığını, farklılıklara sahip grupların temsili ve katılımı oluşturmaktadır. Bu da müzakereci demokrasiyi müzakereci yöntemin temel kuramlarından biri haline getirmektedir.

Müzakereci demokrasinin farklılıklara haiz grup ve fikirlerin sisteme katılımını ve temsilini vurgulayan özelliği, günümüz düşünürlerinin fikirleri üzerinde de etkili olmuştur. Deveau (2018), bu bakış açısına paralel olarak, kültürel veya dini azınlık gruplarının devletle ya da diğer topluluklarla yaşadığı anlaşmazlıkların çözümü noktasında müzakereci demokrasinin önemine dikkat çekmektedir. Kanada'daki yerli toplulukların kültürel anlaşmazlık çözüm modelleri üzerinde duran düşünür, bu modellerin müzakereci demokrasi uygulamalarına bir örnek teşkil ettiğini ifade etmektedir. Bu modeller, yerli halkların karşılıklı karar alma ve uzlaşmaya dayalı geleneksel yöntemlerini, müzakereci demokrasinin ilkeleriyle birleştirmiştir. Kanada'da bu yaklaşımlar, yerli toprak taleplerine ilişkin çözüm süreçlerini etkilemiş ve aynı zamanda Kanada'nın Yerli Halklara Yönelik Konut Okulu Sistemi'nin mirasıyla ilgili Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nun şekillendirilmesine katkıda bulunmuştur (Kahane ve Bell, 2004).

Deveau (2018), müzakereci demokrasi mekanizmalarının, dini veya dilsel açıdan derin şekilde bölünmüş toplumlarda uzlaşma sağlama potansiyelini vurgular. Bu bakış açısını Belçika ve Kuzey İrlanda ile Lübnan üzerinden örneklendiren düşünür, Belçika gibi farklı ulusal dil topluluklarına sahip ülkeler ile Kuzey İrlanda ve Lübnan gibi önemli dini bölünmelere sahip toplumların buna örnek gösterildiğini belirtmiştir. Buna bağlı olarak, müzakereci demokrasinin uygulamaları, politik eşitliği artırarak ve tarihsel güvensizlikleri azaltarak toplumların daha adil politikalar benimsemesine olanak sağlamayı amaçlar.

Kültürel çoğulculuğun hâkim olduğu demokratik toplumlarda, müzakereci demokrasi yöntemleri, sosyal veya kültürel uygulamalara yönelik politika anlaşmazlıklarını çözmek için önerilmektedir. Deveau (2018)'ün çalışmasında vurguladığı üzere, bu yaklaşım, liberal devletin norm ve yasalarıyla çatışan sosyal

uygulamalara sahip gruplarla ultiomatolmar yerine, karşılıklı paylaşılan nedenlere dayalı saygılı bir diyalog başlatma olanağı sağlar. Bu süreçte demokratik meşruiyet ve kültürel grupların kendi iç reform süreçlerine saygı, müzakereci demokrasi mekanizmalarının başarısını destekleyen önemli unsurlar olarak ifade edilmiştir (Song, 2007).

Demokratik meşruiyet, müzakereci demokrasinin üzerinde durduğu bir başka önemli konudur. Deveau (2018)a göre, müzakereci süreçlerin demokratik meşruiyeti, katılım ve eşitliğin sağlanmasıa bağlıdır. Ancak kadınların ve azınlıkların bu süreçlere tam olarak katılıp katılamayacağına dair endişeler söz konusudur. Hindistan örneğinde Mahajan (2005), kadınların sürece dâhil edilmesinin, toplumsal uygulamaların değişmesi için yeterli olmayabileceğini belirtmiştir. Deveau (2018)'ün çalışmasında, kadınlar ve “azınlık içindeki azınlıklar” olarak tanımlanan Lezbiyen ve Gey Bireyler Topluluğu (LGBT) gibi grupların müzakere süreçlerinde çeşitli sorunlarla karşılaşabileceklerini vurgulamıştır. Azınlık içindeki azınlıkların da müzakere sürecine dâhil edilmesiyle tam ve meşru bir müzakere gerçekleşeceğini ifade eden düşünür, bu grupların karşılaşabileceği sorunları da detaylandırmıştır.

Müzakereci demokrasi, karar alma süreçlerinde yalnızca çoğunluğun iradesine dayalı bir yapı sunmak yerine, herkesin eşit bir şekilde katılım sağlayabileceği, karşılıklı anlayış ve ortak akla vurgu yapan bir yaklaşım geliştirmeyi amaçlar. Bu bağlamda, ortak akla dayalı karar alma ve çoksesliliği teşvik etme, müzakereci demokrasinin temel özellikleri arasında yer alır (Weinstock ve Kahane, 2010). Farklı kimliklerin, grupların ve çıkarların temsil edilmesi, yalnızca bir hak değil, demokrasinin işleyişi açısından bir gereklilik olarak görülür (Bächtiger, et al., 2018). İşte Türkiye bu anlamda üzerine düşünülmesi gereken bir örnek yönetim modelidir ve devlet mekanizmasına sahiptir. Bunun en önemli nedeni ise Türkiye'nin çok dinli, çok dilli, çok kültürlü bir yapıya sahip olmasıdır. Tabiri cayızse, ülkemizde yukarıda örnekleri verilen tüm farklılıklar neredeyse görölmektedir. Dinsel farklılıklar, dilsel ve kültürel farklılıklar, kişisel tercihler bakımından azınlık oluşturan LGBT gibi gruplar ve sosyo-ekonomik eşitsizliğin ortaya çıkardığı farklılıklar. Tüm bunlar müzakereci demokrasiyi ülkemiz için önemli bir kuram haline getirmekte ve müzakereci yönleme geniş bir uygulama alanı sunmaktadır.

Müzakereci demokraside bazı minimalist normların varlığından söz edilebilir. Deveaux (2018), müzakereci süreçleri yönlendiren normların, “baskıdan uzak olma (non-domination)”, “siyasi katılım ve revize edilebilirlik” gibi minimalist ilkelere dayandırılmasını savunur. Bu normlar, süreçlerin demokratik meşruiyetini artırarak, katılımcı gruplara eşit saygı gösterilmesini sağlar (Deveaux, 2006). Özellikle Güney Afrika’da belirli kültürel uygulamaların yasal reformuna yönelik süreçler, bu normların etkili bir şekilde uygulandığı örnekler arasında sayılmıştır (Deveaux, 2018).

Müzakereci demokrasinin bir diğer önemli özelliği, karar alma süreçlerinde yalnızca rasyonel argümanlar değil, duygusal ifadeler, anlatılar ve retorik gibi farklı iletişim biçimlerinin de yer almasını benimsemesidir. Bu, demokrasinin kapsayıcılığını artırmak ve toplumsal çoğulculuğu daha iyi yansıtmak amacı taşır (Bächtiger, et al., 2018). Şüphesiz Habermas’ın “iletişimsel eylem” kuramının (Habermas, 2021) müzakereci demokrasiyle bağı da karar alma sürecinde farklı iletişim biçimlerine yaptığı vurgudan kaynaklanmaktadır.

Müzakereci demokrasi yaklaşımı, uygulamalarında, hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkelerine önemli bir yer verir. Çünkü bunlar demokrasi teoreminin en temel iki ilkesidir ve müzakereci demokraside de aynı konuma sahiptir. Yalnız sonuçların değil, sürecin de adil, şeffaf ve hesap verebilir biçimde yürütülmesi, demokratik süreçlerin meşruiyetini sağlayan önemli bir kıstas olarak kabul görmüştür (Weinstock ve Kahane, 2010). Kararların meşruiyeti, bu kararların etkilenen kesimler tarafından mantıksal ve etik olarak kabul edilmesine dayanır. Bu da ancak serbest, eşit ve açık bir müzakere ortamında mümkün olabilir (Weinstock ve Kahane, 2010).

Müzakereci demokrasi, toplumun farklı kesimlerinin birbirini anlamasını ve karşılıklı saygı geliştirmesini hedefler. Bu yaklaşım, salt olarak uzlaşmaya varmanın ötesinde, toplumun demokratik değerlerini güçlendirmeyi de amaçlar (Bächtiger, et al., 2018). Gutmann ve Thompson (2004), Müzakereci demokrasinin özelliklerini dört (4) bakış açısıyla ortaya koymuştur. Böylece, bu anlayışın genel çerçevesini gözlerimizin önüne sermeyi ve müzakereci demokrasi bakış açımızı bu özellikler ışığında özetlemeyi hedeflemiştir:

Kararların gerekçelendirilmesi: Müzakereci demokrasi karar alma süreçlerinde yöneticilerin ve vatandaşların (yani tüm paydaşların) gerekçelendirme zorunluluğu ile hareket etmesi gereken bir modeldir. Yani kararlar gerekçelendirilmelidir. Müzakereci demokrasinin, vatandaşların ve temsilcilerinin sunmasını istediği gerekçeler, adil bir işbirliği şartları bulmaya çalışan bireylerin makul bir şekilde reddedemeyeceği ilkelere dayanmalıdır. Bu gerekçeler yalnızca prosedürle ("çünkü çoğunluk savaşı destekliyor") veya tamamen maddi ("çünkü savaş ulusal çıkarı veya dünya barışını teşvik ediyor") olamaz. Bunlar, adil işbirliği şartları arayan özgür ve eşit kişilerin kabul etmesi gereken gerekçelerdir.

Gerekçelendirilen kararların erişilebilir olması: Müzakereci demokrasinin ikinci bir özelliği, bu süreçte sunulan gerekçelerin, ulaşmayı hedeflediği tüm vatandaşlar için erişilebilir olmasının zorunluluğudur. Kendi iradenizi başkalarına dayatmak için, diğer vatandaşlar size anlaşılır gerekçeler sunmaya mecburdur. Eğer siz de onlara iradenizi dayatmak isterseniz, aynı şekilde anlaşılır gerekçeler sunmanız gerekmektedir. Bu tür bir karşılıklılık, anlaşılır gerekçelerin iki (2) anlamda kamuya açık olma zorunluluğunu ihtiva etmektedir. İlk olarak, müzakereciliğin kendisi kamusal alanda yapılmalıdır, yalnızca bireyin zihninin mahremiyetinde değil. İkinci olarak, gerekçelerin içerikleri kamuya açık olmalıdır.

Süreç üzerinde etki oluşturulması: Müzakereci demokrasinin üçüncü özelliği, müzakere sürecinin belirli bir süre için bağlayıcı bir karar üretmeyi hedeflemesidir. Bu bakımdan, müzakereci süreç bir talk show veya akademik seminer gibi değildir. Katılımcılar, sadece tartışmak için tartışmazlar veya yalnız gerçeği savunmak için tartışmazlar. Tartışmalarını, hükümetin vereceği kararı ya da gelecekteki kararların nasıl verileceğini etkilemek amacıyla yaparlar. Böylece karar alma sürecinin pozitif veya negatif etkileyicisi olurlar.

Sürecin dinamik olması: Müzakereci yöntem, savunulabilir bir karar üretmeyi amaçlasa da, bu kararın gerçekten savunulabilir olacağı varsayımında bulunmaz. Bugün öne sürülen bir gerekçenin ortaya çıkardığı sonuçların gelecekte de belirleyici olacağı konusunda bir zorunluluk söz konusu değildir. Müzakereci yaklaşım, süreklilik gösteren bir diyalog olasılığını açık tutar, bu diyalogda vatandaşlar önceki kararları eleştirebilir ve

o eleştiriler üzerine hareket edebilirler. Bir kararın belirli bir süre geçerliliğini koruması gerekse de, bu karar gelecekte bir noktada sorgulanabilir olmalıdır fakat müzakereci demokrasinin bu özelliği, onun savunucuları tarafından bile sıklıkla göz ardı edilmektedir.

Müzakereci demokrasi kuramının ortaya koyduğu gerekçelendirme, erişilebilirlik, etkililik ve dinamizm özellikleri, müzakereci yöntem üzerinde de etkili olmuştur. Bu yöntemin özünü, çoğulculuğun önemsendiği bir düzlemde, kamusal alanın genişletilmesi oluşturmaktadır. Söz konusu kamusal alanda yer alan ve farklılıkları bulunan tüm kesimlerin kendilerini ifade etme imkânı bulabilecekleri müzakere süreçlerinin yürütülmesi önemsenmektedir. Bu müzakere süreci içerisinde ortak bir uzlaşma etrafında karar alınması fikri müzakereci yöntemin özünü oluşturan bir diğer temel özelliktir. Söz konusu müzakere kavramı ile açıklanmak istenen, herhangi bir konu hakkında karar alınmadan önce, ilgili konu hakkında toplumun tüm kesimlerinin kendi düşüncelerini açıklayabilecekleri ve diğer kesimleri ikna etmeye yönelik sürdürecekleri istişare sürecidir. Bu açıdan müzakere, diğer kesimlere karşı argümanlara dayalı gerekçe sunarak var olan uyuşmazlıkları çözmenin ve çatışmaları gidermenin bir yolunu bulma arayışıdır (Kapusizoğlu, 2024).

Müzakereci yöntem, kamusal alan aracılığı ile farklılıklar arası bir tartışma zemini hazırlamaya dayalıdır. Bu amaçla sivil toplum, iletişimsel akılcılıkla belirlenen normlar üzerine inşa edilmiştir ve demokratik yönetim, katılımcı devlet ile sivil toplum ilişkisi olarak tanımlanmıştır (Kapusizoğlu, 2024: 526). Burada vurgulanan kamusal alan, sivil toplum ve katılımcı devlet ifadeleri kamu yönetimindeki müzakere süreçlerinin dayanağını oluşturmaktadır. Çeşitli uygulamalar devletin katılımcı pozisyonuyla vatandaşları karar alma süreçlerine dâhil etme çabası içerisinde olduğunu göstermektedir. Vatandaşlar sivil toplumu ve kuruluşları karar alma süreçlerinin aktörü olmak için araç olarak kullanmaktadır. Kamusal alanla da karar alma süreçlerinin parçası olan devlet ve vatandaşlar bir araya gelecek mekânlar bulabilmektedir. Müzakereci yöntemin uygulandığı mekânlara kamusal alan denmektedir. Bununla birlikte, kamu yönetimi disiplini müzakereci yöntemi derinleştire bilmek için, Özellikle Habermas 'ta ifade edilen kamusal alan düşüncesini anlamak gereklidir.

2.4.2. Habermas ve Müzakereci Demokrasi

Müzakereci demokrasi kuramının öncülerinden Jürgen Habermas, “iletişimsel eylem kuramı”, “söylem etiği”, “modernite” konusu ve “özneler arası yaklaşım” gibi anahtar kavramlar üzerine çalışmalarıyla tanınmaktadır. Habermas, demokrasi teorisinin iki çatı doktrini olan cumhuriyetçi ve Liberal doktrine alternatif üçüncü bir yol ortaya koymuştur. Bu açıdan müzakereci demokrasiyi liberal ve cumhuriyetçi modellerin eleştirisi olarak düşünmek mümkündür. Buna göre, Habermas’ın teorisi demokrasinin yurttaşlık, toplum, kimlik, temsil, kamusal alan vb. gibi temel kavramlarını yeniden ele alır (Atagül, 2017). Bununla birlikte, çalışmalarında iletişim kavramının ayrıcalıklı bir yeri bulunmaktadır (Demir, 2011). Bu yönüyle Habermas, müzakereci yöntemin çatısını inşa eden temel fikirlerden “müzakereci demokrasi” kuramının önemli temsilcisidir.

İletişimsel eylem teorisinde karar alma süreçlerinin tartışmaya ve uzlaşmaya dayalı olması gerektiğini vurgulayan Habermas’a göre, demokratik toplumlarda bireylerin rasyonel iletişim yoluyla ortak bir zeminde buluşması, meşru kararların alınmasını destekler (Habermas, 1984). Habermas’ın müzakereci demokrasi anlayışı, ilgili her bireyin kendi yaşamları üzerinde etkili olabilecek normlara birlikte karar vermelerini mümkün kılan katılım süreçlerini desteklemektedir (Dumlu, 2022). Başka bir söylem biçimiyle, Habermas’ın teorisi, iletişimsel akılcılık ve söylem etiği ilkelerine dayandırdığı müzakereci demokrasiyi, eşit katılımın önemine ve müzakerecinin hem bireyler hem de toplum için dönüştürücü potansiyeline vurgu yaparak temellendirmiştir (Deveaux, 2018). Özetle denilebilir ki, düşünürün müzakereci demokrasi kuramını açıklayan teorisinin temelini “katılım”, “müzakere”, “iletişimsel eylem” ve “söylem etiği” ile “kamusal alan” kavramı oluşturmaktadır. Bu kavramlardan üzerine en fazla konuşulan ve tartışılanı da düşünürün iletişimsel eylem fikri olmuştur.

Kamusal Alan

Habermas’ın görüşlerinin kuramsal temellerini oluşturan iletişimsel eylem kuramını anlamak için, Habermas’ın geliştiricisi olduğu “kamusal alan” kavramı hakkında fikir sahibi olmak gerekir. 1970’li yıllarda Avrupa kentlerinde ortak mekânların kullanımındaki düşüşle birlikte ortaya çıkan ve zamanla yurttaşlığın ve demokratik

yaşamın vücut bulduğu somut mekânlar haline gelen temsil ve müzakere alanları, kamusal alan olarak kavramlaştırılmıştır (Eren, 2020: 32). Habermas gerçekleştirdiği tarihsel çözümleme ile kamusal alan idealini, sivil toplumun özel dünyasının bir parçası biçiminde, burjuva kamusal alan niteliğinde resmetmiştir. Bu idealleştirmede 18. yüzyılda yükselişe geçen burjuva sınıfının etkisinden söz etmek mümkündür. Krallar, feodal beyler ve kilise etkisinde işleyen temsili kamusal alanın parçalanması sonrasında etkinlik kazanan burjuva sınıfının, anayasal devleti kendi çıkarlarına uyarlamasıyla, belirli çıkarlar bir araya gelmiştir. Burjuvazinin her alanda etkinlik kazanmasıyla ortaya çıkan burjuva iktidarı, demokrasi, halk egemenliği ve kamusal alan kavramları ile somutlaşmıştır (Habermas, 2021).

Yeni gelişen ve 18. yüzyılı etkisi altına alan burjuvazi toplumu, kendisini bir sistem olarak kurabilmek için, siyasal, yasal ve ekonomik olarak kilisenin sıkı sıkıya tanımlanmış kutsal-normatif düzenlemelerinden bağımsızlaşmaya odaklanmaya başlamıştır. Toplumu ifade eden halk kitlelerinin, krallığın yönetim alanı olmaktan çıkabilmesi ve kendi yasalarını koyan bir sistem formunda bütünlük oluşturabilmesi için, ekonomik alandan ayrışması gerektiği söylenebilir. Nitekim 18. yüzyıl toplumunda, bireyler artık ekonominin alanında görünmez bir el çerçevesinde bir birlerinden habersiz eylemlerinde, aynı kurallarla hareket etmeye başlamışlardır. Ekonomik sistemin ayrışmasıyla ve kendi kurallarıyla işlemesiyle, birey-toplum anlayışı değişime uğramaya başlamıştır. Artık, toplum “ortak faillik” alanı olarak görülür ve aynı zamanda sadece yöneticilerin değil, onun dışındakilerin de müdahale edebilmesinin koşullarını hazırlayacak ortama erişilmiştir (Taylor, 2006). 18. yüzyılın söz konusu bu toplum yapısı, ekonomik ve yasal yaklaşımı Liberalizm fikrinin temeline oturtmuştur. Bu dönemin egemen burjuva toplumu, “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” ilkesiyle, dönemin ekonomik, siyasi ve idari yapısını şekillendirmiştir. Bu bağlamda, Liberaller kamusal alanı, bireyin özgürleştiği, kendisini ifade edebildiği, toplumsal meselelerde devlet ideolojisinden ve öteki baskın ideolojilerden soyutlanarak, çeşitli görüşler ortaya koyabildiği alan şeklinde görmektedir. Liberallerin bu değerlendirmesine göre kamusal alan, devletin toplumu oluşturan bireylerden üstün ve onların iradelerini yok eden bir egemen güç olmasını engellemeli ve onun sınırlarını belirleyebilmelidir (Eren, 2020: 32). Bu anlamda liberaller bireyi kamusal alanın asıl öznesi olarak görmekte ve bireye devletten yüce bir anlam yüklemektedir.

Başka bir tanımlama ile kamusal alan, her kesin katılım sağlayabileceği, tartışmaların yapıldığı, düşüncelerin ifade edilebildiği ve siyasal otoritenin sorgulandığı alanlardır. Kamusal alanlar sosyalleşmenin gerçekleştiği alanlar olarak da tanımlanmaktadır (Kulak, 2023). Modern kamusal alanın oluşumu olarak kabul edilen 18. Yüzyıl kafe, tiyatro ve salon mekânlarında gerçekleşen toplantılar ve bu toplantılardaki tartışma ortamları, kamusal alanın ve kamusal politik tartışmanın ilk mekânları biçiminde değerlendirilmektedir. Önceki dönemlerde sanat ve edebiyat eleştirileri çevresinde ortaya çıkan kamusal alan, zamanla siyasal tartışmaların yapıldığı salon toplantıları halini almıştır. Söz konusu tartışma ortamları, modern demokrasi düşüncesi üzerinde etkili olurken, siyasal sorunların kamusal tartışma yoluyla çözülebileceği fikrinin gelişmesine de katkı sağlamıştır (Yükselbaba, 2008).

Zaman içerisinde salon toplantıları anlamının ötesine geçen kamusal alan düşüncesi Habermas tarafından, “kamu gücü”, “kamu hizmeti”, “kamu yararı”, “kamu güvenliği” gibi kamu ile ilgili kavramların ötesinde, kamu binaları dışında kalan tüm açık alanları da ifade edecek şekilde tanımlanmıştır. Buradaki kamusal alan yalnız devletin faaliyet gösterdiği bina ve mekânları işaret etmenin ötesinde, daha geniş bir mekânsal anlam taşımaktadır (Eren, 2020). Orta çağdan bu yana var olan kamusal alan aynı zamanda, ortaklaşa işlenen topraklar, çeşme ve Pazar yerleri gibi toplumsal kullanımın görüldüğü mekânlara da işaret etmektedir (Habermas, 2021). Hatta antik Yunan şehir devletleri döneminde bir yurttaş anlamı kılın kamusal alandaki varlığı olmuştur. Yurttaş olan birey, yürüttüğü etkinliğe göre kamusal alanın bir parçası veya özel bir kişi olarak değerlendirilmektedir. Yunan şehir devletinde yurttaş, bulunduğu şehir devletinin işleri için etkinlikte bulunuyorsa, kamusal bir alanda hareket ediyor demektir. Öte yandan, yurttaşın özel işlerini yapması onu şehir devletinin karşısında konumlandırmamaktadır (Uygun, 2003: 75; Yükselbaba, 2008).

Kamusal alanın en belirgin özelliği her kесе açık olmasıdır (Şahin, 2022: 263). Bu bakımdan kamusal alanın; farklılıkları içerisinde barındıran, insan çeşitliliği ile zenginleşmiş, yabancıları bünyesine dâhil eden ve farklılıkları temsil eden bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür. Gündelik hayatta devlet veya devlete ait olarak kullanılan kamu kavramı, kamusal alan kavramı devreye girdiğinde devlet veya devlete

aitlikle zıtlığı ifade etmektedir. Bu yönüyle kamusal alan, sosyal yaşamda kamuoyunu oluşturan alanları içermektedir (Kulak, 2023).

Habermas’a göre kamusal alan, toplumsal yaşamımız içinde, kamuoyuna benzer bir yapının oluşturulabildiği bir alanı ifade eder. Bu alana tüm yurttaşların erişmesi garanti altına alınmıştır (Şahin, 2022: 263). Her ne kadar devlet otoritesi için kamusal alanın yürütücüsü deniliyorsa da, devlet aslında kamusal alanın bir parçası değildir. Kuşkusuz devlet otoritesi genellikle 'kamu' otoritesi olarak ele alınır, ama bu kabul, kamusal alanın özelliğinden, yani devletin tüm yurttaşlarının selametiyle ilgilenmesi görevinden türetilmiştir (Habermas, 2021). Zira devlet güdümünde oluşturulmayan 18. yüzyıl pazarları, kilise toplantıları, çeşitli vakıf, dernek gibi sivil toplum yapıları ve ortak çalışma alanları devlet tarafından oluşturulmamasına rağmen, kamusal alanların bazı mekânsal tiplerini ifade etmektedir. Buradan hareketle, kamusal alan, yurttaşların bir araya gelerek kamusal konularla ilgili iletişime geçtikleri bir konuşma ya da tartışma alanı olarak değerlendirilebilir. Böylece kavramın kuramsal gelişmesine katkı sunanların kamusal alan ile demokrasi ve hukuk devleti arasında sıkı bir ilişki kurdukları açıkça görülmektedir (Eren, 2020: 33).

İletişimsel Eylem

İletişimsel eylem kuramı, Habermas’ın kamusal alan kadar detaylı biçimde üzerinde durduğu bir kavramdır. Çaha (2005: 143), Habermas’ın kamusal alandaki karşılıklı etkileşim üzerinde odaklanan ilişki biçimini, “iletişimsel eylem” kavramıyla ifade ettiğini aktarmaktadır. İletişime vurgu yapan iletişimsel eylem, konuşabilen ve eylemde bulunabilen en az iki özne arasında yaşanan, anlaşılmaya varmaya yönelik bir iletişim biçimi olarak düşünülmüştür. Bununla birlikte, Habermas tarafından ifade edilen iletişimi, iki (2) kişilik basit bir etkileşim süreci olarak görmek yanlış olacaktır. İletişim, Habermas’ta, iletişimsel eylem kuramıyla bir öznenen ötekine içerik aktarımı anlamına gelen basit özelliğinden sıyrılmaktadır. Burada dil özneler arası hakikatin bir aracı olarak görülür (Demir, 2011). Habermas’ta anlam bulan İletişimsel eylemin (Atagül, 2017) müzakereci yöntem için önemi de bu noktada devreye girmektedir. Müzakere en az iki kişinin varlığıyla başlayan bir süreçtir ve müzakere için iletişim şarttır. Bu nedenle, Habermas’ın kamusal alan fikri kadar, iletişimsel eylem kuramı da önemlidir.

İletişim sürecinin idealize edildiği İletişimsel Eylem Kuramı, birtakım kuralların gerçekleşmesi ilkesini beraberinde getirmektedir. Kuramın içeriğine geçildiğinde, iletişim sürecindeki koşulların sağlanması gerektiği görülmektedir. Anlaşmaya yönelmiş bir aktör, niyetiyle örtük olarak aşağıda yer alan üç geçerlilik iddiasında bulunmak durumundadır (Habermas, 2001: 127'dan ak. Üstakara, 2015):

- Yapılan önermenin doğru olduğu iddiası.
- Konuşma eyleminin geçerli bir normatif bağlamla ilişkili olarak doğru olduğu iddiası.
- Açık konuşan yöneliminde ne niyetleyse onun kastedildiği iddiası. Bu kriterlere bakıldığında, iletişimsel eylem sürecinde doğruluk, uygunluk ve içtenlik ölçütlerinin iddiaların geçerliliği için aranan temel koşullar olduğu anlaşılmaktadır (Üstakara, 2015).

İletişim sürecindeki paydaşlar, aşağıdaki iddiaları yerine getirdikleri taraflara karşı, karşılıklılık esasına dayalı olarak güven tesis etmelidirler (Üstakara, 2015):

- Anlaşılabilir olma (uygun yazım kurallarını kullanabilme),
- Doğruluk (paydaşın da var olduğunu kabul ettiği bir şey hakkında konuşmak),
- Dürüstlük (dürüst olma ve paydaşı yanlış bilgilendirmeme),
- Meşruluk (karşılıklı kabullenilen değerler ve kurallar doğrultusunda davranmak). Sözü edilen bu koşullar, savunulan kanıtları rasyonel bir düzeyde ifadesini mümkün kılmaktadır.

İletişimsel eylem, en açık ifadesiyle bireylerin kamusallık çerçevesinde söylem üreterek tartıştıkları bir yönelime sahiptir. Nitekim müzakereci demokrasi anlayışında kamusal alana katılım gösterenlerin söylemsel bir irade oluşturduğu ve bu iradenin ideal bir usul kavramıyla açıklandığı söylenebilir. “Pragmatik kaygıları, uzlaşmaları, benlik kavrayışı söylemlerini ve adaleti bir biriyle kaynaştıran bu demokratik usul, makul ya da adil sonuçların alınabileceği varsayımına temel oluşturur. Bu usulü görüş göre pratik akıl söylem kurallarına ve tartışma biçimlerine dönüşür” (Habermas, 1999'dan ak. Dumlu, 2022). Böylece eleştirel geçerlilik idealarının öznelar arasında kabul edilmesine dayalı uzlaşmayı amaçlayan tartışma pratiği, müzakereci demokrasi anlayışında usulcö olarak anlaşılmaktadır (Dumlu, 2022).

Habermas'ın Weber'den etkilenecek üzerinde durduğu rasyonellik kavramıyla ilişkili demokratik usul, bilgi ve rasyonellik arasındaki yakın ilişkinin bir anlatının rasyonelliğinin onda cisimleşen bilginin güvenilirliğine bağlı olduğunu gösterir. Kurumsal çerçevedeki rasyonalizasyon, iletişimdeki sınırlamaları uzaklaştırmak suretiyle sadece sembolik etkileşim ortamında ortaya çıkabilir (Habermas, 1992). Rasyonalizasyon, kamusal tartışma ortamlarında gerçekleşir ve politik alanda üretilen söylemler, buna uygun bir görünüm vermektedir (Üstakara, 2015).

Usulcü olarak anlaşılan rasyonel söylemsel irade oluşumu, üç soruyu açıklığa kavuşturmakla yükümlüdür. Rakip tercihleri nasıl uyumlu hale getirilebilir sorusuyla ilintili faydacı soru, kim olduğumuz ve ne istediğimiz ile ilintili etik-siyasal soru ve son olarak nasıl davranmamız gerektiği hakkındaki pratik soru.

Rakip tercihleri nasıl uyumlu hale getirilebilir? Bu soru bir biriyle rakip farklı çıkarlar arasındaki adil pazarlık süreçlerinden kaynaklanan bir iletişim sürecine vurgu yapmaktadır.

Biz neyiz veya ne istiyoruz? Bu soru benlik kavrayışına ilişkin yoruma dayalı söylemden gelişen bir iletişimi vurgulamaktadır.

Nasıl davranmamız gerek? Bu son soru ile gerekçelendirme ve uygulamaya dayalı ahlaksal söylemden hareketle oluşan bir iletişim vurgulanmaktadır. İşte rasyonel söylemsel irade oluşumu, her üç iletişim biçimini birlikte içermektedir ve tüm bu iletişim biçimleri, akılsal kolektif irade oluşumunda karşılıklı olarak bir birinin içine geçer (Dumlu, 2022).

Söylemsel Model

Habermas'ın görüşlerinde öne çıkan bir başka konu, söylemsel modeldir. Karar alma süreçlerinin öncesinde iletişim sürecinde bu modelin unsurlarının varlığı gerekli görülmektedir. Söylemsel modelin temel unsurları; (i) yurttaşlık, (ii) hak ve (iii) katılımdır. Buna göre, bir karardan etkilenen her öznenin (yurttaş) söylem oluşturma

sürecine yani tartışmaya eşit biçimde katılma hakkı vardır. Söyleme katılan herkesin, herhangi bir argümana itiraz etmek için soru sormaya, yeni bir sav ileri sürmeye, öne sürdüğü savları tanımlamaya, davranış, arzu ve isteklerini ifade etmeye hakkı vardır. Hiçbir konuşmacı tartışma süreci içerisinde içsel (manevi) ya da dışsal (fiziksel) bir zorlamayla engellenemez. Söylemsel model bu yönüyle, rasyonel iletişimin ürünü olan bir uzlaşmayı hedeflemektedir (Sitembölükbaşı, 2005).

Habermas'ta Müzakere

Müzakereci demokrasi yaklaşımının kurucusu olarak da görülen Habermas, liberal düşüncenin piyasaya dayalı oluşturduğu mantığının siyasal düzeyde alınan kararlara meşruluk sağlama konusunda yetersiz kaldığını düşünmektedir (Altınkök, 2015). Bununla birlikte, müzakereci demokrasi modelinin temel düsturu kamusal kararların, vatandaşların etkin katılımıyla alınmasıdır. Bu karar alma süreçlerinde vatandaşlar eşit ve özgür bireyler olarak müzakerelelere katılırlar. Eşit ve özgür bireylerin kamusal kararlarla ilgili öne süreceği savlar ve bu savların ideal tartışma ortamında müzakere edilerek kamusal iyinin sağlanması amaçlanmaktadır (Atagül, 2017). Bu kamusal iyinin çıkış noktasını ise Habermas'ın müzakere düşüncesi oluşturmaktadır.

Habermas, sistemin meşruluk sorununun bireysel hakları güvenceye alınmış yurttaşların iletişimlerinin ürünü olan müzakere yoluyla çözülebileceğini vurgulamaktadır. Habermas, liberal düşüncenin piyasa mantığına iletişimin mantığını eklemekte ve kamusal alanı, yurttaşların müzakereye tam ve açık bir biçimde katıldığı politik-özerk bir alan olarak tasarlamaktadır (Habermas, 1984). Habermas'ın ifade ettiği politik-özerk alanın oluşumu ancak ideal müzakere süreçlerinin yürütülmesiyle mümkün olabilir. Buna göre ideal müzakere şu şekilde formülize edilebilir (Atagül, 2017):

- Müzakereci demokrasi idealinde, katılımcılar siyasal bir sorunu önyargısız bir yaklaşımla çözmeye çalışırlar; önsel normların veya gereklerin yetkisi onları bağlamaz.
- Siyasal tartışma süreci akıl yoluyla varılmış savlara dayanır.

- Katılımcılar öneriler ortaya atar ve bunları eleştirirler; her biri yalnızca “daha iyi savın gücü” nedeniyle bir sonuca rıza gösterir.
- Söz konusu rızanın rasyonel olması için, katılımcıların özgür ve eşit olmaları gerekir. Her biri öneri sunma ve eleştirme konusunda eşit fırsata sahip olmalı ve konuşma konumları baskıdan bağımsız olmalıdır.
- Hiç kimse başkalarını belli önerileri benimseme veya reddetmeye zorlayacak veya bu yönde tehdit edecek konumda olamaz.
- Müzakerenin amacı konsensüs varmaktır; bu mümkün olmadığında ve katılımcılar oylamaya başvurduğunda bile, vardıkları sonuç özel tercihlerin toplamından çok, kellektif bir yargıdır.

Habermas, müzakereci demokrasinin, modern ve çoğulcu toplumlarda çatışan çıkar ve değerleri uzlaştırmak için normatif bir temel sağladığını savunur. Habermas’a göre, demokratik kararların meşruiyeti, tüm etkilenen tarafların açık, gerekçeli ve kapsayıcı bir diyalogda yer alma fırsatına sahip olduğu kamusal müzakerenin kalitesine bağlıdır. Bu süreç, derin anlaşmazlıklar karşısında bile vatandaşların rasyonel bir uzlaşmaya da en azından karşılıklı bir anlayışa ulaşmasını ideal olarak mümkün kılar (Deveaux, 2018).

Habermas, antik Yunan’dan esinlenen cumhuriyetçi anlayışın “özneler arası iletişim” boyutunu, liberal anlayışın siyaseti seçim ve rekabete indirgeyen görüşüne tercih etmektedir. Benhabib’in belirttiği gibi Habermas’ın söylemsel ya da müzakereci demokrasi modelinde katılım, ancak dar bir şekilde tanımlanan politik bir süreçle (seçim) gerçekleşebilecek bir etkinlik olarak değil, toplumsal ve kültürel alanlarda da söz konusu edilebilecek bir etkinlik olarak görülmektedir. Bu modelde yurttaş, ne bütünü temsil eden ve onun adına davranan siyasal aktördür ne de sistem süreçlerinde körü körüne hareket eden bağımlı değişkenlerdir (Altınkök, 2015). Habermas, siyasetin başarısını toplu eylemde bulunan yurttaşlara değil, eylemde bulunmadan önce çerçeveyi oluşturacak iletişim usullerinin ve koşullarının kurumsallaştırılmasına dayandırmaktadır (Habermas, 1984). Dolayısıyla vatandaş jürilerinin, müzakereci demokrasinin kurumsallaşmış hali olduğunu söylemek mümkündür (Altınkök, 2015).

Habermas'ın iletişimsel eylem ve kamusal alan fikirlerinin kurumsallaşmış biçimleri, günümüzde çeşitlenmiştir. Müzakereci yöntem üzerine gerçekleştirilen çalışmalar ve bu yöntemin Habermas'ın fikirlerinden etkilenen yönleri ele alınmaya devam etmektedir. Habermas'ın açıkladığı kamusal alan, iletişimsel eylem ve söylemsel model, müzakereci yöntemin mantığını oluşturan önemli anlayışlardır. Vatandaşların kendilerini ifade edebileceği resmi ve resmi olmayan alanların varlığı; vatandaşların iletişim yoluyla istek ve taleplerini ifade etmesi ve bu ifadenin vatandaşların arzu ve isteklerine göre şekillenmesi Habermas'ta müzakerenin özünü oluşturmaktadır. Bu nedenle, vatandaş odaklı süreçlerde müzakereci yöntem önemli bir yaklaşım olarak görülmelidir.

2.5. Kamu Yönetiminde Müzakere ve Uygulama Alanları

Günümüzde örgütsel davranışın kabul ettiği insan modeli, karmaşık insan modelidir. Bunun bir sonucu olarak, yöneticiye yüklenen farklılıkları yönetme sorumluluğu, ister taraf olsun, ister arabulucu, iyi bir müzakere bilgisi gerektirir (Minibaş, 2001). Burada sözü edilen yönetici işletme yönetimlerindeki ücretli yöneticiler değil, kamunun seçilmiş veya atanmış görevlileridir. Yani kamunun seçilmiş ve atanmış sorumlularının, başta devlet erkânı olmak üzere, farklılıkları yönetebilecek müzakere bilgi ve becerisine sahip olması beklenmektedir.

Bir çatışma çözüm tekniği olarak görülen müzakerenin odağında bulunan taraflar (bu birey, kurum, topluluk olabilir) bazen kendileri, bazen bağlı oldukları kurumlar ya da temsil ettikleri-bağlı oldukları topluluk adına müzakere sürecinde yer alır (Özer, 2015). Kamu yönetiminin seçilmiş ve atanmış aktörleri ile bir toplumdaki vatandaşlarda, bu taraflardan bazılarıdır. Kamu yöneticileri bir kurum veya topluluğu temsil ederken, STK veya çeşitli dernekler, vatandaşları kapsayan bir topluluğu temsil edebilmektedir. Müzakere anlayışının kamu yönetimi alanına bu şekilde girmesi ise değişen dünya düzeninde önem kazanan demokrasi fikriyle olmuştur.

Uluslararası ilişkilerde “görüşme”, kamu yönetiminde çoğunlukla “diyalog” şeklinde ifadesini bulan “müzakere” post-modern kamu yönetiminin üzerinde özenle durduğu kavramlardandır. Halkın yönetime etkin katılımını hedefleyen müzakereci

demokrasi kuramıyla ilişkili görüşme-diyalog-müzakere süreci post-modern kamu yönetimi kuramının gelişiminde etkili olmuştur. Charles J. Fox ve Hugh T. Miller 1990'lı yıllardan sonra bu kurama bağlı olmak üzere yeni bir kamu yönetimi kuramı denemesi gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Habermas gibi önemli düşünürleri de sürecin içinde konumlandırma çabasında olan Fox ve Miller, kamusal sorunların çözülmesinde ve kamu politikalarının belirlenmesinde demokrasinin daha işlevsel olabilmesini, halk katılımının konuşma ve diyalog yoluyla sağlanmasının gerekliliğine bağlamıştır (Doğan, 2017b; Zabunoğlu, 2017). Müzakereci yöntemi inşa eden düşünürlerden Habermas ve ortaya attığı kavramlar çerçevesinde, kamu yönetiminde uygulama alanı bulan çeşitli uygulamalar bu bölümde ele alınmıştır.

Kamu yönetimi disiplininin yeni yaklaşımları olan YKİ, YKH ve Yönetişim, dönüşüm sürecinde devletin rollerini tartışarak katılım, şeffaflık, verimlilik, etkinlik, kalite ve vatandaş odaklılık gibi unsurları geniş çapta ele almış ve teorik anlamda tartışmış; ayrıca çeşitli uygulamalar ile bu unsurları somutlaştırmıştır. Habermas (2021) tarafından YKH yaklaşımı içinde derinleştirilen “kamusal alan” kavramı, vatandaşların karar alma süreçlerine katılımını ve bu süreçleri etkileme güçlerini hem devlet mekanizmaları hem de devlet dışı yapılar üzerinden ele alırken, Rawls (2019) “kamusal akıl” kavramı ile vatandaşların karar alma süreçlerindeki konumuna odaklanmıştır. Bu yaklaşımlara dayanarak, siyaset bilimi teorisyenleri, sosyal ve kültürel olarak çeşitlenen kamusal alanlarda ortaya çıkan yeni sorunları çözmek için bir dizi “halka açıklık formları” (vatandaş jürileri, vatandaş birlikleri, serbest alanlar vb.) üzerine çalışmaktadırlar (Altınkök, 2015). İyi bilgilendirilmiş vatandaşların kamusal tartışma süreçlerinde sorunları çözebileceğini savunan teorisyenler (Sitembölükbaşı, 2005), vatandaş jürileri ve açık halk toplantılarına özel önem atfetmişler ve çeşitli uygulama örneklerini tartışmışlardır.

Değişen dünya düzeninde vatandaşların fikir ve taleplerinin kararlara yansımını sağlayan katılım araçları giderek çeşitlenmekte, yapılan araştırmalar ve uygulamalarla yeni katılım yöntemleri geliştirilmektedir. Halk toplantıları, odak grup çalışmaları, uzlaşma konferansları, 21. yüzyıl kasaba toplantıları, vatandaş jürileri, vatandaş danışma grupları, sanal zirve toplantıları, bloklar, müzakereci vatandaş toplantıları ve kitle kaynak kullanımı gibi araçlar, katılım süreçlerinde etkili yöntemler olarak sıralanabilir (Dilfiruz,

2022: 69). Katılımcı bütçeleme, çalışma grupları, forumlar ve vatandaş jürileri yoğun doğrudan katılım modelleri arasında yer alırken, internet tabanlı katılım mekanizmaları ve kamuoyu oluşturma süreçleri daha zayıf doğrudan katılım modellerine örnek teşkil etmektedir. Öte yandan, okul komiteleri, kent konseyleri, eyalet veya federal düzeyde düzenlenen toplantılar gibi kamu organları tarafından organize edilen ve katılımcıların dinleyici olduğu platformlar, geleneksel doğrudan katılım modelleri olarak değerlendirilmektedir (Uçar Kocaoğlu, 2017). Vatandaşlar açısından bu katılım araçlarının kullanımı, daha fazla kamusal karar ve eylemi etkileme gücüne sahip olma inancı ile ilişkilendirilirken; devlet açısından temel amaç, vatandaşlara daha kaliteli hizmet sunmak ve yönetimde meşruiyeti artırmaktır (Toy, 2021). Sonuç olarak, katılımcılığı artıran bu uygulamalar, vatandaş ve devleti ortak mekânlarda bir araya getirmekte ve yönetimde yeni bir etkileşim biçimi ortaya çıkarmaktadır.

Bu doğrultuda, demokratik süreçlerin sürdürülebilirliği için katılımcılığın kurumsal hale getirilmesi ve çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle dijital platformların yaygınlaşmasıyla birlikte, vatandaşların yönetime katılımını sağlayan interaktif mekanizmalar, demokratik meşruiyeti artırıcı bir etkiye sahiptir. Gelecekte, kamu yönetimi uygulamalarının daha da demokratikleşmesi ve kapsayıcı hale gelmesi için, vatandaşların yönetime doğrudan etkide bulunabileceği yenilikçi modellerin geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Her katılımın bir müzakere sürecini içermediğini vurgulamak gereklidir. Özellikle temsil yoluyla işleyen devlet yönetiminde, vatandaşların belirli aralıklarla seçimlere katılması, ancak seçildikten sonra temsilciler üzerindeki etkilerinin azalması, süreçlere doğrudan müdahale edebilme yetilerini sınırlamaktadır. Ayrıca, küresel neo-liberal süreçler, seçilmiş siyasal partilerin politik irade oluşturma ve çıkarları temsil etme kapasitesinin aşınmasına neden olmakta ve politik karar alma mekanizmalarını ulus-üstü veya uluslararası kuruluşların etkisi altına sokmaktadır. Bu durum, yasama organlarını müzakereci kararların alındığı mekânlar olmaktan uzaklaştırarak temsil mekanizmasını zayıflatmakta ve temsili krize sürüklemektedir (Çolak, 2021). Bu bağlamda, vatandaş katılımı, özellikle temsili demokrasinin eksikliklerini gidermek için önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Temsili demokrasi krizlerinin çözümüne yönelik olarak katılımcı demokrasi uygulamalarının yaygınlaştığı görülmektedir (Uçar Kocaoğlu, 2017: 43).

Müzakereci demokrasi uygulamaları da, temsili demokrasinin eksikliklerini gidermek için önerilen modeller arasında yer almaktadır. Doğrudan katılımı, geniş temsili, tartışma ve uzlaşmayı hedefleyen müzakereci demokrasi uygulamaları, farklı modeller ve araçlarla çeşitlenmektedir. Vatandaş jürileri, vatandaş birlikleri ve serbest alanlar, bu kapsamda ele alınan müzakereci demokrasi uygulamaları arasındadır (Aktaş, 2020).

Doğrudan katılım araçları ve müzakereci demokrasi uygulamaları, anayasa yapım süreçlerini birlikte şekillendiren yöntemler olarak değerlendirilebilir. Müzakereci demokrasinin vatandaş jürileri biçimindeki modeli ile katılımcı demokrasinin kent konseyleri ve katılımcı bütçeleme araçları, müzakereci bir anayasa yapım sürecinde incelenebilir örneklerdir. Kent konseyleri (Local Governance Council), katılımcı bütçeleme (Participatory Budgeting), vatandaş panelleri (Citizen Juries ve halk toplantıları-görüşmeleri, müzakereci yöntemle politika yapım süreçlerine örnek oluşturmaktadır ve bu yapıları anlamak müzakereci anayasa yapım süreçlerinin tasarımına katkıda bulunacaktır. Bununla birlikte, bazı müzakere uygulamaları ülkelere özgü olup (Hollanda'daki Polder Modeli ve Finlandiya'nın Off-Road Kamu Politikası Atölyeleri), çalışmamızda bu modellere yer verilmemiştir. Ancak, günümüzde anayasa yapım süreçlerinin müzakereci yöntemle inşa edilmesi üzerine düşünsel çalışmalar ve çeşitli ülke uygulamaları bulunmaktadır. Bu kapsamda, anayasa yapım süreçlerinden Güney Afrika örneği oldukça önemli bir süreci temsil etmektedir.

2.5.1. Vatandaş Jürileri

Vatandaş jürileri, bireylerin yüz yüze veya çevrim içi ortamlarda küçük gruplar halinde bir araya gelerek belirli konuları tartışmasına, öğrenmesine ve karar almasına olanak tanıyan yoğun bir doğrudan katılım yöntemidir (Uçar Kocaoğlu, 2017: 44). Bu model, toplumun farklı kesimlerinden rastgele seçilen vatandaşların belirli bir konu üzerine müzakere etmesi amacıyla oluşturulur. Graham Smith ve Corinne Wales tarafından geliştirilen bu model, müzakereci demokrasi anlayışının kurumsal bir çerçeveye oturtulmasını hedeflemektedir (Smith ve Wales, 2000). Bu yöntem, katılımcıların siyasi görüşleri ve sosyal statüleri gözetimeksizin bir araya gelmesini sağlayarak, demokratik tartışma ortamlarının geliştirilmesine katkıda bulunur (Aktaş, 2020).

Vatandaş jürileri, katılımcıların fikirlerini açıkça ifade edebildiği ve bu fikirlerin tartışılabildiği bir sürece dayanır. Müzakere süreci, jüri üyelerinin konuya ilişkin uzmanlar veya ilgili paydaşlardan bilgi almasını içerir. Adil bir müzakere ortamı sağlamak amacıyla, jüri üyelerine tanıkları sorgulama ve ek bilgi talep etme hakkı tanınır. Sürecin sonunda jüri üyeleri bir karar alır ya da bir rapor hazırlayarak tavsiyelerde bulunur. İlgili kamu otoritelerinin bu rapor doğrultusunda harekete geçmesi veya alınan kararlara neden katılmadıklarını açıklaması beklenir (Smith ve Wales, 2000'den aktaran Aktaş, 2020).

Vatandaş jürileri, demokratik süreçlerde doğrudan katılımı teşvik eden bir mekanizma olarak değerlendirilir (Dryzek, 2010). Doğrudan vatandaş katılımı, yönetim mekanizmalarına erişimi sınırlı olan bireylerin farklı yönetim kademelerine dâhil olmasını sağlayan bir yaklaşımdır. Özellikle yerel yönetimlerde vatandaşların karar alma süreçlerine dâhil edilmesi, demokratik katılımın güçlendirilmesi açısından önemli görülmektedir (Dilfiruz, 2022: 68). Yurttaşların doğrudan demokrasi yoluyla yönetim süreçlerine katılması, yalnızca bir hak değil, aynı zamanda bu süreçlere dair bilgi sahibi olmayı da gerektirir (Dilfiruz, 2022: 66). Bu tür katılım mekanizmaları, iyi bilgilendirilmiş bireylerin kamusal meselelerde etkin rol oynamasını destekleyen bir model üzerine kuruludur (Altınkök, 2015).

Vatandaş jürileri, müzakereci demokrasi anlayışının kurumsallaşmasını sağlayan yaygın bir uygulama olarak görülmesine rağmen, bazı eleştirilere de maruz kalmaktadır. Örneğin, rastgele seçilen katılımcılar farklı sosyoekonomik gruplardan gelse de bu yöntem çok kültürlü toplumlar açısından bazı sorunlar doğurabilir. Rastgele seçim yöntemi, gündemdeki sorunların doğrudan muhatabı olan grupların süreç dışında kalmasına neden olabilir. Bu durum, toplumsal eşit temsili sağlama ilkesine zarar verebilir. Ayrıca, katılımcıların rastgele seçilmesi müzakereci demokrasi anlayışının “Müzakere ortamı herkesin katılımına açık olmalıdır” ilkesiyle çelişebilir. Özetle, vatandaş jürileri yöntemi temsilde adalet ilkesi açısından bazı sınırlılıklar barındırmaktadır (Aktaş, 2020).

2.5.2. Kent Konseyleri

Yerel yönetimlerde demokratik katılımın artırılması, karar alma mekanizmalarının şeffaf hale getirilmesi ve yurttaşların kamu politikalarının oluşumuna etkin şekilde katılması, modern yönetim anlayışının temel ilkelerinden biridir. Bu çerçevede geliştirilen yapılardan biri de kent konseyleridir. Kent konseyleri, yerel düzeyde katılımcı demokrasiyi güçlendirmeyi amaçlayan yapılar olup, kent yönetimi ile yurttaşlar arasında köprü görevi görmektedir (Aksu ve Taştekin, 2020). Seçimden seçime oy kullanarak yönetici tain etme biçiminde işleyen temsili demokrasiye alternatif bir doğrudan katılım modeli olan kent konseyleri (Alaca, 2021: 437), bir doğrudan vatandaş katılımı yöntemidir. Kent konseylerinin oluşumu ve işleyişi Hükümet tarafından organize edilir ve yasalarla düzenlenir (Uçar Kocaoğlu, 2017: 44).

Kent konseylerinin hukuki temelleri 1992 yılına uzanmaktadır. BM tarafından, Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde düzenlenen “Çevre ve Kalkınma Konferansı ”nda oluşan “Yerel Gündem 21” belgesiyle dünya gündemine gelen kent konseyleri, ülkemizde 1997 yılından sonra, yerel demokrasinin geliştirilmesi amacına yönelik olarak kurulmaya ve yasal düzenlemelere konu olmaya başlamıştır (Dilfiruz, 2022; Emrealp, 1998). Türkiye’de kent konseylerinin hukuki dayanağı, 2005 yılında kabul edilen 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. maddesi ile oluşturulmuştur. Bu maddeye göre, kent konseyleri, demokratik katılımın sağlanması, yönetim anlayışının geliştirilmesi ve sivil toplum örgütleriyle yerel yönetimler arasındaki iş birliğinin artırılması amacıyla kurulan yapılardır (Türkiye Cumhuriyeti, 2005). Kent konseyleri, iç tüzüklerine göre büyükşehir ve il belediyelerinde, belediye başkanı veya onun görevlendirdiği bir yetkilinin başkanlığında toplanmaktadır. Konsey, çeşitli meslek odaları, STK’ler ve yerel idare temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu sayede farklı paydaşların karar alma sürecine dâhil edilmesi amaçlanmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti, 2005).

Kent konseyi uygulamalarının 2000’li yıllardan itibaren ülkemizde görülmeye başladığı çeşitli kaynaklarda ifade edilse de (Toy, 2021: 328), kent konseyi benzeri uygulamaların 1980’li yıllardan önce ülkemizde örnek bir uygulamasının varlığından söz edilebilir. Halkın karar alma süreçlerine katılımının bir örneği olarak kabul edilen Fatsa belediyesi ve Fikri Sönmez bu anlamda oldukça önemlidir. Belediye meclisinin yalnız

siyasilerden oluşmasının sorunlara çözüm oluşturmayacağını düşünen belediye başkanının halkla ilişkiler birimi oluşturarak, kentin yol ve su sorununa çözmeye yönelik olarak vatandaşlarla işbirliği yapması ile başlayan süreç, halkın belediye hizmetlerinin her aşamasında fikir beyan edebilecekleri halk komitelerinin bir parçası olmasıyla devam etmiştir. Halk Fatsa'nın yollarının çamurdan temizlenmesi sürecinde idari personellerle birlikte çalışmış, bu da halkın daha sonraki karar alma süreçlerini de sahiplenmesini sağlamıştır.

Fatsa belediyesi kenti on bir (11) bölgeye ayırarak, bu bölgelerde halk komiteleri kurmuş ve bu komiteler kentin sorunlarının yerinde tespit edilmesi, sorunlara çözüm üretilmesi, belediye bütçesinin nasıl kullanılacağı konularında önemli bir mekanizma olmuştur (Bektaş, 2019). Türkiye'de 1997 yılından itibaren yerel gündem 21 projeleri kapsamında yaygınlaşan kent konseyleri örnekleri arasında Adana kent konseyi (Ağır ve Belli, 2017), Bursa ve Yalova kent konsey'leri (Küçüksen ve Yaman, 2018), Antalya kent konseyi örneği (Atvur, 2010), Kırşehir kent konseyi örneği (Kocaoğlu, 2014), Kahraman Maraş kent konseyi (Kestellioğlu, 2011) bulunmaktadır. Bu örnekler Türkiye için çoğaltılabilir ve kent konseylerinin sayısı gün geçtikçe artmaktadır.

2004 yılında yayınlanan 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nda düzenlenen Yerel Gündem 21 ve 2006 yılında yürürlüğe giren Kent Konseyleri Yönetmeliği ile daha önce gönüllülük esasına dayalı olarak oluşturulan bu birimler, yasal bir gereklilik haline getirilmiştir. Ancak bazı belediyelerde kent konseylerinin hiç bulunmadığı, bazı belediyelerde ise kent konseylerinin etkin çalışmadığı görülmüştür. Ayrıca var olan kent konseylerinin bazıları için toplumun tüm kesimlerini temsil ettiğini söylemenin de mümkün olmadığı görülmüştür (Ağır ve Belli, 2017).

Yerel demokrasiye genç, yaşlı, erkek, kadın, engelli, her grup vatandaşın katılımına imkân veren kent konseyleri, yönetim yaklaşımının çok Paydaşlı yönetim anlayışına vurgu yapar. Kent konseylerinin, bu anlayışın hayata geçmesinde önemli bir role sahip mekanizma olduğunu söylemek mümkündür (Dilfiruz, 2022: 77). Yeni ilişkiler, roller ve bağlamlar tesis etmeyi amaçlayan yönetim, yerel siyasetin meşruiyet ve katılımcı boyutuyla ilgili, katılımcı süreçleri ilgilendiren ortaklaşa bir yönetim anlayışını temsil etmektedir. Kent konseyi, yönetim yaklaşımının uygulanabilmesi

açısından önemli olanaklar sunan bir modeldir. Yönetişim kent konseyleri aracılığı ile siyasetin ve siyasetçilerin meşruiyetini sağlamayı hedeflemektedir. Bu da kent konseylerini, yerel yönetimlerin, yönetim anlayışıyla yönetilme sürecinde önemli bir araç haline getirmiştir (Çukursayır, 2012; Çukursayır, vd., 2012).

2.5.3. Katılımcı Bütçeleme

Katılımcı bütçeleme, yoğun katılımlı bir doğrudan katılım türüdür (Uçar Kocaoğlu, 2017: 44). Katılımcı bütçe veya bütçeleme, vatandaşların kamu kaynaklarının dağıtımını hususunda görüşme ve tartışmalara katılım gösterdiği bir karar alma süreci olarak tanımlanmaktadır (Arıkboğa, 2024: 4). Katılımcı bütçeleme programları, yenilikçi politika belirleme süreçleri olarak da tanımlanmaktadır. Bir süreç olarak katılımcı bütçeleme, vatandaşların politika belirlemede doğrudan karar alma süreçlerine dâhil olması anlamına gelmektedir. Katılımcı bütçeleme uygulamasının hayata geçirilmesi sürecinde, kaynak takibinin yapılabilmesi amacıyla yıl boyunca forumlar düzenlenmesi ve fikir alışverişi gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Katılımcı bütçeleme programları, politika yapım süreçlerinde vatandaşlarla işbirliği yapmak, idari reformları teşvik etmek ve kamu kaynaklarını düşük gelirli bölgeler lehinde dağıtmak amacıyla tasarlanmıştır (Yetkin Ataer, 2022: 365).

Katılımcı bütçeleme, kaynakların yönetimi ve karar alma süreçlerinde halkın katılımını öncelemektedir. Bununla birlikte, katılımcı bütçelemenin beş (5) kıstas daha onun tanımlanmasında oldukça önemlidir (Arıkboğa, 2024: 4):

- Katılımcı bütçenin mali ve bütçe boyutu tartışılmalıdır.
- Şehir veya bölge düzeyinde desantralize olmuş (seçilmiş bir organa, yetki ve kaynağa sahip) bir yönetim biriminin katılımı sağlanmalıdır.
- Birden fazla yıl itibariyle, tekrar eden bir süreç söz konusu olmalıdır. Bütçe yapım süreci bir kereye mahsus planlanıp uygulanan, tek seferlik bir uygulama değildir. Bu nedenle, süreç yalnızca yıllık bütçenin belirlenmesiyle sınırlı kalmamalı, uzun vadeli planlama ve değerlendirme mekanizmalarını da içermelidir. Sürecin her aşamasında vatandaşların bilgilendirilmesi ve katılımın sürdürülebilir kılınması gerekmektedir.

- Süreç, çeşitli toplantılar ve forumlar düzenlenmesi yoluyla kamu müzakerelerini içermelidir. Katılımcıların yerel meclislere ya da parlamentolara davet edilmesi yeterli değildir. Bu bağlamda, sürecin yalnızca yüz yüze katılımı ile sınırlı kalmaması, dijital platformlar, anketler ve katılımcı uygulamalar gibi teknolojik araçlarla desteklenmesi katılım düzeyini artırabilir. Ayrıca, farklı sosyoekonomik grupların görüşlerini ifade edebilmesi için çeşitlendirilmiş katılım yöntemleri geliştirilmelidir.
- Sürecin çıktılarına ilişkin sorumlulukları içermelidir. Yıllık toplantılar ya da projelerin gerçekleştirme bilgilerini içeren yayınlar yoluyla sonuçlara ilişkin katılımcılara geri bildirim sağlanabilir.

Geleneksel yönetim anlayışlarında seçimden seçime katılımın gerçekleştiği ve seçilen yöneticilerin daha serbest biçimde kaynakları organize ettiği bilinmektedir (Arıkboğa, 2024; Yetkin Ataer, 2022). Küreselleşmenin etkisiyle değişen dünya düzeninde devletin mali disipliniyi sağlayan, kaynakların verimli şekilde organize edilmesini sağlayan bir bütçeleme modeli arayışı gündeme gelmiştir. Bu bağlamda kamusal ihtiyaçların alınan mali nitelikteki kararlar doğrultusunda yeterince karşılanmadığı gerekçesiyle, belediyeler ve STK aracılığıyla sosyal bütçe düzenlemeleri gündeme gelmiştir. Yerel yönetimlerin katılımcı bütçe uygulamalarını besleyen düşünce, devletlerin mali disiplinlerinin sorgulanması ve kaynakların halk için en verimli ve etkili şekilde kullanımının sağlanması düşüncesi olmuştur (Kayalidere ve Çakır, 2018: 943).

Genellikle halkın katılımı ve tercihleri doğrultusunda, yerel yönetimlerin harcama önceliklerinin belirlendiği katılımcı bütçeleme anlayışında, vatandaşlar doğrudan karar alma sürecinde yer aldıkları için, yıl boyunca birçok forum gerçekleştirilmekte, böylece vatandaşlar kamu kaynaklarının ne şekilde kullanıldığını izleme, sosyal politikalar arasında tercihte bulunma ve kamusal kaynakları önceliklerine göre dağıtma fırsatı bulabilmektedir. Bu uygulama sayesinde, gelir düzeyi düşük ve politik açıdan dışlanmış kesimler, karar alma sürecine katılma fırsatı bulabilmektedir (Kayalidere ve Çakır, 2018: 943).

Bununla birlikte, katılımcı bütçeleme toplumun tüm kesimlerinin karar alma süreçlerine katılımını ve görüşlerin toplanmasını hedeflese de bu idealin tam anlamıyla

gerçekleştirilebildiği konusu tartışmalıdır. Katılımcı bütçeleme uygulamasının büyük nüfuslu bölgelerde gerçekleştirilmesi, görüşmelere temsilciler gönderilmesi ve uzun bir zamana ihtiyaç duyulması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu da bireysel katılımı azaltmakta, temsilcilerin siyasi kimliklere sahip olması ihtimaliyle tartışmaların siyasi bir boyut kazanmasına neden olmaktadır.

Katılımcı bütçelemenin tartışmalara konu olan bir diğer yanı, gelişmekte olan ülkelerde toplumun zaman ve ilgi kısıdı olmasıdır. Birey düzeyinde toplumun karar alma süreçleri hakkındaki bilgisi yetersiz, zamanı az ve ilgisi bulunmamaktadır. Bu da temsil hakkını halktan alan bir grup siyasinin süreci yürütmesine neden olacaktır. Bununla birlikte teknoloji kullanımının toplumun her kesimi tarafından eşit olmaması da dezavantajlı grupların sürece katılımını kısıtlayacaktır veya kişilerin kendisiyle alakalı olmayan konular hakkında da süreci etkileyen bir aktör olmasına neden olacaktır. Belki de en önemli tartışma konusu, katılımcı bütçe uygulamalarının, amaç dışı olarak, toplumda bir kademelendirmeye neden olduğu görülmekte, toplumun en az temsil edilen, en düşük gelirli ve gerçek manada dezavantajlı kesimleri gelir ve kaynak dağılımından her hangi bir olumlu etki elde edememektedir (Yetkin Ataer, 2022).

Katılımcı bütçeleme yoluyla kamu kaynaklarının belli bir oranının nasıl kullanılacağı konusunda vatandaşların karar alma süreçlerine katılımı sağlanmaktadır. Böylece, kamu harcamalarının halkın ihtiyaç ve önceliklerine uyumu sağlanmaya çalışılmaktadır. Katılımcı bütçeleme sayesinde vatandaşlara, kamunun mevcut kaynakları hakkında bilgi sahibi olma, kendi bölgesine ait ihtiyaçları öncelik verme, projeler, yatırımlar, hizmetler önerme ve kaynakları demokratik ve şeffaf bir şekilde tahsis etme imkânı sunulmaktadır. Etkin bir katılımcı bütçeleme süreci, yönetim, vatandaşlar ve STK arasında bir takım çalışmasını gerektirmektedir (Arıkboğa, 2024).

2.5.4. Vatandaş Panelleri

Vatandaş panelleri, toplumun farklı kesimlerinden bireylerin bir araya gelerek belirli bir konu üzerinde görüş oluşturduğu katılımcı demokrasi mekanizmalarıdır. Bu paneller, vatandaşların demokratik karar alma süreçlerine doğrudan katkı sunmasını

sağlamak amacıyla tasarlanmış olup, özellikle AB ve BM gibi uluslararası kuruluşlar tarafından uygulanmaktadır (Jones, et al., 2022).

BM vatandaş panelleri, BM'nin geleceğine ilişkin politika yapım süreçlerinde vatandaşların görüşlerini almayı hedefler. Bu paneller genellikle üç oturumdan oluşur ve fikir üretimi, inceleme ve iyileştirme, nihai çözüm aşamalarını içerir. Avrupa vatandaş panelleri ise, AB düzeyinde önemli kararları etkilemek için rastgele seçilmiş vatandaşların katılımıyla düzenlenir ve Avrupa Komisyonu'nun politika belirleme süreçlerine yön verir. AB üyesi 27 ülkeden seçilen katılımcılar, küçük gruplar (yaklaşık 12 kişi) ve genel oturumlar aracılığıyla çalışarak, Avrupa genelini etkileyen politika teklifleri üzerine öneriler geliştirir (Jones et al., 2022).

9 Mayıs 2021 günü resmi olarak açılışı yapılan “Avrupa’nın Geleceği Konferansı” etkinlikleri arasında vatandaş panelleri de düzenlenmiştir. 2008 mali krizi, düzensiz göç, sağ görüşün Avrupa’da yükselişi, transatlantik ilişkilerdeki gerginlik, Covit-19 gibi sorunlar AB’yi kendi geleceğini tartışmaya ve planlamaya teşvik etmiştir. Bu amaçla düzenlenen Avrupa’nın Geleceği Kongresi kapsamında çok dilli dijital platform, merkezi olmayan etkinlikler, konferans genel kurulu yanında on (10) vatandaş paneli düzenlenmiştir. Dört (4) Avrupa vatandaşlar paneli ve altı (6) ulusal vatandaşlar panelinde Avrupa’nın geleceğine dair endişe, görüş ve öneriler tartışılmıştır (AB Başkanlığı, 2022).

Konunun daha somut bir biçimde anlaşılabilmesi için “BM Vatandaş Panellerinin İşleyişi” ele alınabilir. Her uygulamada farklılık göstermekle birlikte BM vatandaş panelleri genellikle üç aşamadan oluşmaktadır:

Fikir Üretimi Oturumu: İlk oturumun temel amacı, vatandaşların çeşitli yaklaşımlar geliştirmesini ve bunları gruplandırarak ileriye dönük tartışmalar için öncelik vermesini sağlamaktır. Bu süreçte, vatandaşlar belirli bir konu üzerine fikirlerini paylaşarak, üzerinde çalışılacak temel çerçeveyi oluşturur (Jones et al., 2022).

İnceleme ve İyileştirme Oturumu: İkinci oturumda, ilk aşamada geliştirilen öneriler akran değerlendirmesi yoluyla gözden geçirilir. Çalışma gruplarındaki

vatandaşlar birbirlerinin fikirlerini değerlendirir, eksiklikleri belirler ve önerileri daha kapsamlı hale getirmek için iyileştirmeler yapar. Bu süreç, vatandaşların kolektif olarak politika önerileri geliştirmesini sağlamaktadır (Jones et al., 2022).

Çözüm ve Sonuç Oturumu: Son aşamada, geliştirilen öneriler nihai hale getirilerek ilgili karar alıcılara sunulur. Avrupa bağlamında düzenlenen panellerde, bu öneriler Avrupa Komisyonu'na iletilerek politika süreçlerinde değerlendirilmesi sağlanır (Jones et al., 2022).

Vatandaş panelleri, katılımcı demokrasi anlayışını güçlendiren önemli araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu paneller aracılığıyla, vatandaşlar yalnızca politika yapım süreçlerine dâhil olmakla kalmaz, aynı zamanda önerilerinin karar alıcılar tarafından dikkate alındığı şeffaf bir mekanizmaya da katkı sağlar (Smith, 2009). Özellikle Avrupa'da düzenlenen vatandaş panelleri, halkın katılımını teşvik eden kalıcı bir demokratik uygulama olarak kurumsallaşmış ve karar alma süreçlerinde etkin bir araç haline gelmiştir (Dryzek, 2010).

2.5.5. Halk Toplantısı-Görüşmesi

Halk toplantısı-görüşmesi, vatandaşların kamu politikaları ve yerel yönetim kararları konusunda doğrudan bilgi edinmelerini ve görüşlerini ifade etmelerini sağlayan bir katılım mekanizmasıdır. Geleneksel halk toplantısı olarak da bilinen bu yöntem, özellikle yerel yönetimler ve merkezi idare tarafından belirlenen konular etrafında kamuoyu görüşlerini almak amacıyla düzenlenir (Kaya, 2017: 464). Bu toplantılar, katılımcı demokrasinin önemli bir unsuru olup, müzakereci yöntem çerçevesinde incelendiğinde; halkın yalnızca bilgi edinmesi değil, aynı zamanda karar alma süreçlerine etkili bir şekilde katılımını sağlayacak mekanizmalar içermesi gerektiği görülmektedir (Dryzek, 2010).

Türkiye'de halk toplantıları-görüşmeleri özellikle Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği kapsamında hukuki bir dayanağa sahiptir. ÇED sürecinde, projeden etkilenecek halkın bilgilendirilmesi ve görüşlerinin alınması gerekmektedir. Yönetmeliğin 4. maddesinin T) bendine göre halkın bilgilendirilmesi ve sürece katılımı,

"ÇED sürecinin başlangıcından sonuna kadar halkı proje hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere paydaş katılım planında detayları belirlenen her türlü etkinliği" içermektedir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022). Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, bu yönetmelik çerçevesinde halkın katılımı toplantıları düzenleyerek demokratik süreçlerin güçlendirilmesini hedeflemektedir (Alan, t.y.).

Yerel yönetimler de halk toplantıları düzenleyerek katılımcı yönetimi teşvik etmektedir. Örneğin, Tokat ili, Niksar Belediyesi, Sürdürülebilir Şehirler Projesi kapsamında "İçme Suyu Şebeke Projesi" için halk toplantıları düzenlemiş, vatandaşların görüşlerini almış ve proje ile ilgili bilgilendirme yapmıştır. Toplantılar, vatandaşların beklenti ve şikâyetlerini doğrudan iletebilecekleri mekanizmalar (web sitesi, e-posta, dilekçe, telefon) ile desteklenmiştir (MGS Proje ve REA Müşavirlik, 2023).

Müzakereci demokrasi, vatandaşların sadece oy kullanarak değil, aynı zamanda kamusal konular hakkında doğrudan tartışmalara katılarak karar süreçlerine katkıda bulunmasını savunan bir yaklaşımdır (Mansbridge, 1999: 211). Halk toplantıları, bu bağlamda, yalnızca bir bilgilendirme platformu olarak değil, kamu politikalarının şekillendirilmesinde etkili bir araç olarak ele alınmalıdır. Bunun için şu noktalar önemlidir:

Katılımın genişletilmesi: Halk toplantılarında genellikle sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kesimlerin daha fazla yer aldığı görülmektedir (Kaya, 2017: 464). Bu durumu aşmak için dijital katılım araçları, rastgele seçilmiş vatandaş panelleri ve farklı toplumsal kesimlere yönelik özel oturumlar düzenlenebilir (Fishkin, 1991: 27).

Kolaylaştırıcı mekanizmalar: Profesyonel moderatörler veya bağımsız kolaylaştırıcılar, toplantıların daha kapsayıcı ve yapıcı geçmesini sağlayabilir. Örneğin, Kanada'daki Deliberative Polling yönteminde (Düşünme Temelli Anketler), halkın belirli konular hakkında önceden bilgilendirilmesi ve uzmanlarla birlikte müzakere edebilmesi sağlanmaktadır (Fishkin, 2009: 44).

Gerçek etki mekanizmaları: Halk toplantılarında dile getirilen görüşlerin yalnızca kayıt altına alınması yeterli değildir. Bu görüşlerin politika süreçlerine nasıl yansıdığı şeffaf bir şekilde belirtilmeli ve kamuoyuna geri bildirim verilmelidir (Pateman, 2012: 78).

2.5.6. Müzakereci Anayasa

Anayasalar çeşitli yöntemlerle oluşturulmuş; bir toplumun genel kurallarını yansıtan yazılı ve yazısız düzenlemelerdir. Çalışmanın bu bölümünde müzakereci anayasa ele alınmıştır. Bu kapsamda anayasa tanımlanmış, anayasa yapım süreçleri açıklanmıştır.

Anayasa Tanım

Anayasalar, devletlerin esas teşkilatını, bunların sosyal ve siyasi yapısını, temel organlarını ve bu organların kuruluş biçimleri ile görev ve yetkilerini düzenleyen yasalardır (Yılmaz, 2012: 15). Anayasa için hukuki ve siyasi olmak üzere iki tanımdan söz edilebilir. Hukukçular tarafından yapılan tanıma göre, anayasalar, hukukun üstünlüğü ilkesine dayalı bir yönetim çerçevesi çizerek, devletin organlarını tanımlar ve yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki ilişkileri düzenleyen bağlayıcı bir metindir (Atar, 1989; Atar, 2017). Anayasalar bir toplumdaki temel hakları ve özgürlükleri güvence altına alan ve devlet organlarının örgütlenme biçimini ortaya koyan kurallardır. Temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasına ilişkin kurallar bir anayasanın “haklar şartını”, devletin örgütlenmesine ilişkin kurallar ise “yapısal şartlarını” oluşturur (Gülsoy, 2012).

Anayasa şartlar belirleyerek hükümeti sınırlandırmayı amaçlar. Birçok anayasa, hukuki anlamda, diğer hukuk kurallarından daha üstün statüye kavuşturulmuştur. Böylece anayasa hukukun üstünlüğü ilkesiyle uyumlu bir yapıya kavuşturulmuştur. Anayasaya bu statünün kazandırılmasının başlıca nedenlerinden biri, anayasanın hükümeti denetleyebilmek için bir araç olarak düşünülmesidir (Gülsoy, 2012). Bu yönüyle anayasa, devletin kimliğini ve yönetim biçimini belirleyen bir toplumsal sözleşme niteliği taşımaktadır (Locke, 2000).

Anayasa kavramı, geniş (maddi) ve dar (şekli) olmak üzere iki temel anlam taşımaktadır. Geniş (maddi) anlamda anayasa, devletin yönetim sistemine ilişkin bütün temel kuralları içeren yazılı veya yazısız hukuk normlarını ifade etmektedir. Bu anlamıyla anayasa, devletin niteliğini, yapısını, temel organlarının kuruluşunu ve bu organlar arasındaki ilişkileri, kişilerin temel hak ve hürriyetlerini ilgilendiren hukuk kural ve kurumlarının tamamını ifade eder. Dar (şekli) anlamda anayasa kavramı ise belirli bir metin içerisinde düzenlenmiş, sistematik bir hukuk belgesi olarak tanımlanır. Bu yönüyle anayasa, genellikle alelade kanunlardan farklı şekil ve usullere uyularak yapılan bir kanun olarak tanımlanmıştır (Atar, 2017).

Yazılı anayasalar, özellikle modern ulus-devletlerin ortaya çıkışıyla birlikte önem kazanmış ve birçok devletin yönetim yapısının temelini oluşturmuştur (Elster, 1995: 373). Günümüzde neredeyse her devletin yazılı anayasası bulunmaktadır (Atar, 2017: 27). Yazısız anayasalar ise gelenek, yargı kararları ve teamüller yoluyla şekillenmiş olup, özellikle Birleşik Krallık 'ta uygulama alanı bulan bir anayasa modelidir (Gülsoy, 2012: 5).

Anayasalar, katı ve esnek olmak üzere iki temel gruba ayrılmaktadır. Katı anayasalarda değişiklik süreci daha zor ve katı prosedürlere tabidir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, değişiklik yapılabilmesi için Kongre ve eyalet yasama organlarının geniş mutabakatını gerektiren sıkı düzenlemeler içermektedir (Levinson, 2006: 4). Buna karşılık, esnek anayasalar ise daha kolay değiştirilebilen, genellikle yasama organının basit çoğunlukla değiştirebildiği anayasalar olarak tanımlanır (King, 2001: 23).

Anayasanın maddi veya şekli olması, yazılı veya yazısız olması, katı veya esnek olması biçimsel yönünü ortaya koymaktadır. Oysa modern anlamda anayasa bu biçimsel özelliklerden daha fazlasını ifade etmektedir (Güven Akçaoğlu, 2018: 2). Anayasanın biçimsel özellikleri onun hukuki anlamıyla ilişkilendirilirken, anayasanın modern anlamı siyasi tanımların yapılmasını da mümkün kılmıştır. Buna göre anayasalar hukuksal düzenlemelerin ötesinde, bir ülkenin siyasi yapısını ve kültürünü ortaya koyan, tarihsel süreçleri bulunan metinlerdir. Örneğin ilk yazılı anayasa olarak kabul edilen 1787 ABD

anayasası, ABD kıtasının siyasal kültürü içerisinde şekillenerek oluşmuştur (Gülsoy, 2012). Bu konuda Carl Schmitt ve Jürgen Habermas'ın görüşleri anayasanın siyasi anlamına katkıda bulunan önemli görüşlerdir.

20. yüzyılın tanınan ve fikirleri itibariyle tartışmalara konu olan düşünürlerinden Schmitt, anayasa kuramına dair görüşlerini liberal anayasacılık düşüncesinin siyasal alanı baskılamayı amaçlayan, normatif ve ilkesel olarak sınırlandırılmış yasal yetkilere dayanan yönlerini eleştirme üzerinden inşa etmiştir. Ayrıca Schmitt, Almanya'daki Weimar Cumhuriyeti dönemindeki siyasi gelişmelerden etkilenmiş, liberal anayasacılık geleneğini, dönemin siyasi ve hukuki ihtiyaçlarına karşılık veremediği konusunda eleştirmiştir (Güven Akçaoğlu, 2018: 2). Schmitt'e göre modern anayasaların sistemli bir incelemesinin yapılabilmesi, onların siyasal unsurlarının dikkate alınmasıyla mümkün olabilir. Schmitt (2008: 75), sunduğu “pozitif anayasa kavramı” (pozitive concept of constitution) özgün kavramıyla, anayasa yapma iktidarının (taşıyıcısının) siyasal birliğin somut varoluş türüne ve biçimine ilişkin vermiş olduğu asli siyasal karar işaret ettiğini ifade etmektedir. Bu bakış açısından anayasa, salt olarak devletin yasama, yürütme ve yargı organlarının işleyişlerini ve bu organlar arasındaki ilişkileri tanımlayan saf biçimsel ve hukuki niteliğe sahip değildir. Aynı zamanda, siyasi birliğin somut siyasal varoluş türü ve biçimini tanımlamak suretiyle, birliğin geleceğini bağlayan -bu anlamda değişmez-ve siyasi birliği bir bakıma dost-düşman ayrımı temelinde kuran özsel kararı (substantial decision)içeren maddi bir mefhumdur. Dahası anayasa, liberal anayasacılık geleneğinde iddia edildiği gibi saf istenci (pure will) temsil eden tarafsız ve kişilerin iradesinden bağımsız bir norm ya da idea da değildir (Schmitt, 2008). Bu durumun aksine, belli ideolojiler, değerler ve tercihlerden yana bilinçli bir kararı içerdiği düşünülmektedir. Anayasa yapma iktidarının düşmanlarının varoluşsal tehdidi karşısında kendini nasıl tanımladığının ve somut varoluşunda kendini nasıl biçimlendirmek istediğinin bir ifadesidir (Güven Akçaoğlu, 2018: 3).

Schmitt'e göre, anayasanın bütünlüğü, anayasa hükümlerinin sistematik ve yazılı düzenleme ya da normatif mükemmelliğinden kaynaklanmaz. “[Anayasanın Bütünlüğü] daha ziyade, bu normlara dışsal olan ve tüm bu normları ilk kez anayasa hükmü haline getiren siyasal iradede kaynaklanır. Ve söz konusu bu siyasal irade, sadece normları bir bütün halinde inşa etmekle kalmaz, kendi bütünlüğünü de inşa eder” (Schmitt, 2008).

Schmitt’de ifadesini bulan siyasal irade, devlet mekanizmasını bütünlük içerisinde meydana getiren ve toplumun devlet güvencesi altında bütünlük içerisinde yaşamayı kabul etmesiyle oluşan ortak istençtir. Eğer halk, anayasa yapma iktidarının öznesi olacaksa önceden siyasal birlik halinde var olmalı veya varsayılmalıdır (Güven Akçaoğlu, 2018). Bununla birlikte, Schmitt, “sözleşme” fikrinin halkın anayasa yapma iktidarı düşüncesinde zaten içerildiğini iddia eder; çünkü toplumsal sözleşme kuramında, halkın siyasi birliği sözleşme ile kurulur (Schmitt, 2008).

Schmitt’in "pozitif anayasa" kuramında, anayasanın ve anayasal düzenin meşruiyeti, siyasal kararın kendinden menkul meşruiyetinden kaynaklanır. Varoluşsal kararın kendisi herhangi bir etik ya da hukuki gerekçelendirmeye ihtiyaç duymaz. Karar içeriğinden bağımsız olarak siyasal birliğin “kendini müdafaa hakkı ya da kendini varoluşsal, bütünsel, güvenli ve anayasal düzen içinde muhafaza etme iradesi” çerçevesinde gerekçelendirilir (Schmitt, 2008). Buna bağlı olarak, modern demokrasilerde anayasal meşruiyetin parametreleri, halkın anayasa yapma iktidarı (constitution-making power of the people) formülasyonu çerçevesinde belirlenir. Schmitt’e göre, "bir anayasal düzen yalnızca olgusal bir durum olarak meşru değildir. Siyasal kararın sahibi olarak anayasa yapma iktidarının gücü ve yetkisi kabul edildiğinde, anayasal düzen aynı zamanda adil bir düzen olarak da kabul edilir” (Schmitt, 2008).

Modern demokrasilerin anayasa yapım süreçleri ile ilgili olarak öne çıkan bir başka düşünür Habermas’dır. Habermas’a göre, en genel ifadeyle, modern anayasa teorisi, anayasanın sadece devletin temel kurallarını belirleyen bir metin olmanın ötesinde, demokratik sistemin işleyişini düzenleyen ve yurttaş katılımını teşvik eden bir araç olduğunu vurgulamaktadır (Habermas, 1996). Habermas’ın prosedürel demokrasi kuramı ve tartışmaya dayalı hukuk anlayışı, karmaşık ve çoğulcu toplumların deneye dayalı koşullarına uygun bir normatif hukuk ve demokrasi kuramı geliştirme çabasının ürünüdür. Habermas, “Between Facts and Norms” adlı çalışmasında, halk egemenliği ilkesini, ahlak kuramının kilit kavramı olan tartışım ilkesi (discourse principle – D) temelinde yeniden yorumlayarak demokratik anayasal devletin kuramsal temellerini inşa etmektedir (Güven Akçaoğlu, 2018: 12). Habermas’a göre, vatandaşların tartışmaya dayanan görüş ve irade oluşturma süreçleri sonucunda belirlenen yasal normlar, söz konusu yasaların muhatabı olan halk tarafından oluşturulduğu için daha fazla kabul

görecek ve bu yasaların meşruiyeti tescillenecektir. Bir başka deyişle, halk kendisini yasal normların belirleyicisi olarak gördüğünden, bu yasalar meşruiyet kazanacaktır (Habermas, 1996).

Habermas, anayasayı da bir yasa yapım süreci olarak görmektedir fakat anayasanın sıradan yasalardan farkının teknik açıdan olduğunu ve hukukun üstünlüğü ilkesinin sistematik bir dışı vurumu olduğunu ifade etmektedir. Bu bakımdan, anayasal normların içeriği de görece olarak sabitlenmiştir. Aslında, her anayasa yalnızca yasa yapımının her aşamasında, devamlı surette tatbik edilen ve süregiden bir yorum olarak varlığını sürdürebilecek, yaşayan bir projedir (Habermas, 1996). Bunun sonucunda anayasa, ilk anayasa metnindeki soyut haklar sisteminin her zaman için vatandaşlar tarafından eleştirilebileceği, yeniden yorumlanabileceği ve toplumsal-tarihsel gelişmelere ve yeni demokratik taleplere uygun şekilde yeniden formüle edilebileceği bir gelenek inşa etme projesine (tradition building project), diğer bir deyişle bitmemiş bir proje'ye dönüşür (Habermas, 1996).

Görüldüğü üzere Carl Schmitt ve Jürgen Habermas'ın anayasa anlayışları, modern anayasa teorisinin farklı yönlerine ışık tutmaktadır. Schmitt, görüşlerinde anayasanın yalnızca hukuki bir metin olmadığını, esasen siyasal birliğin temelini oluşturan kurucu bir karar olduğunu vurgular. Ona göre anayasanın meşruiyeti, halkın anayasa yapma iktidarının kendinden menkul gücünden kaynaklanır ve anayasa, siyasal birliğin varoluşsal tercihlerini somutlaştıran bir karardır. Schmitt'in bu yaklaşımı, anayasanın normatif yapısını değil, onu meydana getiren siyasal iradeyi ön plana çıkarır. Buna karşılık, Habermas, anayasaya ilişkin görüşlerini demokrasinin temel unsuru olan katılım üzerinden açıklamaktadır. Habermas demokrasiyi, yurttaşların katılımına dayalı bir süreç olarak ele almıştır ve Habermas'a göre, anayasanın meşruiyeti, halkın tartışmalara dayalı ortak irade oluşturma süreciyle şekillenen yasaların kabulüne dayanır. Bu yönüyle Habermas, anayasanın sadece bir siyasal karar değil, aynı zamanda rasyonel tartışmalar yoluyla oluşturulan demokratik bir uzlaşma metni olduğunu savunur. Schmitt'in egemenliği merkeze alan kararçı yaklaşımı ile Habermas'ın iletişimsel eylem ve tartışmacı demokrasi perspektifi, anayasa yapım süreçlerinin normatif ve siyasal boyutlarını anlamada önemli iki karşıt bakış açısını temsil etmektedir.

Yukarıda yer verilen tanımlar ve sunulan görüşler incelendiğinde, modern teorilerin de etkisiyle, anayasa hakkında bazı genel yargıların değişime uğradığı söylenebilir. Buna göre, anayasa, yalnızca devletin temel yapısını ve işleyişini düzenleyen bir belge değil, bir toplumun hem siyasal hem hukuki kimliğini belirleyen kurallar bütününe ortaya koyan temel bir metindir. Günümüzde anayasalar hukukun üstünlüğü ilkesi üzerine inşa edilmektedir ve bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınmasına öncelik vermektedir. Demokratik düzenin sağlanması için temel bir metin olarak kabul gören anayasa, bu amaçla devletin yetkilerini de sınırlandırmaktadır. Bu açıdan anayasalar devlet-toplum ilişkilerini şekillendiren önemli metin-kurallar (yazılı veya yazısız) olarak tarih boyunca önemini korumuştur.

Anayasa Yapım Süreçleri

Anayasalar genellikle kanun veya öteki mevzuat metinlerinden farklı oluşturulurlar. Anayasaların değiştirilme işlem ve süreçleri de kanunlar ve öteki mevzuat metinlerinden farklı yürütülmektedir. Yasalar ve çeşitli mevzuatlar bir yasama dönemi içerisinde oluşturulurken, anayasalar kurucu meclis adı verilen kurullar tarafından hazırlanarak halkoyuna sunulur (Yılmaz, 2012: 17). Bu biçimde bir anayasa yapım süreci, ülkemizde 1961 ve 1982 anayasalarının yapım süreciyle ilişkilendirilebilir (Özbudun, 2022). Bununla birlikte, her anayasa yapım süreci bir referandumla sonlandırılma zorunluluğuna sahip değildir. Ülkemizde 1961 ve 1982 anayasaları referandumla sonuçlandırılırken (Özbudun, 2022), 1876, 1921 ve 1924 anayasaları parlamentoda kabul edildikten sonra yürürlüğe girmiştir (Aldıkaçtı, 1973).

Anayasa yapım süreci, bir devletin temel hukuk belgesinin oluşturulmasını, yeniden yazılmasını veya revize edilmesini kapsayan karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir. Modern anayasaların yapım süreçlerinin temel gerekçesi incelendiğinde, halkın hükümet sistemine yönelik olarak yeni bir başlangıç yapma isteği ile hareket ettiği görülmektedir. Şüphesiz, yeni bir başlangıç yapma arzusu ve gereksinimi ile yürütülen anayasa yapım süreçleri, her ülkenin kendisine özgü koşulları çerçevesinde şekillenmektedir (Gülsoy, 2012). Bu durum, anayasa yapımının yöntemi ve içeriği yönünden, tarihsel, siyasal ve toplumsal koşullara bağlı olarak çeşitlilik göstermesine neden olmaktadır.

Yeni baştan bir anayasanın hazırlanması ve kabul edilmesi sürecine anayasa yapımı denmektedir. Modern anlamda, bir anayasanın meşruluğu onun demokratiklik derecesiyle paralellik göstermektedir. Üstelik artık anayasanın demokratiklik derecesi, içeriğinden çok yapım süreci üzerinden değerlendirilmektedir (Kopusuzoğlu, 2024). Çünkü bir anayasanın demokratik olarak kabul edilebilmesi için, söz konusu anayasanın yapım sürecinin demokratik usullerle uyumlu olması gerekmektedir (Gülener, 2011: 219). Bu uyum arayışı, anayasa yapım süreci üzerine tartışmaları derinleştirmiştir. Anayasa yapım süreci üzerine yöntem ve model arayışları, daha önceki anayasa yapım süreçlerinin de demokrasi kuramı üzerinden irdelenmesini sağlamıştır. Çeşitli ülke deneyimleri, yeni bir anayasa yapım süreci hakkında fikir oluşturması açısından önemlidir.

Anayasaların yapım süreçleri ülkelerin ihtiyaçlarına, toplumsal özelliklerine ve tarihsel yaşanmışlıklarına göre farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar dikkate alındığında, farklı anayasa yapım yöntemleri ortaya çıkmaktadır. Kurucu meclis tarafından yapılan anayasalar (Lutz, 2006) ve kurucu iktidar tarafından yapılan anayasalar (Karagenç, 2020) alan yazında karşımıza çıkan iki yaygın örnektir. Bununla birlikte, anayasa yapım yöntemleri, ülkenin içinde bulunduğu siyasal rejimle ilintili olup, genellikle anayasanın demokratik veya demokratik olmayan süreçlerle oluşturulması şeklinde ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır (Elster, 1998: 98). Gözler (2011: 324) anayasayı yapan organları dikkate alarak yaptığı sınıflandırmada, monarşi usul, ferman usulü, misak usulü, demokratik usuller, kurucu meclis ve kurucu referandum yöntemlerinden söz etmektedir.

Anayasa yapım süreçlerinin demokratik veya demokratik olmayan yöntemlerle yürütülmesi görüşü oldukça genel bir bakış açısını ifade ettiğinden, biz de çalışmamızda kurucu meclis ve Türkiye'ye özgü kabul edilen kurucu iktidar yöntemleri ile; Kopusuzoğlu (2024)'nın üçlü yöntemine yer vereceğiz. Buna göre, anayasanın oluşturulmasında etkin olan unsurları belirtebilmek amacıyla üç anayasa yapım yönteminden söz edilebilir. Bu yöntemler; hiyerarşik yöntem, organik yöntem ve sözleşme yöntemidir.

Kurucu Meclis Tarafından Yapılan Anayasalar

Anayasa yapım sürecinde, anayasa yapmak için özel olarak oluşturulan temsil mekanizmaları oluşturulan meclislerdir. Halk tarafından seçilen temsilciler, anayasa taslağını hazırlayarak kamuoyunun onayına sunar veya doğrudan yürürlüğe koyar (Lutz, 2006: 17). Referandumla halk onayına sunulan veya doğrudan yürürlüğe koyulan anayasa metni demokratik bir anayasa yapım yöntemi olarak kabul görmüştür. Bu yöntem, ulusal egemenlik prensibine dayanır ve yapıldığı ulusun iradesini yansıttığı düşünülür (Yılmaz, 2012: 18).

Kurucu İktidar Tarafından Yapılan Anayasalar

Siyasi birliğin bir sonucu olarak ortaya çıkan kurucu iktidar, anayasal sözleşmeye yetki veren iktidar olarak tanımlanır (Erdoğan, 2017: 48). Bir başka ifade şekliyle, Türk anayasa hukuku doktrinde kullanılan “kurucu iktidar” kavramı anayasa yapan iktidara verilen kavramsal isimdir (Karagenç, 2020: 158). Demokratik toplumlarda, kurucu iktidar genellikle seçmenlerden oluşan halk anlamına gelmektedir (Kapusizoğlu, 2024: 521).

Kaynağı ve yetkileri bakımından asli kurucu iktidar ve tali kurucu iktidar olarak ikiye ayrılan “kurucu iktidar”, anayasayı yaparken önceki kurallara bağlı kalma veya kalmama üzerinden farklılık göstermektedir. Asli kurucu iktidar, kendisinden önce var olan hiçbir kurala bağlı kalma zorunluluğu olmadan anayasa yapan, değiştiren iktidar anlamına gelmektedir. Tali kurucu iktidar, kendisinden önce konulmuş kurallara bağlı kalarak anayasa yapan, değiştiren iktidar anlamına gelmektedir (Karagenç, 2020: 158-159).

Hiyerarşik Yöntem

Bu yöntem, anayasanın bir kişi, kurul ya da temsil kabiliyeti olmayan bir meclis tarafından yönetilenlerin etkin belirleyiciliği olmadan, yani demokratik usuller göz ardı edilerek, tepeden inmece bir anlayışla yapılmasını ifade eder (Atar, 2005: 11; Bilir, 2008:

555; Küçük, 2022: 68). Bu yöntemle yapılan anayasalar genellikle ferman niteliğindeki anayasalar, monarşi ile yönetilen ülkelerde monarkın tek taraflı iradesi ile ortaya çıkan anayasalar yâda otoriter rejimlerden demokrasiye geçiş sürecinde anayasa yapıcılarının istekleri doğrultusunda oluşturulan anayasalardır. Anayasanın serbest seçimlerle belirlenmiş bir meclis tarafından yapılmasına rağmen meclisin demokratik olmayan kurumların baskısı altında çalışmak durumunda kalması (Tunç ve Türkoğlu, 2007: 1141) veya anayasanın demokratik temsil niteliği olmayan bir meclis tarafından yapılmış olmasına karşılık. Plebisit referandumu ile halkın onayına sunulmuş olması durumlarında da yine anayasanın hiyerarşik yöntemle yapıldığı söylenebilir. Bu yöntemle yapılan anayasalara 1814 Fransız Restorasyon Dönemi Anayasası, 1848 İtalya Anayasası ve 1876 tarihli Kanun-i Esasi örnek gösterilebilir (Aldıkaçtı, 2017).

Organik Yöntem

Anayasaların yapımında kullanılan organik yöntem, anayasanın mevcut anayasal kurumlar tarafından yapılması veya değiştirilmesi sürecini ifade etmektedir. Organik yöntem, mevcut anayasal kurumlar tarafından belirlenen usul ve esaslara dayalı olarak genellikle yasama işlemi biçiminde gerçekleştirilen bir anayasa yapım yöntemidir. Bu yöntem, egemenlik yetkisine sahip olan bir milletin temsilcilerinin yani tali kurucu iktidara sahip olarak teşekkül eden bir yasama meclisinin, geçici bir süre ile aslî kuruculuk işlevini yerine getirmek suretiyle kurucu meclis gibi hareket ederek yeni bir anayasa yapması yöntemidir (Özbudun, 2022: 167).

Organik yöntemin öteki yöntemlerden temel farkını, anayasa yapım sürecinin büyük ölçüde tarafsız bir şekilde ilerlemesi oluşturmaktadır. Ancak siyasi faktörler ve gerçekleştirilecek müzakereler bu süreci etkileyebilir (Atar, 2023: 406).

Sözleşme Yöntemi

Anayasa yapım sürecinde kullanılan bir başka yöntem ise sözleşme yöntemidir. Sözleşme yönteminde anayasa yapım süreci toplumsal hayata egemen olan siyasal güçler veya seçilmiş bir kurul ya da bir kurucu meclis tarafından katılım ve uzlaşma prensibine dayalı olarak toplumsal sözleşme biçiminde gerçekleştirilir (Özbudun, 1993: 95). Bu

anayasa yapım yöntemine “tabana dayalı” ya da “aşağıdan yukarı” anayasa yapım yöntemi (Banting ve Simeon, 1985: 13), bu yöntemle yapılan anayasalara da “misak anayasalar” denilmektedir.

Sözleşme yönteminin esası, toplumu temsil kabiliyetine sahip grupların uzlaşısına dayalı bir anayasa metni ortaya koymaktır. Bununla birlikte, uzlaşi ölçüsünün oy birliği olarak kabul edilmesi de uzlaşi sağlanamamasını doğurabileceğinden; yeni bir anayasa yapımını ya da bir anayasa değişikliğini olanaksız hale getirebilmektedir (Küçük, 2022: 69). Bu nedenle sözleşme yönteminin kullanıldığı çoğu anayasa yapım sürecinde nitelikli çoğunluk aranmaktadır.

Siyasi sistemin anlaşma veya uzlaşmaya dayandığı toplumlarda genellikle anayasalar sözleşme yöntemiyle yapılmaktadır. Özellikle demokrasiye geçiş sürecinde, bu yöntem sıkça tercih edilir ve anayasa yapımında yaygın olarak kullanılır (Kopusuzoğlu, 2024: 523). Sözleşme yöntemiyle oluşturulan anayasalar, çeşitli siyasi güçleri temsil eden konvansiyonlar (kurullar) veya temsili kurucu meclisler tarafından hazırlanır. Bu süreçte, anayasa metni referanduma da sunulabilir. Tarafların veya katılımcıların eşit düzlemde olduğu sözleşme yönteminde, anayasal değişiklikler genellikle tüm tarafların onayı veya önceden belirlenmiş çoğunluğun onayı ile gerçekleşir. Toplumun değişen oranlarda geniş bir uzlaşi sağladığı ve katılım ile uzlaşmaya dayanan sözleşme yöntemiyle hazırlanmış anayasalar, halkın anayasa ve anayasal rejim üzerindeki meşruiyet algısını artırırken, aynı zamanda uygulamaların daha istikrarlı bir şekilde yürütülmesine de katkıda bulunur (Kopusuzoğlu, 2024: 523).

Anayasa Yapım Sürecinde Temel Aşamalar

Anayasa yapım işi bir süreçtir ve bazı aşamalar katetmektedir. Bu aşamaların neler olduğu hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Karagenç (2020: 165) “ideal anayasa yapım yöntemi” üzerine yazdığı makalesinde ideal anayasanın kriterlerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Kurucu Meclis
- Süre ve Takvimin Belirlenmesi
- Halktan Taleplerin Toplanması

- Akademinin Rolü
- Metnin Dili
- Onay Süreci

Bu çalışma, yukarıdaki kriterleri dikkate alarak anayasa yapım sürecini şu aşamalara ayırmıştır:

- Hazırlık aşaması,
- Taslak aşaması,
- Tartışma ve görüş alma aşaması,
- Onay aşaması,
- Uygulama ve değerlendirme.
-

Hazırlık Aşaması

Hazırlık aşaması yeni bir anayasanın gerekliliğinin tartışıldığı aşama olarak kurgulanmaktadır. Bu aşamada, siyaset bilim ve ilgili alanlardaki bilim insanları, gazeteciler, seçilmişler, kamu ve özel sektör hizmet üreticileri, öğrenciler, kadınlar ve toplumun her kesimi yeni bir anayasanın gerekliliği üzerine yatay ve dikey düzlemde tartışmalar gerçekleştirmelidir. Bu çalışmanın yapıldığı zaman diliminde, Türkiye’de toplumun her kesimi yeni bir anayasanın gerekliliğini tartışabilmeli, görüşlerini ortaya koyabilmelidir.

Yeni bir anayasanın yapımı hakkında bir eylem kararı alınması durumunda, ideal anayasanın kriterlerinden, “kurucu meclis”, “süre ve takvimin belirlenmesi” ve “halktan taleplerin toplanması” kriterleri işletilmeye başlar. Kurucu meclis oluşturulma aşaması, yeni bir anayasa yapım sürecindeki en önemli aşamadır. Yalnız anayasa yapmak amacıyla kurulan bu meclis, sonrasında yasama fonksiyonlarını yerine getirecek bir yapıya da evirilebilir (Karagenç, 2020). Anayasanın yapım sürecini yürütecek olan kurucu meclisin en önemli özelliği, meclis üyelerinin toplumun tüm kesimlerini temsil eder nitelikte olmasıdır. Atar (2000: 153), bu kapsamda, organlar arasındaki iki temel anlayıştan söz etmektedir:

- Oydaşmacı Yöntem (1948 İtalya Anayasası, 1978 İspanya Anayasası)
- Çatışmacı Yöntem (1946 Fransa Anayasası, 1976 Portekiz Anayasası)

Dünyada yürürlükte olan anayasaların yapım süreçleri incelendiğinde, farklı sürelerde tamamlandıkları görülmektedir. Bir anayasanın yapım süreci için bir yıl, dokuz ay veya iki yıldan az gibi kesinleşmiş süreler bulunmamaktadır. Bir anayasa için yapım sürecine başlarken, süre öngörmek de mümkün değildir. Bununla birlikte, anayasa hazırlık sürecinde, hangi zaman diliminde sürecin tamamlanacağı belirtilmelidir. Bu aşamada, tüm zamanlama tarihsel olarak planlanmalı ve kamuoyuyla paylaşılmalıdır. Eğer toplanacaksa; halktan taleplerin hangi tarih aralıklarında toplanacağı, alt komisyon çalışmalarının ne zaman tamamlanacağı, kurucu meclise hangi tarihte sevk edileceği, kurucu meclisin anayasayı kamuoyuna açıklama süreci ve onay süreçleri teker teker belirtilmelidir (Karagenç, 2020: 169).

Anayasa yapım sürecinde öncelikle halkta anayasa yapma bilincinin oluşturulması gerekmektedir. Bir anayasa yapım sürecinde halkın sürece dâhil edilmesi hem sürecin meşruiyeti hem de sürecin sağlıklı ilerleyebilmesi için mutlak bir gereklilik olarak görülmelidir (Karagenç, 2020: 169). Halk talep ve görüşleri toplanarak anayasa yapım sürecine dâhil edilebilir ve talepleri toplamanın birçok yolu-yöntemi bulunmaktadır. Bu yöntemler çağın özelliklerine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin günümüzde, teknoloji ve teknolojinin gelişmesiyle hayatımıza giren yapay zekâ, insan hayatının önemli bir bölümünü işgal etmektedir. Bu nedenle, halktan talep toplama sürecinde teknoloji ve yapay zekâdan yararlanılmak yerinde olacaktır.

Taleplerin halktan toplanması noktasında teknolojinin imkânlarından yararlanmak hem sürecin kolaylaşmasına hem de geniş katılımın sağlanmasına katkıda bulunacaktır. Toplumun geniş kesimlerine ulaşmak için teknolojiden faydalanırken, talepler internet üzerinden toplanabilir. Bununla birlikte, elektronik iletişim araçlarına ulaşma imkânı olmayan vatandaşların dilek-istek ve talepleri için başta il ve ilçe merkezlerinde vali ve kaymakamlıklar aracılığıyla ve kamuya açık diğer alanlarda merkezler kurulması, halka ulaşmayı sağlama adına önemli bir faktördür. Halkın ilgisini arttırmak adına başta görsel ve sosyal medya olmak üzere her tür kitle iletişim aracı kullanılmalı, kamu spotları ve internet reklamları gibi tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilmelidir. Talep toplama adına ücretsiz kamu telefon hatlarının ve yine ücretsiz mesajlaşma servislerinin kurulması da katılımın artmasına fayda sağlayacaktır (Karagenç, 2020).

Taslak Hazırlama Aşaması

Seçilen anayasa yapıcı organlar tarafından anayasa taslağı oluşturulur. Bu aşamada uzman görüşleri, kamuoyu tartışmaları ve akademik katkılar sürece dâhil edilir (Elkins, et al., 2009: 35). “akademinin rolü” ve “metnin dili” kriterlerinin devreye girdiği bu aşamada, taslak hem dil, hem içerik yönünden uzmanlar tarafından incelenerek tartışma sürecine hazır hale getirilir.

Anayasa yapım süreçlerinde akademisyenlerin uzmanlık verme ve bilgi birikimi sunma gibi çeşitli roller üstlendiği görülmektedir. Anayasa metni hazırlanırken, genel anayasacılık ilkeleri, ülkemizin anayasal tarihi gibi konular bağlamında Anayasa hukukçularının görüşünün alınması elzem bir nitelik taşımaktadır. Her ne kadar Anayasalar halkın taleplerini yansıtan metinler olsalar da, bunların hukuki açıdan formüle edilebilmesi için üniversitelerin Anayasa hukuku kürsülerinden yardım alınmalıdır (Karagenç, 2020: 170).

Anayasa yapım sürecinde uzmanlık verilen diğer bir konu da metnin dilidir. Bir anayasanın en az hukuk bilgisine sahip vatandaş tarafından dahi anlaşılır olması gerekmektedir. O anayasaya tabi her vatandaş anayasayı okurken aradığını bulabilmeli ve okuduğunu anlayabilmelidir. Bu nedenle anayasa metni oldukça net ve sade oluşturulmalıdır. İdeal bir anayasa yapım sürecinde, kurucu meclis tarafından nihai şekli verilen Anayasa metni, oylanmadan önce mutlaka redaksiyondan geçirilmeli. Bu bağlamda

Üniversitelerin Türk Dili kürsüleriyle ortak çalışma yürütülmelidir. Bu çalışma sonrasında hataları düzeltilen ve daha kolay anlaşılabilir hale gelen metin yürürlüğe hazır hale getirilmelidir (Karagenç, 2020: 170).

Tartışma ve Görüş Alma Aşaması

Taslak üzerine kamuoyu, siyasi partiler, sivil toplum örgütleri ve diğer paydaşların görüşleri alınır. Bu süreç, meşruiyetin sağlanması için kritik bir aşamadır (Hart, 2003: 65). Akademisyenlerin rolü bu aşamada da önem arz etmektedir. Anayasa

hukukçuları ve hukukçuların yanı sıra, kamu yönetimi, siyaset bilimi, iktisat ve benzer alanlarda çalışmaları bulunan veya çalışmaları devam eden akademisyenlerin süreçteki görüşleri dikkate alınmalıdır. Çünkü Anayasalar salt hukuki metinler değildir. Sosyoekonomik ve siyasal açıdan da toplumu etkileyen metinler olmalarından dolayı akademinin anayasa hukuku ve hukuk alanları dışında kalan akademisyenlerin görüşlerine de mutlaka başvurulmalıdır (Karagenç, 2020: 170).

Onay Aşaması

Anayasa taslağının yürürlüğe girmesi için parlamentoda kabul edilmesi, referandumla onaylanması veya devlet başkanı tarafından imzalanması gerekmektedir (Tierney, 2012: 93). Gözler (2011: 352)’e Göre ise anayasa bunlardan, devlet başkanının onaylaması veya halkoyu yöntemiyle yürürlüğe girmektedir. İlgili anayasa değişikliğini devlet başkanının onaylamasıyla yürürlüğe giren anayasalar, “devlet başkanının onaylaması” yöntemi olarak adlandırılırken (Gözler, 2011: 354), halkın kararına başvurarak, anayasanın önemli bir maddesinde değişiklik yapılması veya yeni bir anayasanın yapılması “halk oylaması” ile yürürlüğe girme yöntemi olarak adlandırılmaktadır (Bakır, vd., 2018: 402).

Kaboğlu (2015: 27), bir anayasanın halkoyuyla yürürlüğe girmesini:

- Halkın katılımının olmadığı anayasanın onaylanması,
- Seçilen bir meclisin hazırladığı anayasanın onaylanması,
- Kurucu meclisin hazırladığı anayasanın onaylanması şeklinde sınıflandırmıştır.

Görüldüğü üzere, anayasalar, normal kanunlar gibi yürürlüğe girmemekte, özel onay aşamalarından geçmektedir. Bu durum anayasanın kanunlardan daha zor, kapsamlı ve daha fazla zaman gerektiren işlemler içermesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca anayasalar, normal kanunların kabul edilmeleri gerekenden çok daha nitelikli bir çoğunlukla onaylanmalıdırlar. Böylece anayasanın meşruiyetinin artacağı düşünülmektedir (Karagenç, 2020: 171).

Uygulama ve Değerlendirme

Yeni anayasanın yürürlüğe girmesinin ardından uygulanabilirliği test edilir ve gerekirse reform süreci başlatılır (Widner, 2008: 1525). Anayasanın test edilmesi, onun uygulanmasıyla mümkün olabilir ve bu testin sonuçları yıllar içerisinde görülebilir. Örneğin, T.C. Anayasası birçok defa değiştirilmiştir (İba, 2002) ve bu değişim hala devam etmektedir. 2025 yılı itibarıyla, 1982 Anayasası on dokuz (19) değişiklikle güncellenmiştir (TBMM, 2025). Bu da onun uygulandıkça, ihtiyaca göre güncellenebildiği anlamına gelmektedir. Bu güncellenmenin yapılması, yapılabilirliğinin ötesinde, tartışmalı bir konudur.

T.C., kendisine özgü toplumsal, kültürel, tarihi ve coğrafi özellikleri olan köklü bir devlettir. Bu nedenle, anayasa yapım süreci üzerine önerilecek modelin iyi araştırılması önem arz etmektedir. Çalışmanın devamında, müzakereci bir yöntemle yürütülecek bir anayasa yapım sürecinin nasıl olması gerektiği üzerine alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Toplanan görüşler anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolünü ortaya koyarken, Türkiye'nin bu tarz bir modelleme hakkındaki eğilimini ve fikrini de ortaya koymaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METODOLOJİ

Bu çalışmada hedeflenen, devletin müzakereci rolünün anayasa yapım sürecinde kamu yönetiminin demokratik değerleriyle uyumunu ve devletin müzakereci rolünü tartışmak, açıklığa kavuşturmak ve ortaya koymaktır. Bu hedefe yönelik olarak sıralı karma yöntem (sequential mixed methods) kullanılmıştır. Karma yöntem, nitel ve nicel veri toplama tekniklerinin bir arada kullanılmasıyla daha kapsamlı ve derinlemesine bir analiz sunmayı hedefler (Creswell ve Plano Clark, 2018). Bu çalışmada sıralı karma yönteme uygun olarak, önce görüşme yöntemiyle nitel veriler toplanmıştır. Daha sonra ölçek formuyla nicel veriler toplanmıştır.

Araştırma sürecinin nitel boyutu, gömülü teori deseni (grounded teori design) çerçevesinde yürütülmüş olup, bu desenin sağladığı esneklik ve teori geliştirme odaklı yaklaşım, çalışmanın temel problemine uygun bir metodolojik çerçeve sunmayı hedeflemiştir (Glaser ve Strauss, 1967). Çalışmanın nitel kısmında, akademisyenlerle yapılan açık uçlu görüşmelerden elde edilen veriler, gömülü teori oluşturmak amacıyla içerik analizi ve betimleyici analiz gerçekleştirilerek tasnif edilmiştir. Analizler frekans analizi ile desteklenmiştir. Bu yöntem, verilerden kod ve temalar türetmek ve bu temalar arasında ilişkiler kurarak bir teori geliştirmek için uygundur (Charmaz, 2006).

Araştırma sürecinin nicel boyutu, nitel bulgulara dayalı olarak hazırlanan bir ölçek formuyla yürütülmüştür. Ölçek formu, daha geniş bir kitleye uygulanarak nicel veriler toplanmıştır ve araştırma derinleştirilmiştir. Nicel veriler, görüşmelerde ortaya çıkan temaların yaygınlığını ve önemini ölçmek amacıyla kullanılmıştır. Nicel verilerin toplanma sürecinde ölçek geliştirme yapılmıştır. Bilimsel araştırma yöntemlerine uygun olarak bir pilot araştırma süreci yürütülerek ölçek soruları analiz edilmiş ve kesinleştirilmiştir. Kesinleştirilen ölçek soruları, daha geniş bir kitleye uygulanmıştır. Elde edilen veriler, Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile değerlendirilmiştir.

Veri toplama araçları görüşme formu ve ölçek formu olarak belirlenmiştir. Nitel veriler açık uçlu sorular içeren bir görüşme formu kullanılarak yüz yüze ve telefonla

toplanmıştır. Sorular, anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolü, bu rolün avantajları ve dezavantajları, müzakereci rolün güçlendirilmesi, Akademisyenlerin süreçteki rolü, demokratik değerlerle uyum, farklılıkların kabulü, temsil ve katılımcılık, şeffaflık ve hesap verebilirlik konularına odaklanmıştır. Nicel veriler ise ölçek formu kullanılarak toplanmıştır. Yedili Likert ölçeği ile yapılandırılmış sorular katılımcılara yöneltilmiştir ve görüşme bulgularından elde edilen temaların ölçülmesi amaçlanmıştır. Ölçek formu katılımcılara çevrimiçi olarak uygulanmıştır.

Araştırma sürecinde, katılımcıların gönüllü katılımı sağlanmış ve kişisel bilgiler gizli tutulmuştur. Görüşme gerçekleştirilen katılımcılarla “gönüllü onam metni” imzalanmıştır. Ölçek formunu dolduran katılımcılar için ise giriş bölümünde gönüllülük ve gizlilik esaslarına ilişkin açıklamalar paylaşılmıştır. Araştırma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü’ndeki etik kuruldan onay alınarak yürütülmüştür. Onay metinleri tezin ekler kısmında sunulmuştur.

Araştırmanın bu bölümünde nitel ve nicel veri toplama süreçleri, bu verilerin organize edilme süreçleri ve verilerin değerlendirme süreçleri ayrı ayrı ele alınmıştır. 3.1. başlığında nitel veri toplama yöntem ve araçları, 3.2. başlığında nicel veri toplama yöntem ve araçları açıklanmıştır.

3.1. Görüşme Verilerini Toplama ve Analiz Süreci

Kamu yönetiminde devlet insanlığın en eski dönemlerinden günümüze çeşitli formlarda önemini korumaktadır. Tarihin ilk dönemlerinde ahlak ve inanış gibi soyut düzlemde tanımlanan devlet, günümüzde yönetimle ilişkili organik bir yapı halini almıştır. Özellikle kamu yönetiminde “idare” veya “yasama-yürütme erki” veya “iktidar” yapılarıyla birlikte kullanılan devlet, geçmişteki soyut anlamından sıyrılmaya başlamıştır. Bu anlamda devlet, son dönemlerde rolleri üzerinden sorgulanır hale gelmiştir. Araştırmanın bu bölümünde “devletin müzakereci rolü” üzerine atılan akademisyen görüşlerinin nitel analiz süreci ele alınmıştır.

Araştırma, kamu yönetiminde devletin müzakereci rolü üzerinden oluşturulan problem sorusunu kapsayacak biçimde şekillendirilmiştir. Buna bağlı olarak aşağıdaki sorular katılımcılara açık uçlu soru formuyla yönlendirilmiştir:

Türkiye’de gerçekleştirilecek yeni bir anayasa yapımı sürecinde devlet müzakereci bir rol üstlenebilir mi? Bu ana soru etrafında şekillenen araştırmada şu alt soruların cevapları aranmıştır:

- Devletin müzakereci rolü üzerine kamu yönetimi, yönetim bilimi, anayasa hukuku alanlarında çalışmalar sürdüren akademisyenlerin genel görüşleri neler?
- Devletin müzakereci rolünün avantajları ve dezavantajları nasıl sınıflandırılabilir?
- Devletin farklı paydaşlar arasında denge sağlaması için hangi yöntem ve mekanizmaları kullanması gerekmektedir?
- Devletin müzakereci rolü nasıl güçlendirilebilir?
- Devlet vatandaşların ve STK’lerin katılımı ile akademisyenlerin katkılarını ve farklı paydaşları sürece nasıl dâhil edebilir?
- Vatandaşların ve STK’lerin katılımı nasıl teşvik edilebilir?
- Yeni bir anayasa yapım sürecinde akademisyenlerin rolü ve katkısı nasıl değerlendirilebilir?
- Müzakereci yöntemle yürütülecek bir anayasa yapımı çalışmasında süreç demokratik ilkelerle nasıl uyumlu hale getirilebilir?
- Türkiye’deki sosyal, siyasi, kültürel farklılıklar bir müzakere sürecine dâhil edilebilir mi? Bu nasıl mümkün olabilir?
- Yeni bir anayasa yapım sürecinde şeffaflık ve hesap verebilirlik nasıl sağlanabilir?
- Ülkemizde yapılacak yeni bir anayasanın yapım sürecinde devlet müzakereci bir rol üstlenebilir mi?

Yukarıdaki sorular etrafında toplanan veriler düzenlenmiş, organize edilmiş ve analizleri yapılmıştır. Böylece çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Bu bulgular araştırmanın devamını meydana getiren nicel veri toplama sürecine kaynaklık etmiştir.

3.1.1. Görüşme Verilerinin Toplanma Yöntem ve Araçları

Araştırmanın bu bölümünde nitel verilerin toplanma süreci, veri toplama aracı olarak seçilen açık uçlu görüşme formu, katılımcı olarak belirlenmiş akademisyenler ile ilgili katılımcı bilgileri ve toplanan verilerin organize edilme süreçleri yer almaktadır.

Araştırma verileri yarı yapılandırılmış mülakat formuyla toplanmıştır. Katılımcılara 10 görüşme sorusu yöneltilmiştir ve onların araştırma konusu hakkındaki görüşleri alınmıştır. Toplanan veriler ses kayıt cihazına kaydedilmiş, sonra bilgisayar ortamında deşifre edilmiştir. Organize edilen veriler analiz sürecine hazır hale getirilmiştir.

3.1.2. Görüşmeye Dâhil Olan Katılımcılar

Bu araştırma kapsamında 16 akademisyen görüşmeye katılmıştır. Görüşme kapsamında akademisyenlerin örneklem olarak seçilmesinin nedeni, devletin müzakereci rolü, anayasa yapım süreci gibi kavramların uzmanlık gerektirmesidir. Henüz devletin müzakereci rolü üzerine müstakil kuramsal bir çalışma gerçekleştirilmemesi nedeniyle, bu kavramın kuramsal çerçevesini oluştururken akademisyenlerin uzmanlığından yararlanılması hedeflenmiştir.

Evren, Örneklem ve Hedeflenen Katılımcı Sayısı

Bu araştırmanın evreni, Türkiye'de siyaset bilimi, kamu yönetimi, yönetim bilimi ve anayasa hukuku alanlarında çalışan akademisyenlerden oluşmaktadır. Katılımcılar, uzmanlık alanları ve anayasa yapım süreçleri konusundaki bilgi birikimleri dikkate alınarak amaçlı örnekleme (purposeful sampling) yöntemiyle seçilmiştir (Patton, 2002). Araştırmanın odak noktası olan konu, “anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolü üzerine akademisyen görüşleri”dir. Bu nedenle, evren, söz konusu alanlarda akademik çalışmalar yapan ve bu süreçte uzmanlaşmış olan akademisyenleri içermektedir. Doktora öğrencileri de uzman statüsüne sahip oldukları için çalışmanın örnekler grubuna dâhil edilmiştir. 16 akademisyen ile yapılan görüşme sonrasında, alınan yanıtların tekrara düşüldüğü bu sayıda veri toplama süreci kesilerek, örneklem oluşturulmuştur. Örneklem

seçiminde, katılımcıların bu konudaki uzmanlıkları, yayınları ve deneyimleri göz önüne alınmıştır.

Hedeflenen katılımcı sayısı, araştırmanın kapsamlılığı ve derinliği dikkate alınarak belirlenmiştir. Bu çalışmada, en az 10-20 akademisyenin görüşüne yer verilmesi planlanmıştır. Görüşülen akademisyenlerden toplanan verilerin bu aralıkta tekrar ettiği görülmektedir. Toplam 16 akademisyenin görüşü alınmıştır. Bu sayı, çeşitli bakış açılarını ve uzmanlık alanlarını kapsayarak geniş bir perspektifi yansıtmayı hedeflemektedir.

Maddi Yeterlilikler

Araştırma kapsamında oluşan maddi sorumluluklar araştırmacı tarafından yerine getirilmiştir. Araştırma kapsamında her hangi bir kurum, kuruluş veya kişiden teşvik alınmamıştır. Araştırma için alınan internet üyelikleri ve veri toplama sürecinde kullanılan kayıt cihazı araştırmacı tarafından karşılanmıştır.

Araştırma kapsamında Türkiye'nin farklı bölgelerinde bulunan akademisyenlerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ortaya çıkan maddi giderler de araştırmacı tarafından karşılanmıştır. Çanakkale bölgesinde bulunan akademisyenlerle yüz yüze görüşülmüş, şehir dışında olan akademisyenlerle telefon görüşmesi gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların Genel Özellikleri

I. Cinsiyet: çalışma kapsamında katılımcıların cinsiyet bilgisi kaydedilmemiştir ve katılımcılarda cinsiyet ayrımına gidilmemiştir.

II. Yaş grubu: Çalışmada akademisyenler ile mülakat gerçekleştirildiğinden 18 yaş altı bir grup söz konusu değildir. Bunun dışında yaş kriteri aranmamıştır ve katılımcılardan yaş bilgisi istenmemiştir.

III. Eğitim durumu: akademisyen kişilerden seçilen katılımcılar, bu durumun doğal bir sonucu olarak yükseköğrenim mezunu kişiler olmuştur. En az doktora sürecinde

bulunan katılımcılar süreçte yer almıştır. Bu nedenle katılımcıların eğitim durumu lisansüstü olarak kaydedilmiştir.

IV. Mesleki özellikler: katılımcılar siyaset bilimi, kamu yönetimi, yönetim bilimi ve hukuk (anayasa) alanındaki akademisyenlerden seçilmiştir. Ayrıca akademisyenlerden istenen unvan bilgisi katılımcılar arasındaki çeşitli farklılıkların araştırmada değişken olarak kullanılmasına imkân vermiştir. Çalışmada Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. ve Uzman olmak üzere dört (4) akademik gruba yer verilmiştir.

V. Sosyolojik, ekonomik ve kültürel özellikler: bu konuda bir veri toplanmamıştır, çünkü bu alanlarda bir değerlendirme yapılmamıştır.

Katılımcılardan toplanan demografik bilgiler aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır.

Tablo 2

Görüşmeye katılan katılımcıların demografik bilgileri

Katılımcı Kodu	Katılımcı Ünvanı	Katılımcı Kurumu	Katılım Şehri	Katılım Bölgesi
Kt1	Doç. Dr.	Mersin Üniversitesi	Mersin	Akdeniz
Kt2	Prof. Dr.	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Ege
Kt3	Prof. Dr.	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Ege
Kt4	Dr.	Yedi Tepe Üniversitesi	İstanbul	Marmara
Kt5	Doç. Dr.	Harran Üniversitesi	Şanlı Urfa	Güneydoğu Anadolu
Kt6	Prof. Dr.	Mersin Üniversitesi	Mersin	Akdeniz
Kt7	Dr.	Aksaray Üniversitesi	Aksaray	İç Anadolu
Kt8	Prof. Dr.	Mersin Üniversitesi	Mersin	Akdeniz
Kt9	Doç. Dr.	Harran Üniversitesi	Şanlı Urfa	Güneydoğu Anadolu
Kt10	Dr.	Dicle Üniversitesi	Diyarbakır	Güneydoğu Anadolu
Kt11	Dr.	Anadolu Üniversitesi	Eskişehir	İç Anadolu
Kt12	Prof. Dr.	Marmara Üniversitesi	İstanbul	Marmara
Kt13	Uzman	Çomü	Çanakkale	Marmara
Kt14	Uzman	ÇOMÜ	Çanakkale	Marmara
Kt 15	Dr.	Çomü	Çanakkale	Marmara
Kt 16	Doç. Dr.	Çomü	Çanakkale	Marmara
Toplam	16			

Araştırmaya Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. ve Uzmanlardan oluşan geniş bir akademik çevre katılmıştır. Prof. Dr. (5), Doç. Dr. (4), Dr. (5) ve Uzman (2) olmak üzere onaltı (16) katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

3.1.3. Görüşme Verilerinin Toplanma Süreci

Araştırma verileri açık uçlu görüşme formuyla, yüz yüze ve telefon görüşmesi gerçekleştirilerek, ses kaydı formatında toplanmıştır. Bu veriler toplanmadan önce görüşme formu üç (3) uzman görüşü, bir (1) dil uzmanı görüşü de alınarak hazırlanmış, bu formun uygulanabileceğine ve araştırmanın yapılabileceğine dair Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsünden yasal izinler alınmıştır. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’nden alınan resmi yazı bilgileri: “T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulu” başlıklı resmi yazıyla bildirildiği üzere; bu çalışmada uygulanmış görüşme formuna gerekli izin verilmiştir. Yazı sayı: E-84026528-050.01.04-2300159785 verilmiştir. Resmi yazı tarihi: 14.07.2023. Böylece araştırma süreci etik kurallara uygun yürütülmüştür. Gerekli izinler alındıktan sonra katılımcılarla yüz yüze ve telefonla görüşmeler gerçekleştirilmiş ve veriler Bilgisayar ortamına aktarılarak veriler analize hazır hale getirilmiştir.

Görüşme Formunun Hazırlanması

Görüşme formu hazırlanmadan önce alan yazın taraması gerçekleştirilmiş ve devletin müzakereci rolü üzerine daha önce yapılmış çalışmalar arasında görüşme tekniği ile gerçekleştirilmiş çalışmalara bakılmıştır. Bu alanda bir görüşme gerçekleştirilmediği görülmüştür. Müzakere, devlet, demokratik değerler, anayasa yapım süreci gibi konularda ayrı ayrı gerçekleştirilen görüşmeler bulunmasına rağmen, devletin müzakereci rolü ve anayasa yapım süreci üzerine yapılan bir görüşmeye rastlanmamıştır. Bunun üzerine farklı alanlarda görüşme tekniği ile gerçekleştirilmiş çalışmalar incelenmiş ve buna göre on (10) soruluk bir görüşme formu hazırlanmıştır.

Görüşme Formunun Uzman Görüşüne Sunulması

Hazırlanan açık uçlu görüşme formu, iki (2) kamu yönetimi akademisyenine, bir (1) eğitim bilimleri uzmanına ve bir (1) dil uzmanına (Türkçe-Edebiyat öğretmeni) gönderilmiştir ve bu dört (4) uzmanın görüşü istenmiştir. Yapılan dönüşler ile birlikte görüşme formunda bulunan “devlet” ifadesinin yeterince açık olmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca dil uzmanı tarafından biçimsel düzenlemeler istenmiştir. Bunun üzerine görüşme

formunda bulunan “devlet” ifadesi görüşme esnasında katılımcılara açıklanmıştır. Uzman görüşleriyle ortaya koyulan fikirler çerçevesinde görüşme formu üzerinde dil düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir. Örneğin onuncu sorudaki gramer hatası düzeltilmiştir ve anlatım bozukluğu olan soru cümlesi kurallı hale getirilmiştir. Böylece, görüşme formu Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulu’na sunulacak biçime getirilmiştir.

Yasal İzin Süreci

Araştırmanın yasal sınırlar içerisinde gerçekleştirilebilmesi için Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nden etik kurulu kararı alınmıştır. T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü etik kurulu kararı tarihi: 14.07.2023, karar sayısı: E-84026528-050.01.04-2300159785 olarak resmi kayıtlara geçmiştir. Bu karar kapsamında “Anayasa Yapım Sürecinde Devletin Müzakereci Rolü Üzerine Akademisyen Görüşleri” başlıklı projenin bilimsel araştırmalar etik kurulu ilkelerine uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Görüşmeye Katılacak Örneklem Grubunun Tespiti

Araştırma kapsamında siyaset bilimi, kamu yönetimi, yönetim bilimi ve hukuk (anayasa) alanında çalışmalar yürüten akademisyenler tespit edilmiştir. Bunun için internet üzerinden İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi Fakültesi, Hukuk Fakültesi ve çeşitli yüksekokullar bünyesinde bulunan Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Yönetim Bilimi, Hukuk bölümleri tespit edilmiştir. Ayrıca devletin müzakereci rolü üzerine yayınlanmış akademik makalelerin ve tezlerin yazarlarına ulaşılarak örneklem grubuna dâhil olmaları konusunda çalışma yürütülmüştür. Örneklem grubu; ele aldığı kavramlar bakımından akademisyenler, akademisyenlerden de ilgili alanda çalışanlar olarak sınırlandırılmıştır. Böylece, anayasa yapım süreci hakkında teorik bilgiler bilimsel boyutta elde edilmiştir.

Türkiye genelinde tespit edilen üniversitelerde bulunan akademik kadro, ilgili üniversitelerin internet sayfası üzerinden incelenmiştir ve akademisyenlerin e-mail

bilgileri ile telefon numaraları kayıt altına alınmıştır. Onbeş (15) üniversitedeki akademisyenlerle mail ve telefon yoluyla iletişim kurulmaya çalışılmıştır. Bir (1) vakıf üniversitesi ve ondört (14) devlet üniversitesi ile gerçekleştirilen iletişim çalışması sonucunda dokuz (9) üniversite ile iletişim kurulmuştur. Üniversiteler ve bu üniversitelerle ilgili süreç hakkındaki bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 3

Örneklem belirleme sürecinde üniversiteler

Üniversite	Akademisyen	Ulaşıldı (+) Ulaşılamadı (-)	Açıklama
Aksaray Üniversitesi	1	+	Meslek yüksekokulundan bir akademisyen görüşmeye katıldı.
Ankara Üniversitesi	0	-	İletişim kurulamadı, internet sayfasındaki iletişim bilgileri yetersizdi.
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	0	-	Hiçbir maile dönülmedi ve telefonlara cevap verilmedi.
Bolu İzzet Baysal Üniversitesi	0	=	Bir akademisyen maile dönüş yaptı fakat veri toplama sürecinde randevuleşilemedi
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	0	-	Hiçbir maile dönülmedi ve telefonlara cevap verilmedi.

Tablo 3'ün devamı			
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	4	+	İki meslek yüksekokulundan iki akademisyen, bir doktora öğrencisi ile görüşme gerçekleştirildi.
Dicle Üniversitesi	1	+	Bir akademisyenle görüşme sağlandı.
Dokuz Eylül Üniversitesi	2	+	İki akademisyenle görüşme sağlandı.
Eskişehir Anadolu Üniversitesi	1	+	Bir akademisyenle görüşme sağlandı.
Harran Üniversitesi	2	+	İki akademisyenle görüşme sağlandı.
Karadeniz Teknik Üniversitesi	0	-	İletişim kurulamadı, internet sayfasındaki iletişim bilgileri yetersizdi.
Marmara Üniversitesi	1	+	Bir akademisyenle görüşme sağlandı.
Mersin Üniversitesi	3	+	Üç akademisyenle görüşme sağlandı.
Nevşehir Hacı Bayram Veli Üniversitesi	0	X	İletişim kurulamadı, internet sayfasındaki iletişim bilgileri yetersizdi.
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	0	X	Hiçbir maile dönülmedi ve telefonlara cevap verilmedi.
Yeditepe Üniversitesi	1	+	Bir akademisyenle görüşme sağlandı.

Bu tablo 2023 yılında oluşturulmuştur. İlgili üniversitelerin bilgileri ve akademisyenleri güncellenmiş olabileceğinden, tablonun oluşturulma yılı not olarak düşünülmüştür.

Görüşme Verilerinin Toplanma Yeri

Görüşme verileri akademisyenlerle yüz yüze görüşülerek ve akademisyenlerle telefon görüşmesi yapılarak, iki (2) mekânsal özellikte toplanmıştır. Çanakkale şehrinde bulunan akademisyenlerle bu akademisyenlerin çalışma ortamı olan üniversitede yüz yüze görüşülmüştür. Çanakkale dışında bulunan akademisyenlerle telefon üzerinden görüşme gerçekleştirilmiştir.

Görüşme Verilerinin Toplanma Dönemi

Araştırma verilerinin toplanma süresi akademisyenlerin randevu verme ve görüşmenin planlanması süreçlerine göre iki (2) haftalık periyotlar halinde yürütülmüştür. Her haftalık periyotta, ortalama 3 veya 4 akademisyenle 30 dakika ile 1 saat süren görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Her gün en fazla bir akademisyenle görüşülmüş, böylece görüşmede ifade edilen fikirlerin, araştırmacı üzerinde bir sonraki görüşmeyi etkileyici izler bırakmasının engellenmesi amaçlanmıştır. Veri analizleri gömülü teori desenine uygun biçimde analiz edildiği için, görüşmeler üç aşamada gerçekleşmiştir. Haziran 2023 döneminde başlayan ilk aşama görüşmelerinde sekiz (8) akademisyenle görüşülmüştür. Veri doyumuna ulaşamadığı için Ağustos 2023 tarihinde beş (5) akademisyenle daha görüşülmüştür. Son aşamada Eylül 2023’de üç (3) akademisyenle daha görüşülerek veri doyumuna ulaşılmıştır.

Akademisyenlerle Gerçekleştirilen Aktiviteler

Katılımcılarla gerçekleştirilen fiziki aktivite bulunmamaktadır. Çalışma kapsamında yalnız görüşme gerçekleştirilmiştir ve bu görüşmede katılımcılara bir aktivite yaptırılmamıştır.

Görüşme Verilerinin Kaydedilme Yöntemi

Veriler ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Ses olarak toplanan veriler bilgisayar ortamına aktarılarak, burada dosyalar halinde depolanmıştır. Daha sonra yapay zekâ uygulaması yardımıyla yazıya dökülmüş ve ses kayıtlarıyla birlikte dosyalanmıştır. Dosyalanan ses kayıtları ve yapay zekâ dökümleri koordineli olarak incelenmiş ve araştırmacı tarafından düzenlenerek tekrar yazıya geçirilmiştir. Deşifre edilen yeni görüşme formları, katılımcılara gönderilerek onayları alınmıştır. Kendilerine sorulan soruları ve görüşmede verdikleri cevapları kontrol eden katılımcılardan onayları da alındıktan sonra toplanan veriler analize hazır duruma gelmiştir.

3.1.4. Görüşme Verilerinin Analiz Süreci

Toplanan verilerin analiz sürecinde içerik analizi ve betimleyici analiz stratejisi kullanılmıştır. Bu kapsamda frekans analizi, ilişki analizi, kategori analizi, değerlendirici analiz ve anlamsal içerik analizi türleri ile veriler analiz edilmiştir. Yapısal içerik analizi ve duygusal yön analizi türleri ise çalışma kapsamında yer almamıştır.

Görüşme Sürecinde Toplanan Verilerin Hazırlanması

Araştırma kapsamında süreç ile ilgili dokümanlar ve toplanan veriler “Derinleştirilmiş Mülakat” adlı bir bilgisayar dosyasına kaydedilmiştir. Bu dosya içerisinde onaylı etik kurul formları, etik kurul raporu, açık uçlu görüşme formu, araştırma sürecinde katılımcılar hakkında toplanan akademik ve kişisel bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca “Mülakat Kayıtlarım” başlıklı bir bilgisayar dosyasında mülakat verileri toplanmıştır. Bu dosyanın içerisinde mülakat soru ve yanıtları, hem ses kayıtları, hem yapay zekâ ile olduğu gibi metne dökülen metin formatları bulunmaktadır. Ayrıca her mülakatın on (10) paragraflık özeti de dosyada yer almaktadır. Formlar düzenlenerek, paragraflar haline getirilmiştir. Her görüşme formuna “kt” (katılımcı) ismi verilmiştir ve numaralandırılmıştır. Gerçekleştirilen görüşme sırasına göre katılımcıların ismi değil “kt 1”, “kt 2”, “kt 3”, isimlendirilmesi kullanılmıştır.

Görüşme Verilerinin Kodlanma Süreci

Görüşmelerdeki temel konuları ve ortak temaları belirlemek amacıyla her soru analiz edilerek kodlanmıştır. Hem temel başlıklar için hem de ortak temalar için numaralı kodlar, bu kodları kapsayan kategoriler ve kategorileri kapsayan temalar oluşturulmuştur. Böylece araştırmanın gömülü teori desenine uygun olarak ana temaların tespiti sağlanmıştır.

Analizin birinci aşamasında görüşme formları baştan-sona okunarak dil hataları düzeltilmiştir. Formlara verilen cevaplar kodlamanın kolaylaşması amacıyla kıtalara ayrılmıştır. Bu kıtalar ayrı bir Word dosyasına aktarılmıştır. Kodlama sürecinde kıtalar Exel'e aktarılmıştır ve kodlama işlemi Exelde yapılmaya başlamıştır. Ön kodlama işlemi uygulanan bu süreçte, her görüşme formu kendi içerisinde kodlandı. Kodlama gerçekleştirilirken katılımcıların ifadelerine odaklanıldı ve ortaya ortalama bin beşyüz (1500) kod çıktı. Eş anlamlı sözcüklerle ifade edilen benzer kodlar aynı kodla ifade edildi. Her form için ortalama 200 kod tespit edildi ve bu kodlar arasındaki benzerlik oranının az olduğu görüldü. Bunun üzerine form karşılaştırmasına geçildi. Birinci formun kodlaması birinci sorudan onuncu soruya kadar tamamlandıktan sonra ikinci görüşme formuna geçildi ve ikinci formun kodlaması da tamamlandıktan sonra birinci formun kodları yeniden gözden geçirildi. Üçüncü formun kodlaması gerçekleştirildiğinde birinci ve ikinci formun kodları tekrar gözden geçirildi. Önceki kodları kontrol ve karşılaştırma işlemi son forma kadar sürdü. Birinci döngü kodlama için kuramsal kodlama, yapısal kodlama, in vivo kodlama ve süreç kodlama yöntemleri uygulandı.

İkinci döngü kodlamada kod sayısının azaltılmasına yönelik bir gözden geçirme yapıldı. Tüm formlar baştan-sona, ayrı ayrı okundu ve bazı kıtalar birleştirilerek tek koda düşürüldü, bazı kodlar değiştirilerek daha kapsamlı kodlar üretildi. Oluşturulan kodlar kod defterine aktarıldı ve buradan kontrol ederek süreç yürütüldü. Oluşturulan kodlar kategorilere ve oradan da temalara ayrıldı. Bu döngü esnasında eklektik kodlama ve örüntü kodlama yöntemleri uygulandı.

Üçüncü döngü kodlama ile oluşturulan kodlar ve kategoriler ilişkilendirilerek temaların altına yerleştirildi. Bu esnada tekrar gözden geçirilen kod ve kategorilerde

düzenlemeler gerçekleştirildi. Örneğin çalışma esnasında tespit edilen farklılıkların temsili, farklı kesimlerin varlığı, toplumun farklı kesimleri kodları “farklılıkların temsili” kodu altında birleştirildi. Böylece üç (3) kod bir (1) koda düşürüldü. Üçüncü döngü kodlama ile kod ve kategori sayılarında azalma olduğu görüldü.

Analizin ikinci aşamasında, Egzel’de düzenlenen kod, kategori ve temalar Maxqda analiz programına aktarılmıştır. Kodlama işlemi burada tekrarlanmıştır ve verilerin hem sayısal, hem görsel nitelikleri ortaya koyulmuştur. Kod haritası, kod matrisleri, kodların hiyerarşik görünümüleri, kodların kullanım sıklıkları ve yoğunlukları, kodların bir birleriyle olan ilişkileri tablo ve şekillerle analiz edilmiştir.

Çalışma kapsamında oluşturulan kod sayısı, kod döngülerinin ardından yetmişbeşe (75) düşürülmüş ve analize hazır hale getirilmiştir. Kodlar alfabetik olarak sıralanmıştır. İlgili kodlar belirlenmiş temalar ve varsa alt temalara yerleştirilmiştir. Kesinleşmiş kodlar dört (4) tema altında toplanmıştır. Bunlar; “aktörler”, “süreçte karşılaşılan güçlükler” “demokratik değerlerle uyum” ve “müzakereci rolün güçlendirilmesi” şeklinde sıralanmaktadır. Bu temaların bazıları alt temaları da barındırmaktadır. Örneğin “aktörler” teması altında beş (5) alt tema bulunmaktadır. Bunlar: “siyasi partiler”, “devlet”, “Sivil Toplum Kuruluşları”, “vatandaşlar” ve “uzman ve akademisyenler”dir.

Kodlar, kategoriler ve temalarda gerçekleştirilen düzenlemelerden sonra içerik analizi ve betimleyici analiz sonuçları değerlendirme için dosyalanmıştır. Her kod için açıklayıcı alıntılar listelenmiştir. Böylece tezin nitel bulguları ortaya koyulmak üzere hazır hale getirilmiştir.

Görüşme Verilerinin Doğrulama ve Güvenirlik Çalışması

Oluşturulan kodlar hakkında birden fazla uzmana görüş sorulmuş fakat kodlama sürecinde eş zamanlı kodlama gerçekleştirilmemiştir. Kodlama araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Analiz verileri dosyalanmadan önce alanda uzman üç (3) doktora öğrencisine ve bir (1) yöntem bilim uzmanına kodlama excel dosyaları gönderilmiştir. Bu dosyalarda uzmanların kodların kodlandığı bölgeyle uyumunu değerlendirmesi

istenmiştir. Uzmanlardan kod ve kodlandığı bölge için “uygun”, “gözden geçirilmeli”, “uygun değil” şeklinde görüşlerini belirtmesi istenmiştir. Bu görüşlerin değerlendirilmesinden sonra analiz verileri için dökümler alınmış ve veriler dosyalanmıştır.

Görüşme Verilerinin Analiz İşlemi

Analiz sürecinde elde edilen kod ve temalar gruplandırılmıştır. Kodların ve temaların listelenmiş hali, kod ismi ve frekans bilgisi aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo 4

Kod ve frekans listesi

Kod Numarası	Kod	Katılımcıların Ünvanı	Katılımcı Frekansı	Kod Frekansı
1	Adaletin sağlanması	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	7	14
2	Adil tarafsız devlet	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	5	5
3	Anayasa yapım sürecinin güvenceye alınması	Doç. Dr. Dr.	6	12
4	Anayasa yapım sürecinin sürece yayılması	Prof. Dr. Dr. Uzman	7	17
5	Anayasanın toplumun değişen ihtiyaçlarına uyumlu hale getirilmesi	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	3	3
6	Anayasanın uygulanabilirliği	Prof. Dr. Dr.	3	5
7	Baskın devlet	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	8	15
8	Bilgi birikimi ve deneyim	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	10	12
9	Çözüm odaklı yaklaşım	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	9	16
10	Demokrasiye katkı	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	8	19
11	Devlet üzerine tartışmalar	Prof. Dr. Doç. Dr. Uzman	3	4
12	Devletin kurucu ilkelerini gözetmek	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	8	17
13	Devletin kurumsal kolaylaştırıcı gücü	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	9	19
14	Devletin müzakereci rol üstlenmesi	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	15	39

15	Devletin müzakeredeki karar payının sınırlandırılması	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	9	21
16	Devletin sürece müdahalesi	Prof. Dr.	1	4
Tablo 4'ün devamı				
17	Devletin süreci yürütmedeki istekliliği	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	4	7
18	Devletin tarafsız olması	Prof. Dr. Doç. Dr. Uzman	4	10
19	Düşünce ve ifade özgürlüğünün güvenceye alınması	Prof. Dr. Doç. Dr. Uzman	4	7
20	Erişilebilirlik/paylaşım	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	10	23
21	Eşitlik ilkesinin uygulanması	Prof. Dr. Dr.	6	14
22	Farklılıkların kabul edilmesi	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	10	23
23	Farklılıkların yönetimi	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	15	34
24	Haklar ve sorumluluklar dengesi oluşturmak	Prof. Dr. Dr.	2	3
25	Halkın bilgi eksikliği	Prof. Dr. Doç. Dr.	3	4
26	Halkın demokrasi duyarlılığı	Prof. Dr. Doç. Dr.	2	4
27	Halkın ve paydaşların katılımını teşvik etmek	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	16	105
28	Her talebin karşılanamaması	Prof. Dr. Dr.	3	4
29	Hukukun üstünlüğü	Prof. Dr. Dr.	4	4
30	İdeal anayasanın oluşamayacağı fikri	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	9	12
31	İdeolojik çeşitlilik	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	11	18
32	İktidarın ideolojik yaklaşımı	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr.	5	6
33	İletişim kanallarının açık tutulması	Prof. Dr. Doç. Dr.	2	2
34	İletişim ve iletişim kanallarının varlığı	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	14	45
35	İşlevsiz anayasa metni	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr.	5	8
36	Kamuoyu oluşturmak	Prof. Dr. Doç. Dr. Uzman	7	8
37	Kamuoyunun bilgilendirilmesi	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	5	6
38	Kamuoyunun hazırlanması	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	5	5
39	Kapsayıcı devlet	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	7	8
40	Kapsayıcılığı tartışmalı anayasa	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	13	21

41	Katılım mekanizmaları	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	6	9
Tablo 4'ün devamı				
42	Katılımın teşviki	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	11	30
43	Kaynak ayırmak	Doç. Dr. Dr.	2	6
44	Marjinal grup talepleri	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	5	8
45	Mentörlük-rehberlik	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	7	12
46	Meşruiyeti tartışılan anayasa	Prof. Dr. Dr.	2	2
47	Müzakere için demokratik ortam hazırlamak	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	16	48
48	Müzakereci anayasa için amaç belirlemek	Prof. Dr.	3	5
49	Örgütlü katılım	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	11	29
50	Paydaşların tutumu	Dr.	1	1
51	Sivil Toplum Kuruluşlarına söz hakkı vermek	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	16	69
52	Sivil Toplum Kuruluşlarının etki alanı	Prof. Dr. Doç. Dr.	3	5
53	Sivil Toplum Kuruluşlarının kapasitesi	Prof. Dr. Dr. Uzman	4	9
54	Siyasal iktidar ve devlet erkinin anlam karmaşası	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	6	11
55	Siyasi partiler	Prof. Dr. Doç. Dr.	5	12
56	Sosyal problemler	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	7	12
57	Şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	15	47
58	Taleplerin değerlendirilmesi	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	6	13
59	Taleplerin dikkate alınması	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	9	22
60	Tarafsız ve adil davranmak	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	15	51
61	Tartışma ortamlarının oluşturulması	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	5	7
62	Teknolojik ortamdan faydalanma	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	12	31
63	Temsili sağlamak	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	12	53
64	Temsiliyet	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	12	30

65	Toplumsal müzakere	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	14	27
Tablo 4'ün devamı				
66	Toplumsal uzlaş	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	14	37
67	Toplumsal çeşitliliğini temsil etmek	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	4	4
68	Toplumsal kesimlerine hitap etmek	Prof. Dr. Doç. Dr.	4	8
69	Toplumsal tüm kesimini kapsamak	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	15	67
70	Vatandaş katılımı	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	15	42
71	Vatandaşın sürece etkisi	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr.	6	7
72	Vatandaşın sürece ilgisi	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	7	10
73	Verilerin toplanması ve organize edilmesi	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr.	7	15
74	Uzmanlık bilgisi	Prof. Dr. Doç. Dr. Dr. Uzman	16	24
75	Yapım süreci uzayan veya rafta kalan anayasa	Prof. Dr. Dr.	4	6
Toplam	75	4	16	

Araştırma kapsamında toplanan verilerden yetmişbeş (75) kod elde edilmiştir. Bu kodların isimleri, katılımcıların unvan çeşitliliği, katılımcıların ve kodların frekans bilgisi tablo 4'de paylaşılmıştır. Bu kodlar aşağıdaki temalardan uygun olanlarına yerleştirilmiştir.

Katılımcıların oluşturduğu kodların sınıflandırılması sonucunda tablo 5'de yer verilen temalar oluşturulmuştur.

Tablo 5

Tema listesi

Tema Numarası	Tema
1	Aktörler
2	Süreçte karşılaşılan güçlükler
3	Demokratik değerlerle uyum
4	Müzakereci rolün güçlendirilmesi

Toplam	4
--------	---

Tablo 5’de gösterilen dört (4) tema, araştırmanın genel hatlarını ortaya çıkarmıştır. Buna göre anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolü; “aktörler”, “süreçte karşılaşılan güçlükler”, “demokratik değerlerle uyum” ve “müzakereci rolün güçlendirilmesi” ana konularından oluşmaktadır. Araştırmanın bulguları bu dört (4) tema çerçevesinde değerlendirilerek tartışılmıştır.

3.2. Ölçek Verilerinin Analiz Süreci

Araştırmanın bu bölümünde ölçek geliştirme çalışması yapılmıştır ve nitel verilerden elde edilen bulgular dikkate alınarak oluşturulan ölçek formu, Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile test edilmiştir. Bu araştırma, Devletin müzakereci rolünü şeffaflık, hesapverebilirlik, hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü, temsil ve katılım gibi demokratik değerler çerçevesinde ele almaktadır. Çalışma kapsamında demokrasiye ilişkin kavramlar ve devletin müzakereci rolünün bu kavramlarla uyumu katılımcıların demografik özellikleri üzerinden irdelenmiştir. Araştırmanın ana temasını devletin müzakereci rolü ve bu rolün demokratik değerlerle uyumu oluşturduğundan, katılımcıların bu konudaki algı ve tutumları ölçülmektedir.

3.2.1. Araştırmayla İlgili Alan Yazın İncelemesi

Devletin müzakereci rolünün temel kuramlarından biri müzakereci demokrasidir. Müzakereci demokrasi üzerine gerçekleştirilmiş çeşitli teorik çalışmalar mevcuttur (Aydın, 2017; Deveau, 2018; Dryzek, 2000; Habermas, 2021; Sitembölükbaşı, 2005). Bununla birlikte, Türkçe alan yazında demokratik değerler üzerine yapılmış uygulama araştırmaları sınırlı kalmıştır. Demokrasi üzerine geniş bir teorik birikim bulunmasıyla birlikte, demokrasi konusunda çeşitli ölçekler de geliştirilmiştir. Bozkurt (2021), Kılıç, vd. (2023), Geçkil, T. Ve Tikici (2015) tarafından yapılan çalışmalar, demokrasi üzerine geliştirilmiş ölçme araçlarıdır. Demokratik değerler üzerine ise Uygun ve Engin (2014) tarafından geliştirilen “Temel Demokratik Değerler Ölçeği” adlı çalışma önemli bir ölçme aracıdır. Bunların dışında, Türkiye Ölçme Araçları Dizini sayfasında devletin rolü üzerine geliştirilmiş bir ölçek bulunamamıştır. Demokrasi alanında bulunan nicel ölçme

araçlarının sınırlılığı dikkate alınacak olursa, devletin müzakereci rolünü demokratik değerlerle uyum çerçevesinde ölçmeyi hedefleyen bu çalışma, alan yazıma önemli katkılar sunmaktadır.

3.2.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Bu çalışmada model olarak, nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Devletin anayasa yapım sürecindeki müzakereci rolü ile demokratik değerler arasındaki ilişkiyi ölçmeye yönelik geliştirilen ölçek temelinde yapılan araştırmanın genel problemi ve amacı dikkate alındığında, üç ana hipotez oluşturulmuştur. Birinci ana hipotez, katılımcıların demografik özelliklerine göre ölçekten elde edilen puanların farklılaşıp farklılaşmadığını test etmeyi amaçlamaktadır. Toplamda altı alt hipotezden oluşmaktadır. İkinci ana hipotez, ölçeğin yapı geçerliliğini ve alt boyutlar arasındaki ilişkileri test etmeye yöneliktir ve üç alt hipotezden meydana gelmektedir. Üçüncü ana hipotez ise katılımcıların, anayasa yapım sürecinde devletle birlikte yer alması gereken aktörler konusundaki tercihlerini test etmeyi hedeflemektedir. Araştırmada üç ana ve dokuz alt olmak üzere toplam oniki adet hipotez hazırlanmıştır.

- Bireylerin demografik özelliklerine göre, devletin müzakereci rolüne yönelik tutumları farklılaşmaktadır.
 - H1a: Devletin müzakereci rolüne ilişkin tutumlar cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
 - H1b: Devletin müzakereci rolüne ilişkin tutumlar eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.
 - H1c: Devletin müzakereci rolüne ilişkin tutumlar mesleki statüye göre farklılık göstermektedir.
 - H1d: Devletin müzakereci rolüne ilişkin tutumlar coğrafi bölgeye göre farklılık göstermektedir.
 - H1e: Devletin müzakereci rolüne ilişkin tutumlar yaş değişkenine göre farklılık göstermektedir.
 - H1f: Devletin müzakereci rolüne ilişkin tutumlar aylık gelir düzeyine göre farklılık göstermektedir.

- **H2:** Devletin müzakereci rolü ve demokratik değerlere ilişkin ölçek alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.
 - H2a: “Demokratik Değerlerle Uyum” alt boyutu ile “Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi” alt boyutu arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.
 - H2b: “Aktörler” alt boyutu ile “Süreçte Karşılaşılan Güçlükler” alt boyutu arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.
 - H2c: “Aktörler” alt boyutu ile “Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi” alt boyutu arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.
 - H3: Devletin müzakereci rol üstlendiği bir anayasa yapım sürecinde, hangi aktörlerin sürece dâhil olması gerektiğine dair tutumlar farklılaşmaktadır.

3.2.3. Ölçek Verisi Toplama Yöntem ve Araçları

Araştırma verileri kişisel bilgi formu ve ölçek formu aracılığı ile çevrimiçi olarak toplanmıştır.

Araştırma kapsamında belirlenen örneklem grubuyla yüz yüze etkileşim kurmadan, internet ortamında veriler toplanmıştır. Veri toplama sürecinde kişisel bilgi formu ve soru formu olmak üzere iki (2) veri toplama aracı kullanılarak, katılımcıların devletin müzakereci rolü ve demokratik değerler hakkındaki görüş ve tutumlarının ölçülmesine yönelik veriler toplanmıştır.

Araştırmanın veri toplama araçları kişisel bilgi formu ve ölçek formudur. Bu formlar Google Forms üzerinde oluşturulmuştur. Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formuyla bazı demografik özelliklerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu formun içerisinde cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, aylık ortalama gelir ve doğduğu yer değişkenleri yer almaktadır. Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeği ise katılımcıların devletin müzakereci rolü ve demokratik değerler hakkındaki görüş ve tutumlarını ölçmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu ölçek, araştırma sürecinde geliştirilmiştir. Ölçeğin geliştirilme süreçleri, problem durumu ve araştırmanın amacı doğrultusunda şekillendirilmiş, aynı zamanda zaman, çalışma grubunun büyüklüğü ve araştırmacının yetkinliği gibi sınırlayıcı faktörler dikkate alınarak alan yazında önerilen başlıklara (Erkuş, 2016) uygun şekilde belirlenmiştir.

3.2.4. Ölçek Geliştirme Sürecinin Katılımcıları

Araştırma kapsamında çeşitli alanlarda görev yapmakta olan akademisyenlerin, siyaset bilimi ve kamu yönetimi öğrencilerinin, kamu görevlileri ve özel sektör çalışanlarının görüşleri alınmıştır. Katılımcıların 18 yaşından büyük ve öğrenci katılımcılar için, en az yükseköğrenim düzeyinde devam ediyor olması şartına dikkat edilmiştir. Katılımcılarla alakalı demografik bilgiler kişisel bilgi formuyla toplanmıştır ve aşağıda paylaşılmıştır.

Evren, Örneklem ve Hedeflenen Katılımcı Sayısı

Araştırma kapsamında açıklayıcı faktör analizi grubu ve doğrulayıcı faktör analizi grubu ayrı ayrı belirlenmiştir. Birbirini izleyen dönemlerde gerçekleştirilen analiz süreçlerinde farklı katılımcılara ulaşılmıştır.

AFA gerçekleştirilirken siyaset bilimi ve kamu yönetimi, yönetim bilimi, hukuk, yerel yönetimler ve ilişkili alanlardan akademisyenler ve öğrenciler örneklem grubu olarak seçilmiştir. Toplam 122 akademisyen ve öğrenciye uygulanan kişisel bilgi formu ve ölçek formu değerlendirilerek, bu kişilerin yaş, gelir, eğitim durumu, coğrafi bölge gibi demografik bilgileri ile devletin müzakereci rolü ve demokratik değerler hakkındaki görüş ve tutumları elde edilmiştir.

DFA sürecinde katılımcıların sayısı ve meslek alanı genişletilmiştir. Siyaset bilimi ve kamu yönetimi, yönetim bilimi, hukuk ve yerel yönetimler alanlarındaki akademisyen ve öğrencilerle birlikte kamu görevlileri ve özel sektör çalışanlarından söz konusu alanlardan mezun olanlar da örneklem grubuna dâhil edilmiştir. Toplamda 320 kişiye ölçek formu uygulanmıştır, uygulanan ölçeklerden 78 form analiz dışında kalmıştır ve 242 kişinin yanıtları değerlendirilmiştir.

Maddi Yeterlilikler

Araştırma kapsamında herhangi bir maddi destek, fon ödemesi veya teşvik alınmamıştır. Ölçek formları çeşitli iletişim uygulamalarından, çevrimiçi olarak dağıtılmıştır. Bu işlem Google'nin ücretsiz uygulamaları üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların Genel Özellikleri

Araştırmaya toplam 442 kişi katılmıştır. Katılımcıların doldurduğu ölçek formlarının 78 tanesi eksik doldurulma, yanlış ve yanıltıcı demografik bilgi paylaşma gibi nedenlerden analiz sürecinde kullanılamamıştır. Katılımcılar akademisyen, öğrenci, kamu görevlisi ve özel sektör çalışanları arasından seçilmiştir. Öğrenci katılımcıların en az yükseköğrenim seviyesinde devam ediyor olmasına dikkat edilerek ve yaş bilgisi kişisel bilgi formunda talep edilerek, yaş düzeyi 18'in üzerinde tutulmuştur.

Akademisyen katılımcıların siyaset bilimi ve kamu yönetimi, kamu yönetimi, yönetim bilimi, hukuk (anayasa) alanlarında çalışmış veya çalışmakta olan kişilerden olmasına özen gösterilmiştir. Öğrenci katılımcılar da aynı alanlarda öğrenim görmekte olanlar arasından seçilmiştir. Kamu görevlilerinin benzer alanlardaki mezuniyetleri dikkate alınmıştır. Özel sektör çalışanlarının alanla olan ilişkisi de mezuniyet bilgileri üzerinden ölçülmüştür. Bu konudaki araştırma ölçek formu uygulanmadan önce yapılmıştır. Ayrıca ölçek formunun girişindeki yönergede araştırmanın alanı, amacı ve kimlere hitap ettiği açıklanmıştır.

3.2.5. Ölçek Verilerinin Toplanma Süreci

Araştırma sürecinde; ölçek formu hazırlanmıştır, uzman görüşü alınmıştır, pilot bir gruba ön uygulama yapılmıştır, sonuçlar analiz edilerek ölçek formuna son hali verilmiştir ve ölçek formunun son hali farklı bir katılımcı kitlesine uygulanmıştır. Süreçle alakalı detaylara aşağıdaki alt başlıklarda yer verilmiştir.

Ölçek Formunun Hazırlanması

Alan yazın Taraması ve Ölçülecek Yapının Belirlenmesi

Araştırmaya devletin müzakereci rolü ve demokratik değerlerle alakalı kapsamlı bir alan yazın taraması yapılarak başlanmıştır. Toplanan teorik bilgiler görüşme yöntemiyle toplanan nitel verilerle harmanlanmıştır. Nitel araştırma sonucunda ortaya çıkan tema, kategori, kod ve alıntılar ölçek formunun oluşturulma sürecinde kaynak olarak kullanılmıştır. Bu süreçte, konuyla ilgili geliştirilen ölçeklerin geliştirilme yöntemleri ve süreçleri irdelenmiş, ölçme aracı oluşturma aşamasında benzer çalışmalar yol gösterici olmuştur. Uygun ve Engin (2014), Mamatoğlu ve Keskin (2019), Özgen, vd. (2011) bu çalışmalardan bazılarıdır. Ayrıca, demokratik değerler ve müzakere süreçleri hakkında çeşitli bilgiler toplanmıştır. Ölçek, kamu yönetimi yaklaşımlarıyla bağlantılı olarak, demokratik değerler ve müzakere süreçlerini etkileyen faktörlerle ilgili kuramsal çerçeveye dayandırılmış, akademisyen görüşlerinden faydalanılmış ve bu doğrultuda geliştirilmiş; bu çerçevede, ölçülecek yapıya uygun maddeler ve alt boyutlar planlanarak bir madde havuzu oluşturulmuştur.

Madde Havuzunun Oluşturulması

Madde havuzunun oluşturulması sürecinde alan yazın taraması ve akademisyenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler incelenmiştir. Benzer alanlarda geliştirilmiş ölçme araçlarının (Akfırat ve Çok, 2023; Ceylan, vd., 2019; Ferikoğlu ve Akgün, 2022; Taktak, 2025) madde yapıları ve alt boyutları incelenmiş, bu doğrultuda maddeler tasarlanmıştır. Ayrıca, sosyal bilimler alanında deneyimli yüksek lisans öğrencilerinden on yedi (17) kişilik bir çalışma grubu oluşturulmuş ve bu grup aracılığıyla ölçeğin maddeleri değerlendirilerek genişletilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda, ölçek için 4 alt boyut ve 92 maddeden oluşan bir madde havuzu hazırlanmıştır.

Yüksek lisans öğrencilerinden oluşturulan grubun ikinci inceleme sürecinde madde sayısında azaltmaya gidilmiştir ve sayı yetmiş dokuza (79) indirilmiştir. Çalışma grubunun kalan maddeleri anlaşılır ve açıklık yönünden değerlendirmesi istenmiştir. Yapılan öneriler doğrultusunda yetmiş dokuz (79) madde düzenlenmiş ve uzman görüşüne hazır hale getirilmiştir.

Ölçek Formunun Uzman Görüşüne Sunulması

Oluşturulan madde havuzu, taslak bir form haline getirilerek uzman görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan, her bir maddeyi şu kriterlere göre değerlendirmeleri istenmiştir:

- Ölçek maddesi olma uygunluğu,
- Ölçülecek niteliği daha doğru ölçmek için düzenleme gerekliliği,
- Yer aldığı boyutun uygunluğu.

Ayrıca, uzmanlardan maddeler ve ölçekle ilgili genel görüşlerini paylaşmaları istenmiştir. Ölçeğin geliştirilme sürecinde beş (5) uzmandan görüş alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda maddelerde gerekli düzenlemeler yapılmış ve ölçeğin toplam madde sayısı yetmiş dokuzdan (79) elli altı (56) maddeye indirilmiştir. Yapılan son kontrollerin ardından ölçek, ön deneme uygulamasına hazır hale getirilmiştir.

Yasal İzin Süreci

Araştırma kapsamında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulu'ndan hazırlanan ölçek formunun uygulanabilmesi için yasal izin alınmıştır. İzin karar tarih ve sayısı: 09.01.2025 tarih ve 01/61 sayı.

Ölçek Formunun Uygulanacağı Örneklem Grubunun Tespiti

Araştırma verileri internet ortamında toplanmıştır. Verilerin toplanması için Google Forms kullanılmıştır. Google Forms kullanılarak sanal ortama aktarılan sorular, formu kullanma konusunda deneyimli iki (2) uzmana incelenmiştir. Onların görüşlerinin ardından kesinleştirilen form biçimi Akademisyenlerin ve öğrencilerin kullandığı Whatsup gruplarında paylaşılmıştır. Linkin paylaşımı birden fazla Whatsup grubunda yapılmıştır fakat farklı Web uygulamalarında paylaşılmamıştır. Katılımcıların aynı kişiler olmaması adına, linkin paylaşımı sırasında ölçek formunun başlığını, konusunu, amacını içeren açıklama linkle birlikte paylaşılmıştır.

Ölçek Verilerinin Toplanma Yeri

Veriler açık erişim platformu olan Google üzerinden toplanmıştır. Ölçek formu katılımcılara çevrimiçi olarak uygulanmıştır. Ölçek soruları Google Forms'a yüklenmiştir ve bağlantı linki Whatsup üzerinden katılımcılarla paylaşılmıştır. Linki kullanan katılımcılar Google Forms üzerinden erişime açılan kişisel bilgi formuna ve ölçek formuna ulaşım sağlamışlardır.

Ölçek Verilerinin Toplanma Dönemi

Araştırma verileri 2024-2025 eğitim öğretim döneminde toplanmıştır. Bir eğitim döneminin seçilmesinin nedeni, katılımcıların ağırlıklı olarak akademisyen ve üniversite öğrencisi olmasıdır.

Katılımcılarla Gerçekleştirilen Aktiviteler

Ölçek formu katılımcılara çevrim içi ortamlardan, çevrimiçi olarak ulaştırılmıştır. Katılımcıların sorular hakkındaki görüşleri paylaşılan platformlardan geri dönüş olarak toplanmıştır. Ayrıca formda E-Mail bilgisi paylaşılmıştır. Bunun dışında katılımcılarla yüz yüze bir etkinlik yürütülmemiştir.

Ölçek Verilerinin Kaydedilme Yöntemi

Veriler Google üzerinde, dijital olarak saklanmıştır. Google Forms araştırmacının kişisel mail adresiyle oluşturulduğundan, verilerin güvenliği araştırmacının kontrolündedir. Ayrıca Google güvenliği uluslararası alanda tescillenmiş bir dijital depolama platformudur.

3.2.6. Ölçek Geliştirme Verilerinin Analiz Süreci

Veriler açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi yöntemleriyle analiz edilmiştir. Verilerin analiz sürecinde, ön deneme uygulaması, istatistiksel analiz süreci, geçerlik ve güvenirlik testi ve sonuçların yorumlanması aşamaları gerçekleştirilmiştir.

Ölçek Geliştirme Sürecinde Toplanan Verilerin Hazırlanması

Toplanan verilerin hazırlanma sürecinde bir ön deneme uygulaması yapılmıştır. Buradan elde edilen çıkarımlarla düzenlenen kişisel bilgi formu ve ölçek formu deneme uygulamasına hazır hale getirilmiştir.

Ön Deneme Uygulaması

Ön deneme uygulaması öncesinde, ölçek maddeleri yazım ve imla kurallarına uygunluk açısından gözden geçirilmiş ve son kontroller yapılmıştır. Ölçeğin ön deneme formu, 17 kişilik, yüksek lisans öğrencisi olan, bir çalışma grubuna uygulanmıştır. Ön deneme sırasında, maddelerin anlaşılabilirliği, ifadelerdeki netlik ve basım hataları not edilmiş; her bir madde için ortalama cevaplama süresi 15-20 dakika olarak belirlenmiştir. Ön deneme sonucunda, anlaşılamayan ya da gereksiz görülen maddeler çıkarılarak ölçek nihai hale getirilmiştir.

Deneme Formunun Uygulanması

Katılımcı grubu seçerken kolay ulaşılabilirlik ve problemle ilgili benzer durumlardan oluşma kriterleri dikkate alınmıştır. Uygulamalar sırasında gönüllülük esasına dayalı bir katılım sağlanmış ve uygulama öncesinde ölçekle ilgili katılımcılara detaylı açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalarda ölçeğin amacı, maddelerin içeriği ve cevaplama yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeği, 4 alt boyut ve 56 maddeden oluşan bir yapıdadır. Ölçekte ters madde bulunmamakta ve yönsüz cevaplara neden olabilecek maddeler ölçekten çıkarılmıştır.

Ölçek Geliştirme Verilerinin İstatistiksel Analiz Süreci

Toplanan veriler istatistiksel analiz sürecinde çözümlenmiştir. Verilerin çözümlenmesinde Sosyal Bilimler için İstatistik Paket Programı (SPSS, Statistical Package for the Social Sciences) 20.0 ve AMOS (Analysis of Moment Structures) 22.0 istatistik paket programlarından yararlanılmıştır. İlk olarak, veriler kayıp ve uç değerlerin varlığı açısından incelenmiştir. Daha sonra, ölçeğin güvenirlik ve geçerliliğine yönelik analizler gerçekleştirilmiştir.

Ölçeğin Geçerlilik ve Güvenirlik Testleri

Araştırmanın geçerlik ve güvenirlik testleri faktör analizleri ve uzman görüşleriyle yapılmıştır. Bu kapsamda, yapı geçerliliğini değerlendirmek amacıyla, Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. Araştırmanın güvenirliğini sağlamak için ise kişisel bilgi formu ve ölçek formu hakkında uzman görüşleri alınmıştır. Beş (5) uzmandan alınan görüşler doğrultusunda düzenlenen form uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Geliştirilen Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeği, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapıldıktan sonra akademisyen, öğrenci, kamu görevlisi ve alanla ilişkisi bulunan özel sektör çalışanlarının değerlendirmesine sunulmuştur. Veri toplama aracı, ölçeği destekleyici bilgiler sağlamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu ile birlikte katılımcılara çevrimiçi form şeklinde uygulanmıştır. Uygulama sırasında, öğrencilerin ve akademisyenlerin sürece aktif katılımını sağlamak için açıklamaların detaylı ve anlaşılır biçimde yapılmasına özen gösterilmiştir. Katılım linkine ulaşılabilirlik ve verilerin korunması hususları da dikkatle yürütülmüştür. Verilerden elde edilen bulgular “Bulgular” başlığı altında yorumlanmıştır.

Anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolü ve demokratik değerler üzerine gerçekleştirilen bu araştırma sürecinin bulguları izleyen bölümde araştırmacılar ve okuyucularla paylaşılmıştır. Buna göre anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolü dört tema ve dört boyut üzerinden ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

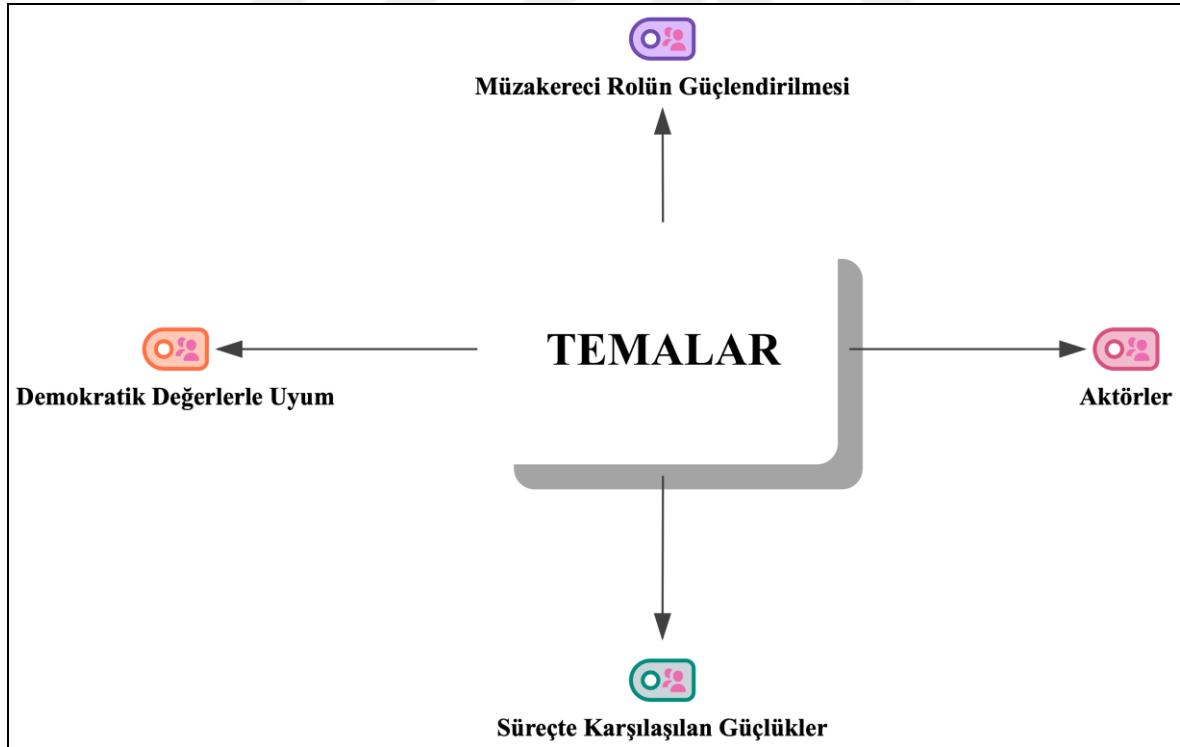
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde görüşme verilerinden elde edilen bulgular yer almaktadır. Bu bulgular kapsamında anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolü değerlendirilmiştir.

4.1. Anayasa Yapım Sürecinde Devletin Müzakereci Rolü Üzerine Akademisyen Görüşleri

Araştırma kapsamında, araştırma problemine açıklık getirmesi adına yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular bu başlık altında sunulmuştur. Çalışmaya toplamda 16 katılımcı dâhil olmuştur. Katılımcılar Kt1-Kt16 olarak kodlanmıştır. Katılımcılar tarafından oluşturulan kodların listesi ve frekans bilgisi tablo 3’de paylaşılmıştır.

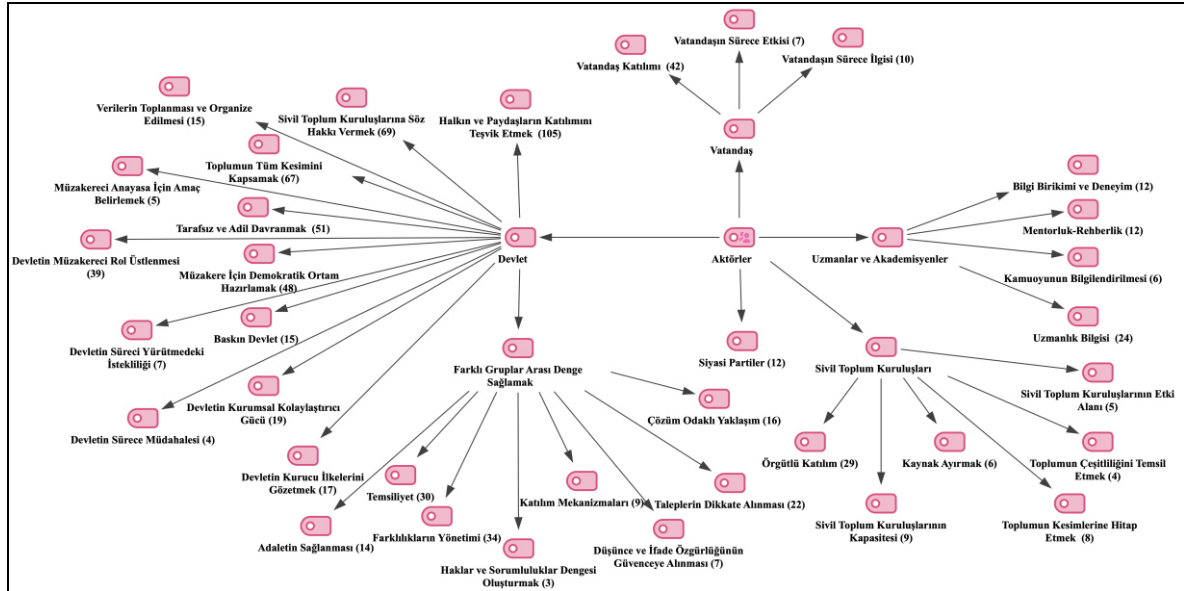

Şekil 2. Temaların gösterimi

Çalışma Şekil 2’de görüldüğü üzere 4 tema altında toplanmıştır. Bunlar; “aktörler (35)”, “süreçte karşılaşılan güçlükler (14)”, “demokratik değerlerle uyum (17)” ve “müzakereci rolün güçlendirilmesi (10)” şeklinde sıralanmaktadır (Tablo 3).

4.1.1. Akademisyenlerin Oluşturduğu Aktörler Teması

Araştırma kapsamında ele alınan temalardan biri olan “Aktörler” temasına ait 5 kategori oluşturulmuştur. Bunlar; “siyasi partiler”, “devlet”, “Sivil Toplum Kuruluşları”, “vatandaş”, “uzmanlar ve akademisyenler” şeklinde sıralanmaktadır.

Şekil 3. Aktörler temasına ait hiyerarşik kod-alt kod gösterimi

Akademisyenlerin Siyasi Partiler Aktörü Değerlendirmesi

Aktörler temasında katılımcılar siyasi partileri aktör olarak kategorize etmiştir. Katılımcılar müzakereci anayasa yapım sürecinde ülke içindeki grupların temsiliğini arttırmak için muhalefet partilerinin sürece katılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt3 ve Kt16 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Devlet siyasi partilerle yeni anayasanın yol haritasını belirlesin. Komisyonlar, kurulların oluşturulmasından söz edilebilir. Devlet burada her siyasi aktöre yer vermeli; ana muhalefet olur, yavru muhalefet olur. (Kt3)

“Özellikle muhalefet devleti bazı gruplara angaje olmakla değerlendirmektedir. Bu durum farklılıkların yönetimini güçleştirmektedir. Muhalefet gibi bazı gruplarla Türkiye özelinde ortak dil oluşturmaın güçlüğü farklı sosyal, siyasal, kültürel toplulukları bir arada değerlendirmeyi de güçleştirmektedir. Bu güçlüğün aşılabilmesi için muhalefetin sürece dahil olması sağlanabilir. Özellikle ana muhalefetin toplumda geniş kitleleri içine aldığı düşünülürse, muhalefetin süreçteki varlığı farklılıkların temsilini arttıracaktır.” (Kt16)

Akademisyenlerin Devlet Aktörü Değerlendirmesi

Devlet kategorisi altında 14 kod oluşturulmuştur. Bunlar; farklı gruplar arası denge sağlamak, halkın ve paydaşların katılımını teşvik etmek, Sivil Toplum Kuruluşlarına söz hakkı vermek, toplumun tüm kesimini kapsamak. Tarafsız ve adil davranmak, müzakere için demokratik ortam hazırlamak, devletin müzakereci rol üstlenmesi, verilerin toplanması ve organize edilmesi, devletin kurucu ilkelerini gözetmek, devletin süreci yürütmedeki istekliliği, müzakereci anayasa için amaç belirlemek, devletin kurumsal kolaylaştırıcı gücü, devletin sürece müdahalesi ve baskın devlettir. Bu kodlardan “farklı gruplar arası denge sağlamak” bir kod değil, alt kategori olarak tasarlanmıştır. Bu alt kategori altında katılımcılar 8 koddan söz etmiştir. Bunlar; temsiliyet, taleplerin dikkate alınması, farklılıkların yönetimi, çözüm odaklı yaklaşım, haklar ve sorumluluklar dengesi oluşturmak, adaletin sağlanması, katılım mekanizmaları, düşünce ve ifade özgürlüğünün güvenceye alınmasıdır.

Farklı Gruplar Arası Denge Sağlamak kategorisi altında katılımcılar temsiliyet ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. 12 katılımcı müzakerenin gerçekleştirildiği düzlemde tüm grupların temsil edecek kişi ve kurumların bulunması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt2 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“Anayasa yapım sürecinde toplumun tüm kesimlerini sürecin içerisine almak mümkün olmalı. Bu noktada mümkün olabilir mi diye sormamak gerek. Anayasa toplumun tüm kesimlerini içine alan bir metin olmalı. Toplumda 10 görüş, 10 kesim varsa, 9’unu alalım ve 1’ini dışta bırakalım düşüncesi bile yanlış. Anayasa her kesi kapsamalı.” (Kt2)

Taleplerin dikkate alınması kodu 9 katılımcı tarafından oluşturulmuş ve bu konudan yoğun olarak bahsedilmiştir. Katılımcılar müzakere sürecinde talep ve önerilerin, çıkarların korunması için, değerlendirilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili olarak Kt4 kodlu katılımcı şunlardan söz etmiştir:

“Bireylerden tut, devlet kurumlarına, STK'lara, yerel topluluklara, siyasi partilere, aklına ne kadar paydaş geliyorsa; bu kurumların ve yurttaşların maksimum ölçüde dikkate alınması gereklidir.” (Kt4)

Farklı Gruplar Arası Denge Sağlamak kategorisinde katılımcılar farklılıkların yönetimi ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. 15 katılımcı farklı kültür ve grupların bir araya gelerek uzlaşma oluşturmalarına olanak sağlayacak müzakere ortamı yaratılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt10 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“Bununla birlikte, şöyle bir isteklendirme varsa, “biz bu farklılıkları nasıl bir çatı altında tutabiliriz! Nasıl ortak bir masada toplayıp, ortak bir metin ortaya çıkarabiliriz!” denebiliyorsa, biraz daha kuşatıcı, kapsayıcı, dâhil edici bir mekanizmanın olması beklenir tabi.” (Kt10)

Farklı Gruplar Arası Denge Sağlamak kodunda katılımcılar çözüm odaklı yaklaşım ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. 9 katılımcı devletin farklı toplumsal gruplar arasında oluşması muhtemel çatışmalara karşı uzlaşmacı bir yaklaşım sergilemesi gerektiğini ve toplumun çeşitliliğini barışın kaynağı olan bir zenginlik olarak çözümün kaynağı haline getirmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt6 ve Kt12 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Bunların hepsi bir çeşitlilik yaratmış. Bu çeşitlilik, iyi yönetebilersen bir zenginliktir. İyi yönetemezsen de bir çatışma kaynağı olabilir. Dolayısıyla zaten bu müzakereci bir anayasa yapmanın, yapmaya çalışmanın ana nedeni bu çeşitliliği barış içinde biraz da tutabilmek, herkesin mutlu olmasını sağlayabilmek ve bunu Türkiye'nin bir çatışma kaynağı değil, bir zenginliği haline getirebilmek.” (Kt6)

“Uzlaşma ve arabuluculuk mekanizmaları oluşturmak: Bu mekanizmalar, farklı paydaşlar arasında uzlaşmaya ve ortak bir zemin bulmaya yardımcı olabilir. Bu yöntemler, devletlerin farklı paydaşlar arasında denge kurmasına ve farklı görüşleri birleştirmesine yardımcı olabilir.” (Kt12)

Farklı Gruplar Arası Denge Sağlamak kodunda katılımcılar haklar ve sorumluluklar dengesi oluşturmak ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar toplumun her kesiminin haklarının eşit şekilde teslim edilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt7 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“Demokrasiye bizler çoğunluğun yönetimi dersek, otomatikman mezhep tercihi noktasında nüfusu az olanlar, ya da ne bileyim, Sunniler’e karşı alevi olanlar. İşte Türkler karşısında ne bileyim, Çerkez olanlar. Bunlar ne olmuş oluyor? Otomatikman çoğunluk haklarını kaybetmiş oluyorlar. Şimdi sen bu adamlara müzakereci olmayıp, bu adamların fikirlerine başvuramazsan, bunları anlamaya çalışmazsan, bunlar ne yapacaklar? Kendi içerisinde örgütlenerek, devletin vermediği hakkı aramaya çalışacaklar. O yüzden, devletin müzakereci rolü, bu tür farklılıkları dikkate alabilecek şekilde uygulanması gerekir.” (Kt7)

Farklı Gruplar Arası Denge Sağlamak kodunda katılımcılar adaletin sağlanması ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar devletin taraflar arasında adaleti sağlama gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt16 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“Taraflar açısından var olan tarafsızlık algısını güçlendirecek veya sarsmayacak her türlü yöntem değerlendirmeye alınabilir. Bu yöntemin devlet tarafından dizayn edilmesi önem arz etmektedir. Devlet tarafsız bir aktör konumunda, toplumu tarafsızlığa inandırabilecek yegâne güç olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Kt16)

Farklı Gruplar Arası Denge Sağlamak kodunda katılımcılar katılım mekanizmaları ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar devletin tarafları bir araya getirecek organizasyonlar gerçekleştirmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt9 ve Kt11 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Her kesimin temsil edilmesi ve bunların birtakım mekânlarda bir araya getirilip tartışılması. Burada sözü edilen yerel yönetimler; kent Konseyleri gibi. Çeşitli alanlarda toplantılar yapılabilir. Sosyal medya platformları tartışma alanları olarak kullanılabilir. Fakat her birey sosyal medyayı kullanmamaktadır. Bu bireylere yerel düzeyde ulaşılmalıdır. Örneğin bölgesel kanaat önderleri, muhtarlar, o bölgede tanınmış insanlar vatandaşlarla bir araya gelerek müzakere ortamları oluşturabilir. Devlet bunu sağlama gücüne sahip mekanizmadır.” (Kt9)

“Öncelikle müzakereci süreçlerin gerçekleşmesinde çeşitli sosyal, kültürel ve siyasi farklılıklara sahip kesimlerin bir arada bulunacağı toplantıların düzenlenmesi önerilir.” (Kt11)

Düşünce ve ifade özgürlüğünün güvenceye alınması kodunda katılımcılar müzakereye katılan vatandaşların ve grupların düşünce özgürlüklerinin güvenceye alınması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt5 kodlu katılımcı görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bu konuda yaklaşım tarzı önemli. Kırmızıçizgilerin olmaması lazım her şeyden önce. Yani kırmızıçizgilerin olduğu bir ortamda özgür bir tartışmanın olması çok mümkün değil. Düşünce özgürlüğü içerisinde, düşünce özgürlüğün sınırları var, şiddeti teşvik etmeyecek, genel ahlaka ve adaba, aykırı olmayacak, kişisel hakları rencide etmeyecek her düşüncenin, her ideolojinin kamuoyu önünde, özgür bir şekilde tartışılması lazım.” (Kt5)

Bulgular kısmının bu başlığında “devlet” kategorisi ile ilgili öteki kodlara yer verilmiştir. Bir alt kategori olarak tasarlanmış “farklı gruplar arası denge sağlamak” kategorisi dışında kalan 13 koda bu kısımda yer verilmiştir.

Devlet kategorisinde katılımcılar halkın ve paydaşların katılımını teşvik etmek ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılanların tamamı bu konuda görüşlerini çeşitli alıntılarla ifade etmiştir. Katılımcılar genel olarak, sivil toplum ve vatandaşların müzakereci anayasa yapım sürecine katılımının iş birliği duygusuyla, devlet tarafından teşvik edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Hem STK’lerin, hem de

vatandaşların anayasayı benimsemesinin yolunun süreçte yer almaları olduğu vurgulanmıştır. Konuyla ilgili Kt4 ve Kt6 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Burada devletin sivil toplumla iş birliği yapması önemli. Şimdi devletin kurumları, insanları çağırması çok mantıklı olmayabilir ama devletin, sivil toplumun, siyasi partilerin, işçi sendikalarının, çevrecilerin, işveren sendikalarının, yerel yönetimlerin (yerel yönetimler buna katılabilir çünkü anayasada yerel yönetimlerle de ilgili birçok hüküm olacak), çocuk hakları için tematik forumlar olur. Şimdi aklıma geldi. Anayasada başlık olarak hangi hak yok çerçevesi çizilecekse, sözleşmek çizilecekse o alana yönelik tematik forumlar düzenlenebilir ve bunlarda sivil toplumun katılımı da hayata geçirilebilir.” (Kt4)

“Burada da bu insanların yaşadıkları ülkeyi benimseyebilmeleri, devleti benimseyebilmelere, kendilerine onun bir parçası olarak görebilmeleri için anayasayı da gerçekten kendi anayasaları olarak görebilmeleri büyük önem taşır bence.” (Kt6)

Devlet kategorisinde katılımcılar Sivil Toplum Kuruluşlarına söz hakkı vermek ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Katılımcıların tamamı çeşitli alıntılarla görüşlerini STK’ların önemsenmesi gerektiği üzerinden açıklamışlardır. Katılımcılar devletin anayasa yapım sürecine STK’lerin de dâhil edilmesi ve görüş-taleplerini devletle müzakere etmeleri gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt9 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“Burada Sivil Toplum Örgütleri’nin varlığı daha fazla önem taşır. Farklı kesimlerden Sivil Toplum Örgütleri çeşitli toplantılarda bir araya getirilmelidir. Bu kuruluşların devletle görüşmesi ve müzakere sürecine dâhil edilmesi gerekir. Bunun için finansal destek sağlanması gerekir.” (Kt9)

Devlet kategorisinde katılımcılar toplumun tüm kesimini kapsamak ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. 15 katılımcının ortaya koyduğu alıntılar incelendiğinde, müzakereci anayasa yapım sürecinde her grubun sürece dâhil edilmesi ile devletin kapsayıcılığının artacağını dile getirdikleri görülmüştür. Konuyla ilgili Kt1 ve Kt10 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Toplumun her kesimini dâhil edecek şekilde yapılacak bir anayasa demokratik süreçle uyumlu olacaktır. Burada kapsayıcılığın geniş olması önemlidir.” (Kt1)

“Demokratik süreçte devletin kapsayıcılığı ve kuşatıcılığı oldukça önemli. Farklı talepler ve farklı görüşler sürece ne ölçüde dâhil edilebilecek? Bu farklı görüşler, bireysel ve toplumsal olarak sürece nasıl dâhil edilecek? Bu oldukça önemli.” (Kt10)

Devlet kategorisinde katılımcılar tarafsız ve adil davranmak ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. 15 katılımcı devletin tüm paydaşlara adil ve tarafsız biçimde yaklaşması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt6 ve Kt12 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Yani devlet otoritesinin aynı hukuku herkese uygulayabilmesi gerekiyor. Bundan emin olması lazım. Burada işte hem söz, hem davranış; herkese farklı olması. Bunu da en başta yöneticilerden beklememiz, siyasi otoriteden beklememiz gerekir. Bunlar olursa, bu farklılıklar bir arada yaşayabilirler.” (Kt6)

“Kapsayıcılık, tarafsızlık ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde devletin böyle bir rol oynaması olanaklıdır. Devlet müzakere ortamını hazırlayarak, tarafları bir araya getirerek, her görüşün kendisini ifade etme güvence” (Kt12)

Devlet kategorisinde katılımcılar müzakere için demokratik ortam hazırlamak ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Katılımcıların tamamı müzakere ve demokratik ortam ilişkisini alıntılıyarak, demokratik koşullar altında müzakere ortamı oluşturulması ve paydaşların bu ortamlarda görüşlerini dile getirebilmesinin sağlanması sorumluluğunu devlete yüklemişlerdir. Konuyla ilgili Kt4 ve Kt8 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Anayasanın yapım sürecinde zeminin hazırlanması: ulusal konferanslar, ulusal yayınlar, medyanın kullanılması gibi faaliyetler devlet tarafından gerçekleştirilebilir. Devlet zemini hazırlar.” (Kt4)

“toplumun farklı kesimlerinin farklı partilerinin, farklı örgütlenmelerinin bir araya getirilmesi. Bunların kendi kaygılarını, kendilerinin olmak istedikleri durumu anlatabilecekleri bir anayasa yapım süreci olmalı. Müzakereci bir süreç böyle olur. Devlet bunu sağlayabilir.” (Kt8)

Devlet kategorisinde katılımcılar devletin müzakereci rol üstlenmesi ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. 15 katılımcı tarafından oluşturulan kodla devletin müzakere sürecindeki konumu ele alınmıştır. Katılımcılar devletin müzakereci anayasa yapım sürecinde taraflardan biri olarak süreci başlatıcı olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Ayrıca devlet diyaloga dayalı süreçlerin yürütülmesindeki temel aktör olarak görülmüştür. Konuyla ilgili Kt1 ve Kt4 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Müzakereci bir anayasa yapım sürecinde bir üst yapı olarak iktidarın ya da kurucu iktidarın, yani devlet mekanizmasının süreci başlatması daha etkili olacaktır. Burada anayasayı değiştirecek olan güce-kudrete sahip olan kesimin süreci başlatması daha etkili olacaktır. Bu kesim de iktidar ya da kurucu iktidardır.” (Kt1)

“Devlet yalnız anayasa yapımı sürecinde değil, birçok alanda gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan yerlerde, birçok alanda, politika yapımında müzakereci süreçler, diyaloga dayalı süreçler veya belki yönetişimi önceleyen süreçler yürütmek durumundadırlar. Tabii anayasa için bu ekstra bir önemli.” (Kt4)

Devlet kategorisinde katılımcılar verilerin toplanması ve organize edilmesi ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar bu konuda resmi kanalların önemine vurgu yapmışlardır. Konuyla ilgili Kt10 kodlu katılımcı şunlardan söz etmiştir:

“... ..Anayasa yapım sürecinin resmi kanallarla yürütülmesi her zaman için daha uygun. Bilgi ve talep toplama işi, sosyal medya üzerinden dahi gerçekleştirilecek olursa, bu resmi bir yöntem olur ve bunu yapma yeteneğine sahip olan yapı devlet (kamu otoritesi) olacaktır.” (Kt10)

Devlet kategorisinde katılımcılar devletin kurucu ilkelerini gözetmek ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan katılımcıların yarısı (8 katılımcı)

devletin müzakereci anayasa yapım sürecinde kendini var eden temel ilkeleri gözetmek zorunda olduğunu dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt7 kodlu katılımcı şunlardan söz etmiştir:

“Devletin müzakereci yönünün devleti ömrünü uzatan bir tarafı da vardır. Tabii burada toplumsal kültürel yapıyı bozmadan, yani devletin birliğini sağlayan esas unsurlar bunlardır aslında. Kültürel yapı, sosyal yapı bu mesela dildir, ondan sonra kültürdür bunların zedelenmesine müsaade etmeden.” (Kt7)

Devlet kategorisinde katılımcılar devletin süreci yürütmedeki istekliliği ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar müzakereci anayasa yapımı sürecinde devletin süreci yönetmekte istekli olması gerektiğini vurgulamıştır. Konuyla ilgili Kt13 kodlu katılımcı şunlardan söz etmiştir:

“Tekrar ile belirtmek gerekiyor devlet bunu (müzakereci yöntemle anayasa yapmayı) istemelidir.” (Kt13)

Devlet kategorisinde katılımcılar müzakereci anayasa için amaç belirlemek ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar devletin müzakereci anayasa yapma isteklendirmesini (motivasyonunu) sağlayan amaçlarını belirlemesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt3 ve Kt8 kodlu katılımcılar şunlardan söz etmiştir:

“Sivil anayasaya geçme isteği var, peki askerin yaptığı anayasada arzu edilmeyen kısımlar neler? Bu kısımlar nasıl toplumun kabul edebileceği bir biçime getirilebilir? Nasıl düzenlenebilir?” (Kt3)

“Soruyu ciddi sormak gerekiyor. Bir anayasanın anlamı ve önemi. Bir anayasa niye yapılır? Bu anayasa ile neye ulaşılmaya çalışılır?” (Kt8)

Devlet kategorisinde katılımcılar devletin kurumsal kolaylaştırıcı gücü ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan katılımcıların dokuzu (9) devletin müzakereci anayasa yapım sürecinde müzakereyi kolaylaştıracak bir noktada olması gerektiğini dile getirmiştir. Konuyla ilgili Kt3 kodlu katılımcı şunlardan söz etmiştir:

“Devlet bu süreçte kolaylaştırıcı olsun. Yani, devlet belli bir oranda taraf ama devletin asıl rolü gerekli bilgileri toplamak olacak. Süreci devlet hazırlar... .. Devletın müzakereci bir rolden ziyade kolaylaştırıcı bir süreci oluşturması beklenir... ..” (Kt3)

Devlet kategorisinde katılımcılar devletin sürece müdahalesi ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan katılımcılardan dokuzu (9) devletin süreçte ülkenin çıkarlarını koruyacak şekilde konumlanması gerektiğini vurgulamıştır. Konuyla ilgili Kt6 kodlu katılımcı şunlardan söz etmiştir:

“Devlet kendi dibini oyacak, varlığını ortadan kaldıracak, devletin varlık nedenini tehlikeye düşürecek talepleri de sırf talep ediliyor diye anayasada karşılanmasına izin vermeyecektir. Kadın-erkek eşitliği kaldırılsın! Laiklik kaldırılsın! Başkent değiştirilsin! İdarenin bütünlüğü ilkesi kaldırılsın! Bu talepler kabul edilebilir olmayacaktır” (Kt6)

Devlet kategorisinde katılımcılar baskın devlet ile ilgili yoğun görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan katılımcıların yarısı (8 katılımcı) Türkiye’de devletin güçlü bir aktör olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılar devletin süreçte baskın çıkarak kendi çıkarlarına uygun ve demokrasiyi zedeleyici tutumlardan uzak durması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt5 ve Kt10 kodlu katılımcılar şunlardan söz etmiştir:

“Tabi bu durum bizi toplum sözleşmesine götürüyor. Yani bizim anayasalarda toplum sözleşmesiyle yapılan anayasalar var mı diye sorduğumuzda, aslında çok da bunun cevabının olumlu olduğunu söylemek mümkün değil. Anayasalar genellikle devletin topluma dayattığı, ya da toplumun önüne koyduğu, yukardan inme bir temel sözleşme anayasa niteliğinde.” (Kt5)

“Taraf olarak bulunan devletin temsilcilerinin de bir eğilimi olabilir, algısı olabilir, görüşü olabilir. Bunu dolaylı yöntemlerle dayatma veya bunu kabul ettirme çabası olabilir.” (Kt10)

Akademisyenlerin Sivil Toplum Kuruluşları Aktörü Değerlendirmesi

Sivil Toplum Kuruluşları kategorisi altında 6 kod oluşturulmuştur. Bunlar; örgütlü katılım, Sivil Toplum Kuruluşlarının kapasitesi, toplumun kesimlerine hitap etmek, Sivil Toplum Kuruluşlarının etki alanı, kaynak ayırmak, toplumun çeşitliliğini temsil etmektir.

Sivil Toplum Kuruluşları kategorisinde katılımcılar örgütlü katılım ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. 11 katılımcı, müzakereci anayasa yapım sürecinde toplumun tüm kesimlerinin temsil edilebilmesi için örgütlü katılıma ihtiyaç olduğunu dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt2, Kt5 ve Kt7 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Hani tek başına vatandaşın anayasa yapım sürecinde etkisi olabilir tabii ki; Dilekçe hakkı var mesela. Ama örgütlü bir sivil toplum, STK vasıtasıyla, bu konular özelinde (çevre, doğal afet, meralar, kıyılar, vs.) çok daha güçlü konumda.” (Kt2)

“Halktan kastımda, seksen beş milyonun, bütün toplumsal farklılıkları temsil eden özelliği ile kurumların, kişilerin bu sürece dâhil edilmesi. Siyasi partiler, meslek örgütleri, dini cemaatler, etnik kimlikler.” (Kt5)

“Veya il, il bunların görüşleri alınabilir, iletilebilir, böyle daha kolay olur sanki. Hatta il, il görüşleri aldıktan sonra birer tane temsilci seçtirilip bu Sivil Toplum Örgütlerine kendi arasında birer temsilci seçtirilerek onların da Ankara'daki Ana toplantıya katılabilir diye düşünüyorum.” (Kt7)

Sivil Toplum Kuruluşları kategorisinde katılımcılar Sivil Toplum Kuruluşlarının kapasitesi ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar her alandan STK'ye, alanları ve sınırlılıkları dâhilinde söz hakkı verilmesi gerektiğini ve bu söz hakkının göstermelik olmaması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt4 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“Buradaki sorunlardan bir tanesi, STK'lerin katılımı her zaman göstermelik olmakta. Örneğin, AB'yle ilgili bir görüş alınacak, 500 tane STK'yı çağırmaya gayret

ettik bu STK'lara birer dakika verdik ve görüşlerin sundular. Böyle değil. Masada oturmak önemli, masada bir sandalye olmak önemli ama en sonunda bu süreç hangi mekanizmayla sonuçlandırılacaksa bu bir oylama olur, uzlaşma-oydaşma olur.” (Kt4)

Sivil Toplum Kuruluşları kategorisinde katılımcılar toplumun kesimlerine hitap etmek ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Toplumun her kesimine nüfuz etmiş STK'ların süreçte önemli bir aktör olarak bulunması gerektiği vurgulanmıştır. Katılımcılar toplumun farklı kesimleriyle temas içerisinde olan sivil toplumun ilgili oldukları alana dair geniş bilgilerinin ve verilerinin anayasa yapım sürecine dâhil edilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt3 ve Kt8 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Devlet kendisi bir mekanizma olarak, halktan, STK'lerden, kamu örgütlerinden, meslek örgütlerinden ve daha fazlasından bilgileri, talepleri, verileri toplar ve bu bilgi, talep, verileri bir araya getirir.” (Kt3)

“STK dediğimiz örgütlü toplum kuruluşları var. Bunların da kurucu mecliste, belli oranda temsil edilmelerini sağlamak lazım. Çünkü bu örgütlü kesimler daha ciddi hazırlanıyorlar. Konacak hükümlerin sonuçları üzerinde, yansımaları üzerinde daha ciddi çalışıyorlar.” (Kt8)

Sivil Toplum Kuruluşları kategorisinde katılımcılar Sivil Toplum Kuruluşlarının etki alanı ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar sivil toplum örgütlerinin tek tek vatandaş katılımından daha büyük bir etki yaratacağını dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt1 ve Kt2 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Üç-beş kişinin sosyal medya üzerinden taleplerini iletmesi yerine, bir sendikanın (öğretmenler sendikası gibi) taleplerini iletmesi daha fazla etki yaratmaktadır.” (Kt1)

“Tek tek bireylerden ziyade STK'lerin, konular, haklar temelinde örgütlenmesinin anayasa yapım sürecinde çok daha fazla fayda sağlayacağını düşünüyorum. - Yani vatandaş anayasa yapım sürecine tek tek katılabilir ama vatandaşın sivil toplum örgütleri ile entegre olarak sürece katılımı daha etkili olur diyoruz.” (Kt2)

Sivil Toplum Kuruluşları kategorisinde katılımcılar kaynak ayırmak ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar sivil toplum örgütlerinin müzakereci anayasa yapım sürecine katılabilmesi için bu yapılara maddi kaynak ayrılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt4 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“Orada özgürlüklere, STK’lara alan açmak lazım, kaynak ayırmak lazım. Bazen kaynak dediğimizde çok büyük paralardan söz etmiyoruz. Yani bir bilgisayar bile çok önemli. Bir toplantı salonu da çok önemli. STK’nın aslında paraya ihtiyacı yok ama bir etkinlik, bir toplantı için yer ve kaynak bulmak sıkıntı.” (Kt4)

Sivil Toplum Kuruluşları kategorisinde katılımcılar toplumun çeşitliliğini temsil etmek ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar sivil toplum örgütlerinin toplumun çeşitliliğini temsil ettiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt6 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“Milyonlarca insanın görüşleri sağlıklı olarak, tek tek alınıp sürece dâhil edilemez. Bu zor. Burada toplumların tercihlerini çözümlemek güç. Belki bilgisayar uygulamalarıyla görüşler anket yaparak toplanabilir fakat bir konuda farklı tercihler ve bu tercihlerin farklı yüzdeleri ortaya çıkacaktır. En yüksek yüzdeliyi tercih etmek olur mu? Bana göre bu da demokratik olmayacaktır. Dolayısıyla, tek tek görüşleri toplayıp çözümlemek sağlıklı olmayacağından Sivil Toplum Örgütleri burada başat rol oynamaktadır. Vatandaşların tek tek görüşlerinin toplanması değil, onların temsilcilerini seçtikleri Sivil Toplum Örgütlerinin katılımını sağlamak daha önemli.” (Kt6)

Akademisyenlerin Vatandaş Aktörü Değerlendirmesi

Vatandaş kategorisi altında 3 kod oluşturulmuştur. Bunlar; vatandaşın sürece etkisi, vatandaşın sürece ilgisi ve vatandaş katılımıdır.

Vatandaş kategorisinde katılımcılar vatandaşın sürece etkisi ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar müzakere yöntemiyle yapılan bir anayasanın demokratik kültüre uygun olarak vatandaş tarafından etkilendiğini vurgulamışlardır. Her

demokrasinin halkla kurulabileceği dile getirilmiştir. Konuyla ilgili Kt9 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“Devlet kurumlarının demokratik bir kültüre göre işlemesi gerekir. Bir süre sonra devletin kendisi demokrasi kültürünün bir parçası haline gelir. Ancak devletin bu şekilde sivilleşmesi de halkın demokratik duyarlılığı ile mümkün olabilir. Unutmamak gerekir her demokrasi halk ile kurulur. Devletteki kültür de bunun bir yansımasıdır.” (Kt9)

Vatandaş kategorisinde katılımcılar vatandaşın sürece ilgisi ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar vatandaşın sürece ilgisinin artırılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt1 ve Kt14 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Toplumun siyasete ilgisi artırılabilir. Çünkü toplumun siyasete ilgisi az. Dolayısıyla anayasa yapım sürecine ilgisi de az olacaktır.” (Kt1)

“Bununla birlikte halkın siyasete ilgisi az, yani anayasa yapım sürecine olan ilgisi de az. Bu ilgiyi arttırmaya yönelik çaba gösterilebilir.” (Kt14)

Vatandaş kategorisinde katılımcılar vatandaş katılımı ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan 15 katılımcı vatandaş katılımına yoğunlaşmıştır. Katılımcılar müzakereci anayasa yapım sürecinde tabandan talep gitmesi gerektiğini ve vatandaş katılımının süreç için zorlayıcı bir etken olduğunu dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt2 ve Kt14 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Aşağıdan talep gitmeli. Her şeyi devletten beklememek lazım. Devleti de bazı şeylere zorlamak lazım. Örgütlü toplum, sendika, düşünce kuruluşları gibi yapılar bunu layıkıyla yerine getirecek unsurlardan bir tanesi. (alttan gelen talebi iletme ve devleti harekete geçmeye zorlama konusunda).” (Kt2)

“Tabandan insanlar; üniversiteler, gençler, kadınlar, hak ve hukuk için mücadele edenler bunu isterse ve zorlarsa, mümkün olabilir. Çünkü tarih bize şunu öğretmiştir: hiçbir şey tepeden aşağı inmiyor, tabandan zorlamayla oluyor. Tabandan gelen bir anayasa talebine devlet rıza göstermek zorunda kalır. Onun için ne kadar katılımcı, ne

kadar müzakereci bir anayasa, o kadar kaliteli ve kapsayıcı bir anayasa ortaya çıkar.”
(Kt14)

Akademisyenlerin Uzman ve Akademisyenler Değerlendirmesi

Uzmanlar ve Akademisyenler kategorisi altında 4 kod oluşturulmuştur. Bunlar; kamuoyunun bilgilendirilmesi, mentorluk-rehberlik, uzmanlık bilgisi, bilgi birikimi ve deneyimdir.

Uzmanlar ve Akademisyenler kategorisinde katılımcılar kamuoyunun bilgilendirilmesi ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar uzmanların ve akademisyenlerin bilgi ve donanımları ölçüsünde, halk üzerinde etkili olabileceklerini ve kamuoyu oluşturabileceklerini ve müzakereci anayasa yapım sürecinde halkı bilinçlendirme misyonu üstlenebileceğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt15 ve Kt9 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Akademisyen uzman kişidir. Toplumun farklı bileşenleri anayasanın belli ilkeleri üzerinde uzlaşırlarsa o uzlaşma metnini bir anayasa metni haline getirmek akademisyenlerin işidir. Ortaya attıkları fikirler ile vatandaşları anayasa metni üzerinde tartıştırabilir. Bu tartışmalardan sonuçlar çıkarabilir. Bu sonuçları da bir rapor halinde devlet yetkililerine sunabilirler. Akademisyenler kamuoyu araştırma şirketleri aracılığı ile araştırmalar yapabilirler.” (Kt9)

“Alan uzmanları ve akademisyenlerin bir araya geldiği bilimsel etkinlikler düzenlenebilir. Bilgilendirme seminerleri, forumlar, bilgi alış verişinin gerçekleştirildiği açık toplantılar gibi. Ayrıca akademisyenler toplumun farklı kesimlerini bir araya getirme gücüne de sahiptir. Toplum daha bilgili olduğu düşündüğü akademisyenlerin düzenlediği toplantılara katılma konusunda daha istekli olacaktır. Akademisyenler üniversiteler arası işbirliğini sağlayabilir. Yeni anayasa yapım sürecinde fikirler oluşturan üniversiteler bir araya gelerek bu fikirlerini akademisyenler düzeyinde karşılaştırabilir.” (Kt15)

Uzmanlar ve Akademisyenler kategorisinde katılımcılar mentorluk-rehberlik ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar uzman ve akademisyenlerin anayasa yapım sürecine rehberlik edebilecek önemli kişiler olduklarını vurgulamışlardır. Konuyla ilgili Kt3 ve Kt16 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Bilgiler toplansın. Toplanan bilgiler anayasa hocalarıyla değerlendirilsin.”
(Kt3)

“Tüm çalışmaların kayıt altına alındığı (yasama organı stenograf örneğinde olduğu gibi) bir süreç bunun için yeterlidir. 2011 yılında TBMM bünyesinde kurulan Anayasa Uzlaşma Komisyon görüşme tutanakları bu bağlamda güncel ve etkili bir örnek olarak gösterilebilir” (Kt16)

Uzmanlar ve Akademisyenler kategorisinde katılımcılar uzmanlık bilgisi ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılanların tamamı akademisyenlerin uzmanlıklarını farklı açılardan ele almışlar, uzman ve akademisyenlerin uzmanlık alanları dâhilinde anayasa yapım sürecinde aktif bir rol oynayabileceğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt3 ve Kt9 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“20 öğretim üyesi-anayasa alanında profesörün hazırladığı bir anayasa metni yeterli değil. Elbette anayasanın hazırlanması sürecinde uzmanlar bulunacak ama bu uzmanlara veri gelmesi gerekli. Aksi halde, uzmanlar anayasayı hangi çerçevede hazırlayacak? Temel görüşler neler? Devletin dış politika hedefleri neler? Ayrıca iç politika dikkate alınmalı. Toplumun talepleri neler?” (Kt3)

“Akademisyen uzman kişidir. Toplumun farklı bileşenleri anayasanın belli ilkeleri üzerinde uzlaşırlarsa o uzlaşma metnini bir anayasa metni haline getirmek akademisyenlerin işidir. Ortaya attıkları fikirler ile vatandaşları anayasa metni üzerinde tartıştırabilir. Bu tartışmalardan sonuçlar çıkarabilir. Bu sonuçları da bir rapor halinde devlet yetkililerine sunabilirler. Akademisyenler kamuoyu araştırma şirketleri aracılığı ile araştırmalar yapabilirler.” (Kt9)

Uzmanlar ve Akademisyenler kategorisinde katılımcılar bilgi birikimi ve deneyim ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan 10 katılımcı uzman ve akademisyenlerin bilgi birikimi ve deneyimleri doğrultusunda sürece katkı sunabileceğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt16 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“Akademisyenlerin katkısı sürece çeşitli yollarla dâhil edilebilir; Yapılan çalışmalar akademik çalışma haline getirilerek tüm akademisyenlerin paylaşımına açılmalıdır. Dünya örneklerini bilen akademisyenlerin bilgi birikimleri akademik boyutlu projelere dönüştürülebilir. Devlet akademisyenlerin çalışmalarını uygulama noktasında teşvik edebilir. Pilot uygulamalar akademisyenler öncülüğünde gerçekleştirilebilir.”
(Kt16)

Tablo 6

Katılımcılara göre aktörler

	Prof. Dr.	Doç. Dr.	Dr.	Uz.	TOPLAM
Aktörler	0	0	0	0	0
Aktörler > Siyasi Partiler	8	4	0	0	12
Aktörler > Devlet	0	0	0	0	0
Aktörler > Devlet > Farklı Gruplar Arası Denge Sağlamak	0	0	0	0	0
Aktörler > Devlet > Farklı Gruplar Arası Denge Sağlamak > Temsilîyet	13	10	4	3	30
Aktörler > Devlet > Farklı Gruplar Arası Denge Sağlamak > Taleplerin Dikkate Alınması	10	2	8	2	22
Aktörler > Devlet > Farklı Gruplar Arası Denge Sağlamak > Farklılıkların Yönetimi	11	9	11	3	34
Aktörler > Devlet > Farklı Gruplar Arası Denge Sağlamak > Çözüm Odaklı Yaklaşım	8	3	3	2	16
Aktörler > Devlet > Farklı Gruplar Arası Denge Sağlamak > Haklar ve	1	0	2	0	3

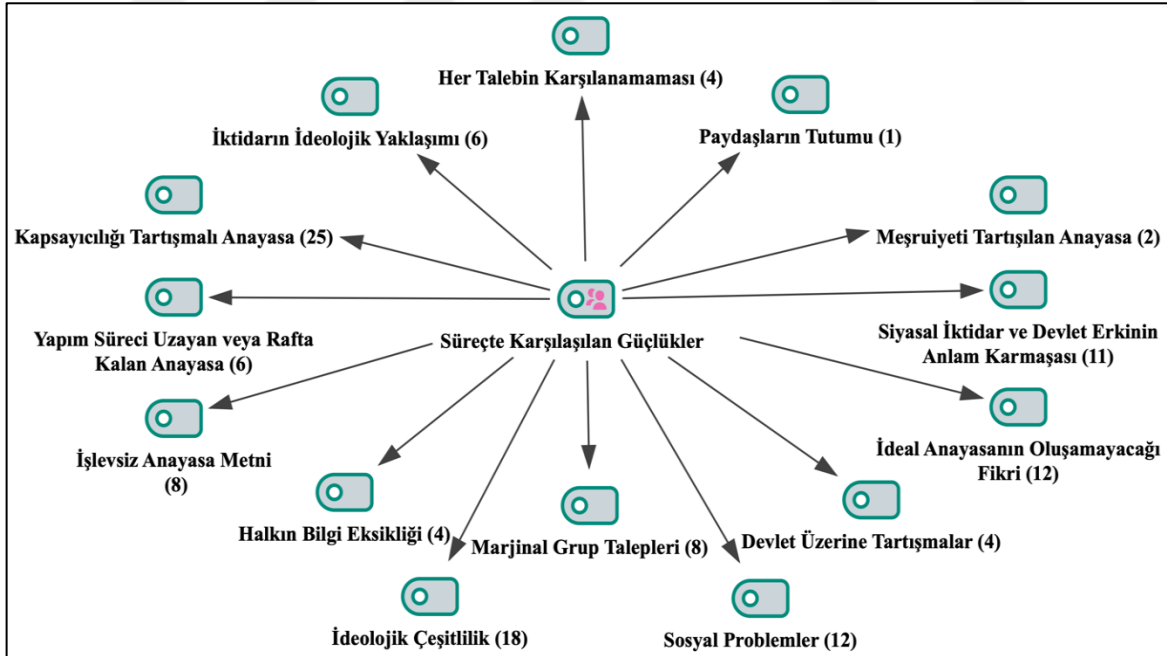
Sorumluluklar Dengesi Oluşturmak					
Aktörler > Devlet > Farklı Gruplar Arası Denge Sağlamak > Adaletin Sağlanması	9	2	1	2	14
Tablo 6'nın devamı					
Aktörler > Devlet > Farklı Gruplar Arası Denge Sağlamak > Katılım Mekanizmaları	3	2	3	1	9
Aktörler > Devlet > Farklı Gruplar Arası Denge Sağlamak > Düşünce ve İfade Özgürlüğünün Güvenceye Alınması	5	1	0	1	7
Aktörler > Devlet > Halkın ve Paydaşların Katılımını Teşvik Etmek	35	22	37	11	105
Aktörler > Devlet > Sivil Toplum Kuruluşlarına Söz Hakkı Vermek	29	10	28	2	69
Aktörler > Devlet > Toplumun Tüm Kesimini Kapsamak	24	15	21	7	67
Aktörler > Devlet > Tarafsız ve Adil Davranmak	21	10	11	9	51
Aktörler > Devlet > Müzakere İçin Demokratik Ortam Hazırlamak	16	9	18	5	48
Aktörler > Devlet > Devletin Müzakereci Rol Üstlenmesi	13	6	15	5	39

Aktörler teması Tablo 6'de katılımcılara göre incelenmiştir. Kod frekansları kapsamında; Prof. Dr. Katılımcılar halkın ve paydaşların katılımını teşvik etmek (35), Sivil Toplum Kuruluşlarına söz hakkı vermek (29), toplumun tüm kesimini kapsamak (24) kodlarını yoğunlukta kullanmışlardır. Doç. Dr. katılımcılar; halkın ve paydaşların katılımını teşvik etmek (22), toplumun tüm kesimini kapsamak (15) kodları üzerine yoğunlaşmıştır. Dr. katılımcılar ise halkın ve paydaşların katılımını teşvik etmek (37), Sivil Toplum Kuruluşlarına söz hakkı vermek (28) ve toplumun tüm kesimini kapsamak (21) kodlarına yoğunlaşmışlardır. Uzmanlar; halkın ve paydaşların katılımını teşvik etmek (11), tarafsız ve adil davranmak (9) kodları üzerine yoğunlaşmıştır. Veriler

incelendiğinde, halkın ve paydaşların katılımı, müzakere için demokratik ortam hazırlamak, Sivil Toplum Kuruluşlarına söz hakkı vermek ve uzmanlık bilgisi kodlarının 16 katılımcı tarafından oluşturulan ortak kodlar olduğu görülmektedir (Tablo 10). Bu kodlar içerisinde en yoğunlukta kullanılan kodun ise halkın ve paydaşların katılımını teşvik etmek (105) kodu olduğu söylenebilir (Tablo 6). Bu kod yoğunlukta oluşturulduğu gibi, onaltı (16) katılımcının tamamı tarafından oluşturulmuştur.

4.1.2. Akademisyenlerin Oluşturduğu Süreçte Karşılaşılan Güçlükler Teması

Araştırma kapsamında ele alınan temalardan biri olan “Süreçte Karşılaşılan Güçlükler” temasına ait 14 kod oluşturulmuştur. Bunlar; yapım süreci uzayan veya rafta kalan anayasa, meşruiyeti tartışılan anayasa, marjinal grup talepleri, iktidarın ideolojik yaklaşımı, işlevsiz anayasa metni, ideal anayasanın oluşamayacağı fikri, halkın bilgi eksikliği, ideolojik çeşitlilik, kapsayıcılığı tartışmalı anayasa, siyasal iktidar ve devlet erkinin anlam karmaşası, paydaşların tutumu, sosyal problemler, her talebin karşılanamaması ve devlet üzerine tartışmalardır.

Şekil 4. Süreçte karşılaşılan güçlükler temasına ait hiyerarşik kod-alt kod gösterimi

Süreçte Karşılaşılan Güçlükler temasında katılımcılar yapım süreci uzayan veya rafta kalan anayasa ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar anayasa yapım sürecinde

müzakereci yöntemin uygulanmasını gerekli görmüş, toplumsal mutabakatın olmadığı anayasanın uygulanmayacağını dile getirmiştir. Ayrıca yapımı uzun süren anayasanın gerçek olmayan talepler nedeniyle asıl ihtiyaçların göz ardı edilmesine neden olabileceği vurgulanmıştır. Konuyla ilgili Kt 2 ve Kt7 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Şimdi devletin müzakereci rolünün avantajlarını açıklarken, toplum sözleşmesi bakış açısıyla hareket ettiğimizde, esasında anayasa yapım sürecinde müzakereci olmadığımız zaman nasıl zorluklarla karşılaşacağız? Müzakereci olmadığımız zaman toplumda kabul edilmeyen ya da söyledikleri anayasanın hükümlerine uyulmayan ya da toplumda bir mutabakat bulamayan bir anayasa metniyle karşılaşabiliriz. Bu nedenle, müzakereci rolü dikkate almadığımız takdirde, yapılan anayasanın rafta kalması söz konusu olabilir.” (Kt2)

“Müzakereci yöntemle yapılmaya çalışılan anayasa yapım sürecinde gereksiz olarak değerlendirebileceğimiz talepler bulunabilir. Siyasilere şov yapmak isteyenler ortaya çıkabilir. Bunlar zaman kaybı yaratabilir.” (Kt7)

Süreçte Karşılaşılan Güçlükler temasında katılımcılar meşruiyeti tartışılan anayasa ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar devletin müzakereci rolünün sınırlandırılmaması durumunda ortaya çıkacak anayasanın meşruiyetinin tartışmaya neden olacağını dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt3 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“Devletin anayasa yapım sürecindeki müdahalesi sınırlanmaz ise, anayasanın meşruluğu, kabul edilebilirliği tartışılır pozisyona düşer. Devlet kendisini sınırlamazsa ortaya şu dezavantaj çıkıyor: anayasanın meşruluk zemini sarsılır.” (Kt3)

Süreçte Karşılaşılan Güçlükler temasında katılımcılar marjinal grup talepleri ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar marjinal gruplardan gelecek olan ülkenin bölünmez bütünlüğünü tehdit eden maddelerin anayasada yer alamayacağını dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt3 ve Kt14 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Özerklik özellikle sorun yaratan bir durum değil ama özellikle self determinasyon olarak algılayıp öyle lanse edip biz otonom olalım. Kendi kendimizi

yönetelim, merkez Ankara'da bize karışmasın ha ben kendi ne varsa yapayım havasında anayasaya bunların girmesini isteyenlere de devlet tabii ki bu noktada hayır diyecektir. – Yok! Özerkliğin tanımı farklıdır, sadece bölücülerin self Governmant dediğimiz kendi kendini yönetme prensibine self determinasyon kendi kaderini tayin hakkı gibi ülkeden ayrılmaya gidecek bir şekilde anladıklarını ve böyle lans ettiklerini söylüyorum. Devlet bunu kabul etmez. Kapsayıcılık nereye kadar? Uç noktalar törpülenecek. Benim toprağım, insanım, egemenliğim. Bunları ben nasıl ortadan kaldırıyorum? Devletin varlık nedeni üç temel şey, devletin unsurları diyoruz biz buna. Unsuruları parçaladığında ne olacak? Devlet ortadan kalkıyor. Şimdi anlatabildim mi?” (Kt3)

“Her talep anayasada yer bulamaz. Marjinal taleplerin değerlendirilmesi tartışmalara konu olabilir.” (Kt14)

Süreçte Karşılaşılan Güçlükler temasında katılımcılar iktidarın ideolojik yaklaşımı ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar iktidarın ideolojik ve politik görüşünün devlet zihniyetinden ayrılmaması durumunda müzakereci anayasa yapım sürecini tehdit edeceğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt5 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“Devlet denilince, devlet ve siyasi iktidar kavramını ayırtırmak lazım. Siyasi iktidar kavramı bizde çoğu zaman devlet kavramının yerine ikame ediliyor. Siyasi iktidar, devletin yürütme erkidir aslında. Devlet dediğimizde ise yasama, yürütme ve yargı erkinden oluşuyor. Daha geniş bir sosyolojik kavramla, devlet aslında bütün toplumu temsil ediyor ama erk anlamında, iktidar anlamında üç iktidarın birleşiminden meydana geliyor devlet. Oysa biz de, çoğu zaman siyasi iktidar, yani yürütme organı ile devlet bir birinin yerine ikame ediliyor. Tabii bu açıdan yaklaştığımızda siyasi iktidar bir müzakere rolünü üstleniyorsa, bu bazen dezavantaja dönüşebilir. Öncelikle siyasi iktidarın geldiği toplumsal kesimler bu anlamda avantajlı olabilir. Anayasa yapım sürecinde görüşleri alınır. Bunlardan gelen tasarılar ve taslaklar öncelik tanınabilir. Bu anlamıyla bir dezavantaj söz konusu. Eğer devletin müzakereci rolünü anayasa yapım sürecinde değerlendiresek. Tabii burada siyasi iktidar, yürütme organıyla devlet bu çok ince bir çizgi. Siyasi iktidar eğer anayasa yapım sürecinde kendisine böyle bir rol biçmiş ise bu anlamda bütün toplumsal kesimlerin (özellikle muhalefet gibi) taleplerini, isteklerini göz

önünde bulundurup bulundurmama konusunda dezavantajlı bir pozisyonun ortaya çıkmasına neden olabilir.” (Kt5)

Süreçte Karşılaşılan Güçlükler temasında katılımcılar işlevsiz anayasa metni ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar tüm talepleri içine almaya çalışan ya da yalnızca teorik bilgiler ile oluşturulmaya çalışılan anayasanın toplumsal yaşamda tutarsızlıklara ve çelişkilere neden olacağını dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt7 ve Kt15 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Paydaşları bir araya getirirken yalnız teorik konulara odaklanmak müzakere sürecini dezavantaja dönüştürebilir.” (Kt7)

“Çok kapsayıcı olması her şeyi açıklayan bir anayasa olması metni kabarıktır. Metin uzadıkça çelişkiler artar. Karmaşık hale döner (Amerika anayasası çok kısa, İngiltere de yazılı anayasa yok bu acaba anayasa her şeyi içermeli mi sorusunu akla getiriyor).” (Kt15)

Süreçte Karşılaşılan Güçlükler temasında katılımcılar ideal anayasanın oluşamayacağı fikri ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan 9 katılımcı tüm kesimleri kapsayan ve mevcut sorunları çözme misyonu taşıyan bir anayasanın olamayacağını dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt7 ve Kt9 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Ayrıca şunu da söyleyeyim, ben anayasa değiştirilerek memlekette sorunların giderilebileceğine inananlardan değilim. Onu sana söyleyeyim. Ben anayasanın nasıl uygulandığına bakarım. Çünkü uygulanan bir sürü madde var. O yüzden bunu da böyle düşünmek lazım.” (Kt7)

“Bazı kesimlerin istekleri hiç tartışılmamaktadır. Toplumun her kesiminin müzakere masasında temsil edilmesi, taleplerini dile getirebilmesi gerekmektedir. Dünyadaki bazı ülkelerde müzakere yüksek oranda gerçekleştirilmiş olsa da, tam müzakere ortamı oluşturma düşüncesi bir ütopyadan öteye geçmemektedir. Günümüz

Türkiye’inde farklı toplumsal yapıların bir araya getirilerek müzakere ortamının oluşturulabileceğini düşünmemekteyim.” (Kt9)

Süreçte Karşılaşılan Güçlükler temasında katılımcılar halkın bilgi eksikliği ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar müzakereci anayasa yapım sürecinde hakları teslim edilmeye çalışılan halkın sürece dair kısıtlı bilgiye sahip olmasının müzakere sürecini yönlendirdiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt1 ve Kt6 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Toplumun her kesimi bir anayasa metnine hâkim değildir. Toplum anayasanın varlığını bilir ama içeriğine hâkim değildir.” (Kt1)

“Belli bir iktidar: “Biz bir anayasa hazırladık ve biz bunu zaten mecliste görüştük veya kurucu mecliste görüştük, danışma meclisinde görüştük vs. Dolayısıyla da yaptık önünüze koyuyoruz. Kabul ediyor musunuz, etmiyor musunuz?” dediği zaman bunu kabul edenlerin oranı yüzde seksen de olsa, doksan da olsa, doksan yedi de olsa bu gerçekten ideal bir yöntem olmuyor.” (Kt6)

Süreçte Karşılaşılan Güçlükler temasında katılımcılar ideolojik çeşitlilik ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan 11 katılımcı ülkede yer alan ideolojik çeşitliliğin müzakere ortamının oluşmasını engelleyeceğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt7 ve Kt9 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Bu insanlar (farklı kültürlere ve görüşlere sahip azınlıktaki gruplar) toplum içerisinde özgür davrandıklarında, toplumda kültürün daha güçlü olduğu kesim nasıl uygun davranışlar sergileyebilirler, rahatsız olmadan nasıl yaşayabilir? Bu mesela bir pürüz. O yüzden devlet müzakereci olsa da ve bu tür farklılıkları dikkate alacak bir çözüm rolü bulunsa da, her türlü sorunun çözülebileceği düşünülmemelidir.” (Kt7)

“Her ne kadar demokrasi tabandan tavana doğru inşa edilen bir rejimse de siyasi konuları tartışmak için farklı dünya görüşlerine sahip çevrelerin bir araya gelip ülke meselelerini konuşmaları çok zordur.” (Kt9)

Süreçte Karşılaşılan Güçlükler temasında katılımcılar kapsayıcılığı tartışmalı anayasa ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan 13 katılımcı anayasada tam temsiliyetin güç olacağını ve sayısal çokluk ve taleplerdeki çeşitlilik nedeniyle kapsayıcı olma sorununun ortaya çıkabileceğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt3 ve Kt8 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Anayasada her talebin kapsanması mümkün değil. En sol uçtaki bir taleple en sağ uçtaki bir talep anayasada nasıl bir araya getirilecek? Anayasa yapım sürecinde kapsayıcılık tam anlamıyla sağlanamayacağından, en uç görüşler bu anayasanın içinde yer almaya bilir. İşte temsilin krizi bu.” (Kt3)

“Elbette toplumun her isteği karşılanamaz ama talepleri karşılama düzeyini en üst seviyeye çıkarmak müzakereci yöntemle yapılması düşünülen bir anayasanın en temel karakterini oluşturmakta.” (Kt13)

Süreçte Karşılaşılan Güçlükler temasında katılımcılar siyasal iktidar ve devlet erkinin anlam karmaşası ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar devletin, iktidar olan siyasi partiden bağımsız olarak yönetilmediğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt8 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“Türkiye uygulamalarından dezavantajı da var. Çünkü kendi düşüncelerini kendi bakış açılarını anayasaya koymaya çalışıyorlar. Hatırlarsan uzun bir süre devam etti. Cemil Çiçek zamanında anayasa tartışmaları vardı 2 yıl kadar sürdü ve başkanlık sistemi tartışmalarına geldiğinde süreç kitlendi. Sürecin kitlenme nedeni, bir tarafın kendi düşüncesini orada egemen kılmaya çalışması, kendi düşüncesi üzerinden sonuç almaya çalışmak. Yani orada masadakilerin birbirini ikna etmesi, uzlaşması üzerinden gidilmiyor. Sürecin dezavantajlı tarafı tarafların uzlaşma arayışına girmemesi. Yani sayısal çoğunluğa ulaşmış kesimler kendi isteklerini dayatmaya çalışmakta ve anayasa yapım sürecini bu biçimde domine etme isteğindedir. Bu durum sadece küçük grupların değil, muhalefetin de dışarıda kalmasıyla sonuçlanmaktadır.” (K8)

Süreçte Karşılaşılan Güçlükler temasında katılımcılar paydaşların tutumu ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar paydaşların müzakereci anayasa ortamı içinde

bulunmak istememeleri durumunda müzakereci ortamın oluşamayacağını dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt11 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“Müzakereci demokrasi anlayışında, müzakerelere katılan paydaşların müzakereler yürütülürken akılcı muhakemeden uzak önyargılı olması ve duygusal davranabilmesi, müzakereleri olumsuz etkileyebilmektedir.” (Kt11)

Süreçte Karşılaşılan Güçlükler temasında katılımcılar sosyal problemler ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar oluşturulan anayasanın kapsayıcılığının dar olmasının siyasi kutuplaşma ve sosyal sorunlara neden olabileceğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt2 ve Kt4 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Bunu müzakereyle oturtmadığınız takdirde, toplum üzerinde anayasa baskıcı olabilir. Anayasadaki bu problemlerden dolayı, insanlar bundan memnun olmayabilir ve sosyal problemler ortaya çıkabilir.” (Kt2)

“Toplumun yüzde seksenini veya yüzde yetmişini kapsayan bir anayasa yapabilmek mümkün görünse de, toplumda ciddi siyasi kutuplaşmalar var. Toplum siyasi kutuplaşma içerisinde olduğu için bu anayasa yapım sürecine ve oluşacak anayasa metnine yansıtacaktır. Bu nedenle daha katı bir mekanizma lazım” (Kt4)

Süreçte Karşılaşılan Güçlükler temasında katılımcılar her talebin karşılanamaması ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar toplumun her kesimi tarafından gelen taleplerin değerlendirmeye alınamayacağını dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt6 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“Burada toplumların tercihlerini çözümlmek güç. Belki bilgisayar uygulamalarıyla görüşler anket yaparak toplanabilir fakat bir konuda farklı tercihler ve bu tercihlerin farklı yüzdeleri ortaya çıkacaktır. En yüksek yüzdeliyi tercih etmek olur mu? Bana göre bu da demokratik olmayacaktır.” (Kt6)

Süreçte Karşılaşılan Güçlükler temasında katılımcılar devlet üzerine tartışmalar ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar devletin tarafsızlığıyla ilgili tartışmalar bulunduğunu, bu tartışmaların devlet müzakere sürecinde aktör olmalı mı olmamalı mı

üzerinden yürütüldüğünü dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt5 ve Kt13 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“devlet siyasi farklılıklarla uzlaşabilsin ya da onların taleplerini de alabilsin. Devlet kendisine bir kimlik biçtiği zaman, siyasi farklılıklara mesafeli kalabilir ya da farklı davranabilir. Burada demokratik bir etkileşim tarzı gelişmeyebilir.” (Kt5)

“Müzakere edecekler tarafından meşruluğu özellikle tarafsızlık temelinde kabul görmüş bir aktör olması gerekir. Bu kapsamda anayasa yapım sürecinde devletin en temel hatta tek kabul görebilecek aktör olduğunu belirtmek gerekiyor. Çünkü her ülke için anayasa belirli bir kesimi ya da bölgeyi ya da faaliyeti değil tüm ülkeyi etkilemektedir. Bu nedenle özellikle anayasa yapım sürecinde müzakereci bir rol üstlenen başka bir aktörün diğerleri açısından mutlak kabul görmesi mümkün değildir.” (Kt13)

Tablo 7

Katılımcılara göre süreçte karşılaşılan güçlükler

	Prof. Dr.	Doç. Dr.	Dr.	Uz.	Toplam
Süreçte Karşılaşılan Güçlükler	0	0	0	0	0
Süreçte Karşılaşılan Güçlükler > Yapım Süreci Uzayan veya Rafta Kalan Anayasa	3	0	3	0	6
Süreçte Karşılaşılan Güçlükler > Meşruiyeti Tartışılan Anayasa	1	0	1	0	2
Süreçte Karşılaşılan Güçlükler > Marjinal Grup Talepleri	5	2	0	1	8
Süreçte Karşılaşılan Güçlükler > İktidarın İdeolojik Yaklaşımı	3	2	1	0	6
Süreçte Karşılaşılan	2	3	3	0	8

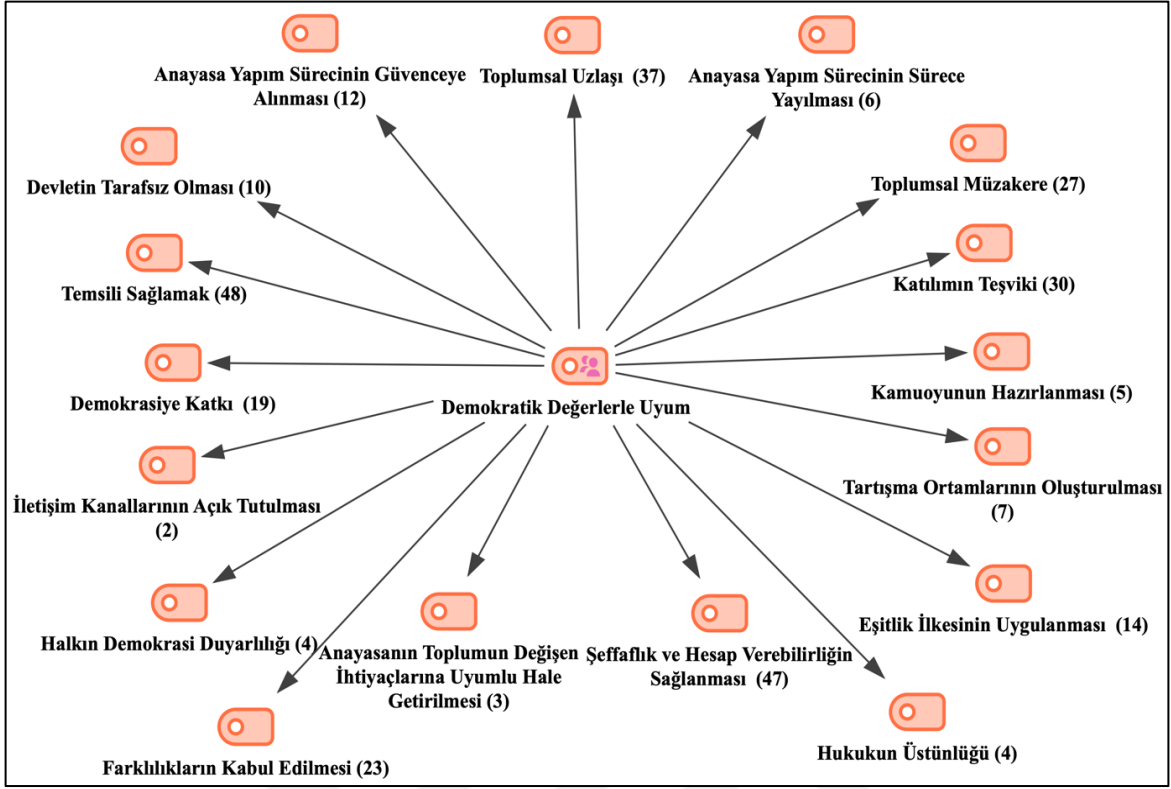
Güçlükler > İşlevsiz Anayasa Metni					
Süreçte Karşılaşılan Güçlükler > İdeal Anayasanın Oluşamayacağı Fikri	3	4	4	1	12
Süreçte Karşılaşılan Güçlükler > Halkın Bilgi Eksikliği	2	2	0	0	4
Süreçte Karşılaşılan Güçlükler > İdeolojik Çeşitlilik	5	8	3	2	18
Tablo 7'nin devamı					
Süreçte Karşılaşılan Güçlükler > Kapsayıcılığı Tartışmalı Anayasa	10	4	10	1	25
Süreçte Karşılaşılan Güçlükler > Siyasal İktidar ve Devlet Erkinin Anlam Karmaşası	3	6	1	1	11
Süreçte Karşılaşılan Güçlükler > Paydaşların Tutumu	0	0	1	0	1
Süreçte Karşılaşılan Güçlükler > Sosyal Problemler	4	2	4	2	12
Süreçte Karşılaşılan Güçlükler > Her Talebin Karşılanamaması	2	0	2	0	4
Süreçte Karşılaşılan Güçlükler > Devlet Üzerine Tartışmalar	1	1	0	2	4

Toplam	44	34	33	10	121
--------	----	----	----	----	-----

Süreçte Karşılaşılan Güçlükler teması Tablo 7’de katılımcılara göre incelenmiştir. Buna göre Prof. Dr. katılımcıların kapsayıcılığı tartışmalı anayasa (10), marjinal grup talepleri (5) ve ideolojik çeşitlilik (5) kodları; Doç. Dr. katılımcıların ideolojik çeşitlilik (8), siyasal iktidar ve devlet erkinin anlam karmaşası (6), ideal anayasanın oluşamayacağı fikri (4) kodları; Dr. katılımcıların kapsayıcılığı tartışmalı anayasa (10), ideal anayasanın oluşamayacağı fikri (4) ve sosyal problemler (4) kodları üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Veriler incelendiğinde en fazla ideolojik çeşitlilik koduyla alıntı yapıldığı görülmüştür. Bununla birlikte katılımcıların kapsayıcılığı tartışmalı anayasa (13 katılımcı), ideolojik çeşitlilik (11 katılımcı) ve ideal anayasanın oluşamayacağı fikri (9 katılımcı) kodlarında yoğunlaştığı görülmektedir (Tablo 10).

4.1.3. Akademisyenlerin Oluşturduğu Demokratik Değerlerle Uyum Teması

Araştırma kapsamında ele alınan temalardan biri olan “Demokratik Değerlerle Uyum” temasına ait 17 kod oluşturulmuştur. Bunlar; anayasanın toplumun değişen ihtiyaçlarına uyumlu hale getirilmesi, toplumsal müzakere, demokrasiye katkı, temsili sağlamak, katılımın teşviki, farklılıkların kabul edilmesi, toplumsal uzlaş, hukukun üstünlüğü. Devletin tarafsız olması, şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması, kamuoyunun hazırlanması, tartışma ortamlarının oluşturulması. Eşitlik ilkesinin uygulanması, anayasa yapım sürecinin güvenceye alınması, anayasa yapım sürecinin sürece yayılması, halkın demokrasi duyarlılığı. İletişim kanallarının açık tutulmasıdır.

Şekil 5. Demokratik değerlerle uyum temasına ait hiyerarşik kod-alt kod gösterimi

Demokratik Değerlerle Uyum temasında katılımcılar temsili sağlamak ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan 11 katılımcı toplumun tüm kesimlerinin temsiline sağlanmasının demokratik kültürü pekiştireceğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt1 ve Kt4 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Toplumun birçok kesimini temsil eden derneklerin, vakıfların, STK’lerin yöneticileri (kendi içlerinde temsil ettikleri kitlelerle toplantı halinde olarak) devletle temas-iletişim içinde olabilir. Çeşitli komisyonlar kurulabilir ve bu komisyonlarda çeşitli gruplar temsil edilerek, devletle iletişim halinde olabilir” (Kt1)

“Anayasa yapım sürecinde sosyal, kültürel, siyasi farklılıkların dikkate alınması da önemli bir konu. Farklı yaş grupları: büyük-küçük, mecliste olan-olmayan siyasi parti grupları, sosyal gruplar: mesleklere göre, coğrafi farklılıklara göre, demografik gruplar, kültürel gruplar: din, dil, ırk, cinsiyet farklılıkları olan gruplar, kadın-erkek eşitliği meselesi, mecliste temsil imkânı bulamayan siyasi partiler, az sayıda vatandaşı bulunan dini örgütler. Bu grupların tamamının göz önünde bulundurulması gerekir. Ama bu grupları olabilecek en geniş şekilde dikkate almak lazım. Kültürel, siyasi düşünce

kulüpleri var, think thanklar var. Araştırma kuruluşları var, düşünce kuruluşları var. Bunların da dikkate alınması gerekir. Bu grupların en geniş biçimde temsil edilmesi gerekir.” (Kt4)

Demokratik Değerlerle Uyum temasında katılımcılar katılımın teşviki ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. 11 Katılımcı demokrasiyle uyumlu bir anayasa için paydaşların katılımının teşvik edilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt7 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“Meseleler her zaman sahada halledilmeli. Sahadaki durumla, masada, kâğıt üstünde ele alınan durum bir birinden çok farklı. Sahanın kenarından maç izlenerek müzakere yürütülemez” (Kt7)

Demokratik Değerlerle Uyum temasında katılımcılar farklılıkların kabul edilmesi ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan 10 katılımcı demokrasilerde çoğunluğun karşısında azınlığın haklarının göz ardı edilemeyeceğini ve müzakereci anayasanın tüm farklılıkları içermesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Buna da “farklılıkların yönetimi” adını vermişlerdir. Konuyla ilgili Kt1, Kt7 ve Kt12 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“... .. Bunun dışında, toplumun genelinde, birçok yerde karşılaşılabileceğimiz, sayısal olarak da büyük kesimleri ilgilendiren sosyal, kültürel, siyasal farklılıkları sorun olarak görmek yerine, onların farklılıklarına çözüm üretip, farklılıkları kapsamında değerlendirmek gerekiyor. Ayrıca, devletin müzakereci rolü ile bu farklı kesimleri temsil edecek olan kişilerle bir araya gelmesi, komisyonlar kurarak bu kesimleri davet etmesi ve bu kesimleri dikkate alması önemli. Buna “farklılıkların yönetimi” denmektedir” (Kt1)

“Demokrasiye bizler çoğunluğun yönetimi dersek, otomatikman mezhep tercihi noktasında nüfusu az olanlar, ya de ne bileyim, Sunniler’e karşı alevi olanlar. İşte Türkler karşısında ne bileyim, Çerkez olanlar. Bunlar ne olmuş oluyor? Otomatikman çoğunluk haklarını kaybetmiş oluyorlar. Şimdi sen bu adamlara müzakereci olmayıp, bu adamların fikirlerine başvuramazsan, bunları anlamaya çalışmazsan, bunlar ne

yapacaklar? Kendi içerisinde örgütlenerek, devletin vermediği hakkı aramaya çalışacaklar. O yüzden, devletin müzakereci rolü, bu tür farklılıkları dikkate alabilecek şekilde uygulanması gerekir.” (Kt7)

“Müzakereci demokrasi çoğulculuk ve farklılıkların gözetilmesini gerektirir.” (Kt12)

Demokratik Değerlerle Uyum temasında katılımcılar toplumsal müzakere ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan 14 katılımcı komisyonlar ve kurullar oluşturularak toplumsal müzakereler gerçekleştirilebileceğini ifade etmişlerdir. Ayrıca toplumsal müzakerelerin dikey düzlemde değil, yatay düzlemde gerçekleştirilmesi gerektiği katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Konuyla ilgili Kt3 ve Kt4 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Komisyonlar, kurulların oluşturulmasından söz edilebilir. Devlet burada her siyasi aktöre yer vermeli; ana muhalefet olur, yavru muhalefet olur” (Kt3)

“Burada hiyerarşik diyalog önemli, yatay tartışma da önemli. İnsanlar taleplerini üst kademelere iletebilmeli ama kendi ile aynı katmanda bulunan kesimlerle de tartışabilmeli. Yurttaş-kamu değil, yurttaş-yurttaş tartışmasına imkân verilmeli. Yatay örgütlenmeler oluşmalı. Örnek: Urfa ile Edirne bir konuda tartışma yapabilmeli. Farklı inanç gruplarının, farklı kültür gruplarının bir biriyle konuşması demokrasi sürecini besler.” (Kt4)

Demokratik Değerlerle Uyum temasında katılımcılar demokrasiye katkı ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. 9 katılımcı müzakereci yöntemle yapılacak bir anayasanın demokratik değerlerle uyumlu şekilde inşa edilmesinin demokrasi geleneğine katkı sunacağını dile getirmiştir. Konuyla ilgili Kt2 ve Kt6 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Devlet bu durumu şu yöntemlerle gerçekleştirebilir: Adaleti sağlamak için ifade özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, siyasi örgütlenme hakları, toplu siyasi örgütlenme olmasa da, sosyal örgütlenme hakları, STK’ler sürece dâhil edilmeli ve bu gruplara adil yaklaşılmalıdır.” (Kt2)

“Onun için de zaten müzakereci bir süreçte anayasanın yapılması bu mevcut geleneksel uygulamalara göre çok daha demokratik olacaktır.” (Kt6)

Demokratik Değerlerle Uyum temasında katılımcılar toplumsal uzlaşa ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan 14 katılımcı oluşacak anayasanın toplumsal uzlaşa zemininde ortaya çıkması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt6, Kt8 ve Kt10 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Dolayısıyla bu bir avantaj olur; devlette de bu mekanizmaları daha erken yaşlardan itibaren vatandaşlarına kazandırmaya çalışırsa (en başta eğitim sistemi içerisinde, daha sonra meslek sahiplerinin çalıştıkları kurumlarda) bu durum tabandan tavana doğru müzakere etmek ve belli konularda uzlaşma yönünde bir yapı oluşturur, gelenek oluşturur, anlayış oluşturur. Bu şekilde anayasayı da yapmak daha kolay olabilir.” (Kt6)

“Anayasa dediğimiz şey bir toplumsal uzlaşma metnidir. O metnin de teknisyenlerle olmaması gerekir. Yani toplumun farklı kesimlerini sürece dâhil edip onların arasında uzlaşma sağlamamız gerekiyor. Sonuçta bir makine kurmuyoruz çünkü. İnsanların, o toplumun, farklı düşünenlerin, farklı çıkarları olanların orada uzlaşmasını sağlamamız gerekiyor. Yani teknik anlamda o gruplara da destek verilebilir.” (Kt8)

“Devlet farklı görüşleri bir araya getirme konusunda ve bir uzlaşa oluşturma çabası ile alakalı bir rol üstlenebilir.” (Kt10)

Demokratik Değerlerle Uyum temasında katılımcılar hukukun üstünlüğü ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar oluşturulacak anayasanın hukuka dayandırılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt10 ve Kt11 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Anayasa yapım sürecinin hukuka dayandırılması gerek” (Kt10)

“Ayrıca kamu yöneticileri, yönetsel ve hukuksal eylemlerinde hesap verebilir ve etik anlayışı ön planda bulundurmaları gereklidir. Bu koşulun sağlanması için önleyici ve caydırıcı mekanizmaların oluşturulması önerilir” (Kt11)

Demokratik Değerlerle Uyum temasında katılımcılar devletin tarafsız olması ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar devletin bir üst yapı görevi görerek tüm fıkirlere çatı oluşturması ve tarafsız olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt14 ve Kt16 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Devlet görüşlerin tartışılmasını sağlarken toplumun tüm kesimlerine tarafsız yaklaşmalıdır. Devlet üst bir yapı özelliği göstermeden süreci hazırlayıcı olmalıdır. Aksi halde devletin bir şeyi istiyorum veya istemiyorum deme lüksü yok. Devlet kurucu meclis gibi davranmalı. Yani anayasa yapım sürecinde devletin tarafsız bir şekilde süreci hazırlaması en çok önem verilmesi gereken şey.” (Kt14)

“Devletin siyasal konumlanma düzeyi anayasa yapım sürecinin paydaşları tarafından tarafsız olarak kabul ediliyorsa devletin sürece yadsınamaz katkısı olacaktır. Aksi durumda ise devletin rolü angaje olduğu siyasal aktörün ikamesi olarak görölmekten öteye gidemeyecektir” (Kt16)

Demokratik Değerlerle Uyum temasında katılımcılar şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan 16 kişiden 15 tanesi anayasa yapım sürecinin şeffaf biçimde paylaşılmasının gerekli olduğunu ve devletin anayasa yapım süreciyle ilgili olarak halka hesap verebilir bir açıklıkta süreci yürütmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt5, , Kt8 ve Kt15 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“konuşmaların, tartışmaların her kesimle paylaşılması lazım. Çok kolay, günümüzde artık e-devlet dediğimiz, internet dediğimiz, sosyal medya dediğimiz bu bilgiler paylaşılabilir. Herkes bunları burada görebilir” (Kt5)

“Şeffaflıktan kastım şu, gelen bilgilerin toplumla paylaşılması, kamuoyuyla paylaşılması. Ya da her şeyin kamuoyunun gözünün önünde olması, canlanması. Canlı bir şekilde verilmesi” (Kt5)

“İnsanlar orada kendi düşüncelerini anlatmaya çalışacaklar, bu bir birlerini ikna etme sürecidir, bu anlamda açık tartışma olması gerekiyor, o tartışmayı da şeffaflık açısından değerlendirebiliriz belki. Sadece kurucu meclis içinde olmaması gerekiyor. Kurucu meclis dışında da bu tartışmalar yürümeli.” (Kt8)

“Ayrıca vatandaş talep etme konusunda istekli olmalı. Vatandaş yapılan işlemlerin, yürütülen süreçlerin sorgulayıcısı olarak hareket ederse devlet hesap verme konusunda zorunlu olacaktır. Yani vatandaş hesap sorabilmeli ve devlet de hesap vermek zorunda kalmalı. Taslak kararların halkın görüşüne sunulması şeffaflığı artırır. Toplanan bilgilerin kamuoyuyla paylaşılması şeffaflığı artırır. Eğer mümkünse, sürecin şeffaf bir şekilde kamuoyu önünde yürütülmesi, Televizyon (TV) ve internet üzerinden canlı yayınlar yapılması süreci daha şeffaf hale getirecektir.” (Kt15)

Demokratik Değerlerle Uyum temasında katılımcılar kamuoyunun hazırlanması ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar müzakereci anayasa süreci için kamuoyunun süreç hakkında bilgilendirilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt3 ve Kt5 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Bu nedenle, ha asker elit, ha sivil elit. Farkeden bir şey yok. Bu nedenle, olması gereken, özellikle STK’lerin, anayasa maddelerinin tartışılmasını sağlayacak pek toplantı sistemlerinin (kamuoyunun) hazırlanması, değerlendirilmesi, düşünülmesi sağlanmalıdır ki, bunlar ortak aklın oluşmasına hizmet etsin” (Kt3)

“Kamuoyunun müzakere sürecine uygun olması da önemli. Devlet, siyasal kamuoyunda, sosyal medyada, vb. resmi yollardan da tartışma ve müzakere başlığı ile (yeni anayasa başlığı ile) müzakere ortamı oluşturabilir” (Kt5)

Demokratik Değerlerle Uyum temasında katılımcılar tartışma ortamlarının oluşturulması ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar devletin tarafların tartışmasına

olanak sağlayacak demokratik bir ortam oluşturma konusunda sorumlu olduğunu dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt3 ve Kt14 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Devlet burada üst bir yapı özelliği göstermeden, o şekilde bir fonksiyon icra etmeden, toplumun tüm kesimlerine (STK, meslek örgütleri, bireyler) kendisine denk bir şekilde davranarak bütün bilgileri toplama da kolaylık sağlamak, bu bilgilerin hazırlanmasını sağlamada, hocaların bu bilgileri tartışabileceği imkânları oluşturma konusunda varlık göstermelidir. Aksi halde devletin “ben bunu istiyorum, bunu istemiyorum” deme durumu yok. Bu yolla bir şeyi müzakere edemez devlet” (Kt3)

“Devlet görüşlerin tartışılmasını sağlarsa anayasa yapım süreci demokratik bir süreçle uyumlu hale getirilebilir.” (Kt14)

Demokratik Değerlerle Uyum temasında katılımcılar eşitlik ilkesinin uygulanması ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar her toplumsal gruba eşit biçimde söz hakkı verilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt7 ve Kt15 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Devletin müzakereci rolü adalet temeline oturtulmalı. Demokrasi adaletin temelidir. Adaletin sağlanmaması devlete bağlılığı azaltır” (Kt7)

“Türkiye kendisine özgü toplumsal farklılıkları bulunan bir toplum yapısında. Bu farklılıkların bir üst otorite olan devlet tarafından yönetilmesi ihtiyaç duyulan bir durum. Devlet farklılıkları yönetirken toplumun siyasal, sosyal, kültürel özelliklerini en üst düzeyde dikkate almalı. Devlet bu farklılıkları sürece dâhil ederken hassasiyet göstermeli” (Kt15)

Demokratik Değerlerle Uyum temasında katılımcılar anayasa yapım sürecinin güvenceye alınması ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar anayasa yapım sürecinde ülkenin demokratik atmosferine zarar vermeyecek ve ülkenin bütünlüğüne zarar vermeyecek biçimde gerçekleştirilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt5, Kt10 ve Kt16 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Burada vurgulanması gereken; kırmızı çizgilerin olmaması gerek. Düşünce özgürlüğü bağlamında, çok geniş anlamda farklı ideolojilerin yaşam tarzlarının, toplumsal grupların anayasada bunları biz nasıl oturtabiliriz? Nasıl bir anayasayla bunlar kendisini anayasada görebilir” (Kt5)

“Yine örnek olarak, insanların anayasadaki tercihleri ileride o bireyin sorgulanmasına neden olmamalı. Bir kişi bir tercihte bulundu diye, o kişinin eğilimleri tespit edildi diye, kafasında ileride sorun yaşar mı, yaşamaz mı? Konusunda soru işareti oluşabilir” (Kt10)

“vatandaşın ve STK'lerin ifade ettikleri düşünceden ötürü yargılanmayacaklarının güvencesi devlet tarafından verilmeli ve kanunlaştırılmalıdır.” (16)

Demokratik Değerlerle Uyum temasında katılımcılar anayasa yapım sürecinin sürece yayılması ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar anayasa yapım sürecinin uzun süreli bir iş olduğunu ve sürece yayılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt4 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“Anayasa yapılırken ince eleyip sık dokunmalı ve acele edilmemeli. Sürece yayılmalı. Bir anayasa 3-5 yılda yapılamaz, bir anayasanın yapılması zaman ister. Uzun sürsün, tartışmalar olsun ama sonuçta bir oydaşma-mutabakat olsun” (Kt4)

Demokratik Değerlerle Uyum temasında katılımcılar halkın demokrasi duyarlılığı ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar halkın müzakereci anayasa yapım süreçlerine dair farkındalığının geliştirilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt3 ve Kt9 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Prime Time’de, haberlerde söyleyecek” (Kt3)

“Anayasa yapım süreci hakkında kamu spotları hazırlayacak.” (Kt3)

“Oturumlar düzenlenebilir” (Kt3)

“Devlet kurumlarının demokratik bir kültüre göre işlemesi gerekir. Bir süre sonra devletin kendisi demokrasi kültürünün bir parçası haline gelir. Ancak devletin bu şekilde

sivilleşmesi de halkın demokratik duyarlılığı ile mümkün olabilir. Unutmamak gerekir her demokrasi halk ile kurulur. Devletteki kültür de bunun bir yansımasıdır” (Kt9)

Demokratik Değerlerle Uyum temasında katılımcılar anayasanın toplumun değişen ihtiyaçlarına uyumlu hale getirilmesi ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar oluşturulacak anayasanın toplumun ihtiyaçlarına uzun süreli olarak yanıt vermesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt3 ve Kt8 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Günün getirdiği koşullara göre anayasanın içeriğinde değişiklikler de olacaktır. Dinamik değişiklik yaratan görüşler de olacaktır. Bu durum anayasa mahkemesi gibi yapılar tarafından incelenmektedir. Ayrıca bilim insanları uluslararası gelişmeleri takip etmektedir. Bu bilgiler de bilim insanları tarafından bir araya getirilir.” (Kt3)

“Müzakere denen şeyi, başarmak önemli. Yani sadece biz müzakereye sağlıyoruz, bir araya geldik demek yetmez ama müzakere gerçekten yapılırsa bu mükemmel bir şey olur. Katkıları da çok çok fazla olur. Sonradan kanun ikide bir anayasaya ikide bir revize etmek zorunda kalmazsınız. Böyle bir faydası olur.” (Kt7)

Demokratik Değerlerle Uyum temasında katılımcılar iletişim kanallarının açık tutulması ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar müzakere sürecinin yönetilebilmesi ve katılımın sağlanması için iletişim kanallarından yararlanılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt1 ve Kt12 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Toplumun birçok kesimini temsil eden derneklerin, vakıfların, STK’lerin yöneticileri (kendi içlerinde temsil ettikleri kitlelerle toplantı halinde olarak) devletle temas-iletişim içinde olabilir. Çeşitli komisyonlar kurulabilir ve bu komisyonlarda çeşitli gruplar temsil edilerek, devletle iletişim halinde olabilir” (Kt1)

“Müzakere sürecinin etkili işleyebilmesi amacıyla gerekli kanalların açık olması sağlanırsa, taleplerin toplanması, uyumlulaştırılması ve sadeleştirilmesi sağlanır. Bu konuda yeterli deneyim ve taleplerin somut politikalara dönüştürülmesi konusunda standartlar oluşturulmamış ise sürecin sağlıklı yürümesi olanaksızlaşır. Bu nedenle,

ulusal ya da uluslararası iyi uygulama örneklerinden yararlanılabilir. Hükümetin başlıca görevidir.” (Kt12)

Tablo 8

Katılımcılara göre demokratik değerlerle uyum

	Prof. Dr.	Doç. Dr.	Dr.	Uz.	Toplam
Demokratik Değerlerle Uyum	0	0	0	0	0
Demokratik Değerlerle Uyum > Temsili Sağlamak	20	14	11	3	48
Demokratik Değerlerle Uyum > Katılımın Teşviki	7	4	17	2	30
Demokratik Değerlerle Uyum > Farklılıkların Kabul Edilmesi	11	8	4	0	23
Demokratik Değerlerle Uyum > Toplumsal Müzakere	12	5	9	1	27
Demokratik Değerlerle Uyum > Demokrasiye Katkı	9	2	7	1	19
Demokratik Değerlerle Uyum > Toplumsal Uzlaş	12	4	16	5	37
Demokratik Değerlerle Uyum > Hukukun Üstünlüğü	1	0	3	0	4
Tablo 8’in devamı					
Demokratik Değerlerle Uyum > Devletin Tarafsız Olması	6	3	0	1	10
Demokratik Değerlerle Uyum > Şeffaflık ve Hesap Verebilirliğin Sağlanması	17	10	16	4	47
Demokratik Değerlerle Uyum > Kamuoyunun Hazırlanması	3	1	1	0	5
Demokratik Değerlerle Uyum >	4	1	1	1	7

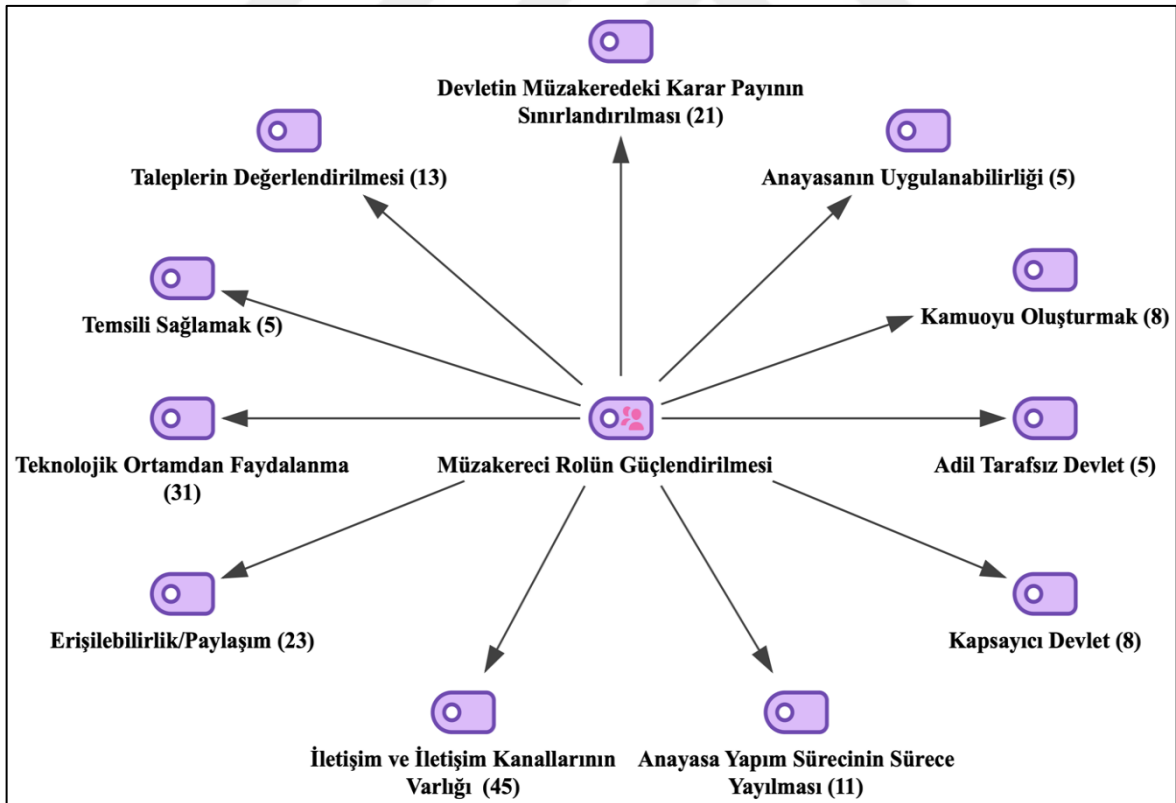
Tartışma Ortamlarının Oluşturulması					
Demokratik Değerlerle Uyum > Eşitlik İlkesinin Uygulanması	10	0	4	0	14
Demokratik Değerlerle Uyum > Anayasa Yapım Sürecinin Güvenceye Alınması	0	3	9	0	12
Demokratik Değerlerle Uyum > Anayasa Yapım Sürecinin Sürece Yayılması	3	0	3	0	6
Demokratik Değerlerle Uyum > Halkın Demokrasi Duyarlılığı	3	1	0	0	4
Demokratik Değerlerle Uyum > Anayasanın Toplumun Değişen İhtiyaçlarına Uyumlu Hale Getirilmesi	1	1	1	0	3
Demokratik Değerlerle Uyum > İletişim Kanallarının Açık Tutulması	1	1	0	0	2
Toplam	120	58	102	18	298

Demokratik Değerlere Uyum teması Tablo 8’da katılımcılara göre incelenmiştir. Kod frekansları kapsamında; Prof. Dr. katılımcıların temsili sağlamak (20), şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması (17), toplumsal müzakere (12), toplumsal uzlaş (12) kodlarında yoğunlaştığı görülmüştür. Bununla birlikte, Doç. Dr. katılımcıların temsili sağlamak (14), şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması (10) ve farklılıkların kabul edilmesi (8) kodlarını daha sıklıkla tercih ettiği görülmüştür. Dr. katılımcıların katılımın teşviki (17), toplumsal uzlaş (16), şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması (16) kodlarında yoğunlaşırken, Uzman katılımcıların toplumsal uzlaş (5) ve şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması (4) kodları üzerine yoğunlaştığı görülmüştür. Veriler incelendiğinde şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması kodunun 15 katılımcı tarafından ortak kod olarak kullanıldığı görülmüştür. Prof. Dr. katılımcılardan uzman katılımcılara kadar her akademik seviyedeki katılımcı tarafından değinilen bu kod ile

birlikte, toplumsal uzlaş (37) kodu da katılımcı çeşitliliğine sahip ve yoğunlukta oluşturulan (14 katılımcı) bir kod olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 10). Ayrıca temsili sağlamak (48) kodu 12 katılımcı tarafından, frekans yönünden en fazla oluşturulan kod olmuştur (Tablo 10).

4.1.4. Akademisyenlerin Oluşturduğu Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi Teması

Araştırma kapsamında ele alınan temalardan biri olan “Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi” temasına ait 11 kod oluşturulmuştur. Bunlar; devletin müzakeredeki karar payının sınırlandırılması, anayasa yapım sürecinin sürece yayılması, anayasanın uygulanabilirliği, temsili sağlamak, kapsayıcı devlet, adil tarafsız devlet, kamuoyu oluşturmak, erişilebilirlik/paylaşım ve taleplerin değerlendirilmesidir.

Şekil 6. Müzakereci rolün güçlendirilmesi temasına ait hiyerarşik kod-alt kod gösterimi

Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi temasında katılımcılar devletin müzakeredeki karar payının sınırlandırılması ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan 9 katılımcı devletin karar payının sınırlandırılmaması durumunda, anayasa yapım sürecinin baskıcı bir sürece dönüşebileceğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt3 ve Kt6 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Darbe anayasasını eleştirip, sivil anayasaya söylemine rağmen, kendi isteklerimizi dikte etmek gibi bir durumun oluşmaması adına, devlet bakımında sadece tartışma zeminin hazırlanması, anayasa yapım sürecinde hangi yol haritasının izlenebileceği, anayasa yapım sürecinde hangi kurum-kuruluşların yer alacağı belirlemek esastır.” (Kt3)

“Bu elbette, demokratik devletlerde, herhangi bir vatandaş, devletin en gizli bilgilerine bile ulaşabilecek anlamına gelmez. Her devletin mutlaka gerçekten devlet sırrı niteliğinde olan şeyleri vardır. Bunu kişisel olarak normal görürüm ama bu devlet sırrı kavramının arkasına saklanarak vatandaşın neredeyse hiçbir şeyden haberdar olmadığı veya başına taş düştükten sonra ancak haberdar olduğu bir sistem savunulamaz.” (Kt6)

Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi temasında katılımcılar anayasa yapım sürecinin sürece yayılması ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar anayasanın uzun yıllar sürece çalışmalarla ortaya konulması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt4 ve Kt7 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Anayasa yapılırken ince eleyip sık dokunmalı ve acele edilmemeli. Sürece yayılmalı. Bir anayasa 3-5 yılda yapılamaz, bir anayasanın yapılması zaman ister. Uzun sürsün, tartışmalar olsun ama sonuçta bir oydaşma-mutabakat olsun.” (Kt4)

“Aceleyle getirmenin nasıl bir zararı olur? İki de bir anayasa değiştirmeye devam ederiz.” (Kt7)

Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi temasında katılımcılar anayasanın uygulanabilirliği ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar oluşturulacak anayasanın

uygulanabilir olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt8 kodlu katılımcı şunlardan bahsetmiştir:

“mevcut anayasa Türkiye’de ne kadar uygulanıyor? Hani siz mevcut anayasayı uygulamıyorsanız, uygulanması konusunda daha doğrusu sorunlar varsa, yani askerin yaptığı bir anayasa, sivillerin yaptığı bir anayasa, yeni bir anayasa yapmışsınız ve o uygulanmayacaksa hiçbir anlamı yok. Yani anayasa niye yapılır sorusunu biz de temel olarak anayasa yapım sürecinden önce bu sorunun yanıtlanması gerekiyor. Biz niye anayasa yapıyoruz? Anayasalar niye vardır? Anayasalar neye hizmet ederler?” (Kt8)

Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi temasında katılımcılar temsili sağlamak ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan 12 katılımcı müzakereci rolün güçlendirilmesi için paydaşların katılımının artması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt8 ve Kt12 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“En önemlisi, söylediğim gibi toplumun farklı kesimlerinin o anayasayı hazırlayan, anayasa tartışmalarının daha somut yapıldığı grupta temsil edilmesini sağlamak. Bu bazen davet biçiminde olur ki yasa yapılırken bazen örgütlü toplum kesimleri yasa yapım sürecine dâhil edilirler. Komisyonlara çağırılırlar. Burada da olması gerekiyor. (yani anayasa yapım sürecinde de örgütlü toplum ilgili konularda komisyonlara çağırılmalı) Bu bazen seçim biçiminde olabilir. Bazen davet biçiminde olabilir ama farklı kesimleri orada, yani müzakereci süreci güçlendirmek için, onların orada temsilini sağlamak gerekiyor.” (Kt8)

“Politika döngüsünün tamamında ardışık temsili istişare süreçleri. İnsanlara temsili bir istişare süreci talep etme hakkı verme. Belirli kamu kararlarından önce temsili kamusal istişare zorunluluğu koyma.” (Kt12)

Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi temasında katılımcılar kapsayıcı devlet ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar müzakereci anayasa yapım sürecine farklılıkları bulunan geniş kesimlerin katılımının sağlanması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt3 ve Kt11 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Devlet olabildiği ölçüde meşruluğunu arttırmak durumunda. Yani devlet 15-20 kişiyle anayasa yapıp bunu kabul ettirmemeli. Olabildiğince geniş kesimlerle tartışarak, bilgileri pekiştirilmiş ederek yapması gerekiyor bunu. Devletin müzakereci rolünü kolaylaştırmak olarak ele alıyorum.” (Kt3)

“Bu yöntemlerde, tüm aktörler arasında çıkar çatışmasının tanınması, siyasal eşitlik veya kapsayıcılık temelli vatandaş katılımı ile vatandaşlar arasında karşılıklı anlayışa dayalı müzakere süreci önemli bir yer tutmaktadır.” (Kt11)

Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi temasında katılımcılar adil tarafsız devlet ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar devletin bir üst kurum olarak tüm paydaşlara karşı eşit ve tarafsız biçimde yaklaşması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt14 ve Kt16 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Böyle bir durumda devlet kaçınılmaz olarak taraflardan biri olacaktır. Burada devlete düşen diğer tüm paydaşlara eşit mesafede durmaktır. Hiç kimsenin kafasında devlete yakın toplumsal kesim şüphesi kalmamalıdır.” (Kt14)

“Taraflar açısından var olan tarafsızlık algısını güçlendirecek veya sarsmayacak her türlü yöntem değerlendirmeye alınabilir. Bu yöntemin devlet tarafından dizayn edilmesi önem arz etmektedir. Devlet tarafsız bir aktör konumunda, toplumu tarafsızlığa inandırabilecek yegâne güç olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Kt16)

Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi temasında katılımcılar kamuoyu oluşturmak ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar kamuoyunun müzakereci anayasa sürecine hazırlanması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt5 ve Kt16 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Kamuoyunda tartışma blokları oluşturulabilir vs.” (Kt5)

“kamu spotları oluşturmak. TV’de bilgilendirmeler yapmak (özellikle prime time). Devlet yerel katılımı destekleyebilecek mekanizmalar geliştirebilir; muhtarlara yetki vermek gibi. E-Devlet talep ve görüş toplamak için kullanılabilir.” (Kt16)

Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi temasında katılımcılar iletişim ve iletişim kanallarının varlığı ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya dâhil olan 16 katılımcıdan 14 tanesi halkın müzakereci anayasa yapım sürecine katılacağı ve taleplerini ileteceği iletişim kanallarının aktif olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt3, Kt4 ve Kt6 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Fakat devlet kısa mesaj yoluyla vatandaşlara ulaşabilir. E-Devlet üzerinden, belli bir zamana kadar görüş topladığını kısa mesajla haber verebilir. Vatandaş oradan görüş ve taleplerini iletebilir. Derneklere ve dernek başkanlarına mesaj gönderilerek görüş sorulabilir. Devlet her kesin her şeyine erişebilir.” (Kt3)

“E-Devlet sistemi, kısa mesaj, muhtarlar aracılığı ile bilgilendirme yapılabilir. Devlet pek çok şeyi yapma gücüne sahip. Yeter ki istesin.” (Kt3)

“Dijitallık önemli ama sadece dijitale yaslanıp kalmamalı. Burada belki forumlar, katılımcı mekanizmalar, halk toplantıları, yurttaş panelleri, uzmanlarla yurttaşları bir araya getirmek, yurttaş forumları, kullanılabilir. Bunların dünyada örneklerini görüyoruz.” (Kt4)

“Veya sesini duyuramayacak gruplar sosyal medya üzerinden örgütlenip, sürece müdahil olmak isteyebilirler.” (Kt4)

“İnsanlar bugün söylediklerinden ötürü yarın sorgulanmayacaklarını, yargılanmayacaklarını bilmelidir. Devletin vatandaşlarıyla şeffaf ve güven verecek şekilde iletişim kurabilir olması gerekir. Bu uygulamalar ve mekanizmalar devletin müzakereci rolünü güçlendirmede katkı sağlar.” (Kt6)

Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi temasında katılımcılar teknolojik ortamdan faydalanma ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. 12 katılımcı müzakereci anayasa yapım sürecinde gerekli tartışma ortamlarının dijital platformlar aracılığıyla

kullanılabileceğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt4, Kt5, Kt9, Kt10 ve Kt16 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Farklılıkları en aza indirebilecek, konsensusu-oydaşmayı sağlayabilecek şeffaf süreç nasıl yürütülecek? Bu konularda bilgi toplamak çok önemli. Geri dönüşler almak, fikir toplamak çok önemli. Bu konuda yapılabilecek en kolay uygulama bir internet sayfası. Anayasa yapım sürecindeki, yukarıda vurguladığımız konularla alakalı, tüm adımları en basit haliyle anlatan, görüşleri toplayan, süreçle alakalı raporları yayınlayan (ara raporlar), sonuç bildirelerini yayınlayan bir internet sayfası. Mesela başka ülkelerdeki anayasaların çevrilerek vaka çalışması olarak tartışılması olabilir. Ve bu tartışmalarında internette incelemeye açılması. Sonuçta anayasa yapım süreçleri küresel bir birikim.” (Kt4)

“Devlet, siyasal kamuoyunda, sosyal medyada, vb. resmi yollardan da tartışma ve müzakere başlığı ile (yeni anayasa başlığı ile) müzakere ortamı oluşturabilir. Bu anlamda devletin imkânları oldukça fazla.” (Kt5)

“Anayasa yapım sürecinde izlediği toplantı süreçlerini toplumla paylaşmalıdır. Bunu tıpkı meclis toplantılarını canlı yayınlaması gibi, canlı yayınlarla yapabilir. Verileri ve raporları toplumla paylaşabilir. Bu konuda interneti araç olarak kullanabilir.” (Kt9)

“Katılımın teşvik edilmesi için kamu spotları yayına sokulabilir. Çünkü ülkemizde belli yaş üzerinde televizyon izleme oranı yüksek.” (Kt10)

Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi temasında katılımcılar erişilebilirlik/paylaşım ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. 10 katılımcı tarafından müzakereci anayasa yapım sürecinin tamamının paydaşların haberdar olabileceği şekilde düzenlenmesinin önemi vurgulanmıştır. Konuyla ilgili Kt2, Kt5 ve Kt12 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Anayasa yapım sürecindeki raporlara, metinlere rahat ve hızlı ulaşabilmek kamu yönetimi kültürünü oluşturur ve bu önemlidir. Vatandaş, örneğin sayıştay raporunu

haberlerden öğrenmemeli. Bu konuda bir kültür oluşmalı, vatandaşlar raporları, bütçeleri, strateji planlarını kendileri inceleyebilmeli. Vatandaşın tüm bunlara erişimini sağlayan mekanizmalar kurulmalı.” (Kt2)

“Peki nasıl? Peki, ne önerirsiniz hani daha şeffaf bir anayasa yapılması için yani önerilen şey belli yani konuşmaların tartışmaların her kesimle paylaşılması lazım. Çok kolay, günümüzde artık e-devlet dediğimiz, internet dediğimiz, sosyal medya dediğimiz bu bilgiler paylaşılabilir. Herkes bunları burada görebilir.” (Kt5)

“Şeffaflık sağlanması yukarıdaki süreçlere ilişkin verilerin kamuoyu ile hızlı, doğru ve etkin bir biçimde paylaşılması ile olanaklıdır.” (Kt12)

“E-Devlet talep ve görüş toplamak için kullanılabilir.” (Kt16)

Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi temasında katılımcılar taleplerin değerlendirilmesi ile ilgili yoğun olarak görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar müzakereci rolün güçlenmesi için mevcut koşullar için gerekli tüm taleplerin değerlendirilerek ele alınması gerektiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Kt3 ve Kt14 kodlu katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Devlet kendisi bir mekanizma olarak, halktan, STK’lerden, kamu örgütlerinden, meslek örgütlerinden ve daha fazlasından bilgileri, talepleri, verileri toplar ve bu bilgi, talep, verileri bir araya getirir. Toplanan bilgilerin tartışıldığı ortamlar var, devlet buradaki bilgileri alır, gelir ve bu bilgilerin pekiştirilmiş edilmesi için çeşitli mekanizmalar oluşturur. Hocalar kurulu mu oluşturulacak? Komisyonlarda mı tartışılacak? Devlet bunların alt yapısını oluşturur. Devletin kendisi neyi müzakere ediyor? Ben bu ifadeye takılıyorum. Ben devleti müzakerecinin alt yapısının hazırlayıcısı olarak değerlendiriyorum.” (Kt3)

“Devlet anayasayı toplumla müzakere etmekten ziyade, toplumun toplumla müzakeresini sağlamakla yükümlüdür. Ortak aklın oluşumunu sağlamak devletin sorumluluğundadır. Ortaya çıkacak uzlaşi metni devlet tarafından ilan edilecektir ve sonrasında güvenceye alınacaktır.” (Kt14)

Tablo 9

Katılımcılara göre müzakereci rolün güçlendirilmesi

	Prof. Dr.	Doç. Dr.	Dr.	Uzman	Toplam
Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi	0	0	0	0	0
Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi > Devletin Müzakeredeki Karar Payının Sınırlandırılması	13	4	4	0	21
Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi > Anayasa Yapım Sürecinin Sürece Yayılması	6	0	4	1	11
Tablo 9'un devamı					
Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi > Anayasanın Uygulanabilirliği	1	0	4	0	5
Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi > Temsili Sağlamak	2	1	2	0	5
Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi > Kapsayıcı Devlet	1	2	4	1	8
Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi > Adil Tarafsız Devlet	2	1	1	1	5
Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi > Kamuoyu Oluşturmak	3	4	0	1	8
Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi > İletişim ve	17	8	14	6	45

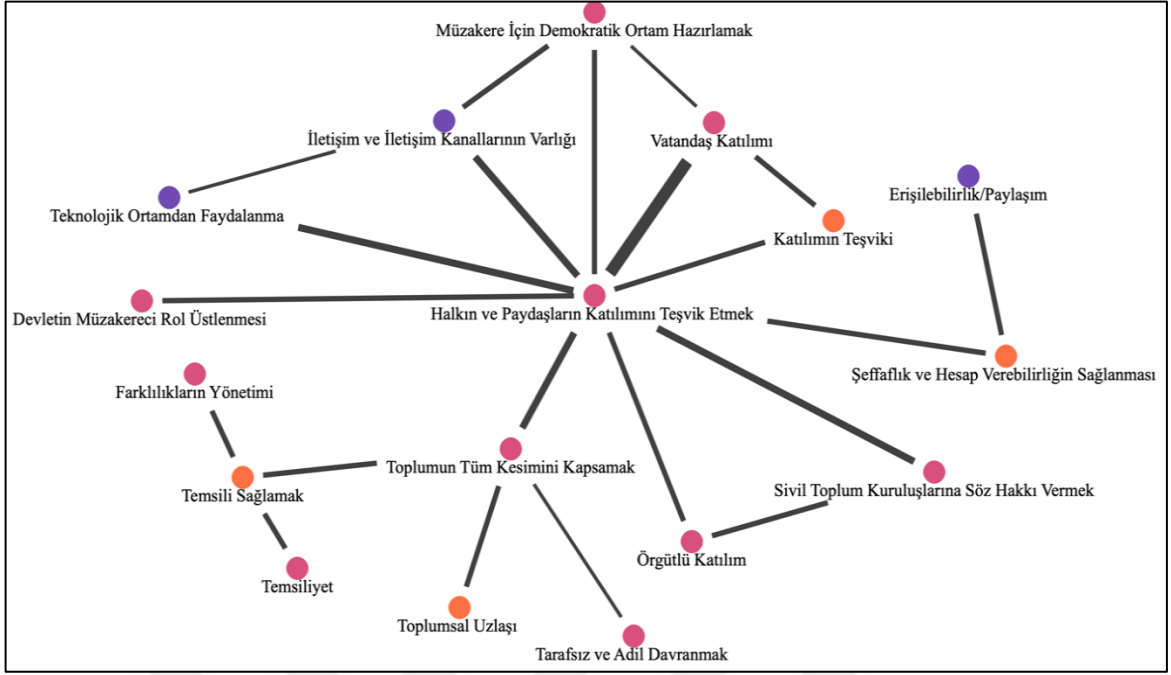
İletişim Kanallarının Varlığı					
Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi > Teknolojik Ortamdan Faydalanma	8	8	10	5	31
Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi > Erişilebilirlik/Paylaşım	10	6	6	1	23
Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi > Taleplerin Değerlendirilmesi	8	2	1	2	13
Toplam	71	36	50	18	175

Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi teması Tablo 9’da katılımcılara göre incelenmiştir. Kod frekansları dikkate alınarak yapılan incelemeye göre; Prof. Dr. Katılımcıların iletişim ve iletişim kanallarının varlığı (17), devletin müzakeredeki karar payının sınırlandırılması (13) ve erişilebilirlik/paylaşım (10) kodlarını sıklıkla oluşturdukları görülmüştür. Doç. Dr. Katılımcıların; iletişim ve iletişim kanallarının varlığı (8) ve teknolojik ortamdan faydalanma (8) kodlarına yoğunlaştığı; Dr. katılımcıların iletişim ve iletişim kanallarının varlığı (14) ve teknolojik ortamdan faydalanma (10) kodlarına yoğunlaştığı; Uzman katılımcıların ise iletişim ve iletişim kanallarının varlığı (6) ve teknolojik ortamdan faydalanma (5) kodlarına yoğunlaştığı görülmüştür. Veriler incelendiğinde, İletişim ve iletişim kanallarının varlığı kodunun Prof. Dr. katılımcıdan uzman katılımcıya kadar her seviyedeki katılımcı tarafından oluşturulduğu (Tablo 4) ve müzakereci rolün güçlendirilmesinde en yoğun olarak oluşturulan (14 kişi) kod olduğu görülmektedir (Tablo 10).

Şekil 7. Kod bulutu

Katılımcı ifadelerinin yoğunluğa göre dağılımı Şekil 7’de gösterilmektedir. Daha büyük puntolu olarak gösterilen kodlar daha yoğun olarak kullanılan ifadeleri gösterirken, daha küçük puntolu olan ifadeler, kodların daha az yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir.

Şekil 8. Kod haritası

Katılımcılar tarafından sıkça bahsedilen kodlar Şekil 8'de gösterilmiştir. Harita, kodlar arasındaki ilişkileri ve hangi kodların sıklıkla birlikte anıldığını göstermektedir. Çizgiler, birlikte, daha sık bahsedilen kodların ilişkisini yansıtmak için daha geniş gösterilmiştir. Buna göre halkın ve paydaşların katılımını teşvik etmek kodundan bahseden katılımcılar; aynı zamanda müzakere için demokratik ortam hazırlamak, iletişim ve iletişim kanallarının varlığı, teknolojik ortamdan faydalanma. Devletin müzakereci rol üstlenmesi, toplumun tüm kesimini kapsamak, örgütlü katılım, Sivil Toplum Kuruluşlarına söz hakkı vermek, şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması, katılımın teşviki ve vatandaş katılımı kodlarından da bahsetmişlerdir.

Araştırmaya katılan akademisyenler tarafından en fazla oluşturulan kodların frekans bilgisi ise aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır:

Tablo 10

Frekans yoğunluğu görülen kodlar

Kod Numarası	Kod	Katılımcı Frekansı	Kod Frekansı
8	Bilgi Birikimi ve Deneyim	10	12
Tablo 10'nun devamı			
9	Çözüm Odaklı Yaklaşım	9	16
13	Devletin Kurumsal Kolaylaştırıcı Gücü	9	19
15	Devletin Müzakeredeki Karar Payının Sınırlandırılması	15	39
16	Devletin Sürece Müdahalesi	9	21
20	Erişilebilirlik/Paylaşım	10	23
22	Farklılıkların Kabul Edilmesi	10	23
23	Farklılıkların Yönetimi	15	34
27	Halkın ve Paydaşların Katılımını Teşvik Etmek	16	105
30	İdeal Anayasanın Oluşamayacağı Fikri	9	12
31	İdeolojik Çeşitlilik	11	18
34	İletişim ve İletişim Kanallarının Varlığı	14	45
40	Kapsayıcılığı Tartışmalı Anayasa	13	21
42	Katılımın Teşviki	11	30
47	Müzakere İçin Demokratik Ortam Hazırlamak	16	48
49	Örgütlü Katılım	11	29
51	Sivil Toplum Kuruluşlarına Söz Hakkı Vermek	16	69
57	Şeffaflık ve Hesap Verebilirliğin Sağlanması	15	47
59	Taleplerin Dikkate Alınması	9	22
60	Tarafsız ve Adil Davranmak	15	51
62	Teknolojik Ortamdan Faydalanma	12	31
63	Temsili Sağlamak	12	53
64	Temsiliyet	12	30
65	Toplumsal Müzakere	14	27
66	Toplumsal Uzlaş	14	37

69	Toplumun Tüm Kesimini Kapsamak	15	67
70	Vatandaş Katılımı	15	42
74	Uzmanlık Bilgisi	16	24
Toplam	28		

Tablo 10'daki veriler incelendiğinde; halkın ve paydaşların katılımını teşvik etmek, müzakere için demokratik ortam hazırlamak, Sivil Toplum Kuruluşlarına söz hakkı vermek, uzmanlık bilgisi kodlarının tüm katılımcılar tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Bu durum, görüşmeye katılan akademisyenlerin anayasa yapım sürecinde; geniş katılım, demokratik değerler, örgütlü katılım ve uzmanlık bilgisi konularına ortak olarak eğildiklerini göstermektedir. Araştırmaya katılan her akademisyen bu konularda görüşlerini ortaya koyarak, sürecin katılım, demokratik değerler, uzmanlar ve STK'ler ile ilişkisini vurgulamıştır. Buradan elde edilen veriler araştırmanın devamına kaynak oluşturmuştur.

4.2. Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeği

Araştırma kapsamında, AFA ve DFA gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde, kişisel bilgi formuyla toplanan demografik bilgilere ve ölçek formuyla toplanan “devletin müzakereci rolü ve demokratik değerler” hakkındaki katılımcı algı ve tutumlarına yer verilmiş; geçerlik ve güvenirlik bulguları paylaşılmıştır.

4.2.1. Demografik Bulgular

Veri toplama sürecinde katılımcıların yaş, cinsiyet özellikleri ile meslek, memleket, eğitim durumu ve aylık ortalama gelir şeklindeki demografik bilgileri toplanmıştır. Bu bilgilerin toplanması amacıyla kişisel bilgi formu oluşturulmuştur. Katılımcıların özellikleri ve toplanan demografik veriler katılımcılar hakkında çeşitli bulgular ortaya koymuştur. Söz konusu bulgular, araştırmanın değişkenlerini oluşturmuş, analize çok boyutluluk kazandırmıştır. Katılımcıların yaş, cinsiyet, gelir, meslek, yaşadıkları bölge, eğitim durumu şeklindeki bilgileri devam eden alt bölümde sunulmuştur.

Açımlayıcı Faktör Analizi Grubu

Bu araştırmanın evrenini 2024-2025 eğitim- öğretim yılında Türkiye'nin farklı illerinde bulunan, yaş ortalaması 35.99 ve aylık ortalama gelirlerinin ortalaması 50.562,29 olan akademisyen ve öğrenci katılımcılar oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde kişilere çabuk ulaşabilir ve uygulama yapılabilir olması düşünülerek uygun örnekleme (Fraenkel, et al., 2012) yöntemi kullanılmıştır. Farklı üniversitelerde siyaset bilimi ve kamu yönetimi, kamu yönetimi, yönetim bilimi, yerel yönetimler ve hukuk alanlarında görev yapmakta olan ve okuyan akademisyen ve öğrencilere ulaşılmıştır. 122 kişinin ölçek formunu doldurması sağlanmıştır ve formların hiç biri analiz dışında kalmamıştır. Araştırmaya katılanların cinsiyet dağılımı incelendiğinde, katılımcıların %60,7'sinin erkek (n=74), %39,3'ünün ise kadın (n=48) olduğu görülmektedir. Bu durum, erkek katılımcıların çoğunlukta olduğunu göstermektedir. Katılımcıların %9,8'i (n=12) lise mezunu %36,1'i (n=44) lisans mezunu ve %54,1'i (n=66) lisansüstü mezunudur. Veriler, katılımcıların önemli bir kısmının lisans, yüksek lisans ve doktora seviyesinde yükseköğrenim mezunu olduğunu ortaya koymaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcı grubunun çoğunluğunun erkek ve lisansüstü eğitim seviyesinde bireylerden oluştuğu söylenebilir. Bu durum, katılımcı profilinin eğitim düzeyi yüksek bir örnekleme işaret ettiğini göstermektedir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi Grubu

Araştırmanın ikinci aşamasında doğrulayıcı faktör analizi yapmak için yeniden veriler toplanmıştır. Katılımcılar geniş bir akademisyen, öğrenci, kamu görevlisi ve özel sektör kitlesinden seçilmiştir. Bu grubun yaş ortalaması 35.08 olup aylık ortalama gelirleri ise 42.464'tür. Araştırma örnekleminde toplam 242 katılımcı yer almış olup, bunların 138'i kadın (%57) ve 104'ü erkek (%43) olarak belirlenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sürecinde araştırmaya katılanların cinsiyet özellikleri dikkate alındığında, kadın katılımcıların oranının fazla olduğu (%57) görülmektedir.

Araştırma örnekleminde yer alan 242 katılımcının doğdukları bölgelere göre dağılımı incelendiğinde, en yüksek oranın %27,7 ile İç Anadolu Bölgesi olduğu görülmektedir (67 kişi). Bunu sırasıyla Marmara Bölgesi (%16,9, 41 kişi) ve Akdeniz

Bölgesi (%15,7, 38 kişi) takip etmektedir. Diğer bölgeler arasında, Doğu Anadolu Bölgesi (%9,9, 24 kişi), Karadeniz Bölgesi (%9,5, 23 kişi) ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi (%9,1, 22 kişi) yakın oranlara sahiptir. Ege Bölgesi ise en düşük katılım oranını göstermektedir (%5, 12 kişi). Ayrıca, yurtdışında doğan katılımcılar, toplamın %6,2'sini (15 kişi) oluşturmaktadır. Bu dağılım, katılımcıların farklı coğrafi bölgelerden çeşitlilik sunduğunu, ancak İç Anadolu Bölgesi'nden daha fazla temsilin olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırma örnekleminde yer alan 242 katılımcının meslek gruplarına göre dağılımında, en yüksek oran %39,3 ile akademisyenlerden oluşmaktadır (95 kişi). Bunu %27,3 ile öğrenciler (66 kişi) takip etmektedir. Katılımcılar arasında kamu görevlileri ise %19,8'lik bir oranla üçüncü sırada yer almaktadır (48 kişi). Özel sektör çalışanları, toplamın %13,6'sını (33 kişi) oluşturarak diğer meslek gruplarına göre daha düşük bir oranı temsil etmektedir. Bu dağılım, örnekleme akademisyenlerin ağırlıklı olarak yer aldığını ve ardından öğrencilerin geldiğini göstermektedir. Meslek grupları açısından çeşitli bir katılım sağlanmış olmakla birlikte, kamu görevlileri ve özel sektör çalışanlarının daha düşük temsil edildiği görülmektedir.

Araştırma örnekleminde yer alan 242 katılımcının eğitim durumlarına göre dağılımında, en yüksek oran %71,1 ile lisansüstü eğitime sahip katılımcılar olmuştur (172 kişi). Bunu, %18,2 ile lisans seviyesindeki katılımcılar (44 kişi) ve %9,9 ile ön lisans seviyesine sahip katılımcılar (24 kişi) takip etmektedir. Örnekleme lise mezunlarının oranı ise yalnızca %0,8 olup, 2 kişiyle sınırlıdır. Bu dağılım, katılımcıların çoğunluğunun lisansüstü eğitim düzeyinde yoğunlaştığını ve örneklemin büyük ölçüde yükseköğrenim seviyesine sahip bireylerden oluştuğunu göstermektedir.

“Devletin müzakereci rol üstlendiği bir anayasa yapım sürecinde, devletle birlikte hangi paydaşın sürece en çok katılım göstermesi gerektiğini düşünüyorsunuz?” sorusuna verilen cevapların dağılımı incelendiğinde, en yüksek oran %33,1 ile vatandaşlardan oluşmaktadır (80 kişi). Bunu %29,8 ile STK'lere (sendika, meslek örgütleri, topluma yararlı vakıf ve dernekler dâhil) katılım gösterenler (72 kişi) takip etmektedir. Akademisyenler, toplam katılımın %22,3'ünü (54 kişi) oluştururken, siyasi partilere katılım gösterenler en düşük oranla %14,9'da kalmıştır (36 kişi). Bu dağılım, katılımcıların en yoğun şekilde vatandaşlar ve STK'ler aracılığıyla sürece katılımı

desteklediklerini, siyasal partiler aracılığıyla katılımın ise görece düşük kaldığını göstermektedir. Son olarak katılımcıların yaş ortalamasının 34.59 ve aylık ortalama gelirlerinin ortalamasının 42.588,54 olduğu görülmüştür.

Araştırma kapsamında, yukarıda demografik verileri paylaşılmış olan katılımcılara önceden hazırlanmış ve etik izni Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nden alınmış ölçek formu uygulanmış ve nitel verilerden elde edilmiş bulgulara dayanılarak oluşturulan ölçek soruları yöneltilmiştir. Bu bölümde de araştırmacı tarafından oluşturulan Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenirlik çalışmalarına yer verilmiştir.

4.2.2. Geçerlik ve Güvenirliğe İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında, yukarıda demografik verileri paylaşılmış olan katılımcılara önceden hazırlanmış ve etik izni Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nden alınmış ölçek formu uygulanmış ve nitel verilerden elde edilmiş bulgulara dayanılarak oluşturulan ölçek soruları yöneltilmiştir. Bu bölümde araştırmacı tarafından oluşturulan Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenirlik çalışmalarına yer verilmiştir.

Açımlayıcı Faktör Analizi ve Yapı Geçerliliğine İlişkin Bulguların Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeğine Dair Değerlendirmesi

Bu aşamada, geliştirilen ölçeğin faktör yüklerini belirleyerek faktör yapısını ortaya koymak ve yapı geçerliliğini sağlamak amacıyla 122 katılımcıdan veri toplanmıştır. Faktör analizi, benzer özelliklere sahip değişkenleri bir araya getirerek az sayıda faktörle açıklamayı hedefleyen bir istatistiksel yöntemidir. Ayrıca, bu analiz süreci, ortak faktörler olarak adlandırılan yeni değişkenleri belirleme ya da maddelerin faktör yük değerleri üzerinden ölçülmek istenen kavramları tanımlama süreci olarak da ifade edilebilir (Büyüköztürk, vd., 2014). Uzman görüşlerinin ardından kapsam geçerliliği sağlanan 56 maddelik ölçme aracı, siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında araştırmacı olan 17 katılımcı üzerinde ön deneme uygulamasına tabi tutulmuş, bu süreçte anlaşılmayan maddeler düzeltilmiş ve benzer maddeler çıkarılmıştır. Bu işlemler

sonucunda asıl uygulama için 56 maddelik bir veri seti elde edilmiştir. Erkuş (2016) tarafından belirtildiği üzere, veri setinin faktör analizi için uygunluğunu değerlendirmek adına çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bunlar arasında korelasyon matrisinin oluşturulması, Bartlett testi ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi gibi yöntemler bulunmaktadır. Bu doğrultuda, veri setinin faktör analizi için uygun olup olmadığı öncelikle test edilmiştir

Tablo 11

Ölçme aracının KMO ve Barlett testi sonuçları

KMO		0.891
	X ²	2950.946
Barlett Testi	Sd	496
	P	.000*

Tablo 11 incelendiğinde, KMO değerinin .886 olarak hesaplandığı görülmektedir. Bu değer, veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu ortaya koymaktadır. KMO değerleri, 0,90 ve üzeri mükemmel, 0,80-0,89 arası çok iyi, 0,70-0,79 arası iyi, 0,60-0,69 arası orta, 0,50-0,59 arası zayıf ve 0,50'nin altı kabul edilemez olarak değerlendirilmektedir (Sharma, 1996). Bu bağlamda, araştırmada elde edilen KMO değeri olan 0,886, çok iyi bir uyumluluk seviyesine işaret etmektedir. Değişkenler arasındaki ilişkinin varlığını test eden Bartlett testi de anlamlı bulunmuş olup ($\chi^2=2950.946$, $p=0,000$), bu sonuç değişkenler arasında yüksek korelasyonların olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu doğrulamaktadır.

Faktör sayısının belirlenmesi sürecinde özdeğer (eigenvalue) istatistiği kullanılmıştır. Özdeğer istatistiğine göre, 1'den büyük olan faktörler anlamlı kabul edilmekte ve bu değer altında kalan faktörler dikkate alınmamaktadır. Bu çalışmada, özdeğeri 1'den büyük olan faktörler analiz edilmiş ve sonuç olarak dört faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Tablo 12, faktör analizi sonucunda elde edilen faktörlerin özdeğerlerini ve açıkladıkları varyans miktarlarını göstermektedir.

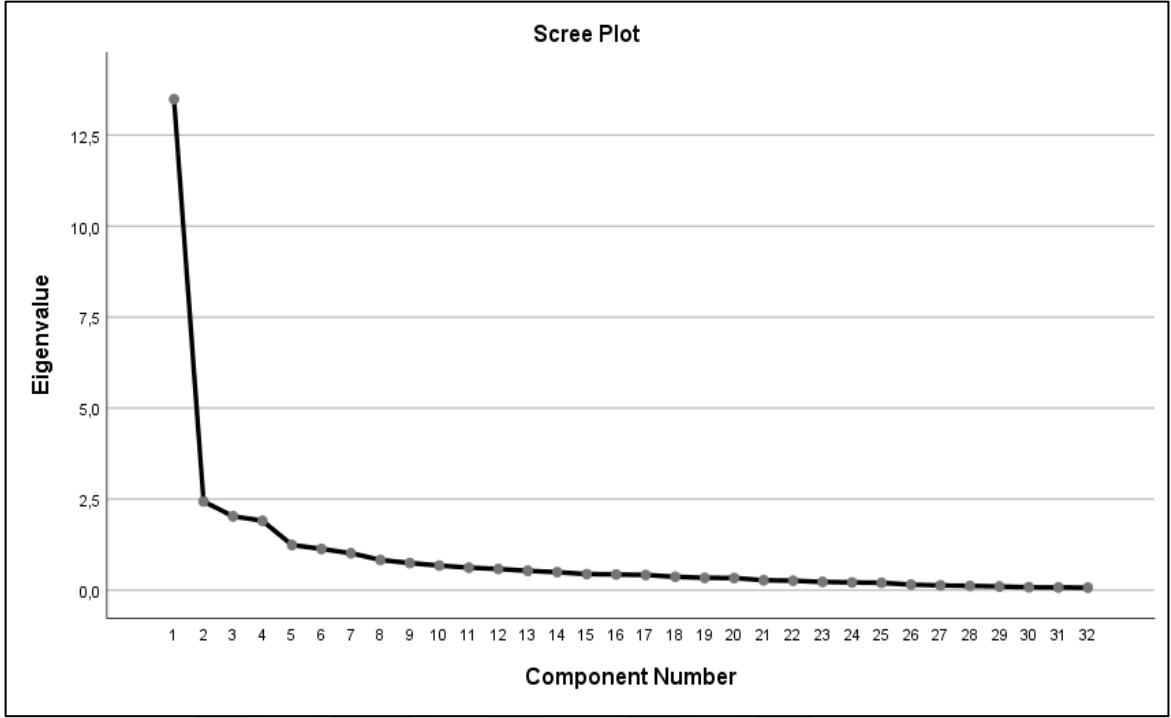
Tablo 12

Faktörlerin özdeğer istatistikleri

Boyutlar	Özdeğer	Varyans	Yığılmalı Frekans
Demokratik Değerlerle Uyum	13.483	42.135	42.135
Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi	2.439	7.623	49.623
Aktörler	2.031	6.346	56.104
Tablo 12'nin devamı			
Süreçte Karşılaşılan Güçlükler	1.907	5.958	62.062

Tablo 12’de görüldüğü üzere, özdeğeri 13.483 olan “demokratik değerlerle uyum” faktörünün açıkladığı varyans oranı % 42.135; özdeğeri 2.439 olan “müzakereci rolün güçlendirilmesi”. Faktörünün açıkladığı varyans oranı %7.623; özdeğeri 2.031 olan “aktörler” olan üçüncü faktörün açıkladığı varyans oranı % 6.346 ve son olarak özdeğeri 1.907 olan “süreçte karşılaşılan güçlükler” faktörünün açıkladığı varyans oranı ise %5.958’dir. Dört faktörün toplam varyans oranı %62.062 olarak bulunmuştur. Faktör analizinde, ölçeğin faktör yapısının gücü, varyans oranının yüksekliği ile doğru orantılıdır. Ancak sosyal bilimlerdeki araştırmalarda çok yüksek varyans oranlarına ulaşmak genellikle zordur. Tavşancıl (2014), varyans oranlarının %40 ile %60 arasında olmasının ideal olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada elde edilen %62.062’lik varyans oranı, ideal aralık içerisinde yer almaktadır.

Faktör sayısını belirlemek için kullanılan yöntemlerden biri de yamaç birikinti grafiği (scree plot) yöntemidir. Bu yöntemde, faktör analizi sonucunda elde edilen yamaç grafiğinde eğimin azalmaya başladığı nokta, faktör sayısının belirlenmesinde önemli bir gösterge olarak kabul edilir. Buna göre, Şekil 9 üzerinde ölçeğin faktörlerine ilişkin yamaç grafiği gösterilmiştir.

Şekil 9. Devletin müzakereci rolü ve demokratik değerler ölçeğine ait yamaç grafiği

Şekil 9 incelendiğinde, dört faktörlü bir yapı gözlenmektedir. Devletin müzakereci rolü ve demokratik değerler ölçeğinin dört faktörlü olduğu anlaşıldığından, elde edilen faktörler altında hangi maddelerin yer aldığı madde- faktör yükleri ile birlikte tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13

Maddelerin faktör yük değerleri tablosu

Sıra No	Maddeler	1.	2	3	4
36	Devletin tarafsız olması ve paydaşlara eşit davranması demokratik değerlerle uyumu destekleyecektir.	0,823			
32	Toplumun tüm kesimlerinin sürece katılım sağlaması süreci demokratik değerlerle uyumlu hale getirecektir.	0,824			
35	Anayasa yapım sürecinin güvenceye alınması ve hukukun üstünlüğü demokratik değerlerle uyum sürecini destekleyecektir.	0,790			
Tablo 13'ün devamı					
28	Devletin tarafsızlığını koruyamaması, sürecin adil yürütülmesini zorlaştırabilir.	0,772			
34	Toplumsal müzakere ve toplumsal uzlaş, anayasanın demokratik dayanağı olmalıdır.	0,757			
37	Devletin toplanan bilgilerin tartışıldığı ortamlar oluşturması demokratik süreci destekler.	0,747			
30	Farklı toplumsal gruplar arasında eşit temsil sağlanması süreci demokratik değerlerle uyumlu hale getirecektir.	0,731			
31	Demokratik süreçler şeffaf bir şekilde yürütülürse demokratik değerlerle uyum sağlanabilir.	0,708			
19	Toplumun farklı kesimlerinin talepleri dikkate alınmalıdır.	0,677			
39	Halkın demokrasi duyarlılığı çeşitli yayınlarla arttırılabilir.	0,670			
38	Kamuoyunun süreç hakkında bilgilendirilmesi onu sürece hazırlayan demokratik bir davranıştır.	0,648			
41	Farklı ideolojik grupların talepleri demokratik bir süreçte ele alınmalıdır.	0,653			
Maddelerin faktör yük değerleri tablosu					
Sıra No	Maddeler	1.	2	3	4
27	Kapsayıcılığın sağlanamaması, sosyal dışlanma veya ilgisizlik gibi toplumsal sorunlara yol açabilir.	0,560			
22	Toplumsal uzlaşmanın bulunmadığı bir anayasanın	0,500			

	meşruiyeti tartışmalıdır.				
54	Dijital erişim ve paylaşım mekanizmalarının desteklenmesi devletin müzakereci rolünü güçlendirir.		0,860		
52	Dijital kanallar aracılığıyla kamuoyu oluşturulması devletin müzakereci rolünü güçlendirecektir.		0,769		
56	Müzakere sürecinde verilerin güvenliğinin devlet tarafından sağlanması müzakereci rolünü güçlendirecektir.		0,690		
51	Çeşitli aktörlerin katılımı demokratik değerleri desteklediğinden müzakereci rolü güçlendirir.		0,671		
47	Müzakere süreçleri şeffaflık temelinde yürütülürse devletin müzakereci rolü güçlenecektir.		0,666		
53	Devletle vatandaşlar arasındaki iletişim kanallarının açık tutulması devletin müzakereci rolünü güçlendirir.		0,651		
48	Sürece eşit katılımın sağlanması devletin müzakereci rolünü güçlendirecektir.		0,540		
Tablo 13'ün devamı					
16	Akademisyenlerin bilgi birikimi anayasa sürecine yansıtılmalıdır.			0,736	
3	Devlet, tarafsız bir şekilde topluluklar arasında denge sağlamalıdır.			0,738	
Sıra No	Maddeler	1.	2	3	4
7	Akademisyenler gerçekleştirecekleri bilgilendirme toplantıları aracılığıyla mentörlük-rehberlik rolü üstlenebilir			0,702	
8	Devletin kurucu ilkelerine uygun bir şekilde süreci yönetmesi gereklidir.			0,647	
5	Sivil Toplum Kuruluşlarının kaynak oluşturularak süreçteki etkisi artırılmalıdır.			0,645	
15	Sivil toplumun sürece dâhil edilmesi demokratik değerlere katkı sağlar.			0,641	
2	Devlet süreci başlatan aktördür.			0,558	
24	Büyük topluluklarda tüm taleplerin karşılanması genellikle mümkün değildir.				0,794
25	Sürece her talebin karşılanması mümkün görünmemektedir ve bu durum süreci güçleştirebilir.				0,737
29	Marjinal grupların taleplerinin nasıl değerlendirileceği sorunlu bir konudur.				0,682
20	Uzun süren anayasa yapım süreçleri, vatandaşların				0,726

	sürece katılımını zorlaştırabilir.				
--	------------------------------------	--	--	--	--

Tablo 13 incelendiğinde, faktör yük değerlerinin maddelerin bulundukları boyutlar altında sıralandığı görülmektedir. Bu yük değerleri, maddelerin ilgili alt boyutlarla olan ilişkisini gösteren katsayılar olup, faktör yapısının belirlenmesine katkı sağlamaktadır. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen analiz sonucunda, birden fazla boyutta yüksek faktör yüküne sahip olan 24 madde ölçekten çıkarılmıştır. Böylelikle, faktör analizi öncesinde 56 maddeden oluşan ölçme aracı, bu aşamada 32 maddeye indirilmiştir. Bu süreç, ölçeğin daha yalın ve yapı geçerliliği yüksek bir formata ulaşmasını sağlamıştır. Bu durumda tablo... Bakıldığında, 14 maddeden oluşan ‘demokratik değerlerle uyum’ faktörü birinci faktördür ve bu faktörün madde faktör yük değer aralığı. 500-.823; yedi maddeden oluşan ‘müzakereci rolün güçlendirilmesi’ faktörü ikinci faktördür ve bu faktörün madde faktör yük değer aralığı. 540-.860; yedi maddeden oluşan ‘aktörler’ faktörü üçüncü faktördür ve bu faktörün madde faktör yük değer aralığı. 558-.736 ve son olarak dört maddeden oluşan ‘süreçte karşılaşılan güçlükler’ faktörü dördüncü faktör ve bu faktörün madde faktör yük değer aralığı ise. 726-.794’dir. Böylece, Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeğinin faktör yapısı belirlenmiş olup faktörlerin adlandırılmasından sonra her bir faktörün veya boyutun birbiri ile ilişkisi tespit edilmiştir. Buna göre sonuçlar Tablo 14’de yer almaktadır.

Tablo 14

Devletin müzakereci rolü ve demokratik değerler toplam ve alt boyutları arasındaki ilişki tablosu

	1	2	3	4	5
1. Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Toplam	1				
2. Demokratik Değerlerle Uyum	,926**	1			
3.	,776**	,660**	1		

Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi					
4. Aktörler	,764**	,593**	,437**	1	
5. Süreçte Karşılaşılan Güçlükler	,569**	,393**	,291**	,349**	1
** $p < .01$					

Tablo 14’de görüldüğü üzere, "Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Toplamı" ile alt boyutlar arasında güçlü ve anlamlı ilişkiler olduğunu göstermektedir ($p < .01$). "Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Toplamı" ile "demokratik değerlerle uyum" arasındaki korelasyon değeri ($r = .926$) oldukça yüksek olup, bu boyutun genel ilişkiye en büyük katkıyı sağladığını ifade etmektedir. Bu, müzakere demokratik değerlerle uyumun, devletin müzakereci rolü ve demokratik değerler toplamına doğrudan bir etkisi olabileceğini düşündürmektedir. "müzakereci rolün güçlendirilmesi" boyutu ile toplam değer arasında ($r = .776$) güçlü bir korelasyon bulunmakta, bu da demokratik değerlerle uyumun, devletin müzakereci rolü ile yakından bağlantılı olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, "aktörler" boyutuyla toplam değer arasında ($r = .764$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur; bu, devletin müzakereci rolünün iyileştirilmesinin genel demokratik değerlerle ve devletin müzakereci rolünün güçlendirilmesi ile yüksek düzeyde ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, "süreçte karşılaşılan güçlükler" boyutunun toplam değerle ilişkisi ($r = .569$) diğer alt boyutlara göre daha zayıf olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum, müzakere sürecinde karşılaşılmaması muhtemel güçlüklerin diğer faktörlere oranla daha sınırlı olduğunu gösterebilir. Alt boyutlar arasındaki ilişkilere bakıldığında, "demokratik değerlerle uyum" ile "müzakereci rolün güçlendirilmesi" arasındaki korelasyon ($r = .660$) dikkat çekici düzeyde güçlüdür. Bu analiz, müzakereci rolün güçlendirilmesi için demokratik değerlerle uyumun sağlanması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Benzer şekilde, "aktörler" ile diğer boyutlar arasında da anlamlı ve orta düzeyde ilişkiler gözlemlenmiştir (örneğin, "demokratik değerlerle uyum" ile $r = .593$ ve "müzakereci rolün güçlendirilmesi" ile $r = .437$).

Bu bulgular, devletin müzakereci rolünün güçlendirilmesi ve aktörlerin, demokratik değerlerle uyum ve diğer boyutlarla güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir. Özellikle " demokratik değerlerle uyum " boyutu, toplam müzakereci rolün güçlendirilmesi ve demokratik değerler ölçeğinin en önemli belirleyicisi gibi görünmektedir. Ancak, süreçte karşılaşılan güçlüklerin etkisinin diğer boyutlara göre daha sınırlı olduğu, bu boyutun süreçte tamamlayıcı bir role sahip olduğunu düşündürmektedir. Bu bulgular, müzakere süreçlerinin geliştirilmesinde demokratik değerlerle uyumun ve devletin müzakereci rolünün güçlendirilmesinin öncelikli olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Madde Ayırt Ediciliğine İlişkin Bulguların Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeğine Dair Değerlendirmesi

Bu aşamada, ölçme aracında yer alan maddelerin, ölçülmek istenen özelliği ne derece ölçebildiğini belirlemek amacıyla madde ayırt edicilik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Madde ayırt edicilik indeksi (D), maddelerin ölçülen özelliklerle ilgili olarak bireyleri ne derece ayırt edebildiğini ifade etmektedir. Başka bir deyişle, bu indeks, ölçeğin ölçmeyi amaçladığı özelliğe yüksek düzeyde sahip bireyler ile düşük düzeyde sahip bireyleri ayırt etme gücünü göstermektedir. Madde ayırt edicilik indeksi, -1 ile +1 arasında değer alabilir. Negatif bir değer, maddenin ölçülen özellik açısından bireyleri ters şekilde ayırt ettiğini ve bu nedenle testten çıkarılması gerektiğini ifade eder (Büyüköztürk, vd., 2014).

Madde ayırt edicilik çalışmasında, öncelikle katılımcıların ölçekten aldıkları toplam puanlar büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır. Bu sıralama doğrultusunda, alt ve üst %27'lik dilimler dikkate alınmış; kesme işlemi üstten (en yüksek puanlar) 170 ve alttan (en düşük puanlar) 170 kişiyi kapsayacak şekilde yapılmıştır. Böylece, her biri 170 kişiden oluşan iki grup elde edilmiştir. Gruplar arasındaki farklılıkları belirlemek amacıyla bağımsız t-testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda, gruplar arasındaki farkların tüm maddeler için anlamlı olduğu saptanmıştır ($p=0,000$). Aynı analizler, her bir alt ölçek için de ayrı ayrı yapılmış ve sonuçlar Tablo 15'de sunulmuştur.

Tablo 15

Madde ayırt ediciliğine ilişkin bulgular

Yani No	Madde No	Gruplar	x	Ss	T	p
1	36	Alt Grup	5,200 0	1,7300 6	-	.0
		Üst Grup	6,933 3	0,3651 5	5.369	0
2	32	Alt Grup	5,166 7	1,5992 1	-	.0
		Üst Grup	6,966 7	0,1825 7	6.125	0
Tablo 15'in devamı						
3	35	Alt Grup	5,100 0	1,6681 6	-	.0
		Üst Grup	6,966 7	0,1825 7	6.093	0
4	28	Alt Grup	5,033 3	1,9736 8	-	.0
		Üst Grup	6,900 0	0,3051 3	5.119	0
5	34	Alt Grup	4,933 3	1,6386 1	-	.0
		Üst Grup	6,966 7	0,1825 7	6.755	0
6	37	Alt Grup	4,800 0	1,5624 9	-	.0
		Üst Grup	6,933 3	0,3651 5	7.282	0
7	30	Alt Grup	4,533 3	1,8519 9	-	.0
		Üst Grup	6,866 7	0,5713 5	6.654	0
8	31	Alt Grup	5,366 7	1,7317 2	-	.0
		Üst Grup	6,866 7	0,5713 5	4.505	0

9	19	Alt Grup	5,233 3	1,9596 5	-	.0
		Üst Grup	6,800 0	0,9247 6	3.960	0
10	39	Alt Grup	4,966 7	1,6078 1	-	.0
		Üst Grup	6,833 3	0,6477 2	5.898	0
11	38	Alt Grup	5,000 0	1,7419 8	-	.0
		Üst Grup	6,900 0	0,4025 8	5.821	0
12	41	Alt Grup	4,133 3	1,7759 6	-	.0
		Tablo 15'in devamı			7.900	0
		Üst Grup	6,833 3	0,5920 9		
13	27	Alt Grup	4,433 3	1,6955 0	-	.0
		Üst Grup	6,700 0	0,5959 6	6.908	0
14	22	Alt Grup	4,966 7	1,7317 2	-	.0
		Üst Grup	6,900 0	0,4025 8	5.956	0
15	54	Alt Grup	4,833 3	1,3916 8	-	.0
		Tablo 15 Madde ayırt ediciliğine ilişkin bulgular			5.726	0
		Üst Grup	6,700 0	1,1188 0		
16	52	Alt Grup	4,666 7	1,4463 6	-	.0
		Üst Grup	6,666 7	1,1547 0	5.919	0
17	56	Alt Grup	5,466 7	1,6131 6	-	.0
		Üst Grup	6,966	0,1825	5.061	0

			7	7		
		Alt Grup	4,800 0	1,3493 3	-	.0
18	51	Üst Grup	6,900 0	0,4025 8	8.169	0
		Alt Grup	5,100 0	1,4227 2	-	.0
19	47	Üst Grup	6,766 7	0,6260 6	5.873	0
		Alt Grup	4,900 0	1,6473 6	-	.0
20	53	Üst Grup	6,966 7	0,1825 7	6.830	0
Tablo 15'in devamı						
		Alt Grup	4,733 3	1,5959 7	-	.0
21	48	Üst Grup	6,800 0	0,6102 6	6.625	0
		Alt Grup	4,933 3	1,8370 4	-	.0
22	16	Üst Grup	6,800 0	0,6102 6	5.282	0
		Alt Grup	5,500 0	2,1131 8	-	.0
23	3	Üst Grup	6,833 3	0,5920 9	3.328	0
		Alt Grup	4,933 3	1,8181 7	-	.0
24	7	Üst Grup	6,766 7	0,5683 2	5.271	0
		Alt Grup	5,600 0	1,8680 6	-	.0
25	8	Üst Grup	6,700 0	0,9153 9	2.289	0
		Alt Grup	4,433 3	1,8323 4	-	.0
26	5	Üst Grup	6,733 3	0,7396 8	6.375	0

27	15	Alt Grup	5,033 3	1,8096 2	-	.0
		Üst Grup	7,000 0	0,0000 0	5.953	0
28	5	Alt Grup	4,700 0	2,0869 0	-	.0
		Üst Grup	6,066 7	1,7603 6	6.375	0
29	24	Alt Grup	4,433 3	1,9061 3	-	.0
		Üst Grup	6,633 3	0,7184 0	4.831	0
30	25	Alt Grup	4,333 3	1,6883 6	-	.0
		Tablo 15'in devamı				
		Tablo 15 Madde ayırt ediciliğine ilişkin bulgular				
		Üst Grup	6,700 0	0,7022 1		
31	29	Alt Grup	3,866 7	2,1129 1	-	.0
		Üst Grup	6,233 3	1,6543 2		
		Üst Grup	6,633 3	0,7184 0		
32	20	Alt Grup	4,733 3	2,0160 3	-	.0
		Üst Grup	5,700 0	1,7449 4		
		Üst Grup	6,933 3	0,2537 1		

*p<.05

Sonuç olarak, 32 maddeden ve 4 alt boyuttan oluşan ölçeğin madde ayırt edicilik değerleri incelenmiştir. Ölçeğin toplam puanı ile alt boyut toplam puanları arasındaki ilişkiler anlamlı bulunmuştur. Bu durum, ölçeğin maddelerinin ölçülmek istenen özelliği yeterli düzeyde ölçtüğünü göstermektedir. Ayrıca, her bir alt boyutun kendi içerisinde

tutarlı bir yapı sergilediği belirlenmiştir. Bu bulgular, ölçeğin ölçme geçerliği açısından uygun olduğunu ortaya koymaktadır.

Madde İç Tutarlılık Güvenirlik Çalışmalarına İlişkin Bulguların Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeğine Dair Değerlendirmesi

Bu aşamada, ölçme aracının güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeği ile alt boyutlara ilişkin iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin ve alt boyutlarının iç tutarlılığını belirlemek için her bir maddenin varyansına dayalı olarak Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 16’da sunulmuştur. Bu analiz, ölçeğin genel olarak ve alt boyutlar bazında ölçülen özellikleri tutarlı bir şekilde değerlendirme kapasitesini ortaya koymaktadır.

Tablo 16

Devletin müzakereci rolü ve demokratik değerler ölçeği toplam ve alt boyutlarının cronbach alfa güvenirlilik katsayıları tablosu

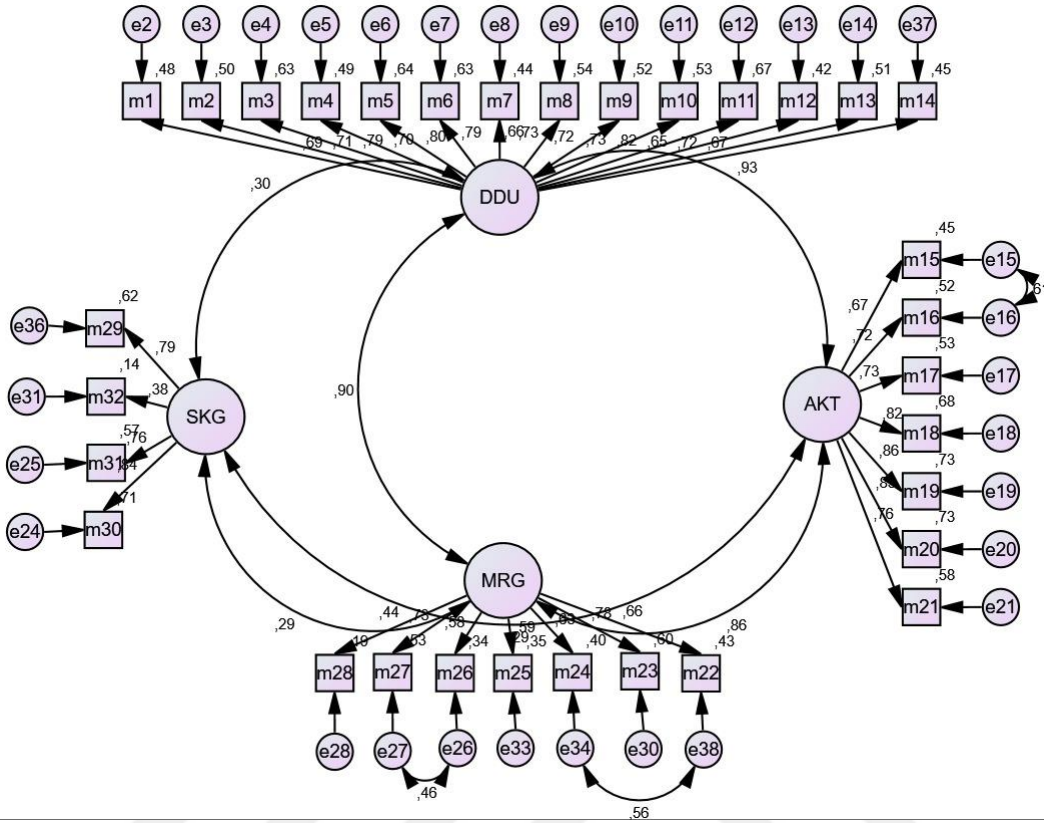
Boyutlar	Madde Sayısı	Cronbach Alpha Katsayısı
1. Demokratik Değerlerle Uyum	14	.951
Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi	7	.886
3. Aktörleri	7	.843
4. Süreçte Karşılaşılan Güçlükler	4	.772
5. Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeği Toplam	32	.945

Tablo 16 , “Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeği” ile alt boyutlarının, güvenirlilik düzeylerini değerlendirmek için hesaplanan Cronbach Alfa katsayılarını göstermektedir. Ölçeğin genel toplamı ve alt boyutları, yüksek iç tutarlılık değerleri sergileyerek güvenilir bir yapı ortaya koymaktadır. Demokratik değerlerle uyum alt boyutu, toplam 14 maddeden oluşmaktadır ve Cronbach Alfa katsayısı. 951 olarak hesaplanmıştır. Bu, alt boyutun iç tutarlılığının oldukça yüksek olduğunu ve maddelerin ölçülmek istenen özelliği yeterli düzeyde ölçtüğünü göstermektedir. “demokratik değerlerle uyum” alt boyutu 7 madde içermekte ve Cronbach Alfa katsayısı. 886 ile güçlü

bir güvenilirlik düzeyi sergilemektedir. Bu sonuç, devletin müzakereci rolü ve demokratik değerlerle ilgili maddelerin tutarlı bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. “Müzakereci rolün güçlendirilmesi” alt boyutu da 7 maddeden oluşmakta ve Cronbach Alfa katsayısı. 843 olarak belirlenmiştir. Bu değer, alt boyutun güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir. “Aktörler” alt boyutunda ise 4 madde yer almakta ve bu alt boyutun Cronbach Alfa katsayısı. 772 olarak bulunmuştur. Bu sonuç, diğer alt boyutlara kıyasla biraz daha düşük olmakla birlikte, yeterli düzeyde bir iç tutarlılık sağlamaktadır. Ölçeğin genel toplamında ise 32 madde değerlendirilmiş ve Cronbach Alfa katsayısı. 945 olarak hesaplanmıştır. Bu yüksek katsayı, ölçeğin genel olarak güçlü bir iç tutarlılığa ve güvenilirliğe sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Sonuçlar, ölçeğin ölçme geçerliliği açısından tatmin edici olduğunu ve uygulanabilir bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulguların Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler Ölçeğine Dair Değerlendirmesi

Elde edilen maddelerin hangi faktörle daha fazla ilişki gösterdiğini belirlemek ve bu değişkenlerin belirlenen faktörlerle yeterince temsil edilip edilmediğini test etmek için CFA yapılmıştır. Elde edilen yol diyagramı aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 10. Ölçeğe ilişkin doğrulayıcı faktör analizi modeli (Not: DDU: Demokratik Değerlerle Uyum; MRG: Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi; AKT: Aktörler; SKG: Süreçte Karşılaşılan Güçlükler)

Yapılan DFA bulgularına göre, “Devletin Müzakereci Rolü ve Demokratik Değerler” ölçeğinin ki-kare değeri [$\chi^2=12392.411$ df=455, $p<.01$] anlamlı bulunmuştur. Ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranı ise 2.840’tir. 5’ten küçük bir değer modelin uyum indeksinin iyi olduğunu göstermektedir. Ölçeğin uyum değerlerini artırmanın bir yolu kovaryans yaratmaktır; bu nedenle bazı maddeler arasında kovaryans yaratılmıştır. Ölçeğin uyum değerleri şu şekildedir: [CFI = .905, RMSEA = .080, SRMR = .09, PNFI=.50]. Bu bağlamda CFA ile elde edilen yer bağlanma ölçeğinin uyum değerlerinin kabul edilebilir olduğu söylenebilir (Baumgartner ve Homburg, 1996; Browne ve Cudeck, 1993; Çelik ve Yılmaz, 2016; Hu ve Bentler, 1998; Raykov ve Marcoulides, 2012; Schumacker ve Lomax, 2010).

Araştırmanın Hipotez Testleri ve Sonuçları

Bu araştırma kapsamında geliştirilen üç ana ve dokuz alt hipotezin test edilmesine yönelik olarak çeşitli istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir. Analizler SPSS 25 programı aracılığıyla yapılmıştır. Demografik değişkenler ile ölçek puanları arasındaki farklılıkların belirlenmesinde t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Ayrıca alt boyutlar arası ilişkileri test etmek amacıyla Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır.

H1: Bireylerin demografik özelliklerine göre, devletin müzakereci rolüne yönelik tutumları farklılaşmaktadır.

- H1a: Cinsiyete göre farklılık: Yapılan bağımsız örneklem t-testi sonucunda, kadın ve erkek katılımcıların ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > 0.05$). Bu sonuç, cinsiyete göre devletin müzakereci rolüne ilişkin tutumların benzer düzeyde olduğunu göstermektedir.
- H1b: Eğitim düzeyine göre farklılık: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre elde ettikleri ölçek puanları tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile karşılaştırılmıştır. Analiz sonucunda, lisansüstü düzeyde eğitime sahip bireylerin, lise ve lisans düzeyindeki bireylere kıyasla devletin müzakereci rolüne ilişkin daha olumlu tutumlar sergiledikleri tespit edilmiştir ($p < 0.05$).
- H1c: Mesleki statüye göre farklılık: Akademisyen, öğrenci, kamu görevlisi ve özel sektör çalışanlarının ölçek puanları arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir ($p < 0.05$). Akademisyenlerin devletin müzakereci rolüne dair daha yüksek düzeyde olumlu tutuma sahip oldukları gözlemlenmiştir.
- H1d: Coğrafi bölgeye göre farklılık: İç Anadolu Bölgesi'nden gelen bireylerin diğer bölgelere kıyasla daha yüksek ölçek puanlarına sahip olduğu belirlenmiştir. Ancak farkın anlamlılık düzeyi sınır değerinde kalmıştır ($p \approx 0.05$).
- H1e: Yaş: Yaş değişkeniyle tutumlar arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.
- H1f: Aylık gelir: Aylık ortalama gelirle tutumlar arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

H2: Yapılan analizlere göre, ölçeğin alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

- H2a: Demokratik Değerlerle Uyum ile Müzakereci Rolün Güçlendirilmesi arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki vardır. Pearson korelasyon analizi sonucunda bu iki boyut arasında yüksek düzeyde pozitif bir ilişki tespit edilmiştir ($r = 0.72$, $p < 0.01$).
- H2b: Demokratik Değerlerle Uyum ile Aktörler boyutu arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısı $r = 0.65$ olup anlamlı bulunmuştur ($p < 0.01$). Bu durum, demokratik değerleri benimseyen bireylerin aktörlerin sürece katılımına daha açık olduğunu göstermektedir.
- H2c: Demokratik Değerlerle Uyum ile Süreçte Karşılaşılan Güçlükler boyutu arasında negatif bir ilişki vardır. Yapılan analiz sonucunda bu iki boyut arasında zayıf ama anlamlı, negatif bir korelasyon bulunmuştur ($r = -0.29$, $p < 0.05$). Bu sonuç, demokratik değerlere yüksek bağlılık gösteren bireylerin süreçteki güçlük algısının daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

H3: Katılımcıların devletle birlikte anayasa yapım sürecinde yer almasını beklediği aktörler olmuştur.

- Katılımcıların %33,1'i vatandaşların, %29,8'i STK'lerin sürece katılımına vurgu yapmıştır. Akademisyenler %22,3, siyasi partiler %14,9 oranında tercih edilmiştir.

Tablo 17

Hipotez ve hipotez testlerinin sonuçları

Bölüm	Alt Başlık	İçerik Özeti
Demografik Bulgular	Açımlayıcı Faktör Analizi Grubu	Katılımcılar: Akademisyenler ve öğrenciler. Yaş ortalaması: 35.99. %60,7 erkek. %54,1 lisansüstü mezun. Ortalama gelir: 50.562,29 TL.

Tablo 17'nin devamı		
	Doğrulayıcı Faktör Analizi Grubu	Katılımcılar: Akademisyenler, öğrenciler, kamu ve özel sektör çalışanları. Yaş ortalaması: 35.08. %57 kadın. %71,1 lisansüstü mezun. Ortalama gelir: 42.464 TL.
Araştırmanın Hipotez Testleri ve Sonuçları	H1 - Demografik Özellikler	Eğitim ve meslek gruplarına göre anlamlı farklar bulundu. Cinsiyet ve yaşa göre fark bulunamadı.
	H2 - Alt Boyutlar Arası İlişkiler	Demokratik değerlerle uyum ile diğer boyutlar arasında pozitif korelasyonlar bulundu. Süreçte karşılaşılan güçlüklerle zayıf negatif ilişki tespit edildi.
	H3 - Anayasa Sürecinde Önerilen Aktörler	Katılımcılar vatandaşlar ve STK'ların sürece katılımını önemli gördü. Meslek ve eğitim düzeyine göre tercih farklılıkları bulundu.

Hipotez testlerinin sonuçları, geliştirilen ölçeğin hem yapı geçerliliğini hem de farklı değişkenlere duyarlılığını destekler niteliktedir. Eğitim düzeyi ve mesleki statü gibi faktörler devletin müzakereci rolüne yönelik tutumları anlamlı biçimde etkilerken, ölçek alt boyutları arasında anlamlı ilişkilerin bulunması ölçeğin teorik temelleriyle uyumlu olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda, çalışmanın temel hipotezleri büyük ölçüde desteklenmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

İster demokratik olsun, ister monarşi veya oligarşi, yönetimlerin çeşitli yöntemlerle yapılmış anayasalar vasıtasıyla toplumsal düzeni sağladıkları bilinmektedir. Bu düzenin sağlanmasında kamunun yönetimi önemli bir yere sahiptir. Kamu halk anlamıyla olan bağından ötürü anayasaların yapım sürecindeki en temel unsur olarak kabul edilebilir. Her ne şekilde yapılmış olursa olsun, anayasalar halkı ilgilendirmektedir. Bu nedenle anayasanın içeriği de yapım süreci de halktan-vatandaştan ayrı düşünülmemelidir. STK'ler aracılığıyla örgütlenmiş halk toplulukları, siyasal parti mensupları, bürokratlar ve akademisyenler, kendilerine tanımlanmış kimliklerinin ötesinde birer vatandaş olarak da anayasa yapım sürecinde yer almaktadır. Görev ve yapılanma bazlı bu tanımlamaya ek olarak, vatandaşların geri kalanlarının da anayasa yapım sürecinde yer alması oldukça önemli bir meseledir.

Vatandaşları ilgilendiren idare süreçleri, vatandaşların sosyal ve siyasal hakları, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini düzenleyen anayasa metnidir. Bu da anayasayı “kamu yönetiminin büyük metni” şeklinde isimlendirmemize imkân vermektedir. Türkiye’de kamu yönetiminin büyük metni anayasa 1982 yılında kabul edilmiştir ve yürürlüğe girmiştir. Günümüze kadar 19 değişikliğe uğrayan anayasada pek çok madde çağın gereklerine ve demokratik değerlere uyumlu hale getirilmek üzere değiştirilmiştir. Süreğen tartışmalara konu olan “kamu yönetiminin büyük metni” günümüzde de yeniden yapılma veya yenilenme üzerinden tartışılmaya devam etmektedir.

Bu araştırma kapsamında toplanan nitel ve nicel veriler değerlendirilerek, devletin müzakereci rolü, anayasa yapım süreci çerçevesinde ve kamu yönetiminin demokratik değerleriyle ilişkili olarak tartışılmıştır. Bu araştırma kapsamında toplanan görüşme verileri, akademisyenlerin anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolü üzerine çeşitli görüşlere sahip olduğunu ortaya koyarken, ölçek geliştirme ve uygulama sürecinde daha geniş ve çeşitlenmiş katılımcı kitlesinden toplanan veriler, bu konudaki görüşleri derinleştirmiştir. Katılımcıların görüşleri, hangi aktörlerin sürece katılacağı ve bu aktörlerin süreçteki rol ve sorumlulukları, müzakereci yöntemle gerçekleştirilecek bir anayasa yapım sürecinde karşılaşılabilecek güçlükleri, devletin müzakereci rolünün

demokratik değerlerle uyumunun sağlanması ve son olarak devletin müzakereci rolünün güçlendirilmesiyle ilgili detaylar ortaya koymuştur. Katılımcılardan alınan cevapların analiz edilmesiyle, bu detaylar açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

5.1. Anayasa Yapım Sürecinin Aktörleri Üzerine Tartışma

Araştırma kapsamında, akademisyenler tarafından üzerinde durulan konulardan biri anayasa yapım sürecinde yer alacak aktörler olmuştur. Görüşmeye katılan akademisyenlerin en fazla kodu aktörler temasında oluşturduğu tablo 5'te görülmektedir. Araştırmaya katılan akademisyenler bu tema altında beş (5) kategori ve otuz beş (35) kod oluşturmuştur. Anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rol üstlenirken, süreçte yanında yer alması beklenen aktörler; siyasi partiler, Sivil Toplum Kuruluşları, vatandaşlar ve uzman-akademisyenler olarak sıralanmıştır. Böylece beş (5) temel aktör ortaya koyulmuştur. Araştırmaya dahil olan katılımcıların tamamı, devlet kategorisi altında çeşitli kodlar oluşturmuştur. Bu durum, devletin anayasa yapım sürecinde kesinleşmiş bir aktör olduğunu ortaya koymaktadır. Görüşmeye katılan on altı (16) akademisyenin tamamı "halkın ve paydaşların katılımını teşvik etmek", "müzakere için demokratik ortam hazırlamak", "Sivil Toplum Kuruluşlarına söz hakkı vermek" kodlarının oluşumunda yer almıştır. Bununla birlikte; "tarafsız ve adil davranmak (15)", "toplumun tüm kesimini kapsamak (15)", "farklılıkların yönetimi (15)", "temsiliyet (12)", "devletin kurumsal kolaylaştırıcı gücü (9)", "devletin sürece müdahalesi (9)", "çözüm odaklı yaklaşım (9)", "taleplerin dikkate alınması (9)" devlet kategorisi altında yoğunlukla oluşturulmuş kodlardır (Tablo 10). Bu da görüşmeye katılan akademisyenlerin devlet aktörüne verdiği önemi ortaya koymaktadır.

Daha geniş bir katılımcı kitlesinin görüşlerinin toplandığı ölçek verileri ise devlet aktörüne yapılan vurguyu ortaya koyan bir başka veri setidir. Katılımcılar devleti süreci başlatan aktör olarak görmüş, verilerin güvenliğini sağlama ve taraflar arasındaki adaleti tesis etme sorumluluğunu devlete yüklemiştir. Katılımcılar devleti, müzakereci ortamı hazırlayan, masada etkin ama düzenleyici bir aktör olarak görmektedir. Bu görüşleri destekleyen, "Devlet, tarafsız bir şekilde topluluklar arasında denge sağlamalıdır." (738) maddesi, ölçekte yoğunlukta tercih edilen ifadelerden biri olmuştur. Bu da devlete süreci

tarafsız yürütme ve farklılıkları bir araya getirme sorumluluğunun verildiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Görüşmeye katılan akademisyenlerin devlet aktöründen sonra üzerinde en fazla durduğu bir diğer aktör STK'ler olmuştur. On altı (16) katılımcı tarafından altı (6) kod oluşturulmuştur. Katılımcılar anayasa yapım sürecinde müzakereci bir yöntem izlenecekse, örgütlü katılıma önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. “örgütlü katılım (11)” kodu katılımcılar tarafından en fazla vurgulanan kod olmuştur. Katılımcılar farklı konulara değinerek STK'lerin süreçteki önemine vurgu yapmışlardır. Akademisyenlerin özellikle STK'lerin kapasitesi üzerinde durduğu görülmüştür. Katılımcılar, STK'ların toplumun her kesimine hitap etmesi gerektiğini vurgularken, STK'ların etki alanının vatandaşın daha fazla olduğu da ifade edilmiştir. Kt1 ve Kt2 kodlu katılımcılardan, Kt2 kodlu katılımcı: “Bir STK, bireye göre daha örgütlü olduğundan, taleplerini dile getirme konusunda daha etkilidir.” (Kt2) Şeklindeki ifadesiyle bu düşüncüyü açık biçimde dile getirmiştir.

Katılımcıların vurguladığı bir diğer konu ise belli alanlara hitap eden kuruluşların temsiline önem verilmesi gerekliliğidir. Örneğin anayasada çevre ile ilgili yapılacak bir düzenleme için, bu alanda etkinliği ve bilgisi bulunan STK'ların katılımının desteklenmesi görüşü ön plana çıkmıştır. Hayvanları koruma ve yeşil ordu gibi kampanyalar; AB projeleri, sokak çocuklarını koruma projeleri gibi süreçlerin yürütülmesinde STK'ler dünyayı etkileyen yapılar haline almıştır (Talas, 2011: 388). KT2, Kt3 ve Kt4 gibi katılımcılar, STK'lerin uzmanlıkları bulunan alanlarda görüşlerini sürece dâhil etmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır ve özellikle çocuk ve kadın hakları, çevrenin korunması gibi konuların geçtiği anayasa bölümlerinde STK'lerin sürece dâhil edilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. STK'lerin sürece dahil edilmesinin yolu ve yöntemleri ise konu bazlı davet, yerel ve ulusal düzeyde toplantıların desteklenmesi, halkla devlet arasında iletişimi sağlayacak bir araç rolü verilmesi, STK'lerin maddi olarak desteklenmesi şeklinde açıklanmaktadır.

Akademisyenlerin örgütlü katılıma yaptığı vurguyla paralel olarak, ölçek formuna katılım gösteren daha geniş katılımcı kitlesi de STK'lere devletten sonra gelen iki önemli aktörden biri olarak vurgu yapmıştır. Anayasa yapım sürecinde devletle birlikte hangi

aktörü görmek istedikleri sorulan katılımcıların %29,8 tanesi, STK'lerin (sendika, meslek örgütleri, topluma yararlı vakıf ve dernekler dâhil) devletten sonra süreçte bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca bu kuruluşların sürece katılımının desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır. "Sivil Toplum Kuruluşlarının kaynak oluşturularak süreçteki etkisi artırılmalıdır. " (,645) maddesi, hem ülkemize dair bir tartışmayı ortaya koymuştur, hem de STK'lerin süreçteki önemini vurgulamıştır. "Günümüzde sivil toplum örgütleri, iktidarları belirleyecek ve hatta onların devamlılığını sağlayacak faktörlerden biri olarak rol oynamaktadır." (Talas, 2011: 388) ifadesi STK'lerin anayasa yapım süreci gibi bir konudaki önemini de ortaya koymaktadır.

Anayasa yapım sürecinde vatandaşın sürece katılımı tüm katılımcılar tarafından olması gereken şekilde ifade edilmiştir. Fakat nüfus fazlalığı ve insanların geniş alanlara yayılmış olması bu katılımın doğrudan gerçekleşmesini güçleştirmiştir. Bu durumda vatandaşın STK'ler aracılığı ile sürece katılımı teşvik edilmelidir görüşü yaygın olarak kabul görmüştür. Bu konuda on bir (11) katılımcı tarafından yirmi dokuz (29) açıklama "örgütlü katılım" kodu üzerinden yapılmıştır ve vatandaşların STK'lar aracılığıyla sürece katılımının desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Örneğin vatandaşın sürece ilgisinin az olduğunu ifade eden 7 katılımcı, çeşitli yöntemlerle bu ilginin arttırılabileceğini ifade etmişlerdir. Bu yöntemlerden bazıları şu şekildedir; Vatandaşların sürece ilgisi haberler, kamu spotları, prime time ve bilgi toplantıları yoluyla arttırılabilir. Böylece vatandaşın süreç hakkındaki bilgisi ve ilgisi artacaktır. Ayrıca, günümüzde sosyal medya kullanımı oldukça yaygındır; akıllı telefon kullanan her bireyin en az bir sosyal medya platformunda kaydı bulunduğu söylenebilir. Ayrıca oy verme kriterlerini karşılayan her bireyin, bir yerel yönetici seçme sürecine dahil olduğu söylenebilir. Bu durumda, Vatandaşın sosyal medya, internet, yerel mekanizmalar gibi çeşitli yöntemlerle sürece katılımının demokratik kültür üzerinde olumlu etki oluşturacağı söylenebilir.

Akademisyenlerin vatandaşları anayasa yapım sürecine aktör olarak dâhil ettiği görüşüne paralel olarak, ölçek geliştirme sürecine katılım gösteren daha geniş katılımcı kitlesinin vatandaş aktörünü işaret ettiğini söylemek mümkündür. Nicel araştırma kapsamında katılımcılara anayasa yapım sürecinde devletle birlikte hangi aktörü görmek istedikleri sorulduğunda, katılımcıların en çok vatandaşların ve STK'ların sürece katılımını tercih ettiği görülmüştür. Katılımcılar, anayasa yapım sürecinde devletten sonra

en geniş katılım hakkını vatandaşa tanımaktadır. Katılımcıların 80 kişisi (%33,1) vatandaşı devletten sonra anayasa yapım sürecinde görmek istemiştir ve bu oran STK'lerin oranından yüksektir.

Araştırma kapsamında devletten sonra süreçte en fazla görölmek istenen iki (2) aktörün STK ve vatandaşlar olması, toplumun tabanından gelen katılımın öncelmesi gerektiğine dair yaygın bir görüş olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, böyle bir sonuç siyasi partilere güvenin veya beklentinin daha düşük olduğunu da düşündürebilir. Bu veri, siyasal temsilin meşruiyeti ya da etkililiği hakkında dolaylı bir ipucu sunmaktadır. Nitekim görüşmeye katılan akademisyenler de siyasi meşruiyeti paydaşların sürece katılımı ile doğru orantılı görmüştür.

Araştırma kapsamında akademisyenlerle gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde öne çıkan bir diğer aktör, uzmanlar ve akademisyenler olmuştur. Akademisyenlerin gerçekleştirecekleri bilgilendirme toplantıları aracılığıyla mentörlük-rehberlik rolü üstlenmesi beklenmektedir. Bununla birlikte, akademisyenler kamuoyu oluşturma gücüne sahiptir. Toplum akademisyenler tarafından gerçekleştirilecek bilgilendirme toplantılarına veya TV programlarına daha fazla ilgi gösterecektir. Belli uzmanlıkları bulunan kişilerin toplum tarafından daha fazla kabul gören kişiler olması nedeniyle, akademisyenlerin öncülük ettiği bilgilendirme toplantıları, seminer, konferans, forum, panel gibi etkinlikler süreç üzerinde yönlendirici etkiye sahip olacaktır. Süreçteki aktörlerin rol ve sorumlulukları bu bakış açısından değerlendirilecek olursa, akademisyenlerin uzmanlık alanlarının ve bilgi birikimlerinin onlara toplumsal bir sorumluluk yüklediği söylenebilir.

Anayasa, hem içerik açısından, hem biçim açısından inşa edilen bir süreçtir. Anayasanın, içerik yönü şekillendirilirken, siyasal partilerin, STK'ların, vatandaşların devletle birlikte sürece dâhil olması beklenmektedir. Bununla birlikte, uzman ve akademisyenlerin de uzmanlıkları ölçüsünde sürece katılımı oldukça önemli görülmüştür. Tüm bunlara ek olarak, uzman ve akademisyenlerin anayasanın biçimsel yönünün şekillendirilmesinde teknik sorumluluk ve rolleri bulunmaktadır. Çünkü anayasa bir yönüyle teknik bir iştir. Bu nedenle anayasa yapım sürecinde akademisyenler de bir aktör olarak sınıflandırılmıştır ve bu aktörün teknik desteğine önem verilmiştir. Dünyadaki başka örnekleri bilen akademisyenlerin bilgi birikimi anayasa yapım sürecine bu yolla

yansıtılmalıdır. Akademisyenler toplumu yönlendirme gücüne sahip, iyi uygulama örneklerini bilme potansiyeli bulunan, teknik uzmanlık bilgisine sahip kişiler olması nedeniyle, sürecin önemli aktörlerinden biri olarak görülmüştür.

Bununla birlikte, ölçek formuna katılım gösteren daha geniş katılımcı kitlesi, anayasa yapım sürecinde uzman ve akademisyenlere vatandaş ve STK'lerden sonra yer vermiştir. Katılımcıların %22,3'ü (54 kişi) akademisyen-uzmanların anayasa yapım sürecinde devletle birlikte yer alması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun temel nedeni, görüşmeye katılan akademisyenlerin Anayasanın teknik boyutuna eğilirken, öğrenci, kamu, özel sektör katılımcılarının anayasanın içeriksel boyutuna odaklanması olarak açıklanabilir. Çeşitlenen katılımcı kitlesi, 1982 anayasasından gelen yaşanmışlıklarına dayanarak, anayasanın yalnız akademisyenler tarafından veya akademisyenler etkisinde yürütülen oligarşi bir süreç olmasına sıcak bakmamaktadır. Bu da anayasa yapım sürecinde akademisyenlerin, teknik konularda aranan aktörler olduğunu fakat devletten sonra sürecin egemen aktörlerinden biri olmaması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Görüşme sürecinde akademisyenlerin en az kod ürettiği aktör siyasal partiler olmuştur. Akademisyenler siyasal partilerin sürece katılımının iktidar veya muhalefet partisi olmaları nedeniyle, doğal olarak gerçekleşeceğini vurgulamışlardır. Öte yandan, daha geniş katılımcı kitlesine uygulanan ölçek formunda, devletle birlikte anayasa yapım sürecinde en az görülmek istenen aktör %14,9'la (36 kişi) siyasal partiler olmuştur. İnsanlar siyasal partileri devletle bağı olan bir aktör olarak değerlendirdiğinden, anayasa yapım sürecindeki müzakerelerde ayrıca bir aktör olarak düşünmemiş gibi görünmektedir. Nitekim görüşmeye katılan akademisyenler “devlet-iktidar-hükümet”, “yavru muhalefet-ana muhalefet” şeklindeki ifadeleriyle bu bakış açılarını ortaya koymuşlardır. Nitekim ölçek formuna katılım gösteren bireyler de siyasi partileri devletle birlikte süreçte görmek konusunda isteksiz davranmışlardır. Bunun temel nedeni ise siyasi partileri devlet aktörünün bir uzantısı olarak kabul etmeleri olabilir.

5.2. Anayasa Yapım Sürecinin Demokratik Değerlerle Uyumlu Hale Getirilmesi Üzerine Tartışma

Araştırma, anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolünü, kamu yönetiminin demokratik değerleri çerçevesinde, geniş olarak ele almıştır. Hem görüşmeye hem ölçek formuna katılım gösteren katılımcılar, anayasanın toplumun değişen değerlerine uyumlu hale getirilmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Çünkü çağa uyum sağlayamayan bir anayasa toplumun ihtiyaçlarına cevap vermekte zorlanacaktır. Çağımızın en yaygın değer sistemlerinden biri ise demokrasidir. Bu nedenle demokratik değerlerle uyum anayasa yapım sürecini güçlü kılacaktır. Nitekim bu çıkarımımızı destekler nitelikte, katılımcılar tarafından demokratik değerlerle uyum teması altında on yedi (17) kapsamlı kod oluşturulmuştur. Bu kodlarla; katılım ve temsil, şeffaflık ve hesap verebilirlik, farkındalık, kamuoyu ve iletişim, düşünce ve ifade özgürlüğü ile hukukun üstünlüğü, devletin tarafsız ve adil olması, eşitlik gibi demokratik değerler vurgulanmıştır.

Araştırma bulguları, anayasa yapım sürecinde toplumsal müzakerenin ve toplumsal uzlaşının büyük önem taşıdığını vurgulamaktadır. Halk toplantıları, vatandaş panelleri, yuvarlak masa toplantıları gibi çeşitli mekanizmalarla toplumsal müzakerelerin gerçekleştirilebileceği ve bu yolla toplumsal uzlaşının aranabileceği düşünülmektedir. Söz konusu yöntemler, katılımı sağlayan araçlar olarak da kabul görmektedir. Geniş katılım imkânı bulan toplumsal kesimler, taleplerini anayasa yapım sürecine dahil edebilecek, böylece farklılıklar süreçte temsil edilebilecektir. Farklılıkların temsili de demokratik değerlerle uyumu arttıran önemli bir unsur olarak katılımcılar tarafından kabul görmüştür.

TBMM’de gerçekleşen geleneksel temsil bir kenara, katılımcılar doğrudan katılım modellerine odaklanmışlardır. TBMM ve il-ilçe meclisleri benzeri yerel katılım modellerinin varlığı kabul edilmekle birlikte; halk toplantıları, vatandaş jürileri, vatandaş panelleri, özelleştirilmiş anayasa toplantıları, yuvarlak masa toplantıları gibi doğrudan ve yüz yüze katılım modellerine vurgu yapılmıştır. Ayrıca, E-Devlet, CİMER gibi devlet destekli sanal platformlar ile belediyelerin internet sayfalarında oluşturulacak katılım mekanizmalarıyla vatandaşın sürece katılımının kolaylaştırılması üzerinde durulmuştur.

Araştırmaya katılan katılımcılar, temsilin yalnız siyasal partiler ve TBMM ile yerel seçilmişler üzerinden sağlanmaması gerektiğini ifade etmiştir. Buna göre, STK'ler önemli bir temsil mekanizması olarak kabul görmektedir. Katılımcılar vatandaşların STK'ler aracılığıyla örgütlü katılımı gerçekleştirebileceği ve bu durumun temsili genişleteceği görüşünü ortaya koymaktadır. Öte yandan, vatandaş katılımı ve temsilin önemli bir yapılanması olarak görülen STK'lere, Kt7 gibi bazı katılımcılar mesafeli yaklaşmaktadır fakat bu mesafe genel eğilim üzerinde etki oluşturmamakta, STK'ler katılımın ve temsilin önemli bir aracı olarak görülmektedir.

Anayasa yapım sürecinde şeffaflığı sağlayabilecek mekanizmaların varlığının önem arz ettiği katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Sosyal medya kanalları, E-Devlet gibi kurumsal internet uygulamaları, bilgilendirme toplantıları ve ulaşılabilir raporlar şeffaflığı sağlayan önemli mekanizmalar olarak kabul görmektedir. Nitekim araştırmada yer alan katılımcılar bu mekanizmalara vurgu yapmışlardır. Görüşmeye katılan akademisyenlerin sorulara verdikleri cevaplar ışığında, şeffaflığı sağlayabilecek yöntem ve mekanizmalar şu şekilde sıralanabilir:

- Anayasa toplantı tutanaklarının, bu amaçla oluşturulmuş internet sayfalarında yayınlanması,
- Toplantıların Youtube gibi platformlarda canlı olarak izlenebilmesi veya bu amaçla canlı televizyon programlarının yapılması,
- Vatandaşların anayasa yapım sürecinde görev alan kurum ve kuruluşlara ve STK'lere bilgi sorabilmesi,
- Süreçle ilgili raporlara hem fiziksel, hem sanal ulaşılabilir olması.

Araştırma kapsamında ele alınan hesap verebilirlik ise, anayasa yapım sürecinin tamamlanması kapsamında değerlendirilmiştir ve hesap verebilirliğin anayasa yapımıyla oluşturulacak kurullarla mümkün olabileceği dile getirilmiştir. Şeffaflık hesap verebilirliğin teminatı olarak değerlendirilmiştir. Anayasa yapım sürecini hangi kurum, kuruluş ve kişiler tarafından yürütüldüğünün şeffaf biçimde bilinmesi, daha sonra yaşanabilecek sorunlarda, bu kurum ve kişileri hesap verebilir yapacaktır. Bu nedenle anayasa yapım sürecinde hesap verebilirlik, şeffaflıkla birlikte ele alınmış ve katılımcılar her iki konuyu birlikte demokratik değerlerle uyumun gerekçesi olarak görmüştür.

Anayasa yapım sürecinin öznesi her toplumda insandır. Birey ister seçilmiş temsilcileri, ister STK'lar, ister de bireysel olarak sürece katılsın, fikirlerinin güvenliğinden ve düşünce özgürlüğünden emin olabilmelidir. Bu nedenle hukukun üstünlüğü meselesine önem verilmelidir. Devlet vatandaşlarının düşünce ve ifade özgürlüğünü güvenceye alırsa ve devletin tarafsızlığı sağlanırsa süreç demokratik değerlerle uyumlu hale gelebilir. Burada hukukun üstünlüğünün şartı devletin tarafsız olmasına bağlanmıştır.

Araştırma kapsamında hem görüşmeye katılan akademisyenler, hem ölçek formuna katılım gösteren katılımcılar, hukukun üstünlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü konularına önem vermişlerdir. Bu kapsamda, anayasa yapım sürecine katılım gösteren aktörlerin fikirlerinden ötürü yargılanmayacakları, cezai bir soruşturmaya tabi tutulup özgürlüklerinden mahrum bırakılmayacakları gibi meseleler vurgulanmıştır. Öte yandan, görüşmeye katılan akademisyenler, tam bir ifade özgürlüğü ile kırmızı çizgi konuların, ifade özgürlüğüne girip-giremeyeceği hakkında itilaf teşkil eden fikirler ortaya koymuşlardır. Örneğin Kt5 ve Kt13, tam bir ifade özgürlüğünü ve kırmızı çizgilerin olmaması gerektiğini ifade ederken; Kt 3 ve Kt 7, kendi kaderini tayin etme (self determinasyon), etnik ve dilsel konuların milli egemenlik ilkesine aykırı olması ve bölücü fikirler olması gerekçesiyle gündeme dahi getirilemeyeceğini ifade etmiştir.

Anayasa yapım sürecinde iletişim en fazla dikkat edilmesi gereken meselelerden biri olarak ifade edilmiştir. Aktörler; devlet, STK, vatandaş, akademisyen ve uzmanlar, siyasal partiler olarak belirlense dahi, süreci demokratik değerlerle uyumlu hale getirecek temel değerlerden biri iletişimdir ve temel mekanizmalar ise iletişim kanallarıdır. Halk toplantıları, kamuoyunu bilgilendirici toplantılar. TV ve radyo yayınları, Youtube gibi popüler sosyal medya kanalları üzerinden yapılacak canlı yayınlar, iletişimi sağlayan önemli mekanizmalardır. Ayrıca CİMER gibi uygulamalar, yerel iletişim mekanizmaları kurulması, insanların kolay ulaşabileceği süreç takip merkezlerinin ve internet kanallarının oluşturulması da oldukça önemlidir. Bu mekanizmalar anayasa yapım sürecinde devlet, STK, akademisyen ve uzmanlar, siyasi partiler ve vatandaş arasındaki iletişimi güçlendirecektir.

Müzakere birden fazla farklı görüşün karşılaşmasıyla başlar. Bu noktada insanların serbest ve eşit katılım gösterebileceği tartışma ortamlarının oluşturulması oldukça önemlidir. Tıpkı şeffaflığın sağlanması ve iletişim kanallarının güçlendirilmesi gibi demokratik değerlerde vurgulandığı üzere; internet sayfaları, Youtube canlı yayınları, halk toplantıları, vatandaş jürileri, panel ve forumlar anayasanın tartışıldığı mekânlar olabilir. Şeffaflığı ve iletişimi güçlendiren bu demokratik değerlere ek olarak, günümüzde yaygın kullanılan sosyal medya platformları da tartışma ortamları arasında sayılabilir.

Tüm bu ortamlara vurgu yapan akademisyenler; sosyal medya ortamlarında gerçekleşen tartışmaları katılımın bir biçimi olarak görme konusunda itilafa düşmüşlerdir. Sosyal medyada açılan başlıklara atılan mesajların kamuoyu baskısı oluşturduğunu ifade eden katılımcılar, bu platformları anayasa yapım sürecini etkileyen mekanizma olarak görme eğilimdedir. Öte yandan, sosyal medyanın bazı zamanlar belli gruplar tarafından baskılandığını (domination) söyleyen katılımcılar, sosyal medyayı katılımın bir aracı, sağlıklı bir demokratikleşme yöntemi olarak görmemektedir. Bu noktada, üzerinde uzlaşılan tartışma ortamları; halk toplantıları, Youtube canlı yayınları, vatandaş jürileri, forum ve paneller olarak sıralanabilir.

Kamuoyu oluşturma sürecinde halkın bilgi düzeyinin yüksek olması oldukça önemlidir. Bu nedenle halk anayasa yapım süreci hakkında bilgilendirilmelidir. Böylece demokratik değerlerin anayasa yapım süreciyle uyumunu arttıracak olan kamuoyu oluşturma işlemi daha kolay olacaktır. Katılımcılar bu nedenle halkın bilgilendirilmesi ve kamuoyunu oluşturma konularını birlikte ele alarak, sürecin demokratik değerlerle uyumunun artacağını ifade etmiştir. Bu konu halkın bilinçlendirilmesiyle de ilişkilidir.

Anayasa yapım sürecinin en önemli öznesi halktır. Çünkü anayasadan ilgili toplumun tamamı etkilenmektedir. Sonuçta anayasa yapıldığı ülkenin tüm vatandaşlarını ve sınırlarında yaşayan toplulukları bağlayıcı niteliktedir. Bu noktada anayasa bilincine ve bilgisine sahip olmak oldukça önemlidir. Bu konuya vurgu yapan tüm katılımcılar, halkın, TV, radyo, sosyal medya gibi mekanizmalarla bilgilendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu konuda STK'lere ve seçilmiş yerel temsilcilere de büyük sorumluluk yüklenmiştir. STK'lerin ilgi alanına giren konularda halkı bilgilendirmesi ve yerel

yöneticilerin bölgesinde bulunan vatandaşlara bilgilendirici toplantılar, raporlar düzenlemesi beklenmektedir. Halkın anayasa bilgisi ve bilinci bu yolla arttırılabilir.

Anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolünü demokratik değerlerle uyum çerçevesinde değerlendiren katılımcılar, ölçek formuna verdikleri cevaplarla bu konudaki fikirlerinin nicel boyutunu ortaya koymuştur. Böylece sürecin demokratik değerlerle uyumunun derinlemesine incelenmesi mümkün olmuştur. Ölçek formunun veri analizleri yapıldığında bulgular göstermektedir ki, demokratik değerlerle uyum faktörü, devletin tarafsız ve adil davranarak, tartışma ortamları hazırlayarak, hukukun üstünlüğünü benimseyerek anayasa yapım sürecini güvenceye alma sorumluluğunu yerine getirebilir. Bu sorumluluk, hukukun üstünlüğünü ve ifade özgürlüğünü, adaletin sağlanmasını, tartışma ortamlarının oluşturulmasını desteklemektedir. Toplumun farklı kesimlerinin sürece katılım göstermesi, toplumsal müzakere ve uzlaş, farklılıkların katılımı ve temsili ile anayasa yapım sürecinin şeffaf ve hesap verebilir biçimde yürütülmesi demokratik değerleri güçlendirecektir. Bu da anayasa yapım sürecini demokratik değerlerle uyumlu hale getirecektir. Bu süreçte anayasanın meşruiyeti toplumsal uzlaş sağlanarak güçlendirilebilir. Bu da ancak farklı görüşleri bulunan toplumsal kesimlerin kapsayıcı ve katılımcı bir biçimde sürece dâhil edilmesi ile mümkün olabilir.

5.3. Devletin Müzakereci Rolünün Güçlendirilmesini Sağlayacak Yöntem ve Mekanizmalar Üzerine Tartışma

Anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolünün güçlendirilmesi de oldukça önemli bir konu olarak akademisyenler tarafından irdelenmiştir. Katılımcıların devleti sürecin temel aktörü olarak kabul ettiğini söylemiştik. Türkiye'nin yönetim kültürü devlete-iktidara-yasama/yürütme erkine ayrı bir anlam yüklemektedir. Bu anlam çerçevesinde akademisyenlerin çoğunluğu, anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolünün güçlendirilmesi gerektiği düşüncesiyle uyumlu kodlar oluşturmuştur. Bu eğilimin temelinde yatan düşünce, devletin kamu politikalarını belirleyen, tüm dış ve iç paydaşlarla ilişkileri yürüten, yönetici ve yönlendirici aktör olarak kabul görmesidir (Akçakaya, 2017;Duru, 2022). Yalnız Kt3, müzakereci rolün güçlendirilmemesi gerektiği konusunda görüşünü açık biçimde ifade etmiştir: *“Ama devlet müzakere etmesin, yani devlet müzakerenin taraflarından biri olmasın. Devlet bu süreçte*

kolaylaştırıcı olsun. Yani, devlet belli bir oranda taraf ama devletin asıl rolü gerekli bilgileri toplamak olacak. Süreci devlet hazırlar. Devlet müzakerenin alt yapısını oluşturur. Anayasa ile ilgili komisyonları devlet oluşturur. İşin mutfağında devlet var. Malzemeyi alan devlet, nelerin nasıl kullanılacağını gösteren devlet. Burada kast ettiğimiz şey, meşruluk zeminini oluşturacak şekilde sürecin hazırlanması...” (Kt3)

Katılımcının bu ifadesi dikkatle incelendiğinde, devleti anayasa yapım sürecinde bir aktör olmanın ötesinde, süreç hazırlayıcı bir mekanizma olarak anlamlandırdığı görülmektedir. Bu bakış açısı dahi devleti sürecin dışında bırakmamaktadır. Kalan katılımcılar, dâhil oldukları kodlar ve açıklamalarla, devleti müzakerenin bir tarafı olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca devlete yüklenen süreci başlatan aktör olma, veri güvenliğini sağlama, tarafsız olma, farklılıkları dengeli biçimde bir araya getirme gibi sorumluluklar müzakereci rolün güçlendirilmesiyle doğrudan ilişkilidir ve anayasa yapım sürecinin demokratik değerlerle uyumunu desteklemektedir.

Akademisyenler tarafından, devletin müzakereci rolünü güçlendiren bir durum, devletin karar payının sınırlandırılması olarak ifade edilmiştir. Bu bakış açısıyla bağlantılı olarak, ölçek formuna katılım gösteren katılımcılara göre devletin müzakereci karar payının sınırlandırılması devletin müzakereci rolünü güçlendirecektir. Diğer bir unsur, temsili sağlama ve katılımın teşviki hususlarıdır. Temsili sağlamak ve katılım demokratik değerlerle uyum temasında da vurgulanmıştır. Özellikle farklılıkların temsiline ve katılımına büyük önem verilmiştir. Hatta bir aktör olarak devletin rol ve sorumluluklarının tartışıldığı “aktörler” temasında da temsil ve farklılıkların süreçteki varlığı farklı gruplar arasında denge sağlamanın bir gerekçesi olarak yer almaktadır. Bu nedenle temsil ve katılım devletin müzakereci rolünü güçlendiren önemli bir unsur olarak kabul görmüştür.

Farklı grupların tartışma platformlarındaki, komisyonlardaki temsilini sağlamak ve onlarla iletişim kanallarını açmak; bunu yaparken kapsayıcı olmak devletin müzakereci rolünü güçlendirecektir. Türkiye gibi farklılıkları bulunan topluluklarda halkın taleplerine ve niteliklerine hassasiyet göstermek oldukça önemlidir. Türkiye etnik, dini, dilsel, kültürel çeşitliliği bulunan doksan (90) milyonluk bir kitle olarak dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip yönetimlerinden biridir. Bu nedenle devlet tarafından

farklılıklara gösterilen hassasiyet devletin kapsayıcılığını arttıracaktır. Devletten artan kapsayıcılığı onun müzakereci rolünü güçlendirecektir.

Anayasa yapım sürecinde şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması devletin müzakereci rolünü güçlendirecek bir diğer unsur olarak görülmektedir. Bu yaklaşım da süreci demokratik değerlerle uyumlu hale getirecek etkenlerle doğrudan ilişkili görünmektedir. Görüşmeye katılan akademisyenler şeffaflık ve hesap verebilirlik meselesini hem demokratik değerlerle uyum, hem müzakereci rolün güçlendirilmesi temasında ele almıştır. TV yayınları, internet sayfaları, sosyal medya canlı yayınları, kurumların panolarında veya halkın ortak kullanım alanlarında yapılacak duyurular, yayınlanacak raporlar şeffaflığı sağlayacak yöntemler olarak görülmektedir. Akademisyenler halkın anayasa yapım sürecinin her aşamasına ulaşımının mümkün olmasının şeffaflığı arttıracığını ifade etmiştir. Bu noktada bilgilendirme süreçleri ve verilerin ulaşılabilir olması oldukça önemli kabul edilmiştir. Burada en önemli rol ve sorumluluk yine devlete yüklenmiştir. Devlet şeffaflığı sağlayacak temel yapı olarak görülmüştür. Sürecin şeffaflığını sağlayan devletin sürecin demokratik değerlerle uyumunu arttırdığı gibi, müzakereci rolünü de güçlendireceği ortaya koyulan bulgular arasındadır.

Anayasa yapım sürecinde TV, internet, , telefon gibi teknolojik araçlardan faydalanılması devletin müzakereci rolünü güçlendirecek bir başka yöntem olarak görülmektedir. Sosyal medya platformlarının yaygın kullanımı, insanların internet ortamlarına daha hızlı ulaşabilmesi, dikkat çekici ve bilgilendirici yayınlar teknolojik araçların kullanımını gerektirmektedir. Bu da anayasa yapım sürecinin teknolojik araçlardan yararlanılarak yürütülmesini cazip kılmaktadır. Vatandaş sosyal medya platformlarındaki tartışma ortamlarına hem açık olarak, hem anonim biçimde katılım gösterme konusunda daha istekli görünmekte; canlı yayınlar Youtube ve TV kanallarının kendi internet sayfalarında anlık takip edilebilmektedir. Teknolojinin sağladığı bu ulaşılabilirlik, anayasa yapım sürecinin daha geniş kitlelere yayılımını kolaylaştırmakta, kapsayıcılığı arttırmaktadır. Bu da devletin müzakereci rolünü güçlendirmektedir.

Kamuoyu oluşturmak devletin müzakereci rolünü güçlendirecek başka bir unsur olarak görülmüştür. Katılımcılar kamuoyunun bilgilendirilmesiyle oluşacak bilincin,

devletle olan müzakere sürecini daha verimli kılacağını ve devletin anayasa yapım sürecindeki müzakereci rolünün güçlenmesine katkı sağlayacağını ifade etmiştir. Demokratik değerlerle uyum temasında vurgulandığı gibi TV programları, canlı yayınlar, kamuoyu oluşturma'nın önemli mekanizmaları şeklinde ifade edilmiştir.

Hukukun üstünlüğü ve düşünce ve ifade özgürlüğü kodları demokratik değerlerle uyum teması altında ele alınmış olmasıyla birlikte; devletin müzakereci rolünü güçlendirmesi beklenen veri güvenliğinin sağlanması süreciyle de bağlantılı görülmüştür. Anayasa yapım sürecine katılım gösteren vatandaşların, taleplerinin gizli tutulduğunu ve süreçteki kişisel bilgilerin gizliliğinin sağlanması, devletin müzakereci rolünü güçlendirecektir. Görüş ve taleplerinin gizli tutulduğundan emin olan vatandaşlar fikirlerini daha özgür biçimde dile getirebilecektir. Devletin bu sorumluluğunu yerine getirmesi, onun müzakereci rolünü güçlendirecektir.

Araştırmaya katılan akademisyenler, anayasa yapım sürecinde devlete güçlü bir müzakereci rol verilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu rolün güçlendirilmesini geniş bir perspektiften inceleyen akademisyenlerin görüşleri; devletin müzakereci rolünün payının sınırlandırılması (15), iletişim ve iletişim kanallarının varlığı (14), temsili sağlamak (12), teknolojik ortamdan faydalanma (12), erişilebilirlik/paylaşım (10) kodlarında yoğunlaşmıştır. Bu kodlar dikkatle incelendiğinde, katılımcıların demokratik değerlerle uyumlu kodlar oluşturduğu görülmektedir. Temsili sağlamak kodu, demokratik değerlerle müzakereci rolün güçlendirilmesi temasının ortak kodu olarak yoğun biçimde oluşturulmuştur. Bununla birlikte, demokratik değerlerle uyumu sağlamak için katılımın teşvik edilmesi kodu, müzakereci rolü güçlendirmek için kapsayıcı devlet kodunu besleyen bir kod gibi görünmektedir. Ayrıca şeffaflığın ve hesap verebilirliğin sağlanması da bir diğer ortak koddur. Kamuoyunun bilgilendirilmesi, kamuoyu oluşturma; Teknolojiden faydalanma, iletişim kanallarının açık tutulması; veri güvenliğinin sağlanması, hukukun üstünlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü konularıyla bağlantılı görünmektedir. Bu durum, akademisyenlerin anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolünün demokratik değerlerle bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırma kapsamında toplanan nicel sonuçlar, devletin müzakereci rolünün güçlendirilmesi ile demokratik değerler arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya

koymuştur. Müzakereci rolün güçlendirilmesi faktörü, demokratik değerlere dayanan bir sürecin yürütülmesiyle mümkün görünmektedir. Demokratik değerlerle uyum faktörü ile uyumlu biçimde, şeffaflık, katılım, iletişim, bilgi paylaşımı ve kapsayıcılık üzerinde duran bu faktör; kamuoyu oluşturma ve teknolojiden faydalanma konularına odaklanmıştır. Teknoloji, erişim ve iletişim kanalları aracılığıyla kamuoyu oluşturulmasını ve halkın bilgilendirilmesini önemseyen bu faktör, veri güvenliğinin sağlanması rolünü de devlete ykleemektedir. Devletin müzakereci rolünü güçlendiren dinamiklerden biri de müzakere sürecinde toplanan verilerin güvenliğini sağlamak olarak ifade edilmiştir. Veri güvenliğinin sağlanması hukukun üstünlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü değerlerini destekleyen bir görüş olarak değerlendirilebilir. Devletin müzakereci rolünün güçlendirilmesi hakkındaki örnek maddeler:

- "Diğital erişim ve paylaşım mekanizmalarının desteklenmesi devletin müzakereci rolünü güçlendirir." (,860)
- "Diğital kanallar aracılığıyla kamuoyu oluşturulması devletin müzakereci rolünü güçlendirecektir." (,769)
- "Devletle vatandaşlar arasındaki iletişim kanallarının açık tutulması devletin müzakereci rolünü güçlendirir. " (,651)

5.4. Anayasa Yapım Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler

- Devlete ve siyasal parti, STK, vatandaş ile uzman ve akademisyenlere çeşitli roller yükleyen akademisyenler, konuyu Türkiye özelinde değerlendirirken, süreçte çeşitli güçlükler olduğunu dile getirmiştir. Bu sorunlar kısaca şöyle sıralanmaktadır:
- Katılım sorunu: Uzun süren anayasa yapım süreçleri demokratik katılımı zorlaştırabilir.
- Meşruiyet tartışması: Toplumsal uzlaşının olmadığı müzakereci bir anayasanın meşruiyeti tartışmalıdır.
- Sosyal sorunlar: Farklı grupların taleplerinin dikkate alınmaması şiddet, ilgisizlik gibi toplumsal sorunlara neden olabilir. Öte yandan, toplumun her kesiminin sürece dâhil olamaması nedeniyle sosyal dışlanma gibi problemler ortaya çıkabilir ve bu da süreci zorlaştıran bir güçlük olarak görülmektedir.

- İdeolojik sorunlar: İktidarın ideolojik yaklaşımı öteki grupların taleplerinin süreçte yer almasını zorlaştıracaktır. Bununla birlikte, ideolojik çeşitliliğin bulunduğu toplumlarda toplumsal uzlaşa sağlamak güç görünmektedir.
- Halk faktörü: Halkta ideal bir anayasa oluşamayacağı fikri bulunması süreci güçleştirmektedir. Ayrıca halkın bilgi eksikliği müzakereci anayasa yapım sürecini zorlaştırmaktadır.
- Taleplerin değerlendirilmesi sorunu: Geniş toplumlarda her talep anayasada yer bulamayabilir ve bu marjinal isteklerin sürecin dışında kalmasına neden olabilir.
- Kırmızıçizgiler: Anayasa yapım sürecinde kırmızıçizgilerin olması süreci zorlaştırmaktadır.
- Kavram karmaşası: Siyasi iktidar ve devletin anlam karmaşası sürecin adil olmasına ve tarafsızlığına zarar vermektedir. Diğer bir deyişle, Devletin müzakere sürecinde taraf olması tartışmalı bir durumdur.

Araştırma kapsamında, akademisyenler tarafından oluşturulan kodların alıntıları dikkatle incelendiğinde, bu kodların süreçte karşılaşılmaması beklenen güçlükleri demokratik değerlerle uyum ile çözmeye odaklandığı görülmektedir. Özellikle şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması (15), toplumsal müzakere (14), toplumsal uzlaşa (14), temsili sağlamak (12), katılımın teşviki (11), farklılıkların kabul edilmesi (10), taleplerin dikkate alınması (9) kodları üzerinden demokratik değerlerin süreç için önemi yoğun olarak vurgulanmıştır. Nitekim ölçek formuna katılım gösteren katılımcılar da bu değerleri vurgulayan maddeleri daha fazla tercih etmişlerdir. Bazı örnek maddeler aşağıda verilmiştir:

- "Devletin tarafsız olması ve paydaşlara eşit davranması demokratik değerlerle uyumu destekleyecektir." (,823)
- "Toplumun tüm kesimlerinin sürece katılım sağlaması süreci demokratik değerlerle uyumlu hale getirecektir." (,824)
- "Farklı ideolojik grupların talepleri demokratik bir süreçte ele alınmalıdır. " (,653)
- "Kapsayıcılığın sağlanamaması, sosyal dışlanma veya ilgisizlik gibi toplumsal sorunlara yol açabilir. " (,560)

Araştırmanın nicel kısmında yer alan daha geniş katılımcı kitlesi, anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rol üstlenmesinin ortaya çıkarabileceği sorunlara daha az önem vermiştir. Süreçte karşılaşılan güçlükler faktörü, anayasa yapım sürecinde devletin bir aktör olarak değerlendirilmesinin ve Türkiye gibi ülkelerde toplumsal çeşitliliğin bulunmasının bazı güçlükler neden olabileceğini ortaya koymuştur. Nüfus miktarı büyük topluluklarda tüm taleplerin karşılanmasının güç olduğu vurgulanmıştır. Marjinal grup talepleri, katılımın güçlüğü, farklılıkların talep olarak tam anlamıyla karşılanmasının neredeyse mümkün olmaması, uzun süren anayasa yapım sürecinin katılımı zorlaştırması süreçte en fazla karşılaşılan güçlükler olarak değerlendirilmiştir. Örnek maddeler:

- "Marjinal grupların taleplerinin nasıl değerlendirileceği sorunlu bir konudur." (,682)
- "Uzun süren anayasa yapım süreçleri, vatandaşların sürece katılımını zorlaştırabilir." (,726)

5.5. Bulguların Değerlendirilmesi

Geçmiş anayasa yapım süreçleri değerlendirildiğinde, Türkiye’de anayasa yapım süreçlerinde devletin genellikle tek taraflı ya da güçlü aktörlerle sınırlı bir iletişim içinde süreci yürüttüğü, dolayısıyla gerçek anlamda müzakereye dayalı bir anayasa yapım sürecinin henüz Türkiye’de deneyimlenmediği görülmüştür. Cumhuriyet tarihinin şahitlik ettiği üç (3) anayasa yapım sürecinde devlet, ya meclisteki aktörlerle süreci yürütmüş, ya da asker-elit oligarşi yapılarına süreci bırakmıştır. Örneğin, hala yürürlükte olan 1982 anayasası asker, akademisyen, hukukçular tarafından metinleştirilmiş, müzakereden uzak bir anayasadır. Bu durum, anayasanın meşruiyetinin toplumun geniş kesimleri tarafından tartışılmasına ve anayasa değişikliklerinde güvensizlik sorunlarına neden olmuştur.

Bu araştırma, Türkiye’nin tarihsel arka planının farkında olarak, yeni bir anayasa yapım sürecinin toplumsal uzlaşya dayanması gerektiğini ve devletin bu sürece müzakereci bir aktör olarak katılımının belirleyici bir rol oynayabileceğini savunmaktadır. Bu görüş, devlete önemli bir rol atfetmektedir. Nitekim araştırma bulguları katılımcıların, demokratik değerlere vurgu yaptığını ve devlete önemli görev ve sorumluluklar yüklediğini ortaya koymuştur. Katılımcılar müzakereci bir yöntemle yürütülecek anayasa yapım sürecinde, kamu yönetimini şekillendiren demokratik

değerlerin süreçle uyumuna önem vermiş; bu uyumun sağlanmasını müzakereci rolün güçlendirilmesine dayandırmıştır. Bununla birlikte katılımcılar, devleti müzakere sürecinin başlatıcısı, ortam hazırlayıcı, süreç yürüten temel aktör olarak görmüştür ve bu anlamda, devlete sürecin sorumluluğunu yüklemiştir.

Günümüzde dünyanın geri kalanı gibi Türkiye’de, kamu yönetimine egemen olan katılım, temsil, uzlaş, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi demokratik değerlerin yönetim ve karar alma süreçlerinde etkin olabilmesi için çaba göstermektedir. Bu çerçevede, devletin müzakereci rolünün anlamı; salt bir arabulucu ya da hakem gibi davranmak şeklinde görülmemelidir. Burada müzakereci rol üstlenen devlet; farklılıkları tanıyan, toplumsal çeşitliliği sürece yansıtan, toplumsal talepler arasında denge kuran ve bunları hukukun üstünlüğü şemsiyesi altında anayasal düzlemde temsil eden bir pozisyonu ifade etmelidir. Buna ek olarak, devletin eskiyi sorgulayarak; kendi konumunu yeniden tanımlaması, otoriteyi paylaşmaya açık olması ve meşruiyetini halkla kurduğu ilişkiden türetmesi onun dönüşümünü sağlamıştır. Devletin müzakereci bir role bürünmesi meselesi de onun bu değişimiyle ilişkili görülmelidir. Konu Türkiye örneği üzerinden değerlendirildiği takdirde, devletin bu role hazır olup olmadığı sorusu akademik tartışmalarda önemli bir yer tutmaktadır.

Bu araştırmada öne çıkan bir diğer anlamlı vurgu ise, müzakere sürecinin yalnızca sonuç odaklı değil, süreç odaklı olarak kurgulanması gerektiği fikridir. Bu bakış açısı, sürecin kendisinin bir demokratik okul işlevi görebileceği, toplumun farklı kesimlerini birbirini anlamaya teşvik edebileceği ve anayasanın yalnızca bir hukuki metin olmanın ötesinde, bir toplumsal sözleşme olarak şekillenmesine zemin hazırlayabileceği görüşünü desteklemektedir. Tüm bu bulgular anayasa yapım süreci hakkında çeşitli politika önerilerinin oluşmasına kaynaklık etmiştir.

5.6. Araştırmanın Önerileri

Araştırma bulguları doğrultusunda, Türkiye’de yeni bir anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rol üstlenebilmesi ve bu rolü kamu yönetiminin demokratik değerleriyle birlikte yürütebilmesi için bazı politikalar yürütmesi gerekmektedir. Bu araştırma kapsamında geliştirilen politika önerileri şu şekilde sıralanabilir:

5.6.1. Kurumsal Yapıların Güçlendirilmesi

En büyük temel kurum olan devletin sürecin güvenliğini sağlama sorumluluğunu yerine getirebilmesi gerekçesiyle, bu yöndeki kurumsal yapısı güçlendirilmelidir. Vatandaşlar sürece katılımlarının ve taleplerinin gizli tutulacağı konusunda şüpheye düşmemelidir. Bu güvenlik, E-Devlet üzerinde çeşitli şifre güvenlik yöntemleriyle gerçekleştirilebilir. Vatandaşların taleplerinin kimlik bilgileri alınmadan toplanması da ayrı bir güvenlik sağlama yöntemi olarak tercih edilebilir. Verilerin güvenliği hukuki olarak da güvence altına alınmalı. Ayrıca, süreçteki iletişim kanalları ve bilgilendirme araçları, verilerin toplanması süreçleri dikkate alınarak, devletin kurumsal yapısı güçlendirilmelidir.

Yerel yönetimler ve STK'ler gibi geniş etki alanına sahip kurumsal yapılara kaynak ayrılmalıdır. Bu yapılar, halka merkezi yönetimden daha yakın birimlerdir ve doğrudan katılımın araçları ve mekânları olma potansiyeli taşımaktadır. Halk anayasayla ilgili düşünce ve taleplerini buradaki temsilcilere daha hızlı iletebilir. Yerel yönetimlerin organize ettiği tartışmalara, oturumlara, panel ve bilgilendirme toplantılarına katılabilir. STK'ler anayasanın içeriği hakkında halka bilgilendirme yapabilir, anayasa bilincini arttıracak etkinlikler düzenleyebilir. Tüm bunların gerçekleşmesi sürecinde, yerel yönetimlerin ve STK'lerin maddi yeterliliklerinin sağlanması oldukça önemlidir.

5.6.2. Müzakere Birimlerinin Oluşturulması

Devlet, anayasa yapım sürecinde arabuluculuk ve kolaylaştırıcılık işlevlerini yerine getirebilecek, müzakere süreçlerinde ve anayasa alanında uzmanlaşmış, bağımsız ve kapsayıcı bir müzakere birimi oluşturmalıdır. Temsil çeşitliliğine ve kapsayıcılığına özen göstererek oluşturulan söz konusu birim, farklı toplumsal aktörlerle temas kurmalı, süreci şeffaf biçimde yürütmeli ve tarafsız kalmalıdır. Anayasa yapım sürecinde oluşturulacak böyle bir birimin (komisyon), TBMM'deki vekillerle sınırlı kalmaması gereklidir. Daha geniş bir katılımcı çeşitliliğine sahip, toplumun farklı tabakalarından gelmiş, kültürel, dilsel, dinsel farklılıkları bulunan, kapsayıcı bir komisyon oluşturulmalıdır. Oluşturulan komisyon, anayasa platformları, yurttaş meclisleri, dijital katılım araçları ve uzman komisyonları ile bütünleşmiş biçimde çalışmalıdır. Bu

entegrasyon sürecinde teknolojiden faydalanılarak, vatandaşlarla güçlü iletişim kanalları oluşturulmalıdır.

5.6.3. Katılım Mekanizmalarının Kurumsallaştırılması

Toplumun farklı kesimlerinin temsil edilmesini sağlayacak, katılım imkânı verebilecek, düşünce ve ifade özgürlüğünü güvence altına alan yasal düzenlemeler ve kurumsal mekanizmalar geliştirilmelidir. Sadece anayasa yapım sürecine hitap eden düşünce ve ifade özgürlüğü yasaları çıkarılabilir. Vatandaşların kimliklerini gizleyerek taleplerini iletebilecekleri, uçtan uca şifreli mobil uygulamalar hayata geçirilebilir.

Özellikle kadınların, gençlerin, etnik ve dini grupların, dezavantajlı bireylerin sürece aktif olarak katılabilmeleri için kota, davet ve açık çağrı gibi yöntemler benimsenmelidir. Dezavantajlı bireylerin, dezavantajlarına uygun platformları kullanarak anayasa yapım sürecine dahil olması sağlanabilir. Örneğin, görme yönünden dezavantaja sahip bireylerin anayasa yapım süreciyle alakalı raporlara sesli ulaşimleri sağlanabilir. Ülkemizde hala okuma yazma bilmeyen vatandaşlar bulunmaktadır. Bu vatandaşların süreç hakkında bilgilenmesini sağlayacak çağrılar yapılabilir, toplantılar düzenlenebilir.

Kamuoyunun resmi kanallar üzerinden düzenli olarak bilgilendirilmesi ve görüşlerinin alınması; sürecin meşruiyetini arttıracaktır. TV programları, internet canlı yayınları, radyo programları, gazete ve dergiler, yerel ve merkezi yönetimlerin resmi internet sayfaları, kamuoyunun bilgilendirilmesi için kullanılabilir. Ayrıca kurumlar mesai yaptıkları kurumlarında, anayasa süreci bilgilendirme birimleri kurabilirler. Böylece halk, yüz yüze taleplerini iletebilecek, süreç hakkında bilgi alabilecektir.

5.6.4. Akademik Bilgi ve Uzmanlıktan Sistematiik Yararlanılması

Anayasa yapım sürecinde akademisyenlerin yadsınamaz bir rolü bulunmaktadır. Bu sonuca, geçmiş anayasa deneyimlerimize de bakarak ulaşabiliriz. Akademisyenlerin anayasa yapım sürecine, teknik anlamda katkı sunmalarının ötesinde, kişisel görüşlerini bildirerek katkı sunmaları da beklenmelidir. Akademisyenlerin, anayasa yapım sürecine kurumsal katkı sunabilecekleri platformlar oluşturulması da oldukça önemlidir. Kamuoyu

bilgilendirme toplantıları, forum, panel, seminer gibi akademik boyutlu etkinlikler, bilimsel raporlar, karşılaştırmalı anayasa analizleri, sosyolojik araştırmalar ve veri temelli değerlendirmeler sürece bütünleşmiş edilmelidir. Akademisyenler, uzmanlık alanlarına göre inşa edilen anayasanın maddelerinin geliştirilmesine katkı sunmalıdır. Örneğin, çevreyle ilgili bir konuda, çevre üzerine çalışmalar yürüten akademisyenlerden görüş alınabilir. Çocuk ve aileyle ilgili bir konuda, bu alanda çalışmalar yürüten veya yürütmüş akademisyenlerden destek alınabilir.

5.6.5. Güven İnşasına Yönelik Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Uygulamaları

Devletin süreci yöneten aktörleri, alınan kararların gerekçelerini kamuoyuyla açık biçimde paylaşmalı, müzakere aşamalarını belgelemeli ve sürece ilişkin değerlendirmeleri kamuoyuna sunmalıdır. Bu çerçevede, periyodik kamu raporları, canlı yayınlanan toplantılar, tutanakların erişime açılması gibi yöntemlerle süreç şeffaf bir hale getirilmelidir. Süreci yürüten merkezi, yerel veya halk tarafından tercih edilmiş aktörler; devlet mekanizmaları, internet veya yerel başvuru mekanizmalarıyla hesap verebilir olmalıdır. Çünkü şeffaflığın sağlanması ve süreci yürüten aktörlerin hesap verebilir olması sürece güveni arttıracaktır.

5.6.6. Teknolojiden Faydalanma

Süreci yürüten aktörlerin geniş bir kitleye ulaşabilmesinin yolu teknoloji kullanımından geçmektedir. Anayasa yapım sürecinde internet sayfaları (blok) kurarak, Youtube yayınları yaparak, Prime Time yayınları aracılığıyla radyo ve televizyonu etkin kullanarak vatandaşlar bilgilendirilebilir. Ayrıca E-Devlet, CİMER, belediyelerin internet sayfaları gibi kamu kurumlarından geri dönüşler alınarak talep ve görüşler toplanabilir. Buna ek olarak; popüler sosyal medya platformlarından tartışmaların yapıldığı, görüşlerin toplandığı teknolojik alanlar oluşturulabilir. Canlı yayın toplantıları, hashtag gibi ortak sanal mekânlardan yararlanılabilir. Bunun dışında, devlet tarafından oluşturulan bir sosyal medya platformu yalnız anayasa yapım süreciyle ilgili vatandaşları bilgilendirebilir, tartışma ortamı imkânı sağlayabilir ve görüşler bu platformda toplanabilir.

5.6.7. Uluslararası Deneyimlerden Yararlanma ve Bağımsız Gözlem

Anayasa yapım sürecinde iyi uygulama örneklerinden yararlanılabilir. Uluslararası kuruluşlarla iş birlikleri kurulabilir. Akademik ağların ve anayasa deneyimi olan ülkelerin görüşleri alınabilir, deneyimlerinden faydalanılabilir. Farklı yönetimlerin anayasa yapım süreçleri karşılaştırmalı bir bakış açısıyla değerlendirilebilir. Farklı uygulama örneklerinin başarıları ve başarısızlıkları Türkiye'nin anayasa yapım sürecine katkı sunacaktır.

Yukarıda sıralanan yedi (7) politika önerisi, anayasanın teknik yapısını şekillendirirken, demokratik değerleri derinleştirmeyi de amaçlamaktadır. Anayasa bir boyutuyla teknik bir iştir fakat bu öneriler araştırmanın özüne uygun olarak, anayasanın teknik boyutundan ziyade, yapılış biçimine odaklanmaktadır. Oysa anayasanın yapılış biçimi kadar bilimsel boyutu da önemlidir ve anayasanın bilimsel boyutu onun alan yazına teorik ve pratik katkısını ortaya koymaktadır. Öte yandan, araştırmanın daha geniş anlamlı ve geleceğe attığı önerileri de bulunmaktadır. Bu öneriler, araştırmanın bilimsel anlamdaki teorik ve pratik katkılarıyla ilişkilidir.

Araştırma, devletin anayasa yapım sürecindeki müzakereci rolünü hem kuramsal hem de deneye dayalı düzeyde inceleyerek kamu yönetimi, siyaset bilimi, siyasal iletişim ve anayasa hukuku alan yazınına özgün katkılar sunmaktadır. Ayrıca bu araştırma, karar alıcı yapılar, uygulayıcı mekanizmalar ve anayasa süreçlerinde aktif rol alan tüm aktörler için pratik değeri olan bulgular ortaya koymuştur. Bu nedenle çalışma, anayasa yapım süreci başta olmak üzere, kamu politikası süreçlerinin yürütülmesi üzerine bir model ortaya koyması nedeniyle önem arz etmektedir.

5.7. Akademik Katkılar

Bu araştırma müzakereci demokrasi kavramına derinlik kazandırmıştır. Bu kavramın çeşitli disiplinlerde kuramsal bir boyut olarak ele alınmasının önünü açmıştır. Siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında gerçekleştirilecek teorik ve uygulamalı çalışmalara temel oluşturabilecek kavramları ortaya koyması açısından önemli bir çalışmadır. Devletin müzakereci rolü üzerine ortaya koyduğu kavramsal haritalama,

teorik ve uygulamalı alanlarda rehber görevi görmesi açısından akademik değer taşımaktadır.

Araştırma, “devletin müzakereci rolü” kavramını Türkiye bağlamında, anayasa yapım süreci üzerinden tartışmaya açmıştır. Anayasa yapım sürecinin yalnız belirli gruplar veya organizasyonlar tarafından yapılan teknik bir metin oluşturma süreci değil, özünde bir demokratikleşme süreci olduğu ortaya koyulmuştur. Anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolünü bu yönüyle analiz eden alan yazın, başta kamu yönetimi olmak üzere, disiplinler arası bir katkı sağlamaktadır. Bu katkı kapsamında, araştırma verileri, müzakereci demokrasi, müzakereci yöntem, devletin müzakereci rolü, kamu yönetiminin demokratik değerleri üzerine yapılacak gelecek çalışmalara kaynak oluşturma potansiyeline sahiptir.

5.7.1. Devletin Müzakereci Rolüne Yönelik Analitik Bir Çerçeve Sunma

Bu araştırmada devlet soyut anlamı dışında ele alınmıştır. Yürütme, yasama-yürütme, yasama-yürütme-yargı, iktidar gibi anlamlara gelen devlet, yalnız düzenleyici veya yasa koyucu olarak görülmemiştir. Devlet, kolaylaştırıcı ve taraflar arasında denge kuran; hukuka bağlı, tarafsız ve kapsayıcı bir aktör olarak idealize edilmiştir. Bu araştırma, Devletin bu özellikleri taşıma yönündeki kapasitesini sistematik bir biçimde ele almıştır. Ortaya koyulan analitik çerçeve, özellikle kamu yönetimi teorilerinde “devletin dönüşen rolleri” tartışmalarına özgün bir açılım sunmuştur. Bu tartışmalar ışığında, devlet üzerine yapılacak akademik çalışmalar, devletin rolü, devletin anlamı, devletin somut ve soyut boyutu üzerine teorik ve pratik çalışmalar yürütülebilir. Kürek çeken devletten hizmet eden devlete, yaşanan rol değişimi, yapay zekânın devlet yönetimlerinde etkili bir araç olmasıyla yeni bir anlam kazanmıştır. Bu nedenle, yapay zekânın devletin rolü üzerindeki etkisi incelenmeye muhtaç bir konudur.

5.7.2. Kuramsal Boyut

Araştırma, müzakereci yöntem, kamu yönetiminin demokratik değerleri, devletin kamu yönetimindeki rolü ve anayasa yapım süreçlerini bir arada değerlendirerek “devletin müzakereci rolü” meselesini kuramsal bir bakış açısıyla değerlendirmektedir.

Uluslararası ilişkiler, işletme ve hukuk gibi disiplinlerde yer bulan müzakereci yöntem modeli ve siyaset biliminde yer alan müzakereci demokrasi kuramı, bu çalışma ile kamu yönetimi disiplinine de kuramsal boyutta kazandırılmıştır. Ayrıca anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rol üstlenmesi ve müzakereci rolün güçlendirilmesine yönelik bulgular siyasal iletişim alanına da kuramsal katkı sunmuştur. Bu da araştırmanın kamu yönetimi, siyaset bilimi, siyasal iletişim ve anayasa hukuku alanlarına kuramsal katkı sunan çok boyutlu bir çalışma olduğunu göstermektedir.

5.8. Araştırmanın Pratik Katkıları

Son elli (50) yıldır kamu yönetimindeki çeşitli uygulamalarda da kullanılan müzakereci yöntemin, gelecekte yürütülecek kamu yönetimi uygulamalarına pratik katkılar sunduğunu söyleyebiliriz. Gelecek uygulamalara yönelik olarak; politika geliştirici mekanizmalar için stratejik rehberlik, toplumsal yapıların sürece dâhil olma kapasitesinin artırılması, Türkiye özelinde bu modelin uygulanabilirlik analizi hakkında ortaya koyulan önerilerin anayasa yapım sürecine katkı sunması beklenmektedir. Araştırma bulguları, müzakereci yöntemle yürütülmesi planlanan her uygulamaya rehberlik edecek pratik katkılar içermektedir. Örneğin, Güncel olarak tartışılan ve “demokratikleşme süreci”, “barış süreci”, “çözüm süreci”, “terörsüz Türkiye” gibi isimlerle adlandırılan DEM Parti ve öteki siyasal partilerin dahil olduğu politik süreç incelenirken, bu çalışmadan yararlanılabilir. Nitekim “açılım” veya “süreç” olarak özetleyebileceğimiz söz konusu süreç, incelenmeye değer görünmektedir.

Araştırmanın pratik katkıları sınırları aşarak, başka yönetimlerin politika yapım süreçleri ve anayasa yapım süreçleri üzerinde etkili olabilecek niteliktedir. Örneğin, Yeniden şekillenen Suriye’de, demokratikleşme sürecinde farklı paydaşların temsiline yapılan vurgu, bu çalışmanın temel çıkış noktalarından birini oluşturmaktadır. Böylece, Suriye’nin yeniden inşa ve demokratikleşme sürecinde, yeni bir anayasa arayışının varlığı, bu alandaki çalışmaları değerli kılmaktadır.

Çalışmanın bir diğer pratik katkısı, Türkiye’de yürütülen toplu sözleşme süreçlerinin incelenmesi üzerinden kendisini göstermektedir. Ülkemizde işçi tarafını temsil eden sendika ve işveren tarafını temsil eden devlet-özel kuruluşların arasında

geçen sosyal ve ekonomik hak müzakereleri, ayrı bir inceleme konusudur. Araştırma bu noktada, sunduğu müzakere yöntemleriyle, müzakere sürecinin yürütülmesi üzerine yapılacak çalışmalara katkı sunmaktadır.

5.8.1. Politika Geliştiriciler İçin Stratejik Rehberlik

Araştırma bulguları, anayasa yapım sürecinde görev alacak yöneticilere, kamu ve sivil toplum temsilcilerine, siyasal aktörlere ve uzmanlara müzakere sürecinin nasıl kurgulanması gerektiğine dair somut yönlendirmeler sunmaktadır. Katılım, temsil, kapsayıcılık, uzmanlık ve şeffaflık gibi ilkeler çerçevesinde sürecin nasıl inşa edileceğine ilişkin örnekler ortaya koyulmuştur. Bu kapsamda, yerel yönetimler, bakanlıklar, üniversiteler gibi çeşitli özerk kuruluşlar tarafından gerçekleştirilecek hizmetler ve belirlenecek kamu politikaları incelenirken, katılım, kapsayıcılık, şeffaflık ve uzmanlık ilkelerinin dikkate alınmasına önem verilmelidir. Örneğin, Bir üniversite kampüsünün ihtiyaçları belirlenirken, kampüsü kullanan öğrencilerin, akademisyenlerin ve personelin görüşlerinin toplanması üzerine gerçekleştirilecek bir çalışmada, bu çalışmanın bulguları rehberlik edecektir.

5.8.2. Toplumsal Aktörlerin Sürece Dâhil Olma Kapasitelerinin Artırılması

Araştırma, STK'ler, ana-yavru muhalefet partileri, akademik kişi ve kurumlar ile vatandaşların anayasa yapım sürecine aktif katılımının anlamı ve gerekliliğine dair farkındalık oluşturma hedefini gerçekleştirmiştir. Kamu spotları, sosyal medya platformları, devlet teşvikli iletişim ve bilgilendirme uygulamaları, internet sayfaları, yerel kurumların açık toplantıları şeklindeki bilgilendirme ve bilinçlendirme pratikleri toplumun sürece dâhil olma kapasitesini arttırmaktadır. Bu pratikler, sadece karar verici kesimlere değil, karar süreçlerinin etrafındaki geniş aktör havuzuna da katkı sunmaktadır.

5.8.3. Türkiye Özelinde Uygulanabilirlik Analizi

Çalışma, Türkiye'de yapılması muhtemel yeni bir anayasa sürecine dair tarihsel, kültürel, sosyal ve yönetsel bağlamı dikkate alarak müzakereci bir modelin ne ölçüde uygulanabilir olduğunu sorgulamaktadır. Türkiye'nin kendisine özgü dilsel, dinsel, sosyal

ve kültürel farklılıklarının bilinciyle hareket eden çalışma, araştırma bulgularını değerlendirirken söz konusu bilinci göz ardı etmemek için çaba göstermiştir. Katılımcılar, Türkiye'nin kendisine özgü yapısı üzerinden değerlendirdiği devlet yapısı, çeşitlilik ve tarihsel birikim özelliklerini anayasa yapım sürecinin müzakereci yöntemle yürütülmesi idealiyle birlikte değerlendirmiştir. Bu da anayasa yapım sürecinde devletin müzakereci rolünün Türkiye düşünülerek değerlendirilmesi konusunda yapılacak teorik çalışmalara ve pratik uygulamalara katkı sunmaktadır.

Bu araştırma, devletin anayasa yapım sürecindeki müzakereci rolüne dair önemli bulgular sunmaktadır. Bu bulgular gelecek çalışmalara yönelik kaynak olarak kabul edilebilir. Konuya dair daha kapsamlı ve farklı boyutlarıyla ele alınması gereken alanların varlığından da söz etmek yerinde olacaktır. Çünkü müzakereci yöntem ve anayasa yapım süreçleri müstakil olarak da değerlendirilebilecek iki kapsamlı alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha geniş bir alanı içerisine alan bu araştırma önerileri şu şekilde sıralanabilir:

5.8.4. Disiplinler Arası Araştırmalara Kaynak Olma

Bu araştırma, siyaset bilimi, yönetim bilimi, hukuk gibi farklı disiplinlerdeki konulara kaynaklık edebilir. Örneğin, kanun uygulayıcısı hukukçuların çeşitli kurulları nasıl oluşturacağına dair teorik çalışmalar yürütülebilir. Sendikaların toplu sözleşme süreçleri siyaset bilimi teorileri ve müzakereci yöntemle çalışılabilir. Bununla birlikte müzakereci yöntem siyasal iletişimin önemli bir konusudur. Her dönemde önemli bir araştırma konusu olan siyasal iletişimin müzakereci yöntemle yürütülmesini ele alan çalışmalara kaynak oluşturabilir. Örneğin, toplu sözleşme süreçlerinde devlet ile sendikalar ve işveren arasındaki diyalog, devletin hakemlik rolü üzerinden değerlendirilebilir.

5.8.5. Kurumsal Araştırmalar

Yüksek Öğretim Kurumu, Hâkimler Savcılar Kurulu, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu gibi çeşitli kurumların inşasında siyasal iletişimi önceleyen süreçlerin çalışılmasında, araştırmanın ortaya koyduğu kuramsal çerçeveden yararlanılabilir.

Ayrıca, müzakereyle yürütölme ihtimali olan her çalışmaya kuramsal katkı sunan bu araştırma, alan yazında, Kürt-Türk etnik çatışmalarının, Alevi-Sünni dini çatışmalarının, ekonomik gelir temelli çatışmaların kuramsal alt yapısını oluşturabilecek önemli bir yere sahiptir.

5.8.6. Farklı Ülkelerle Karşılaştırmalı Analizler

Türkiye özelinde gerçekleştirilen bu çalışma, benzer süreçleri farklı tarihsel, siyasal ve kültürel bağlamlarda inceleyen karşılaştırmalı araştırmalarla zenginleştirilebilir. Çalışmada yer alan çeşitli müzakere tiplerine, Güney Afrika, Tunus, İzlanda, Şili gibi örnekler eklenebilir. Bu ülkelerde yürütölen anayasa yapım süreçleri birbirleriyle karşılaştırılabilir. Böylece müzakereci anayasa yapım modellerinin evrensel ve yerel dinamikleri daha net ortaya koyulabilir.

Sınır komşumuz Suriye’de bir demokratikleşme süreci vuku bulmaktadır. Bu çerçevede, Suriye’nin yeni anayasa arayışı, kurumsal demokratikleşmesi, yönetim süreçleri incelenebilir. Bu inceleme, araştırmanın da vurgularından biri olan “farklı toplumsal kesimler” üzerinden yürütölebilir. Arap, Kürt etnik gruplar, Alevi, Sünni dini gruplar, Asker, halk varlığı, yönetici, yönetilen dinamiğı üzerine çeşitli teorik ve pratik araştırmalar yapılabilir.

5.8.7. Devletin Müzakereci Rolünün Alt Aktörler ve Sosyal Gruplar Üzerindeki Etkisi

Devletin müzakereci rolünün, farklılıkları bulunan toplumsal kesimler, azınlık gruplar ve STK’ler üzerindeki etkisi derinlemesine incelenebilir. Güncel olarak yürütölen “demokratik açılım”-“yeni çözüm”-“demokratikleşme süreci” isimlerinin verildiğı süreç farklılıkların müzakereci bir yaklaşımla ele alındığını gösteren önemli bir örnek olarak görölebilir. DEM Parti ile öteki siyasi partiler arasında yürütölen süreç, bir müzakereyi ifade etmesi nedeniyle bu çalışmanın verilerinden yararlanılarak incelenebilir. Süreçte devletin müzakereci rolü ve devlete yüklenen sorumluluklar tartışılabilir, Kürtlerin söz konusu müzakere sürecine katılımı ve temsilini sağlayacak mekanizmaları etkin kullanımı üzerine çalışmalar yapılabilir, taleplerin dile getirilebileceğı yöntemler

geliştirilebilir, düşünce ve ifade özgürlüğü üzerine görüşler ortaya koyulabilir. Bununla birlikte STK'lerin kendilerini ilgilendiren konular hakkındaki katılım düzeylerini geliştirecek çalışmalar yapılabilir. STK'lere kaynak ayırmanın avantajları ve dezavantajları üzerine tartışmalar gerçekleştirilebilir, STK'lerin politika yapım süreçlerindeki etkinliği ele alınabilir. Böylece müzakere süreçlerine katılım gösteren aktörler, temsil mekanizmaları, farklı grupların sürece dâhil edilmesiyle sağlanabilecek kapsayıcılık gibi demokratik ilkeler gerçekleştirilebilecektir. Bu da katılım, temsil ve kapsayıcılık sorunlarının saha gerçekliğinin anlaşılmasını kolaylaştırabilir.

5.8.8. Akademisyen ve Uzmanların Katkısı

Akademisyenlerin ve uzmanların anayasa yapım sürecine nasıl daha etkin dâhil edilebileceği ve bu katılımın sürecin sonuçlarına etkisi araştırılabilir. Akademisyenlerin bilgi birikiminin müzakere süreçlerine dâhil edilmesini sağlayabilecek mekanizmalar üzerine araştırmalar yapılabilir. Uzmanların bilgi birikimlerinin ulaşılabilir olması sağlanabilir. Bu konuda akademik ve dijital etkinlikler düzenlenebilir ve bu etkinliklerin bulguları müzakere süreçlerinde kaynak olarak kullanılabilir. Ayrıca akademisyenlerin, anayasa yapım süreci gibi önemli bir sürece katkılarının hangi ölçüde olacağını (yani katkının sınırlarının) belirlenmesine yönelik uygulamalar gerçekleştirilebilir.

5.8.9. Müzakere Sürecinde Teknoloji ve Dijital Platformların Rolü

Günümüzde, internet kullanımı ve sosyal medya gibi dijital araçların artan etkisi göz önünde bulundurularak, müzakere süreçlerinin çevrimiçi platformlarda nasıl daha kapsayıcı ve etkili yürütülebileceği araştırılabilir. Çeşitli akıllı telefon uygulamalarıyla vatandaşın müzakere süreçlerine katılımı incelenebilir. Halkın müzakere süreçleri hakkındaki görüşleri toplanabilir ve sosyal medya kullanımları incelenerek politika yapım süreçleri hakkındaki tutumları incelenebilir. Vatandaşların en fazla siyasallaştığı sosyal medya platformlarında, en fazla politize oldukları konular değerlendirilebilir. Yoğunlukta kullanılan platformların karar alma ve politika yapım süreçlerinde etkin kullanımı üzerine çalışmalar yürütülebilir.

İnsanların neredeyse tamamı akıllı telefon kullanmakta. Buna bağlı olarak, politika yapım süreçleri hakkında görüş ve talep toplanmasını sağlayacak mobil uygulamalar geliştirilebilir. Bu uygulamalar yerel ve bütünsel olarak tasarlanabilir. Uygulamalardaki veriler, yerel ve ulusal kamu politikası belirleme süreçlerinde kaynak olarak kullanılabilir.

5.8.10. Siyasal İletişim

Özellikle siyasal iletişim alanında yapılacak çalışmalarda yararlanılması gerekli görülen bir kavram müzakereci yöntemdir. Müzakereci demokrasi kuramına dayandırdığımız müzakereci yöntem, toplumun siyasal eğilimlerinin incelenmeye çalışıldığı son dönemlerde, oldukça popüler bir konu halini almıştır. Bu nedenle, siyasal iletişim alanında teorik ve pratik çalışmalar yürütülmesi önerilmektedir ve bu çalışma siyasal iletişim çalışmalarında yararlanılabilecek önemli bir kaynak olarak kabul edilebilir. Örneğin, bakanlıkların vatandaşla iletişimi söylem analizleri üzerinden değerlendirilebilir. 2025 Liselere Giriş Sınavı (LGS) ve kamuoyunda meydana gelen soruların çalınma tartışmaları, siyasal iletişim ve toplumla bakanlık arasındaki iletişime vurgu yapan önemli bir çalışma konusudur. Bu konu LGS uygulamasının kurumsal itibar, siyasal iletişim ve müzakereci bir yöntemle yeniden inşası üzerinden ele alınabileceği bir müzakereci yöntem konusudur ve devletin müzakereci rolü bakanlık üzerinden değerlendirilebilir.

Teori ve uygulamada sunulan bu öneriler, anayasa yapım sürecinin demokratik değerleri olan katılım, temsil ve şeffaflığın incelenmesine yönelik çalışmalar vasıtasıyla, müzakerenin güçlendirilmesine yönelik alan yazına ve uygulamaya katkı sunacak yeni araştırma alanlarının açılmasını sağlayacaktır. Devletin rolü hala tartışılırken ve anayasa gibi toplumun değişen koşullarına ayak uydurması beklenen yasal bir mekanizma var olduğu sürece, bu iki yapıyı bir biriyle uyumlayacak yöntemler aranmaya devam edecektir. Müzakereci yöntem ise kamu yönetiminde 20. yüzyılın son yirmi yılında yoğun olarak işlenmeye başlamıştır. Bu da hala incelenmeye değer bir alan olduğu anlamına gelmektedir. Bu nedenle çalışmanın önerileri kamu yönetiminde devletin müzakereci rolünü derinleştirmeye yönelik öneriler sunmaktadır. Ayrıca, araştırmanın temel kavramı “müzakere” siyasal iletişimin de yükselişte olan konularından biridir. Bu

nedenle siyasal iletişim süreçlerinde müzakerenin vurguladığı farklılıkların bir arada bulunması, temsil, katılım, uzlaşma konuları çalışılmalı ve siyasal iletişim alanında çeşitli uygulamalar geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ağır, O. ve Belli, A. (2017). “Kent konseylerinde halk katılımı ve gönüllülük: Adana Kent Konseyi örneği”. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (3), 320–332.
- Ağlargoş, Ö. (2018). “Mary Parker Follett’ın yönetim düşüncesi”. *Amme İdaresi Dergisi*, 51 (1), 1–26.
- Akbaş, N. ve Taner, B. (2022). “Yönetim alan yazınında çağının ötesindeki bir isim: Mary Parker Follett”. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5 (1), 88–108.
- Akçakaya, M. (2017). “E-Devlet anlayışı ve Türk kamu yönetiminde e-Devlet uygulamaları”. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF Dergisi* (3), 8–31.
- Akçakaya, M. ve Aksakaloğlu, Y. (2017). “Kamu hizmeti kapsamında yeni kamu yönetiminin vatandaşlık anlayışı”. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 19(1), 42–71.
- Akfırat, N. O. ve Çok, F. (2013). “Gençlerin siyasal ve toplumsal katılımı ölçeğinin geliştirilmesi”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 46 (2), 369–398.
- Aksakaloğlu, Y. (2023). “Yönetim biliminin doğuşunu “Frederick Winslow Taylor” ve “Sherlock Holmes” karakteri üzerinden karşılaştırmalı okumak”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25 (3), 1163–1190.
- Aksoy, A. (2016). “Geleneksel devletten modern devlete: Sanayi devrimi ve kamu yönetimi düşüncesinde değişim”. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2 (3), 31–37. <https://doi.org/10.25272/j.2149-8539.2016.2.3.04>.
- Aksu, H. ve Taştekin, A. (2020). “Kent konseylerinin yerel demokrasiye katkısı: Kent konseyleri üzerine bir araştırma”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (Özel Sayı: TBMM’nin 100. Yılı ve Millî İrade), 190–203.
- Aktan, C. C. (2009). “Amerika Birleşik Devletleri’nde devletin yeniden yapılandırılmasına yönelik uygulamalar (Clinton-Al Gore Girişimi: 1993-2001)”. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1 (1), 41–56.
- Aktaş, K. (2020). “TBMM’nin etkinliğine ilişkin tartışmalarda gözden kaçan odak: Müzakere yöntemi”. *Yasama Dergisi*, (4), 87–106.
- Aktel, M. (2003). *Küreselleşme ve Türk kamu yönetimi*. Asıl Yayın Dağıtım: Ankara.

- Aktaş, A. E. (2020). *Müzakereci demokrasinin uygulanabilirliğinin “vatandaş jürileri, vatandaş birlikleri ve serbest alanlar” sistemleri üzerinden değerlendirilmesi*. Erişim: 20 Şubat 2025, <https://www.oybir.org/uploads/2025/01/M...>
- Alaca, İ. (2021). “Cittaslow kent modeli ve doğrudan demokrasi pratiği üzerine bir öneri: CittaModd (Cittaslow Mobil Doğrudan Demokrasi)”. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (2), 427–448.
- Alan, R. (t.y.). *Çevresel etki değerlendirme sürecinde halkın katılımı toplantıları: Yapılması gerekenler ve yaşanan sorunlar (Rapor)*. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, ÇED İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü: Ankara.
- Aldıkaçtı, O. (1973). *Anayasa hukukumuzun gelişmesi ve 1961 Anayasası*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları: İstanbul.
- Allegretti, G. ve Koçdemir, M. (2021). “Katılımcı bütçe uygulamaları: Türkiye ve Portekiz deneyimlerinin karşılaştırılması”. *Sayıştay Dergisi*, 32 (123), 107–139.
- Altınkök, S. (2015). “Müzakereci demokrasi ve uygulama yönetimi olarak “vatandaş jürileri” yaklaşımı”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (6), 1–39.
- Anadolu Üniversitesi. (2025). *Negotiation techniques* <https://www.anadolu.edu.tr/akademik/fakulteler/ders/234719/negotiation-techniques-muzakere-teknikleri-eng/ders-icerik>.
- Anderson, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso: New York.
- Ansell, C. and Gash, A. (2008). “Collaborative governance in theory and practice”. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18 (4), 543–571.
- Arendt, H. (1998). *The Human Condition*. University of Chicago Press: Chicago.
- Arıkboğa, Ü. (2024). “Belediyelerde katılımcı bütçe: İstanbul Büyük Şehir Belediyesi örneği”. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 33 (4), 1-35.
- Asıntan, P. (2009). *Sözleşme müzakereleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Asunakutlu, T. (2001). “Klasik ve Neo-Klasik dönemde örgütsel güvenin karşılaştırılması üzerine bir deneme”. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (5).
- Asunakutlu, T. ve Coşkun, B. (2005). “Frederick Winslow Taylor ve fizyolojik örgüt kuramı”. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5 (10), 157-176.

- Atagül, E. (2017). “Üçüncü yol olarak Habermas’ın müzakereci demokrasi modeli”. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 42-50.
- Atanur, G. (2015). “Kent konseyleri ve kentsel tasarım kararlarına vatandaş katılımı: Nilüfer Kent Konseyi örneği”. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11 (2), 242-261.
- Atar, Y. (1989). “Anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü ilkesi ve bu ilkenin anayasada yer almasının hukuki sonuçları (Anayasa m. 11)”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 181-192.
- Atar, Y. (2000). *Demokrasilerde Anayasa Yapımı ve Anayasal Değişimin Dinamikleri*. Mimoza Yayınları: Konya.
- Atar, Y. (2005). “Anayasa Yapımı Sürecinin Demokratik İlkeleri”. A. Küçük, S. Bakan ve A. Karadağ (Ed.). içinde *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat*. (C. 1, ss. 3–25). Aktüel Yayınları: İstanbul.
- Atar, Y. (2017). *Türk Anayasa Hukuku*. Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Atar, Y. (2023). *Türk Anayasa Hukuku*. Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Ateş, A. (2020). “Müzakere yaklaşımları bağlamında sert yumuşak ve prensipli müzakerelerin analizi”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24 (1), 111-126.
- Ateş, H. (2020). “Kamu yönetimi teori ve yaklaşımlarını anlamak”. H. Ateş (Ed.), *Kamu yönetimi teorileri: Geleneksel teorilerden yeni yaklaşımlara* (s. 1–16). Savaş Kitap ve Yayınevi: Ankara.
- Ateş, H. ve Buyruk, G. C. (2018). “Bir iyi yönetim ilkesi olarak katılımcılık ve Türk kamu yönetiminde katılımcılığın konumu”. *Ombudsman Akademi*, (1), 81-98.
- Atvur, S. (2010). “Yerel gündem 21 ve çevre: Antalya Kent Konseyi örneği”. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33 (2), 231-241.
- Avrupa Birliği Başkanlığı (2022). *Avrupa Birliği’nin tarihçesi*. Erişim: 20 Şubat 2025, https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html.
- Aydemir, C. ve Güneş, H. H. (2006). “Merkantilizm ortaya çıkışı”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (15), 136-158.
- Aydın, S. (2017). “Müzakereci demokrasi modelinin kamusal alanı: Nasıl bir iletişim özgürlüğü?”. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 7 (1).

- Ayhan, E. ve Önder, M. (2017). “YKH yaklaşımı: Yönetişime açılan bir kapı”. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 3 (2), 19-48.
- Babaoğlu, Ş. ve Çubuklu, Z. (2020). “Kamu Yönetimi Hoş Geldin: Siyaset ve Yönetim Dikotomisi/İkilemi/Ayrışımı”. H. Ateş (Ed.). içinde *Kamu Yönetimi Teorileri: Geleneksel Teorilerden Yeni Yaklaşımlara*. (ss. 49–66). Savaş Kitap ve Yayınevi: Ankara.
- Bächtiger, A., Dryzek, J., Mansbridge, J. and Warren, M. (Eds.). (2018). “Deliberative democracy: An introduction”. *In: Oxford Handbook of Deliberative Democracy*. (pp. 1–31). Oxford University Press: Oxford.
- Bahçıvan, S. (2022). “Yeni Kamu Yönetimi Hareketi’nin ortaya çıkmasını sağlayan Minnowbrook Konferansları”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 (2), 221-235.
- Bakır, Z. N., Adalı Aydın, G. ve Birol, M. (2018). “2017 anayasa değişikliği halk oylaması çerçevesinde Adalet ve Kalkınma Partisi ile Cumhuriyet Halk Partisi referandum sarkıları üzerine bir söylem analizi”. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6 (1), 398-428.
- Banting, K. G. and Simeon, R. (1985). “Introduction: The Politics of Constitutional Change”. K. G. Banting and R. Simeon (Eds.). in: *Redesigning the State: The Politics of Constitutional Change*. (pp. 1–29). University of Toronto Press: Toronto.
- Baumgartner, H. and Homburg, C. (1996). “Applications of structural equation modeling in marketing and consumer research: A review”. *International Journal of Research in Marketing*, 13(2), 139–161. [https://doi.org/10.1016/0167-8116\(95\)00038-0](https://doi.org/10.1016/0167-8116(95)00038-0).
- Bektaş, S. (2019). “Katılımcı kent konseyi modeli”. *Ege Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 76-91.
- Behn, R. D. (2003). “Why measure performance? Different purposes require different measures”. *Public Administration Review*, 63(5), 586-606.
- Behn, R. D. (2014). *The pErformance Stat Potential: A Leadership Strategy For Producing Results*. Brookings Institution Press: Washington, D.C.
- Bilir, F. (2008). “Anayasa yapımına yönelik değerlendirmeler”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1), 551-564.

- Browne, M. W. and Cudeck, R. (1993). "Alternative ways of assessing model fit". K. A. Bollen and J. S. Long (Eds.). in: *Testing structural equation models* (pp. 136–162). SAGE Publications: Thousand Oaks, CA.
- Bryson, J. M., Crosby, B. C. and Bloomberg, L. (2014). "Public value governance: Moving beyond traditional public administration and the New Public Management". *Public Administration Review*, 74(4), 445–456.
- Bozkurt, Ö., Ergün, T. ve Sezen, S. (Ed.). (2014). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. TODAİE Yayınları: Ankara.
- Bozkurt, S. (2021). "Okullarda örgütsel demokrasi ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 19 (2), 1344-1365.
- Bouckaert, G. and Van de Walle, S. (2003). "Comparing measures of citizen trust and user Satisfaction as indicators of "good governance": Difficulties in linking trust and satisfaction indicators". *International Review of Administrative Sciences*, 69(3), 329–343. <https://doi.org/10.1177/0020852303693003>.
- Bulut, M. (2003). "1929 ekonomik buhranı ve Türkiye’de devletçiliğe geçiş". *Bilgi*, (26), 77-101.
- Bulut, Y., Akın, S. ve Kahraman, Ö. F. (2017). "Kamu politikalarının oluşturulmasında sivil toplum kuruluşlarının etkisi". *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(22), 403–418.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (Ed.). (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Yayınları: Ankara.
- Can, M. (2024). "Uluslararası ticarette müzakere kavramının önemi ve Türkiye’nin ihracatında Uzak Doğu ülke pazarlarının potansiyeli". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 20(24 Özel Sayı), 564-579.
- Ceceli Köse, S. (2012). "Müzakereci demokrasi kuramı ve toplumsal ve politik imkanları: Kürt Açılımı üzerine bir inceleme". *Spectrum: Journal of Global Studies*, 4(2), 89-115.
- Ceylan, F., İspir, N. ve Özpolat, A. (2019). "Siyasal rıza ölçeği". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (2), 605-629.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. SAGE Publications: New York.

- Collins English Dictionary (2024). Negotiation. Erişim: 30 Kasım 2024, https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/negotiation#google_vignette
- Conflict Research Center (2024). *The dynamics of negotiation and power balances*. Erişim: 14 Mart 2025, <https://www.conflictresearch.org>
- Coşkun, S. (2020). “Dwight Waldo ve İdari Devlet Yaklaşımı”. H. Ateş (Ed.). içinde *Kamu Yönetimi Teorileri: Geleneksel Teorilerden Yeni Yaklaşımlara*. (ss. 133–156). Savaş Yayın ve Kitapevi: Ankara.
- Creswell, J. W. and Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. SAGE Publications: New York.
- Çaha, Ö. (2005). “Mahrem Kamusal Alan”. L. Sunar (Ed.). içinde *Sivil Bir Kamusal Alan*. (ss. 143–161). Kaknüs Yayınları: İstanbul.
- Çamur, Ö. (2020). “Kamu yönetiminde kamu yararının gerçekleştirilmesinde adaletin önemi”. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 605-614.
- Çelik, E. H., ve Yılmaz, V. (2013). *LISREL 9.1 ile Yapısal Eşitlik Modellemesi: Temel Kavramlar – Uygulamalar – Programlama*. Anı Yayıncılık: Ankara.
- Çetinkaya İstikbal, N. I. (2023). “Klasik ve Neoklasik Yönetim Yaklaşımları”. H. Ateş (Ed.). içinde *Kamu Yönetimi Teorileri: Geleneksel Teorilerden Yeni Yaklaşımlara*. (ss. 67–82). Savaş Kitap ve Yayınevi: Ankara.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022). *Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği*. Resmî Gazete, 29 Temmuz 2022, Sayı: 31907. Erişim: 12 Ocak 2025, <https://www.mevzuat.gov.tr>
- Çiçek, H. G. ve Ökten, A. (2024). “Yeni kamu yönetimi felsefesinin kamu hizmetinde kalite ve performans anlayışı”. *Gümrük Ticaret Dergisi*, 11(35), 7-24.
- Çığrı, Ü. (2018). “Etik dışı müzakere taktikleri ve kültür: İki ülke karşılaştırması”. *İş’te Davranış Dergisi*, 3(2), 100-108.
- Çolak, Ç. (2021). “Kamu yönetimi, Katılımcılık ve vatandaşın değişen rolü: Seçmenden ortak üretici vatandaşa”. *Memleket Siyaset Yönetim*, 16(35), 37-72.
- Çukursayır, M. A. (2012). *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi*. Çizgi Kitapevi: Konya.
- Çukurçayır, M. A. ve Eroğlu, H. T. (2013). *Yönetişim*. Çizgi Kitabevi: Konya.
- Çukurçayır, M. A., Eroğlu, H. ve Sağır, H. (2012). “Yerel yönetişim, katılım ve kent konseyleri”. *Yerel Politikalar*, 1 (1), 97-128.

- Dahl, R. A. (2008). *Polyarchy: Participation and Opposition*. Yale University Press: Haven.
- Demir, G. (2011). “Habermas ve Foucault: müzakereci demokrasi ve yönetimsellik”. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (22), 48-71.
- Demir, H ve Karakütük, M. (2003). “Yerel yönetimler ve hizmette yerellik: Subsidiarite ilkesi”. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 65-77.
- Demir, K. A. ve Yavaş, H. (2015). “Kamu yönetiminin geleceği üzerine kavramsal bir tartışma”. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13(25), 91-113.
- Demirkıran, S. (2022). *Dijital Çağda Kamu Yönetimi: 2000’li Yıllardan Sonra Dünyada Kamu Yönetiminde Meydana Gelen Değişimler ve Türk Kamu Yönetimine Yansımaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Denek, S. (2019). “Yeni kamu hizmeti düşüncesi: Değişen kamu hizmeti anlayışı”. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 418-439.
- Denhardt, J. V. and Denhardt, R. B. (2007). *The New Public Service: Serving, Not Steering*. M.E. Sharpe: New York.
- Denhardt, J. V. and Denhardt, R. B. (2017). *The New Public Service: Serving, Not Steering*. Routledge: New York.
- Deveaux, M. (2006). *Gender and Justice in Multicultural Liberal States*. Oxford University Press: Oxford.
- Deveaux, M. (2018). “Deliberative democracy and multiculturalism”. A. Bächtiger, J. Dryzek, J. Mansbridge, and M. Warren (Eds.). in: *The Oxford Handbook of Deliberative Democracy*. (pp. 156–170). Oxford University Press.
- Dickson, W. J. and Roethlisberger, F. J. (1939). *Management and the Worker*. Harvard University Press: Cambridge.
- Dilaveroğlu, A. (2020). “Yönetişim ilkeleri ve yerel yönetimler mevzuatına yansımalar”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (37), 45-63.
- Dilfiruz, B. (2022). “Doğrudan vatandaş katılımının yerel yönetsel kapasiteye etkisi”. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 3(2), 65-83
- Doğan, K. C. (2017a). “Kamu yönetimi disiplini üzerindeki etkileri bakımından Dwight Waldo”. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 114–136.

- Doğan, K. C. (2017b). “Postmodern kamu yönetiminin kuramsal temelleri çerçevesinde yönetim yaklaşımı: Literatür taraması”. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 27–45.
- Dryzek, J. S. (2000). *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. Oxford University Press: Oxford.
- Dryzek, J. S. (2010). *Foundations and Frontiers of Deliberative Governance*. Oxford University Press: Oxford.
- Dumlu, H. (2022). “Jürgen Habermas’ın müzakereci demokrasi teorisi ve toplumsal cinsiyet eşitliği talepleri”. *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 21(1), 201–231.
- Dunleavy, P. and Hood, C. (1994). “From old public administration to new public management”. *Public Money and Management*, 14(3), 9–16. <https://doi.org/10.1080/09540969409387823>
- Duru, A. A. (2022). “Türkiye’de kamu politikası sürecindeki aktörler ve gündem belirleme”. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12(3), 158–187.
- Easton, D. (1965). *A Systems Analysis of Political Life*. Wiley: New York.
- Efe, A., ve Özdemir, G. (2021). “Yapay zeka ortamında kamu yönetiminin geleceği üzerinde bir değerlendirme”. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji Dergisi*, 3(1), 34–60.
- Elkins, Z., Ginsburg, T. and Melton, J. (2009). *The Endurance of National Constitutions*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Elster, J. (1995). “Forces and mechanisms in the constitution-making process”. *Duke Law Journal*, 45(2), 364–396.
- Elster, J. (1998). “Deliberation and Constitution Making”. J. Elster (Ed.). in: *Deliberative Democracy*. (pp. 97–122). Cambridge University Press: Cambridge.
- Emrealp, S. (1998). “Yerel Gündem 21”. *Öneri Dergisi*, 2(10), 27–28.
- Ercins, G. (2013). “Demokrasinin bir önkoşulu olarak kamusal alan ve Türkiye’de kamusal alan algısı”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 297–313.
- Erdal, M. (2024). *Müzakere teknikleri ve pazarlık becerileri ve eğitimi*. [Ders notu]. Erişim: 30 Aralık 2024, <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=11-muzakere-teknikleri--ve-pazarlik-becerileri-ve-egitimi-.pdf>.

- Erdem, A., ve Çiçekli, A. (2023). “Yönetişim yaklaşımının kuramsal değerlendirilmesi ve idare hukuku bağlamında analizi”. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 59, 283–303.
- Erdoğan, M. (2017). *Anayasal Demokrasi*. Siyasal Kitapevi: Ankara.
- Eren, V. (2020). “Kamu Yönetimi ile İlgili Temel Kavramlar”. H. Ateş (Ed.). içinde *Kamu Yönetimi Teorileri: Geleneksel Teorilerden Yeni Yaklaşımlara*. (ss. 17–48). Savaş Kitap ve Yayınevi: Ankara.
- Eris, V. (2019). “21. yüzyıl demokrasilerinde siyasal katılım: Türkiye örneği”. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 35–55.
- Ergen, Z. (2012). “Yönetimden yönetime: Katılımcı bütçeleme modeli”. *Maliye Dergisi*, (163), 316–334.
- Ergen, Z. (2021). “Performans esaslı bütçe sisteminden program bazlı performans bütçe sistemine geçiş: Yeni bütçe sistemi ile hedeflenenler”. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(1), 280–302.
- Erkuş, A. (2016). *Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme I: Temel Kavramlar ve İşlemler*. Pegem Akademi: Ankara.
- Eryılmaz, B. (2015). *Kamu Yönetiminin Yapısı*. Umuttepe Yayınları: Kocaeli.
- European Union (2001). *European governance: A white paper*. European Commission: Brussels. Erişim 25 Aralık 2024, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/doc_01_10.
- Fayol, H. (2016). *Genel ve Endüstriyel Yönetim*. M. Asım Çalıkoğlu (Çev.). Adres Yayınları: Ankara.
- Ferikoğlu, D. and Akgün, E. (2022). “An investigation of teachers’ artificial intelligence awareness: A scale development study”. *Malaysian Online Journal of Educational Technology*, 10 (3), 215–231.
- Ferlie, E. (1996). *The New Public Management in Action*. Oxford University Press: Oxford.
- Fişek, K. (2015). *Yönetim Bilimi*. Kilit Yayınları: Ankara.
- Fishkin, J. S. (1991). *Democracy and Deliberation: New Directions for Democratic Reform*. Yale University Press: New Haven.
- Fishkin, J. S. (2009). *When the People Speak: Deliberative Democracy and Public Consultation*. Oxford University Press: Oxford.

- Follett, M. P. (1918). *The New State: Group Organization, the Solution for Popular Government*. The Pennsylvania State University Press: Pennsylvania.
- Follett, M. P. (2008). *Creative Experience*. Longmans, Green and Company: New York.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. and Hyun, H. H. (2012). *How to Design and Evaluate Research in Education*. McGraw Hill: New York.
- Geçkil, T. ve Tikici (2015). “Örgütsel demokrasi ölçeği geliştirme çalışması”. *Amme İdaresi Dergisi*, 48 (4), 41–78.
- Genç, F. N. (2010). “Yeni kamu hizmeti yaklaşımı”. *Türk İdare Dergisi*, (466), 145–159.
- Genç, F. N. (2015). “Yeni Kamu Hizmeti: Vatandaş ve Kamu Yararı Temelinde Kamu Hizmetini Yeniden Düşünmek”. Ö. Köseoğlu ve M. Z. Sobacı (Ed.). içinde *Kamu Yönetiminde Paradigma Arayışları: Yeni Kamu İşletmeciliği ve Ötesi*. (ss. 129–150). Dora Yayınevi: Bursa.
- Gizici, H. S. (2023). “Kamu yönetiminde yapay zeka: Avrupa birliği”. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 6 (2), 111–128.
- Glaser, B. G. and Strauss, A. L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies For Qualitative Research*. Aldine: Chicago.
- Gobet, F. (2001). “Herbert Simon: The bounds of reason in modern America”. *The American Journal of Psychology*, 114(3), 521–528.
- Görücü, V. (2021). “Katılımı etkileyen faktörler ve katılım yolları”. *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11 (22), 155-202.
- Gözler, K. (2011). *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi (Cilt 1)*. Ekin Kitabevi: Bursa.
- Gulick, L. and Urwick, L. (1937). *Papers on the Science of Administration*. Institute of Public Administration: New York.
- Gülener, S. (2011). “Anayasa yapımında yeni bir paradigma: Kapsayıcı, katılımcı, uzlaşmacı anayasa yapım süreçleri ve çeşitli örnekler”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(3), 199–224.
- Gülsoy, T. (2012). “Anayasa yapımı ve Türkiye’de anayasa arayışları”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3), 1–22.
- Güneyi, A. (2023). “Türk kamu personel sisteminin liyakatla ilgili problem sahaları üzerine değerlendirme (2): Kamuda İstihdam Şekilleri ve Liyakat”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(3), 1191–1226.

- Gutmann, A. and Thompson, D. (2004). *Why Deliberative Democracy?*. Princeton University Press: New Jersey.
- Güvenç, C. (2020). “Sosyal bilimlerde yöntem olarak pozitivizm bakış açısı ve değerlendirmesi”. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, (2), 109–120.
- Gürbüz, A. (2019). “Yeni kamu işletmeciliğine eleştirel bir bakış”. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 34–41.
- Güngör, B., ve Aksöz, F. (2021). “1929 dünya iktisadi krizi, otoriterleşen devletler ve Türkiye’ye yansımaları”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25(1), 33–52.
- Güven Akçaoğlu, M. (2018). “Modern anayasal demokrasilerde anayasanın meşruiyeti: Schmitt ve Habermas’ın kuramlarının karşılaştırmalı incelemesi”. *AİD*, 51(2), 1–25.
- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action*. Beacon Press: Boston.
- Habermas, J. (1992). *Rasyonel Bir Topluma Doğru*. A. Çiğdem ve M. Küçük (çev.). Vadi Yayınları: Ankara.
- Habermas, J. (1996). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse tHeory of Law and Democracy*. W. Rehg (trans.). MIT Press: Cambridge.
- Habermas, J. (1999). “Demokrasinin Üç Normatif Modeli”. Z. Gürata ve C. Gürsel, (çev.). S. Benhabib (Ed.). içinde *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının-Tartışmaya Açılması*. (ss. 37–51). Demokrasi Kitaplığı: İstanbul.
- Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*. T. Bora ve M. Sancar (çev.). abalcı Yayınevi: İstanbul.
- Habermas, J. (2021). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*. T. Bora ve M. Sancar (çev.). İletişim Yayınları: İstanbul.
- Harappa. (2021). Herbert Simon’un karar alma teorisi. Erişim: 25 Mayıs 2024, <https://harappa.education/harappa-diaries/herbert-simons-decision-making-theory/>.
- Hart, V. (2003). *Democratic constitution making*. United States Institute of Peace Special Report, Special Raport No. 107, Washington D.C.
- Hepaksaz, T. ve Akdemir, T. (2010). “Türkiye’de yeni anayasa tartışmalarının ve 1982 Anayasa’sının vergisel hükümlerinin toplumsal sözleşme teorisi açısından değerlendirilmesi”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (35), 119–147.

- Hood, C. (1986). *The Tools of Government*. Macmillan: London.
- Hood, C. (1991). "A public management for all seasons?". *Public Administration*, 69(1), 3–19.
- Hood, C. (2007). "What happens when transparency meets blame-avoidance?". *Public Management Review*, 9(2), 191–210.
- Hu, L. T. and Bentler, P. M. (1998). "Fit indices in covariance structure modeling: Sensitivity to underparameterized model misspecification". *Psychological Methods*, 3(4), 424–453. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.3.4.424>
- Hughes, O. E. (2014). *Kamu İşletmeciliği ve Yönetimi*. B. Kalkan, B. Akın ve Ş. Akın (çev.). BigBang Yayınları: Ankara.
- İba, Ş. (2002). ("Türk parlamento hukuku açısından son anayasa değişiklikleri". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 51 (1).
- İstanbul Sanayi Odası. (2014). *Dış ticarete müzakere teknikleri*. İstanbul Sanayi Odası Yayınları: İstanbul.
- İzci, F. ve Sarıtürk, M. (2019). "Demokratik toplumlarda halkın yönetime katılımı: Yönetime katılım ve yönetim ilişkisi". *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(3), 498–517.
- Jeong, H. W. (2024). *International Negotiation: Process and Strategies*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Jones, H., Migliavacca, F., Berrada, K., Pécot, C., Bernard, H., Henningsen, A., Galante, L., Balaganesh, S., Colom, A., Fritzenkotter, J. and Zacharzewski, A. (Eds.). (2022). *Study on the citizens' Panels as part of the conference on the Future of Europe: Final Report*. Technopolis Group / European Commission.
- Kaboğlu, İ. (2015). *Anayasa Hukuku Dersleri*. Legal Yayınları: İstanbul.
- Kahane, D. and Bell, D. (2004). "Deliberative democracy and the politics of reconciliation". *Canadian Journal of Political Science*, 37(3), 563–586. <https://doi.org/10.1017/S0008423904030276>
- Kalkınma Bakanlığı. (2018). Kamu idarelerinde stratejik planlamaya ilişkin usul ve esaslar hakkında yönetmelik. Resmî Gazete, 26 Şubat 2018, Sayı: 30344. Erişim: 22 Mart 2025, <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/02/20180226-10.htm>.
- Karagenc, G. K. (2020). "Anayasa yapımında idealin arayışı". *Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 4(2), 154–174.

- Karagözoğlu, E. (2016). *Pazarlıkta ilk adımı (doğru) atmanın önemi üzerine*. Erişim: 5 Ocak 2025, https://www.researchgate.net/publication/311426331_Pazarlikta_Ilk_Adimi_Dogru_Atmanin_Onemi_Uzerine.
- Karakoç, F. (2020). “Klasik yönetim kuramında işbölümü ve uzmanlaşmaya eleştirel bakış”. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(3), 669–685.
- Karcı, Ş. M. (2008). “Yeni kamu işletmeciliği yaklaşımının temel değerleri üzerine bir inceleme”. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (16), 40–64.
- Kahraman, S. (2023). “Teoride ve pratikte totaliter rejimlerin karakteristiği”. *Akademik Hassasiyetler*, 10(22), 29–61. <https://doi.org/10.58884/akademik-hassasiyetler.1257932>
- Kalfa, Ş. (2011). “Kamu yönetimi disiplinin gelişimi ve kimlik tartışmaları”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(1), 403–417.
- Kapusizoğlu, M. (2024). “Reading the works of the TBMM Constitutional Reconciliation Commission through deliberative democracy”. *Journal of Economics and Administrative Sciences*, 25(4), 520–537.
- Karaçor, S. ve Oltulu, A. (2011). “Demokrasi ve yönetim boyutu ile Yeni Kamu Yönetimi anlayışı”. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11 (22), 403–418.
- Kaya, F. (2017). “Yeni kamu hizmeti yaklaşımı perspektifinden vatandaş katılımı”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 460–478.
- Kayalıdere, G., ve Çakır, S. (2018). “Katılımcı bütçeleme ve kent konseylerinde katılımcı bütçe algısı: Manisa Yunusemre Belediyesi kent konseyi örneği”. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 25(3), 941–960.
- Keser, K. (2018). Müzakere teknikleri ve ikna becerileri (Yayınlanmamış ders notları). Academia. Erişim: 20 Şubat 2025, https://www.academia.edu/36562962/M%C3%BCzakere_Teknikleri_ve_%C4%B0kna_Becerileri.
- Keskin, B. (2021). *Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi*. Açılım Kitap: İstanbul.
- Keskin, N. E. (2023). “Yönetim”. içinde *Yönetim Bilimleri Ansiklopedisi*. Y. Özkaya, V. Erat, E. Savut ve Y. Demirganoğlu (Ed.). Nöbel Akademi: Ankara.

- Kestellioğlu, G. (2011). “Yerel demokrasi ve kent konseyleri: Kahraman Maraş örneği”. *Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 121–140.
- Kıbrıs, Ö. (2010). “Cooperative Game Theory approaches to Negotiation”. D. M. Kilgour and C. Eden (Eds.). in: *Handbook of Group Decision and Negotiation*. (pp.151–166). Springer: Dordrecht.
- Kılıç, G. N. (2019). “Frederick Winslow Taylor. The principles of scientific management”. H. B. Akın (çev.). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 114–117.
- Kılıç, A., Ökmen, B. ve Şahin, S. (2023). “Demokrasi algısı ölçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması”. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11 (21), 491–521.
- Kızılgöl, Ö. (2012). “Denetim uygulamalarında müzakere kavramı ve denetçi ile müşteri firma yönetimi arasındaki müzakere süreci”. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, (17), 71–91.
- King, A. (2001). *The British Constitution*. Oxford University Press: Oxford.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford University Press: Oxford.
- Kocaoğlu, M. (2014). “Katılımcı demokrasi algılaması ve kent konseyleri: Kırşehir Kent Konseyi örneği”. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 1–15.
- Köse, H. Ö. (2007). “Küreselleşmenin Devlet ve Kamu Yönetimi Üzerindeki Etkileri ve Türk Kamu Yönetimine Yansımaları”. A. Nohutçu ve A. Balcı. (Ed.). içinde *Bilgi Çağında Türk Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması*. (C. 2, ss. 15–42). Beta Yayınları: Ankara.
- Kulak, H. (2023). “Kamusal alan-özel alan ayrımı ve Habermas’ın kamusal alan düşüncesi”. *Habitus Journal of Sociology*, (4), 115–144.
- Kurun, İ. (2017). “Yeni Kamu İşletmeciliği yaklaşımının kamu hizmetlerinin sunulmasına etkisi: Belediyeler örneği”. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (16), 85–106.
- Kutlu, Ö., Usta, S. ve Kocaoğlu, M. (2009). “Vatandaş odaklı/vatandaşın odakta olduğu yönetim: Kent konseyleri ve Selçuklu Belediyesi örneği”. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9 (18), 507–532.

- Küçük, A. (2022). “Yeni Anayasanın Yapılma Usûlü”. H. Y. Başdemir ve M. E. Kala (Ed.). içinde *Yeni Anayasa - Üsûl ve Üslûp Açısından Bir Arayış*. (ss. 68–81). Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları: Ankara.
- Küçüksen, M. ve Yaman, M. (2018). “Yerel demokrasinin gelişimi sürecinde kent konseylerinin rolü ve işlevselliği: Bursa ve Yalova kent konseyi örneği”. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 64–85.
- Levinson, S. (2006). *Our Undemocratic Constitution: Where the Constitution Goes Wrong (and How We the People Can Correct It)*. Oxford University Press: Oxford.
- Locke, J. (2000). *Two Treatises of Government*. J. M. Dent Everyman: London.
- Lutz, D. S. (2006). *Principles of Constitutional Design*. Cambridge University Press: New York.
- Mahajan, G. (2005). “Can intra-group equality co-exist with cultural diversity? Re-examining multicultural frameworks of accommodation”. *Ethnicities*, 5(1), 61–80. <https://doi.org/10.1177/1468796805052116>.
- Mamatoğlu, N., ve Keskin, S. (2022). “Çatışma çözüm müzakere ve eğitim”. *DTCF Dergisi*, 62(1), 263–295.
- Mankan, V. (2020). “Woodrow Wilson ve siyaset – yönetim ayrımı üzerine bir değerlendirme”. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 1–9.
- Mansbridge, J. (1999). *Deliberative Democracy*. MIT Press: Cambridge.
- Mayo, E. (2004). *The Human Problems of An Industrialized Civilization*. Routledge: London. <https://doi.org/10.4324/9780203487273>.
- McGarty, C. and Haslam, S. A. (1997). *The Message of Social Psychology: Perspectives on Mind in Society*. Blackwell: Oxford.
- Mersin Yenişehir Belediye Başkanlığı. (2022). *Yenişehir Belediyesi'nin 2023 yılı bütçesi oy birliği ile kabul edildi*. Erişim: 28 Kasım 2024, <https://www.yenisehir.bel.tr/tr/yenisehir-belediyesinin-2023-yili-butcesi-oy-birligiyle-kabul-edildi>.
- MGS Proje Müşavirlik Mühendislik Ticaret Ltd. Şti. ve REA Müşavirlik Ltd. Şti. (2023). *Niksar (Tokat) merkez içme suyu sebek projesi: Çevresel ve sosyal yönetim planı* (Rev.09). İLBANK A.S. Erişim: 12 Mart 2025, https://www.ilbank.gov.tr/storage/uploads/uidb/niksar_belediyesi_icmesuyu_projesi_paydas_katirim_plani_1686665609.pdf.

- Minibaş, J. (2001). "Müzakere". H. Eren (Ed.). içinde *Yönetim ve Organizasyon*. (ss. 105–128). Nobel Yayınları: Ankara.
- Nabatchi, T. and Amsler, L. B. (2014). "Direct public engagement in local government". *The American Review of Public Administration*, 44(4), 63–88. <https://doi.org/10.1177/0275074013519702>.
- Nash, J. (1950). "Equilibrium points in n-person games". *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 36(1), 48–49. <https://doi.org/10.1073/pnas.36.1.48>
- Neumann, J. V. and Morgenstern, O. (2007). *Theory of Games and Economic Behavior*. Princeton University Press: New Jersey. <https://doi.org/10.1515/9781400829460>.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (1995). Governance in transition: Public management reforms in OECD countries. OECD Publishing: Paris. Erişim: 28 Aralık 2024, <https://www.oecd-ilibrary.org/content/publication/9781848595286-en>.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2024). Negotiation and conflict resolution processes. Erişim: 28 Aralık 2024, <https://www.oecd.org>.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (1995). *Recommendation on Improving the Quality of Government Regulation*. OECD Publish: Paris
- Oxford Advanced Learner's Dictionary (2024). Negotiation. Erişim: 30 Kasım 2024, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/negotiation?q=negotiation>.
- Osborne, D. and Gaebler, T. (1992). *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector*. Addison-Wesley: Boston.
- Osborne, S. (2006). "The new public governance?". *Public Management Review*, 8(3), 377–387. <https://doi.org/10.1080/14719030600853022>
- Ömürgönülse, U. (2015). "Kamu Sektörünün Yönetim Sorununa Yeni Bir Yaklaşım: Yeni Kamu İşletmeciliği". M. Acar ve H. Özgür (Ed.). İçinde *Çağdaş Kamu Yönetimi*. (s.3-44). Nobel Akademi: Ankara.
- Önen, S. M., ve Ozan, M. Ş. (2020). "Kamu Yönetimi Disiplinin Gelişimi". A. Yatkın (Ed.). içinde *Yeni Kamu Yönetimi*. (ss. 77–106). Nobel Akademi: Ankara.
- Önen, S. M., ve Ozan, M. Ş. (2021). "Kamu yönetimi reformlarının dönüşümü". *Troyacademi*, 6(2), 521–548.
- Örnek, C. (2016). "Kültürel okumanın gölgede bıraktıkları: 1960'lar ve 1970'ler öğrenci hareketi örneği". *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(1), 85–104.

- Özari, Ç., Demir Erol, E., ve Kurtulmuş, B. E. (2019). “Oyun teorisi bağlamında örgütsel kültürünün kısıtlayıcı ve yapıcı etkilerinin incelenmesi”. *Florya Chronicles of Political Economy*, 5(2), 125–138.
- Özbudun, E. (1993). *Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı*. Bilgi Yayınevi: Ankara.
- Özbudun, E. (2022). *Türk Anayasa Hukuku* (Gözden Geçirilmiş 23. Baskı). Yetkin Yayınları: Ankara.
- Özdemir, A. A. (2020). Anayasa ve toplum sözleşmesi. Erişim: 26 Aralık 2024, https://www.academia.edu/43419387/ANAYASA_VE_TOPLUM_S%C3%96ZL%C5%96MES%C4%B0
- Özer, M. A. (2014). “Kamu yönetiminde değişim sürecini Dwight Waldo ile yeniden düşünmek”. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(4), 1 –30.
- Özer, M. A. (2015). “Frederick Taylor’ın görüşlerini 21. yüzyıl yönetim mantığı ile yeniden okumak”. *Verimlilik Dergisi*, (2), 41 –72.
- Özer, M. A. (2016). “Herbert Simon’un yönetim bilimine katkıları üzerine değerlendirmeler”. *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(11), 160 – 185.
- Özer, M. A. (2021). *Yeni Kamu Yönetimi*. Gazi Kitapevi: Ankara.
- Özeralli, N. (2015). “Müzakere sürecine bakış: Türk yöneticileri ile nitel bir çalışma”. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(24), 135 –154.
- Özgen, H., Çelik, Ç., ve Bozbayındır, F. (2011). “Müzakere becerileri ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 65 –76.
- Özgür, H. ve Cigeroğlu Öztepe, M. (2015). “Amerikan Yeni Kamu Yönetimi Hareketi (YKH): Sosyal Adalet ve Hakkaniyet Odaklı Bir Kamu Yönetimi Arayışı”. Ö. Köseoğlu ve M. Z. Sobacı (Ed.). içinde *Kamu Yönetiminde Paradigma Arayışları: Yeni Kamu İşletmeciliği ve Ötesi*. (ss. 97–127). Dora yayınevi: Bursa.
- Öztürk, C. (2023). *Yönetim ve Kamu Yönetimi: Bütünsel ve İlkesel Bakış*. Ekin Yayınevi: İstanbul.
- Öztürk, L. (2020). “Uluslararası müzakere süreçlerinde müzakerecinin önemi”. *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1), 75 –90.
- Öztürk, M. (2017). “Uluslararası müzakereler ve müzakere gücü”. *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (10), 283 –298.

- Öztürk, S., ve Saygın, S. (2017). “1973 petrol krizinin ekonomiye etkileri ve stagflasyon olgusu”. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 1 –12.
- Parlak, B. ve Doğan, K. C. (2020). *Kamu Yönetimi Kuramlarına Giriş*. Değişim Yayınları: İstanbul.
- Parlak, B. ve Sobacı, M. Z. (2008), “Türkiye’deki Büyükşehir Belediyelerinin Website Temelli Hizmetleri: Karşılaştırmalı Bir İşlevsellik Analizi”, B. Parlak (Ed.). içinde *Kamu Yönetiminde Yeni Vizyonlar*. (ss. 229–257). Turhan Kitabevi: Ankara.
- Pateman, C. E. (2014). *Participation and Democratic Theory*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. SAGE Publications: New York.
- Peters, B. G. and Pierre, J. (Eds.). (2015). *Handbook of Public Administration*. Sage Publications: New York.
- Pierre, J. and Peters, B. G. (2000). *Governance, Politics and the State*. Macmillan Press: London.
- Pitkin, H. F. (2023). *The Concept of Representation*. University of California Press: California, USA.
- Polatoğlu, A. (2001). *Kamu Yönetimi, Genel İlkeler ve Türkiye Uygulaması*. Metu Press: Ankara.
- Pollitt, C. and Bouckaert, G. (2017). *Public Management Reform: A Comparative Analysis*. Oxford University Press: Oxford.
- Putri, İ., Nasruddin, E. and Wahab, J. A. (2018). “Imagined communities and the construction of national identity”. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 8 (7). [10.6007/IJARBSS/v8-i7/4399](https://doi.org/10.6007/IJARBSS/v8-i7/4399)
- Raiffa, H. (1982). *The Art and Science of Negotiation*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Rawls, J. (1993). *Political Liberalism*. Columbia University Press: New York.
- Rawls, J. (2019). *Siyasal Liberalizm*. M. F. Bilgin (Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Raykov, T. and Marcoulides, G. A. (2012). *A First Course in Structural Equation Modeling*. Routledge: New York.

- Robbins, S. ve Judge, T. A. (2021). *Örgütsel Davranış / Organizational Behavior*. İ. Erdem, H. E. Erdost Çolak, İ. Ö. Türetgen, G. Başbuğ, M. Tuz, G. Ordun, F. Ayanoğlu Şişman ve A. Yalçın (Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.
- Rhodes, R. A. W. (1997). *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*. Open University Press: Buckingham.
- Rosenbloom, D. H., Kravchuk, R. S. and Clerkin, R. M. (2015). *Public Administration: Understanding Management, Politics and Law in the Public Sector*. McGraw-Hill Education: New York.
- Rousseau, J. J. (1974). *Toplum Sözleşmesi*. V. Günyol (çev.). Çan Yayınları: İstanbul.
- Sawyer, J. and Guetzkow, H. (1965). “Bargaining and Negotiation İn international Negotiations”. H. Kelman (Ed.). in: *International Behavior*. (pp. 464–520). Holt, Rinehart and Winston: New York.
- Saylı, H. Ve Kızıldağ, D (2007). “Yönetimsel etik ve yönetimsel etiğin oluşmasında insan kaynakları yönetiminin rolünü belirlemeye yönelik bir analiz”. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (1), 231 –251.
- Schmitt, C. (2008). *Constitutional Theory*. J. Seitzer (Trans.), Duke University Press: London.
- Schumacker, R. E. and Lomax, R. G. (2010). *A Beginner's Guide to Structural Equation Modeling*. Routledge/Taylor ve Francis Group: New York.
- Seçkiner Bingöl, E. (Ed.). (2022). *Kamu yönetiminde katılım üzerine güncel tartışmalar*. Gazi Kitabevi: Ankara.
- Seçtim, H., ve Erkul, H. (2020). “Yönetim yaklaşımları üzerine kuramsal bir değerlendirme”. *Management and Political Sciences Review*, 2(1), 18 –50.
- Selvi, F. (2020). “Kamu yönetimi disiplini temelinde Fransız kamu yönetimi yazını”. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(9), 58 – 73.
- Sharma, S. (1996). *Applied Multivariate Techniques*. John Wiley and Sons: New York.
- Simon, H. A. (1976). *Administrative Behavior: A Study of Decision-Making Processes in Administrative Organization*. The Free Press: New York.
- Sitembölükbaşı, Ş. (2005). “Liberal demokrasinin çıkmazlarına çözüm olarak müzakereci demokrasi”. *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, (10), 139 –162.
- Smith, G. (2009). *Democratic Innovations: Designing Institutions for Citizen Participation*. Cambridge University Press: Cambridge.

- Smith, G. and Wales, C. (2000). "Citizens' juries and deliberative democracy". *Political Studies*, 48(1), 51 –65.
- Sobacı, M. Z. (2007). "Yönetişim kavramı ve Türkiye’de uygulanabilirliği üzerine değerlendirmeler". *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 195 –208.
- Song, S. (2007). *Justice, Gender and the Politics of Multiculturalism*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Sosyal hizmetler: 2024 Katılımcı Bütçe Çalışmaları (2024). Antalya: Bodrum Belediyesi. Erişim: 27 Kasım 2024, https://www.bodrum.bel.tr/page.php?id=66/2024_katilimci_butce_calismalari.
- Sönmezoğlu, F. (2010). "Oyun Teorisi". F. Sönmezoğlu (Der.). içinde *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. (ss. 523), Der Yayınları: İstanbul.
- Stevens, C. M. (1965). *Strategy and Collective Bargaining*. McGraw-Hill: New York.
- Stillman, R. J. (2009). *Public Administration: Concepts and Cases*. Cengage Learning: Boston.
- Şahin, E. (2022). "Kamusal Alan". İçinde *Siyaset Bilimi Ansiklopedisi*. Y. Özkaya, V. Erat, E. Savut ve Y. Demirkanoğlu. (Ed.). Nobel Akademi: Ankara.
- Şahin, K. (2024). "Otuz yıl Savaşları’nın askeri-politik boyutu". *Turcology Research*, 79, 62–69.
- Şahin, S. ve Eren, E. (2012). "Oyun teorisinin gelişimi ve günümüz iktisat paradigmasının oluşumuna etkileri". *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 265–274.
- Şamdan, Y. (2023). "Türk kamu yönetiminde şeffaflık ve hesap verebilirlik". *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6 (3), 926–942.
- Taktak, M. (2025). "From classrooms to codes: Measuring the perceptions of school administrators and teachers towards artificial intelligence". *Pegem Journal of Education and Instruction*, 15 (4), 846–860.
- Talas, M. (2011). "Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi". *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (29), 387–401.
- Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Nobel Yayınevi: Ankara.
- Taylor, C. (1994). *Multiculturalism: Examining the politics of recognition*. Princeton University Press: New Jersey.

- Taylor, C. (2006). *Modern Toplumsal Tahayyüller*. H. Koyyukan, (çev.). Metis Yayınları: İstanbul.
- Taylor, F. W. (1911). "Principles and methods of scientific management". *Journal of Accountancy*, 12 (3). Erişim: <https://egrove.olemiss.edu/jofa/vol12/iss3/3>.
- Telsaç, C. (2022). "Woodrow Wilson". İçinde Yönetim Bilimleri Ansiklopedisi. V. Erat, E. Savut ve Y. Demirganoğlu (Ed.). Nobel Akademi: Ankara
- Temel, Ö. (2014). *Türkiye’de Anayasa Yapım Süreçleri ve Demokratik Anayasa Yapımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku ABD, İstanbul.
- Temizel, H. (2011). "Kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasında uluslararası eğilimler ve Alman tipi reform stratejisi". Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, 1 (1), 97 –106.
- Thibaut, J. W. and Kelley, H. H. (1959). *The Social Psychology of Groups*. Wiley: New York.
- Tierney, S. (2012). *Constitutional Referendums: The Theory and Practice of Republican Deliberation*. Oxford University Press: Oxford.
- Tozlu, A. (2017). "Gerçek kamu yönetimi hareketi nedir"? *Türk İdare Dergisi*, (484), 331 –349.
- Toy, G. (2021). "Kamu hizmetlerinde bürokratik kültürden vatandaş odaklılığa dönüşüm". *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 317 –340.
- Tunç, H. (2008). "Demokrasi türleri ve müzakereci demokrasi kavramı". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1), 1113 –1132.
- Tunç, H., ve Türkoğlu, K. (2007). "Doğu bloku’nun yıkılması sonrasında (post-komünist) devletlerde anayasa yapım yöntemleri". *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1), 1133 –1164.
- Tuncer, M. ve Usta, E. (2013). "İki kriz arasında yönetim: Yeni kamu işletmeciliği". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 181 – 195.
- Turan, E. (2019). *Kamu Yönetimi Temel Kavramlar*. Palet Yayınları: Konya.
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2022). Genel sözlük. Erişim: <https://sozluk.gov.tr/>.
- Turner, J. H. (1991). *The structure of sociological theory*. Wadsworth: Belmont, CA.
- Türkiye Cumhuriyeti. (2003). 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu. Resmî Gazete, 24 Aralık 2003, Sayı: 25326, Erişim:

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5018veMevzuatTur=1veMevzuatTertip=5>.

Türkiye Cumhuriyeti. (2005). 5393 sayılı Belediye Kanunu. Resmî Gazete, 13 Temmuz 2005, Sayı: 15874. Erişim: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5393veMevzuatTur=1veMevzuatTertip=5>.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2022). Güney Afrika'nın siyasi görünümü. Erişim: 2 Şubat 2025, <https://www.mfa.gov.tr/guney-afrika-siyasi-gorunumu.tr.mfa>.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2025). *Arşiv*. Erişim: www.tbmm.gov.tr.

Uçar Kocaoğlu, B. (2017). “Vatandaş katılımı sürecinin tasarımı”. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 6(2), 42–61.

UNESCO (2024). *Conflict resolution and multilateral negotiation*. Erişim: 22 Şubat 2025, <https://www.unesco.org>

United Nations Development Programme. (2009). *A User's Guide to Constitution Building*. Oslo Governance Centre: Oslo.

Uslu, O. (2021). “Hawthorne Araştırmaları”. O. Uslu (Ed.). İçinde *Dini ve Gözlem Temelli Psikolojik Çalışmaların Örgütsel Davranışa Katkıları*. (s.1-27). Nobel Akademi: Ankara.

Utuk, U. (2015). “Denhardt ve Denhardt'ın yeni kamu hizmeti kuramına bakış”. *Sayıştay Dergisi*, (99), 47–70.

Uygun, O. (2003). *Demokrasinin Tarihsel, Felsefî ve Ahlakî Boyutları*. İnkılap Kitapevi: İstanbul.

Uygun, S. ve Engin, G. (2014). “Temel demokratik değerler ölçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması”. *Electronic Turkish Studies*, 9(5), 2021–2031.

Uysal, Y. (2020). “Klasik kamu yönetiminden yeni kamu işletmeciliği ve post-YKİ'ye kamu hizmetlerinin değişimi ve dönüşümü üzerine bir değerlendirme”. *International Journal of Management and Administration*, 4(7), 112–155.

Ünal, S. (2020). “Yeni Kamu İşletmeciliği Yaklaşımı”. H. Ateş. (Ed.). içinde *Kamu Yönetimi Teorileri: Geleneksel Teorilerden Yeni Yaklaşımlara*. (ss. 173–208). Savaş Kitapevi: Ankara.

- Ünal, S. (2021). “Christopher Hood ve Yeni Kamu İşletmeciliği”. H. Ateş. (Ed.). içinde *Dünden Bugüne Kamu Yönetimi Düşünürleri*. (ss. 219–248). Savaş Yayınevi: Ankara.
- Üstakara, F. (2015). “Oydaşmaya yönelik halkla ilişkiler: Halkla ilişkilerde rasyonel iletişim bağlamında müzakereye kuramsal bir bakış”. *Akademia*, 4(2), 142–150.
- Waldo, D. (2007). *The Administrative State: A Study of the Political Theory of American Public Administration* (Original work published 1948). Transaction Publishers: New Brunswick.
- Walton, R. E. and McKersie, R. B. (1965). *A Behavioral Theory of Labor Negotiations*. McGraw-Hill: New York.
- Ware, A. (1976). *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Oxford University Press: Oxford.
- Weber, M. (2023a). *Ekonomi ve Toplum* (Cilt 1). L. Boyacı (çev.). Runik Kitap: İstanbul.
- Weber, M. (2023b). *Ekonomi ve Toplum* (Cilt 2). L. Boyacı (çev.). Runik Kitap: İstanbul.
- Weinstock, D. and Kahane, D. (2010). “Introduction”. D. Kahane, D. Weinstock, and M. Nadeau (Eds.). İn: *Deliberative Democracy in Practice*. (pp. 3–15). UBC Press: Vancouver.
- Widner, J. (2008). “Constitution Writing in Post-conflict Settings: An Overview”. *William ve Mary Law Review*, 49(4), 1513–1541.
- Wilson, W. (2018). *Yönetimin İncelenmesi*. N. Sat (Çev.). Libert Yayıncılık: İstanbul.
- World Bank (2024). *World Governance Indicators (WGI)*. Erişim: 12 Mart 2025, <https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators>.
- Yenisu, E., Şahin, F. ve Öztekkeli, H. (2019). “Yönetim düşüncesinin evriminde sistem kuramının etkileri: Kavramsal bir çözümleme”. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(18), 514–527.
- Yertüm, U. (2017). “Küreselleşmenin Fordist-kitlesel üretim tarzına etkisi”. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(1), 67–88.
- Yetiş, M. A. (2009). *Herbert Alexander Simon Karmaşık Örgütlerin İncelenmesinde Yöntemler ve Modeller: Toplumsal Süreç Modelleri ve Toplumsal-Psikolojik Bakış Açısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yetkin Ataer, M. (2022). “Katılımcı bütçeleme: Eleştirel bir yaklaşım”. *İstanbul İktisat Dergisi*, 72(1), 361–384.

- Yıldız Özkurt, A. (2020). “Bürokrasi Yaklaşımları”. H. Ateş. (Ed.). içinde *Kamu Yönetimi Teorileri: Geleneksel Teorilerden Yeni Yaklaşımlara*. (ss. 83–98). Savaş Kitapevi: Ankara.
- Yılmaz, F. (2012). *Türk Anayasa Tarihi*. İz Yayıncılık: İstanbul.
- Yılmaz, S. ve Kalkan, D. K. (2017). “Enerji güvenliği kavramı: 1973 petrol krizi ışığında bir tartışma”. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 169–199.
- Yılmaz Genç, S. ve Kadah, H. (2018). “Oyun teorisi ve Nash’in denge stratejisi”. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (14), 419–440.
- Yükselbaba, Ü. (2008). *Habermas’ta Kamusal Alan/Özel Alan Ayrımı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zabunoğlu, G. (2017). “Bir radikal demokrasi teorisi olarak müzakereci demokrasi”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 66(4), 795–818.
- Zariç, S. Ve Erdem, N (2021). “Türk siyasal hayatında sağ partilerde bölünme: 1960-1980”. *International Academic Social Resources Journal*, 6 (31), 1706–1719. [10.31569/ASRJOURNAL.363](https://doi.org/10.31569/ASRJOURNAL.363)